

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

Scan 3903.1

Harvard College Library

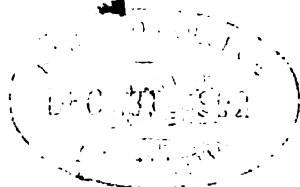
FROM THE BEQUEST OF

EDWIN CONANT,

(Class of 1829).

This fund is \$28,000, and of its income one quarter shall be spent for books and three quarters be used for the general purposes of the Library. — *Vote of the President and Fellows, May 28, 1892.*

Received 31 December, 1892.

111.707
(...)
(711)

TOLV FRAGMENTER
OM
HEDENSKABET
MED SÆRLIGT HENSYN TIL FORHOLDENE
I NORD- OG MELLEMEUROPA
AF
L. LUND

FØRSTE BIND — FØRSTE HEFTE

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF MINISTERIET FOR KIRKE
OG UNDERVISNINGS-VÆSENET

KJØBENHAVN
C. A. REITZELS BOGHANDEL
FR. G. KNUDTZONS BOGTRYKKERI
MDCCCXCI

1871
1872
1873

KJØBERNE AF NÆRVÆRENDE HEFTE ERE FORPLIGTEDE TIL OGSAA AT
KJØBE DET FØLGENDE HEFTE, HVORMED FØRSTE BIND VIL VÆRE AFSLUTTET.
DERIMOD PAAHVILER DER DEM INGEN FORPLIGTELSE MED HENSYN TIL RESTEN
AF VÆRKET.

FØRSTE FRAGMENT

OPRINDELSEN TIL FORESTILLINGERNE OM SPØGELSER OG GJENGANGERE

I

Den lybske Præst HELMOLD levede paa en Tid, da Hedenskabet endnu stod i fuldt Flor rundt omkring hans Opholdssted. Hvad han fortæller om de hedenske Skikke, er for en stor Dél et Øjenvidnes Beretning; han har selv været med paa Expeditioner i de hedenske Lande. I sin »Slavernes Krønike« (I, 52, Leibnitz, Script. Rer. Brunsvic., T. II, p. 582) skriver han bl. Andet, at Wagerne, Polaberne og Obotritterne (d. v. s. Beboerne af det nuv. østlige Holstein, af Lauenburg og af Mecklenburg) ved deres religiøse Fester kom sammen i de hellige Lunde, Mænd, Kvinder og Børn, og bragte deres Guder Slagtofre, Oxer, Faar og i *Regelen ogsaa Mennesker*. Han meddeler endvidere, at det paa hans Tid var kristne Mennesker, man brugte at ofre (— mactantque diis suis hostias de bobus et ovibus, plerique etiam de hominibus christianis). Efter Slagtningen drak Præsten Guden til af Offerets Blod, for derved at blive særligt skikket til at forstaa og forkynde Guddommens Villie. Ti, som Helmold tilføjer, efter Manges Mening fik man ved Blod lettere Dæmonerne — d. v. s. Guderne — til at lade høre fra sig (Post caesam hostiam sacerdos de cruore libat, ut sit efficacior oraculis capesendis; nam sanguine daemonia facilius invitari multorum opinio est). Efter Ofringen holdt Folket Maaltid og hengav sig til Lystighed.

Om Rügernes Gud, *Zuantevith*, fortæller Helmold (II, 12, l. c. p. 627), at han stod i større Anseelse end de andre Guder, fordi hans Orakelsvar vare vægtigere. I denne Anledning plejede man hvert Aar

96
116

at ofre ham et Menneske, en Kristen. Og disse Kristne, som bleve ofrede, nøjedes man ikke med at dræbe paa en nogenlunde almindelig Maade. Man skar Maven op paa dem og vandt Tarmene ud omkring en Stok, eller dræbte dem paa andre, ikke mindre barbariske Maader.

Helmolds yngre Samtidige, SAXO GRAMMATICUS, giver en Række yderligere Oplysninger om bemeldte Rügernes Gud, hvis Navn hos ham skrives *Svantovitus*. Saxo giver mange interessante Oplysninger om Templet i Arcona og om Billedstøtten, der stod deri. Han giver ogsaa en udførlig Beskrivelse af de Ceremonier, der fandt Sted ved Afholdelsen af Høstfesten. Men andre Fester omtaler han ikke og kommer saaledes heller ikke til at berøre de af Helmold beskrevne Menneskeofringer. Derimod fortæller han, at der i Templet fandtes en mærkelig *hvid Hest*, som Ingen uden Præsterne maatte fodre eller ride paa. Efter Rügernes Mening drog selve Svantovit paa denne Hest ud at bekjæmpe Religionens Fjender. Den fornemste Grund til denne Mening var, at Hesten, der dog antoges om Natten altid at staa i sin Stald, desuagtet *undertiden om Morgen* fandtes *bedækket med Sved og Smuds, som om den havde været benyttet til et langt, forceret Ridt*. (In hoc equo opinione Rugiae Svantovitus - - - adversum sacrorum suorum hostes bella gerere credebatur. Cujus rei praecipuum argumentum extabat, quod is, nocturno tempore stabulo insistens, adeo plerumque mane sudore ac luto respersus videbatur, tanquam ab exercitatione veniendo magnorum itinerum spatia percurrisset. Saxonis Grammatici Historia Danica, Lib. XIV, Ed. P. E. Müller, Pars I, p. 822—27).

Saxo gjør intet Forsøg paa nærmere at forklare dette Fænomen; og hos andre gamle nordiske eller tyske Krønikeskrivere faa vi heller ingen nærmere Oplysninger. Vi maa hente dem langvejs fra, hos en armenisk Forfatter, der af sine Landsmænd kaldes MOSES eller MOVSES KAGHAKANTOVATSI.¹ Denne Moses (der ikke maa forvexles med den bekjendte Moses Chorenensis eller Khorenatsi) levede efter Nogle i det syvende, efter Andre i det tiende Aarhundrede, og skrev Aghovanernes Historie. Aghovanerne (Aghovank) eller, som de af Grækerne kaldtes, Albanerne beboede den østlige Dæl af Kaukasus-Landet, ved det kaspiske Hav. I det fjerde Aarhundrede havde Kongefamilien

¹ Boré kalder ham *Moïse Galkantouni* (Nouv. ann. des voyages, 1848, T. II). Victor Langlois kalder ham *Moïse de Gaghangaidoutz* (Collect. des hist. anc. et mod. de l'Arménie, II, p. 135).

antaget Kristendommen, men en stor Dél af Folket synes endnu en Tid lang at have holdt fast ved Hedenskabet, indtil i det femte Aarhundrede Kong Vatshagan den Anden med stor Strenghed og Grundighed gjorde en Ende paa al hedensk Gudsyndelse. Ved denne Lejlighed oplystes der Følgende om de Ceremonier, der iagttoges ved Hedningernes hemmelige Fester i de hellige Lunde eller Skove, hvortil kun de Indviede havde Adgang: Guden, klædt i menneskelig Skikkelse, delte Forsamlingen i tre Grupper; og hver af disse Grupper havde at udføre *Ofringen af et Menneske*. Det ene af disse Ofre blev stukket ihjel, det andet kvalt, og det tredie *levende flaaet*. Først efterat Huden var trukket af ham, blev vedkommende Menneske dræbt. Den aftrukne Hud blev derpaa underkastet en særegen Behandling og siden opbevaret paa et hemmeligt Sted. Efterat Slagtingen af disse Ofre var til Ende, bragte man videre en rigt prydet Trone af Metal ind paa Festpladsen. Paa denne Trone tog Guden Plads, *klædt i et aftrukket menneskeligt Skind*, og spiste og drak med Forsamlingen. *Efter endt Offermaaltid besteg Guden sin Hest*, der med Sadel og Ridetøj holdtes i Beredskab, og *jog i strygende Galop derfra*, indtil han forsvandt for Alles Blikke.

Moses Kaghakantovatsi fortæller videre, at i Tilfælde af, at Menneskeofre ikke kunde tilvejebringes, nøjedes Guden med, at en Oxe eller en Vædder slagtedes til ham, og at Barken blev flaaet af et Træ. Dette maa dog ikke forstaas saaledes, som om Guden nogensinde var uden Menneskeofre. Han fik dem ogsaa paa anden Maade end ved Offerfesterne. Hver Læge i Landet var nemlig tvungen til hvert Aar at bringe Guden et Offer; og hvis nogen af dem vægrede sig ved at efterkomme denne Forpligtelse, pinte man ham til at forgive et Medlem af sin egen Familie. (Histoire des Aghovans par Moïse Galkanouni, extraite et traduite du manuscrit arménien par Eugène Boré, i »Nouv. ann. des voyages«, Nouv. sér., 1848, Tome II, Paris, 8vo, p. 65—66).

Moses fortæller Intet om Navnet paa den Gud, der dyrkedes paa denne Maade. Han øser sin Kundskab, som det synes, af en ældre kristen aghovansk Kilde, der, indigneret over slige Skikke, kun betegner den hedenske Gud som »Djævelen« eller »den onde Aand«. Længere henne i sin Bog (l. c. p. 86—88) fortæller han imidlertid, hvorledes i det syvende Aarhundrede, under Kong Varaz-Tirdat, endél af de heftalitiske eller neftalitiske Hunner omvendtes til Kristendommen af den aghovanske Patriarks Coadjutor, Israel. Ved denne

Lejlighed giver vor Forfatter ogsaa forskjellige interessante Oplysninger om de nævnte Hunners Religion. Ved Siden af Solen, Maanen og Stjernerne dyrkede de fornemmeligt paa høje Steder, under hellige Træer, en »Kjæmpe« ved Navn *Sbanteat*, der synes at have været deres egenlige Hovedgud. Kristendommens Sejr betegnedes fornemmeligt ved, at de hellige Træer, under hvilke der ofredes til *Sbanteat*, blev omhuggede.

De heftalitiske Hunner boede lige nord for Aghovanerne, i Lavlandet nord eller nordost for Kaukasusbjergene. Paa den sydlige Side af Bjergene, vest for Aghovanerne, boede Georgierne (Virk) eller, som Grækerne kaldte dem, Ibererne. Ogsaa hos disse spillede *Sbanteat* en Rolle, hvad der fremgaar af en, forøvrigt temmeligt forvirret, Notits i et af CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS' Værker (De Administrando Imperio, cap. 45: *Σπανδιάτης*). Den lærde Kejser forvexler øjensynligt Guden med den Mand, der paa et vist Tidspunkt repræsenterede denne, og som han forøvrigt yderligere betegner som »Mampalis, hvilket er udlagt: »den Alhellige« (l. c. cap. 46: *Μάμπάλις, ὁ ἐρμηνεύεται πανάγιος*). En saadan Forvexling er imidlertid let at forklare, naar man sér, hvorledes hos Aghovanerne en Præst, iklædt en aftrukken Menneskehud, repræsenterer Guden og identificeres med denne.

Naar vi saaledes sé, at Aghovanernes nærmeste Naboer og Stammefrænder, baade Nord og Syd for Bjergene, særligt dyrkede en Gud, der hed *Sbanteat* eller *Spandiat*, er der nogen Grund til at antage, at den »Djævel« eller hedenske Gud, som Aghovanerne dyrkede paa den af Moses Kaghakantovatsi beskrevne Maade, ikke var nogen anden end netop denne »alhellige« *Sbanteat*.

Dette Navn, *Sbanteat*, har en Lighed med det rügiske *Svantovit* eller *Zvantevith*, som man vanskeligt kan undgaa at lægge Mærke til. Og Saxos Ytringer om Hesten i den rügiske Guds Tempel, i Forbindelse med Helmolds Beretning om Slavernes Menneskeofringer vække en stærk Formodning om, at Rügenerne maa have dyrket deres *Svantovit* med ganske lignende Ceremonier som dem, vi have sét, vare i Brug hos Aghovanerne. Men mere end en Formodning kan dette dog ikke blive, med mindre det er muligt at præstere yderligere Vidnesbyrd om, at paa Rügen virkeligt ogsaa en Præst, repræsenterende Guden, har foretaget et saadant Ridt, efterat en Ofring af Mennesker eller Dyr, med derpaa følgende Offermaaltid, har fundet Sted.

II

Vi skulle da først søge at bevise, at *Præsten som Gudens Repræsentant virkelig har foretaget et saadant Ridt*. Der findes nemlig Vidnesbyrd herom. De gamle hedenske Skikke, som Middelalderens lærde Munke have forsømt at optegne, have Bønderne trofast bevaret i Minde lige til vore Dage; og i Folkesagnene have vi en yderst værdifuld Kilde, der kompletterer Krønikeskrivernes Beretninger.

Af de Sagn, som Dr. ULRICH JAHN har samlet paa Rügen, ses det, at man dér endnu erindrer den natlige Rytter, »*der wilde Jäger*« eller, som han ogsaa kaldes, »*der Wode*«. Han sér skrækkindjagende ud og rider i susende Galop paa en snehvid Skimmel, hvis Næsebor gnistre. Hans Fart gaar mest gennem vilde Skove og over øde Heder; bebyggede Egne undgaar han. Han farer afsted med stor Alarm, fulgt af glubende Hunde, og raaber »Tschû há! Tschû há! Hoho! Hallo! Hallo!«, at de, der ere i hans Vej, kunne skynde sig bort. Ellers jager han dem til Døde. (Dr. Ulr. Jahn, Volkssagen aus Pommern und Rügen. Stettin, 1886, 8vo, p. 4—7).

Saaemet berettes der fra Rügen. Men Erindringen om den vilde Jægers natlige Ridt optræder ikke som noget for denne Ø ejendommeligt, lokalt Sagn. Det er en Forestilling, der er levende endnu hos Almuen allevegne i Pommern. Og mere end det: Over hele Nord- og Mellem-Europa møde vi dette Sagn med temmeligt uvæsentlige Variationer. Snart kaldes Rytteren med ét Navn, snart med et andet; og snart rider han alene, højst fulgt af sine Hunde, snart er det en hél Skare, der jager afsted. Allevegne i Tyskland kjender man »*der wilde Jäger*«; i Danmark have vi »*den flyvende Jæger*«, i Brétagne »*le Fantôme volant*«, i Elsass og i Baiern »*der Nachtjäger*«. I Tirol tales der om »*die wilde Fahrt*«, i Kärnten om »*die wilde Fare*«, i Steiermark om »*das wilde Gjaid*«, i Baiern om »*das wilde Gejäg*« eller »*das wilde Nachtgjaid*«, i Böhmen om »*das Nachtgoid*«, i Vorarlberg og Graubünden om »*das Nachtvolk*«. Ogsaa i Norge (»*Aaskereja*«), i England, Spanien, Italien, Rusland, — kort sagt, i næsten alle europæiske Lande — møde vi overénsstemmende Traditioner om dette Fænómén, om det end, som alt bemærket, optræder under en Legion af forskjellige Navne.

Blandt disse mange Benævnelser er der dog én, som er almindeligere end alle de andre, og som, selv uden dette, vilde springe sær-

ligt i Øjnene, fordi den peger hen paa det Navn, hvormed de gamle Skandinaver og Germaner betegnede deres fornemste Gud.

Vi have allerede sét, at den natlige Rytter, »den vilde Jæger«, paa Rügen ogsaa betegnedes som »der Wode«. Paa Usedom og Wollin kaldes han »der Waud«, i de forskjellige Dele af Pommern »der Wode«, »der Wöd«, »der Wuid«, »der Wodke«, »der Wotk«, og i Lauenburg ligeledes »der Wode«. (U. Jahn, l. c., p. 2—25. K. Müllenhoff, Sagen, Märchen und Lieder der Herzogth. Schleswig, Holstein u. Lauenburg. Kiel 1845, 8vo, p. 372—73).

I Egnen om Osnabrück findes Traditioner om »der Woëjäger«, i Saterlandet om »der Woöinjäger«, i Westphalen om »der Bodenjäger«, »der Bödenjäger«, »der Buddejäger«, »der Buddemann«, »der Hodenjäger«, »der Hoëjäger«, »Jäger Goi«, etc. (Dr. F. L. W. Schwartz, Der heutige Volksglaube und das alte Heidenthum, Zweite Aufl., Berlin, 1862, 8vo, p. 18. Adalb. Kuhn, Sagen, Gebr. u. Märch. aus Westphalen, etc., Leipz. 1859, 8vo, Bd. II, p. 12).

I Frankrigs midterste Provinser træffe vi »la Chasse à Bodet«, ved Orléans »Mulet Odet«. (Laisnel de la Salle, Croyances et légendes du Centre de la France, Paris, 1875, 8vo, Vol. I, p. 168 og 171. Det vilde forøvrigt vist været korrektere, om man skrev »Bodé« og »Odé«).

I Jylland kjender man paa forskjellige Steder, som f. Ex. i Hammerum Herred og i Salling, »Vojens Jæger«, »Wojns Jæger« eller »Æ Wojnsjægge«. Og ved Aalborg taler man om »Jons Jæger«. (Ev. Tang Kristensen, Jyske Folkeminder, III, p. 172—74; VI, p. 54, VIII, p. 195. J. M. Thiele, Danmarks Folkesagn, II, p. 113).

I det sydlige Sverige erindrer man endnu »Odens Jagt«. Og naar det stormer om Natten, eller der paa anden Maade opstaar en natlig Larm som af en forbisusende Rytterskare, siger man endnu i Sverig: »Oden far förbi«. (Joh. Loccenius, Antiquitates Sveo-Gothicae, Ups. 1670, 8vo, p. 17. Afzelius, Svenska Folkets Sago-Häfdor, I, Stockh. 1839, p. 4. Andr. Faye, Norske Folke-Sagn, Andet Oplag, Christiania 1844, p. 65. Jac. Grimm, Deutsche Mythologie, Vierte Ausg., bes. v. E. H. Meyer, Bd. II, Berlin 1876, 8vo, p. 766).

I Østerrig kjender man »der Wotn«; og i Bøhmen jager en hvid Rytter paa en gloende Hest ved Slottet *Buttna*. (Vernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich, Wien 1859, p. 23. J. V. Grohmann, Sagen-Buch v. Böhmen u. Mähren, I, Prag 1863, p. 93).

Ogsaa i Rusland optræder hist og her en *Vodyany* som Rytter.

(W. R. S. Ralston, *The Songs of the Russian People*, 2d Edit., London 1872, 8vo, p. 151).

I Eifel-Bjergene véd man at fortælle om »*das Wudesheer*«, i Elsass om »*das Wüetten-Hör*« eller »*das Wüthenheer*«, i Schwaben om »*das Wutesheer*«, »*das Wuotas*«, »*das Wuotes*«, »*das Wutes*«. (N. Hocker, *Eifelsagen*, i *Wolffs Zeitschr. f. Deutsche Mythol.*, I, p. 315—16. Aug. Stöber, *Die Sagen des Elsasses*, St. Gallen 1852, 8vo, p. 433—35. Ernst Meier, *Deutsche Sagen, Sitten u. Gebräuche aus Schwaben*, Stuttgart. 1852, 8vo, p. 127).

Ved Oswaldshulen i Baiern, hvor »*Witte*« eller »*Wihte*« dyrkedes, huserer »*das wüthende Heer*«, i Vorarlberg »*das Wuetas*«, i Graubünden »*das Wuodisch*«. (A. Schöppner, *Sagenbuch der Bayerischen Lande*, München, 1852—53, 8vo, III, p. 114. Dr. F. J. Vonbun, *Beiträge zur Deutschen Mythologie, gesammelt in Chur-Rhaetien, Chur*, 1862, 8vo, p. 11).

Johannes Geiler von Kaisersperg (Præst ved Domkirken i Strassburg, født 1445, død 1510) prædiker om »*das wütede*« eller »*wülische Heer*«. Michael Behaim (f. 1416, d. c. 1474) nævner »*das wutend Her*«. Hans Sachs (f. 1494, d. 1576) har et Digt om »*das wütende Heer*«. I et gammelt schwabisk Digt fra 1486 omtales »*das wilde Wutissher*«, i Digtet om Heinrich der Löwe »*daʒ Wöden Her*«, og i et andet gammelt Digt forekommer Eden »*bi Wuotunges Her*«, »ved Wuotunges Hær«. (Grimm, *D. M.*, II, p. 766 og III, p. 281).

Som det vil sés, opræder Rytteren i de sydlige tysktalende Lande sjeldnere alene. Dog er han kjendt som saadan i Baiern og Vorarlberg bl. A. under Benævnelser som »*der Butʒ*«, »*der Jägerbutʒ*«, »*der Botʒ*«, i det sydlige Tirol undertiden som »*der Beatrik*«. (A. Schöppner, l. c. III, p. 290. F. J. Vonbun, l. c. p. 68. Chr. Schneller, *Märchen u. Sagen aus Wälschtirol, Innsbr.* 1867, 8vo, p. 203).

¹ »*Der Butʒ*« med sin »*Butzenheer*« rider i en Bjergskov ved *Wunsiedel* i Baiern, fortæller Schöppner. At Odins Navn paa samme Sted forekommer i to saa forskjellige Former, er maaské i dette Tilfælde en Følge af Folkevandring, men er forøvrigt ikke noget Enestaaende. For nogle Aar siden viste Ejeren af Hovedgaarden Trinderup ved Hobro, Hr. H. C. la Cour, mig nogle gamle »*Tingsvidner*«, der opbevaredes paa Gaarden. Den nærliggende Landsby *Onsild* kaldes i et af disse Dokumenter (fra Aar 1502) *Othñsildh*, i et andet (fra 1530) *Vonsøld*, i et tredie (1555) *Votthensøld*. I et Dokument fra 1541, hvor Navnet forekommer to Gange, skrives det den ene Gang *Othñsøldh* og den anden Gang *Wonsøld*. Ligeledes i et Dokument fra 1555 én Gang *Ottensøldh* og en anden Gang *Vonsøldh*. I Valdemar Sejrs »*Jordebog*« hedder Stedet: *Othænslyllæ*, et Navn, der antyder, at Odin har havt en Helligdom dér.

Disse mange forskellige Navne — eller rettere: forskellige Former af et og samme Navn — viser alle hen imod én bestemt Figur, Hovedpersonen i de gamle Germaneres, Skandinavers og Angelsachseres Religion: *Odin*, *Woden*, *Wuotan*, *Gwodan*, eller hvad han ellers med ringe Forandring kaldes i de forskellige Sprog og deres gamle literære Mindesmærker. Det er altsaa *Odin*, der foretager dette natlige Ridt, d. v. s., det er en Præst, der identificeres med *Guden*, der rider, undertiden fulgt af det til Gudstjenesten knyttede Personale.

Forskjellige af de andre Benævnelser, hvorunder den natlige Rytter er kjendt, vise sig da ogsaa, nærmere besete, at stemme ret vel overéns med nogle af de andre Navne, der i Eddaerne gives *Odin*.

Naar vi saaledes hos SHAKESPEARE (*Merry Wives of Windsor*, Act 4, Sc. 4 og Act 5, Sc. 5) læse om »*Herne the Hunter*«, eller i *Worcestershire* høre Tale om »*Horne the Hunter*«, saa minder dette om, at et af Odins Navne var *Herrain* eller *Herian*, vistnok samme Navn, som visse Steder i Frankrig paa Indskrifter fra Romertiden antager Formen »*Leherenn*«. I Jylland bliver det til »*Horns Jæger*« eller, med Landbefolkningens Udtale, »*Howns Jæger*«. (Grimm, D. M., II, p. 786 og III, p. 283. Snorra-Edda, utg. af R. Kr. Rask, Stockh. 1818, 8vo, *Gylfaginning*, c. 3, p. 3. A. E. Barry, *Monographie du dieu Leherenn d'Ardiège*, Paris 1859, 8vo. Thiele, l. c., II, p. 113. Ev. Tang Kristensen, l. c., III, p. 173).

I Schwaben kaldes »den vilde Jæger« paa sine Steder »der Neck«. Denne Betegnelse hidrører fra et andet af Odins Navne, *Hnikar*, *Hnikuðr* eller *Nikuð*, samme Navn, som i kymriske Traditioner antager Former som *Einigair*, *Einiger*, *Einiget* eller *Einigan Gawr*. (Ernst Meier, l. c., p. 115. *Gylfaginning*, l. c., c. 3. J. Williams *Ab Ithel*, *Barddas*, *Llandovery* 1862, 8vo, p. 33, 39, etc.).

Naar Rytteren paa Møen kaldes »*Grøn Jæger*« eller »*Grøn Jette*«, erindres man om, at *Odin* i forskellige Sagaer optræder under Benævnelsen *Grani*, utvivlsomt samme Navn, der i galliske og germaniske Votiv-Indskrifter faar Formen *Grannus*. (Thiele, l. c., p. 113, 119, 120. *Örvar Odds Saga*, c. 19 og 23, *Fornald. Sög. Norðrl.*, utg. af C. C. Rafn, II, p. 239 og 257. *Saga Gautreks Konúngs*, c. 7, *Ibid.* III, p. 31 ff. Alfr. Maury, *De l'Apollon Gaulois*, *Revue archéologique* 1860, T. I, p. 58—61).

Som det fremgaar af begge Eddaer, var *Odin* i høj Grad mangelnavnet; og det er mere end rimeligt, at alle de forskellige Navne, hvorunder den natlige Rytter optræder, i Virkeligheden kun ere for-

skjellige Betegnelser for Odin. Den Omstændighed, at det paa Øen Rügen er »der Wode«, der udfører Ridtet, tyder paa, at ogsaa *Svantovit kun er et andet Navn for Woden eller Odin*. Og »Podaga«, som Helmold (I, cap. 83, l. c. p. 606) siger, havde et Tempel i Ploen, i Holstein, er næppe nogen anden end Pommerinkernes »Wodke«, Frisernes »Wedki«, d. v. s. deres Woden eller Odin.

Selve Sagnet har allevegne i alt Væsenligt samme Karakter. *Rytteren, alene eller fulgt af Flere, jager afsted med stor Larm, med halsende Hunde og raabende Et eller Andet*. Interessant er det, i Folkesagnene endnu at træffe en Række Spor af den Omhyggelighed, hvormed man øjensynligt søgte at holde denne natlige Fart hyllet i en *Nimbus af Hemmelighedsfuldhed*.

Den, der hører Rytteren komme og ikke kan slippe bort i Tide, maa kaste sig næsegrus ned paa Jorden, plat ned paa Maven; ellers hændes der ham noget Ondt.

Paa Rügen blive de, der ikke kaste sig ned, jagede til Døde af »der Wode«. Lige overfor, paa det pommerske Fastland, bliver en Hyrde, der ikke vil gaa af Vejen, reven i Stykker af den vilde Rytter. (Jahn, l. c. p. 7).

Ved Aalborg maa den, der møder »Jons Jæger«, lægge sig ned; ellers vil han blive syg. (Thiele, l. c. p. 123).

I Norge vil den, der ikke kaster sig næsegrus ned, naar »Aaske-reja« farer forbi, blive reven med af Færden; halvt bedøvet vil han blive ladet tilbage paa et langt bortliggende Sted og stedse være syg siden (Faye, l. c., p. 63—64).

»Der Beatrik« i Tirol river i Stykker til Føde for sine Hunde dem, der forulempe ham. (Schneller, l. c., p. 204).

Geiler von Kaisersperg fortæller, at naar »das wütische Heer« farer frem, løber der En foran og raaber: »Flühe ab dem Weg, dass dir Gott das Leben geb!« (Grimm, D. M. II, p. 766).

I Thüringen gaar »der getreue Eckart« foran Toget og byder Folk vige til Side og gaa hjem; ellers vil de komme til Skade. En drukken Bonde, der ikke lyder Opfordringen, rives med af Toget og findes siden hensat paa en høj Klippe, hvorfra han ikke kan hjælpe sig selv ned. (Grimm, l. c., II, p. 779).

Og saa fremdeles. Yderligere Exempler vil kunne findes næsten i enhver Samling Folkesagn.

Den store Udstrækning, som dette Sagn har, tyder paa, at den ejendommelige Form af Gudsdyrkelse, det minder om, maa have havt

en lignende Udbredelse. Antydninger herom finde vi forøvrigt ogsaa i de historiske Beretninger, saaledes f. Ex. Notitser om *hellige Heste, Guders Heste, der underholdtes i Templer.*

Fuldkomment i Overénsstemmelse med, hvad Saxo meddeler om Svantovits hvide Hest, fortæller allerede TACITUS, hvorledes Germanerne i deres hellige Lunde underholdt *hvide Heste*, som ikke maatte benyttes til andet Arbejde, end hvad der stod i Forbindelse med Guds-tjenesten (*candidi et nullo mortali opere contacti*, Germ. c. 10).

Biskop THIETMAR af Merseburg, som i Begyndelsen af det ellefte Aarhundrede skrev de sachsiske Kejseres Historie, giver bl. A. en Beskrivelse af Lausitzernes Helligdom ved den nu forsvundne By Rhethre (Riedirierun), og fortæller ved denne Lejlighed, at der ogsaa her underholdtes en *hellig Hest* (Chron. VI, 17, Pertz, Mon. Germ. Hist., Script. T. III, p. 812).

At det samme endnu i det tolvte Aarhundrede var Tilfældet i Stettin, hvor Triglav dyrkedes, erfare vi af de forskjellige Levnetsbeskrivelser af Pommerns Apostel, Biskop Otto af Bamberg. I en af disse Biografier (HERBORDS) siges det, at Triglavs Hest var *sort* af Farve. I en anden omtales Gudens med Sølv og Guld prydede Sadel. (Pertz, Mon. Germ. Hist., Script. T. XII, p. 794 og 893).

At den hellige Hest saaledes af Historieskriverne angives paa nogle Steder at have været hvid, paa andre Steder sort, passer ganske med Folkesagnene, der lade den natlige Rytter i nogle Egne ride paa en hvid, i andre paa en sort Hest.

PETER AF DUISBURG, præsteligt Medlem af de tyske Ridderes Orden, meddeler i sin »Cronica Terre Prussie« overénsstemmende hermed, at de gamle Prussii eller Preussere (i snevrere Forstand) *paa sine Steder ikke turde ride paa sorte Heste, paa andre Steder ikke paa hvide¹, »propter deos suos«, fordi saadanne Heste vare helligede Guderne* (Aliqui equos nigros, quidam albos vel alterius coloris propter deos suos non audebant aliquid equitare, l. c. III, cap. 5; Hirsch, Toeppen u. Strehlke: Scriptores Rerum Prussicarum, Vol. I, Berl. 1861, p. 55).

Samme Forfatter fortæller, hvorledes en kristen Missionær ved Navn Theodorik eller Dietrich i Samland (∴ Landet mellem det kuriske og det friske Haff) forsøgte at trodse de hedenske Guders Ene-

¹ Skjøndt de Kristne i Regelen overfor Hedenskabet hyldede Maximen »Quid mihi cum Belial«, og ubønhørligt ødelagde hedenske Templer og forbød hedenske Skikke, var der dog Adskilligt, som alligevel fra Hedenskabet gled over i Kristendom-

ret til hvide Heste. Han anskaffede sig den ene hvide Hest efter den anden, men tre Gange efter hverandre fandtes hans hvide Hest paa en hemmelighedsfuld Maade dræbt i Stalden tilligemed alle de andre derværende Kreaturer. Den fjerde Gang passede han bedre paa;

men; og nærværende lille Fortælling kaster noget Lys over, hvorledes dette kunde gaa til. Det var visse Forrettheder, de hedenske Guder eller Præster vare i Besiddelse af, som Kristendommen fordrede overført paa sine Repræsentanter. *Som det i Hedenskabet havde været forbeholdt Præsten, der ofte tillige var Folkets Hersker, at ride paa Heste af en vis Farve, og da navnlig paa de hellige, hvide Heste, saaledes vedblev det gjennem hele den kristne Middelalder at være et Tegn paa Herskerværdighed at ride paa en hvid Hest eller kjøre med Forspand af hvide Heste.* Naar Paven eller Kejseren (baade den tysk-romerske og den byzantinske) viste sig i højtideligt Optog, red de paa hvide Heste; og som en sær Naade gav Paven undertiden en Biskop Tilladelse til at ride paa en hvid Hest Palme-Søndag og Anden Paaske-Dag. *Du Cange* har i sit »Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis« (T. III, Paris 1844, 4to, p. 68, s. v. »Equus«) samlet en Række Exempler, der illustrere dette Forhold. Et Par af disse Exempler fortjene at betragtes lidt nærmere, da de ere særligt oplysende:

Da Pave Alexander III i Aaret 1177 havde indskibet sig paa Adriaterhavet for at sejle til Venezia og der modtage Kejser Friedrich Barbarossas Underkastelse, blev han ved Storm forslaaet til Dalmatiens Kyst og benyttede Lejligheden til at besøge Staden Jadra eller Jadera, det senere Zara, hvor dengang endnu aldrig nogen Pave havde været. Der blev stor Glæde og Begejstring blandt Befolkningen, hedder det i en Samtidigs Beretning, som Baronius citerer (Ann. Eccles., T. XIX, Lucae 1746, p. 443). »Man lovede og velsignede Herren, der i vor Tid ved sin Tjener Alexander, St. Peters Efterfølger, værdigedes at besøge Jadera By. Efter at han (Paven) ifølge romersk Skik havde besteg et hvid Hest, førtes han i Procession gjennem Byen, etc.« (facta est - - ineffabilis exultatio collaudantium et benedicientium Dominum, qui modernis temporibus per famulum suum Alexandrum, successorem beati Petri, Jadertinam civitatem dignatus est visitare. Itaque praeparato sibi de Romano more albo caballo, processionaliter duxerunt eum per mediam civitatem, etc.). Her træder Paven paa det Fuldkomneste ind i den hedenske Overpræsts Rolle: Det er Gud, der besøger Zara gjennem Alexander III paa den hvide Hest.

Ikke mindre oplysende er, hvad der fortælles af samtidige Forfattere om det Besøg, Kong Carl V af Frankrig ved Begyndelsen af Aaret 1378 modtog af sin Navne, den i Frankrig opdragne Kejser Carl IV og dennes Søn, den senere Kejser Wenzel. Den fjerde Januar, da de fremmede Herskere skulde holde deres Indtog i Paris, besteg de i St. Denis de Heste, den franske Konge havde sendt dem imøde. Disse Heste vare sorte; og der bemærkes udtrykkeligt, at Kongen med Forsæt havde valgt den Farve, der var mest modsat hvidt, fordi det var Skik, at den romerske Kejser, naar han drog ind i en By, der var underkastet hans Herredømme, red paa en hvid Hest. Og Kongen vilde ikke, at det skulde have det mindste Udseende af, at Kejseren havde noget Herredømme over hans Land eller Hovedstad. Selv sad han derimod paa en stor hvid Hest, rigt prydet med Frankrigs Lillier, da han drog ud for at modtage sine Gjæster. (Se den sidste Fortsættelse af Guillaume de Nançis, som Du Cange anfører, l. c. Jfr. endvidere Christine de Pisan: »À la Chapelle - - l'Empereur - - fu montez sur le destrier que le Roy lui ot envoyé, lequel estoit morel, et semblablement fu montez son filz. Et ne fu mie sans avis envoye de celluy poil, car les Empereurs de leur droit,

og da Hedningerne så, at deres Gud ikke mere var stærk nok til at opretholde sin Myndighed, omvendte de sig til Kristendommen (l. c. cap. 6).

At ogsaa Liverne (eller Livlænderne) havde hellige Heste, fremgaar af et Sted hos HENRICUS LETTUS (Chron. Livon. Vetus, I, 10, Script. Rer Livon., I, p. 52), som vi i det Følgende, ved Omtalen af Menneskeofringer, skulle komme tilbage til.

Fra Skandinavien foreligger der ganske vist ingen historiske Efterretninger om, at der holdtes hellige Heste i Templerne. Men noget Saadant antydes dog paa forskjellig Maade.

Foruden Omtalen af *Odins Hest, Sleipnir*, i Eddaerne, gives der nemlig ogsaa andre Beretninger, der direkte omtaler ham *som Rytter*. Saaledes for Exempel et gammelt dansk Digt, der findes opbevaret i latinsk Oversættelse hos SAXO. Odin skildres her som den, der »*tumler sin høje Hest*« (- - - *altum flectat equum*, Lib. II, Ed. Müll., p. 107). Dette anføres ogsaa som særligt betegnende for Odin i de bevarede Fragmenter af det gamle færøiske Digt, »*GÁTU RIMA*«, der paa en fra »*Hervarar Saga*« forskjellig Maade gjengiver Kong Heidreks Løsning af Gestr hin Blindes Gaader. Til en af disse, hvis Ordlyd nu er gaaet tabt, svarer Heidrek:

»Vita mann eg gátuna,
er mær ei á tí hól:
Óðin ríður sínum hesti
bæði á land og sjó.

Vita mann eg gátuna,
eg fari ei við tí hátt:
Óðin ríður sínum hesti
bæði um dag og nátt.»

»Jeg kjender Gaaden,
hvad jeg ikke skal rose mig af:
Det er Odin, der rider sin Hest
baade paa Land og paa Sø.

Jeg kjender Gaaden,
jeg skal ikke prale dermed:
Det er Odin, der rider sin Hest
baade om Dagen og om Natten.»

(V. U. Hammershaimb, Færøiske Kvæder, II, Kjøbenhavn, 1855. 8vo, p. 31, str. 24—25). I et andet gammelt færøisk Digt, om »*Álvur kongur*«, kommer Odin ridende »*paa en kulsort Hest*« (á einum kolsvörtum hesti, l. c. II, p. 8).

quant ilz entrent en bonnes villes de leur Seigneurie, ont accoustumé estre sus chevaux blanc; si ne vout le Roy qu'en son Royaume le feist, affin qu'il n'y peust estre noté aucun signe de dominacion. Adonc de son Pallais parti le Roy monté sur un grant palefroy blanc aux armes de France richement habillié; estoit vestu le Roy d'un grant mantel d'escarlante fouré d'ermine, etc. »Le livre des faits et bonnes moeurs du sage Roy Charles«, III Partie, chap. 35—36, i Abbé Lebeufs »*Dissertations sur l'histoire ecclesiastique et civile de Paris*, III, Paris 1743, 8vo, p. 288—89).

En Række yderligere Vidnesbyrd vil kunne fremdrages af CONCILIER og LOVE.

Paa den Synode, der Aar 742 afholdtes under Forsæde af Carl Martells Søn Carlman, men hvis egenlige Sjæl var Sydtysklands Apostel, Winfred-Bonifacius, findes blandt de forholdsvis faa Bestemmelser ogsaa følgende: »- - Disse Jagter og Farter i Skove med Hunde forbyde vi alle Guds Tjenere, saavel som at eje Høge eller Falke« (»- - Nec non et *illas* venationes et silvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus; similiter, ut acceptores et walcones [skal være: accipitres et falcones] non habeant«, Pertz, l. c., Leges I, p. 17. Ogsaa i Bibl. Rer. Germ., ed. Ph. Jaffé, III, p. 128). Da denne Synode specielt er rettet mod Hedenskab og hedenske Skikke, er det ikke saa vanskeligt at forstaa, hvad der menes med »disse« Jagter eller Farter gennem Skove, som kristne Præster ikke maa gjøre sig skyldige i. — Forbudet findes gjentaget i forskellige senere Love, saaledes i Ludvig den Tyskes Conventus Moguntinus fra Aar 851, i hans Brodersøn, Kejser Ludvig II's Capitula Ecclesiastica fra Aar 856, og i Kejser Carl den Skaldedes Conventus Ticinensis, fra Aar 876 (hos Pertz, l. c., p. 413, 440 og 531).

Næsten halvtredie hundrede Aar tidligere findes imidlertid allerede lignende Bestemmelser optagne blandt de Canones, der vedtoges paa et Par under Vestgoternes Herredømme Aar 506 og 517 i det sydlige Gallien afholdte Concilier (Se Acta Conciliorum, ed. Joh. Harduin, S. J., Tome II, Paris 1714, Fol., p. 1004, Concil. Agathense, can. 50, og p. 1048, Conc. Epaonense, can. 4).

Endeligt hjælpe Folkesagnetes Oplysninger om denne natlige Fart eller Færd os til at forstaa et Udtryk i visse gamle engelske Love, der hidtil har staaet som en Gaade.

I »DE NORTHUMBRISKE PRÆSTERS LOV« fastsættes der Bøder for den, »der i Fremtiden bedriver nogen Slags Hedenskab, enten ved Ofring ellerved *Firhte*, eller som sætter Pris paa nogen Slags Trolddom eller tilbeder Billeder« (- - þæt ænige hæðenscipe heonan-forð dreoge, oppe on blot, oppe on firhte, oppe on ænig wiccecræft lúfige, oppe idola wurðinge. Benj. Thorpe, Ancient Laws and Institutes of England, London 1840, Fol., p. 419; Law of the Northumbrian Priests, c. 48).

Det samme Udtryk træffe vi atter i den noget udførligere Definition af Begrebet »Hedenskab«, der forekommer i Kong KNUD DEN STORES engelske Love. Det hedder her som følger: »Vi forbyde paa det Alvorligste alt Hedenskab. Hedenskab er, at man dyrker hedenske

Guder og Solen og Maanen, og Ild eller Floder, Kildevæld eller Stene eller nogen Slags Skovtræer, eller at man sætter Pris paa Trolddom, eller paa nogen Vis driver Giftblanderer, eller bedriver nogen Ting, der staar i Forbindelse med Ofring eller *Fyrhte* eller *lignende Spøgeri*« (And we forbeodað eornostlice ælcne hæðenscipe. Hæðenscipe bið þæt man idola weorðige, þæt is þæt man weorðige hæðene godas, and sunnan oppe monan, fyr oppe flod, wæter-wyllas oppe stanas, oppe æniges cynnes wúdu-treowa, oppe wicce-cræft lúfige, oppe morð-weorc gefremme, on ænige wisan, oppe on blote oppe on fyrhte oppe on swylcra gedwiméra ænig þing dreoge. Thorpe, l. c. p. 162, The Laws of King Cnut, Secular Laws no. 5).

Ordet »*Firhte*« eller »*Fyrhte*« er utvivlsomt det norske »*Færd*«, det tyske »*Fahrt*«. Skrevet »*Fyrd*« eller »*Feord*« forekommer Ordet forøvrigt ogsaa andetsteds i den angelsachsiske Literatur, i Betydning af »*Expedition*«, »*Hær*«, navnlig af Borgere«. Naar det nu af ovenstaaende Lovbestemmelse tydeligt nok fremgaar, at der ved »*Fyrhte*« tillige forstaas en Slags »*Spøgeri*«, og naar man sér, at Sammensætningen »*fyr-timber*« betyder »*Ofring*« (»*a sacrifice*«, Bosworth, Diction. of the Anglo-Saxon Language, s. v.), saa bliver der næppe nogen Tvivl tilbage om, at det er Præstens eller Offerpersonalets natlige Spøgelseridt, her er Tale om, »den vilde Jagt«, »die vilde *Fahrt*«, som det hedder i Tirol, »*Gaangfærden*« eller blot »*Færden*«, som den kaldes i Norge. At »*Fyrd*« er énsbetydende med »*Hær*«, stemmer ret vel med »*Wuotunges Heer*« og andre sydtyske Udtryk.

III

Dér foreligger saaledes talrige Vidnesbyrd om, at Præstens Ridt paa den hvid eller sort Hest dannede et Led i den hedenske Guds-tjeneste over største Delen af de europæiske Lande. Vi skulle nu undersøge, *hvorvidt dette natlige Ridt ogsaa her, ligesom i Kaukasuslandene, staar i Forbindelse med en Offerhandling, og da navnlig, om det finder Sted efter Ofring af Mennesker.*

Meget oplysende i denne Retning er den Straf, der i Folkesagnene tildeles dem, som i Kaadhed tiltale den forbifarende Rytter, eller som efterabe hans Raab eller hans Hundes Bjæffen. *De faa tilkastet et afskaaret Menneskelaar eller et andet Stykke af et Menneske, som oftest med Opfordring til at spise deraf.* Eller, da de i Regelen

komme med slige Tilraab fra deres Huse, hvor de ere i Sikkerhed for Rytteren, finde de næste Morgen et Stykke af et Menneske fæstet til Døren og kunne ikke faa det af igjen, før Rytteren selv paa deres Bøn befrier dem derfor. Til nærmere Oplysning skulle vi anføre en Række Exempler:

En Møllersvend i Neuvorpommern, der tilraaber den vilde Jæger et »Nimm mi mit!«, faar tilkastet et Menneskelaar med Ordene: »Häst du wullt jägen, kannst ök *mit gnägen!*« (Jahn, l. c. p. 7—8).

Ved Bentzin (Kreis Demmin, Pommern) raaber »der Wödke« under sit vilde Ridt: »Hau! Hau! Hau! Hullt den Middelwech! Donn daun min Hunn juch niks!« En Hyrde, der raaber dette efter, faar tilkastet *Benet af en Kvinde* med et: »Kannst du mit jägen, kannst uk *mit nägen!*« Hyrden døde af Skræk (Jahn, l. c. p. 10).

Ved Mesiger (Kr. Demmin) fortæller man en lignende Historie om en Mand, der efterabede Hundenes Gjæen, og fik tilkastet et afskaaret *Menneskelaar* med Opfordring til at spise deraf: »Häst du mit bellt, donn kannst du uk *mit fräten!*« (Jahn, l. c. p. 13).

I Kicker (Kr. Naugard, Pommern) fortæller man om »der Wöd« eller, som han her ogsaa kaldes, »dei Dräk«, at han tilkaster en Tømmermand, der efteraber hans Raab, det afskaarne *Bén af en Kvinde*, hvorpaa der endnu sidder en rød Strømpe: »Häst mit jacht, käst uk *mit fréte!*« (Jahn, l. c. p. 18).

Ved Mesow (Kr. Regenwalde) tilkaster den vilde Jæger ligeledes dem, der efterabe hans Raab, *Lændepartiet af et Menneske* med den sædvanlige Frase: »Hast du mit helfen jagen, so muss du auch *helfen fressen!*« Ligesaa ved Ritzig (Kr. Schievelbein) og i Omegnen af Greifswald (Jahn, l. c. p. 10, 20, 22).

En Bonde i Dissenchen i Lausitz forlanger Halvdelen af Natjægerens Bytte. Han faar *et halvt Menneske* kastet ind i sin Stue; og saa tidt som han graver det ned i Jorden, graver Natjægeren det op igjen og kaster det paany ind til ham (Veckenstedt, Wendische Sagen, Graz 1880, 8vo, p. 45).

En Bonde fra Egnen om Saalfeld (i Thüringen), der efterligner den vilde Jægers Raab, finder næste Dags Morgen paa sin Stald dør ophængt *Fjerdeparten af en »Moosweibchen«* (Grimm, l. c., p. 775).

Heinrich Bebel, Kejser Maximilians Poeta Laureatus og ved Slutningen af det femtende Aarh. Professor i Tübingen, fortæller i sine »Facetiae« (Tubingae, 1552, 120, p. 11), at den, der ved Tilraab hjælper Dæmonerne paa deres Jagt, finder Morgenens efter *en afskaaren*

Part eller et afskaaret Lem af en Kvinde ophængt paa sin Dør (Grimm, l. c., p. 775).

I Frankrig, i Berry, raaber en Bonde til den vilde Jagt, der farer forbi: »Gayère, part à ta chasse!» Saa falder der ned gennem Skorstenen paa hans Ildsted »*un troncon de cadavre à demi putrefié*» (Laisnel de la Salle, l. c. p. 170).

Ved Tiers, i Tirol, fortælles, at en Bonde i Kaadhed bad »der wilde Mann« om det Halve af hans Jagtudbytte, og næste Dag fandt *et halvt Menneske* naglet til sin Dør. Det Samme eller noget ganske Lignende fortælles ogsaa fra flere andre Steder i Tirol (Ign. Vinc. Zingerle, Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Tirol, Innsbr. 1859, 8vo, p. 24, 78—80).

I den italienske Dél af Tirol huserer »Jægeren paa den hellige Jagt« (»il cacciatore della caccia pia«) eller Beatrik, som han ogsaa kaldes. En Karl, der beder om Dél i hans Jagtudbytte, finder næste Morgen fæstet paa sin Dør *Laaret af en Hex* (Schneller, l. c. p. 205, jfr. p. 206).

En Pige, ligeledes i det sydlige Tirol, hørte Jægeren Kl. 11 om Aftenen, og bad om Dél i hans Jagtudbytte. Uden et Ord rækker En hende en Hare ind gennem Vinduet; men om Morgenen finder hun paa Bordet istedenfor Haren *det afskaarne Ben af et Kristennemeske* (la gamba d'un cristiano, Schneller, l. c., p. 209).

I Folgareit (eller Folgaria, Syd-Tirol) stod en Mand ved Navn Struff en Aften sént udenfor sit Hus og hørte den vilde Jæger jage gennem den nærliggende Skov. For Spøg raaber han: »Wilder Mann, Glück und Hual! Pring mir auch mein Thual!» Og derpaa gaar han til Sengs. Men næste Morgen finder han fæstet til sin Dør *et halvt menneskeligt Legeme, hvis Hud var fuldstændigt afflaaet* (einen halben ganz geschundenen menschlichen Leib, Schneller, l. c., p. 209).

Alle disse Traditioner, hentede fra saa mange forskellige Steder i Mellem-Europa, ere lige saa mange Vidnesbyrd om, at »den vilde Jægers« Ridt — om end ikke altid, saa dog i de fleste Tilfælde — fulgte umiddelbart efter en Offerhandling, hvorved der ogsaa ofredes Mennesker.

MATTH. LEXER meddeler et mærkeligt Sagn fra Kärnten, som en gammel Hyrde dér fortalte ham i Aaret 1851: Ved Midnatstide, især om Julen, kan man oppe fra Bjergskovene om Lesachdalen høre *et tre Gange gjentaget Jubelraab*, og snart efter en frygtelig Larm af Hestetrampen og Hundeglam. Det er »die wilde Fare«. Mærker man,

den nærmer sig, maa man kaste sig plat ned paa Maven; ellers gaar det En ilde. Engang i en maaneklar Nat lykkedes det dog en Mand ubemærket at iagttage Færden og faa den rigtigt at sé. Foran red *tre store Mænd, hver holdende i Vejret en Stang, hvorpaa der var fastbundet et Lig*. Bagefter kom en Mængde vildt udseende Folk. (Volksüberlieferungen aus dem Lesachthale in Kärnten, Zeitschr. f. Deutsche Mythologie u. Sittenkunde, Bd. III, herausgeg. v. W. Mannhardt, Göttingen 1855, p. 33—34).

Denne Tradition synes at erindre om Offerskikke, der have Lighed med Aghovanernes. De tre Jubelhyl i Skoven turde have ledsaget Ofringen af de tre Mennesker, hvis Lig bundne til Stænger førtes i Spidsen for det natlige Tog.

Men paa denne Maade skulde da altsaa Menneskeofringer have været noget Almindeligt over hele Europa.

De historiske Beretninger belære os om, at dette i Virkeligheden ogsaa var Tilfældet.

Om de gamle *Germanere* meddeler saaledes TACITUS, at de havde for Skik paa visse Dage i Aaret at ofre Mennesker til Mercurius, deres fornemste Gud (deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Germ., cap. 9). Ganske det Samme, og næsten med de samme Ord, fortæller syv hundrede Aar senere EINHARD om Sachserne, i et nu tabt Værk, som Adam af Bremen citerer (Gest. Pontif. Hammab. Eccles., I, c. 7, hos Pertz, Mon. Germ. Hist., Script. Vol. VII, p. 286). — Tacitus fortæller endvidere (Ann. I, 61), hvorledes under Germanicus' Felttog Aar 16 dennes Avantgarde under Legaten Aulus Caecina Severus kommer til det Sted, hvor sex Aar iforvejen Varus og hans Legioner vare blevne tilintetgjorte af Germanerne. I nogle Lunde nærved Valpladsen fandt Caecina, hedder det, *de primitive Altre, ved hvilke de Officerer af Varus' Hær, der vare faldne levende i Germanernes Hænder, Tribuner og Centurioner, vare blevne slagtede af disse*. At dette ikke var nogen Undtagelse, men almindelig Skik og Brug blandt Germanerne, fremgaar af et tredie Sted hos Tacitus (Ann. XIII, 57), hvor der berettes om, hvorledes paa Neros Tid to germaniske Folkestammer, Hermundurerne og Chatterne, kom i Strid indbyrdes og leverede hinanden et stort Slag. De første sejrede, og da de iforvejen havde viet deres Fjenders Hær til Mars og Mercurius, dræbte de efter Sejren ikke alene de Chatter, de kunde faa fat paa, men ogsaa disses Heste og alt Levende, som tilhørte dem. — Blandt de Love, som Kejser

CARL DEN STORE Aar 785 udstedte for at tilintetgjøre Hedenskabet blandt de betvungne Sachsere, findes ogsaa følgende Bestemmelse: »Om Nogen ofrer et Menneske til Djævelen og efter Hedningernes Skik bringer ham som Slagtoffer til Dæmonerne, skal han dø Døden» (*Si quis hominem diabulo sacrificaverit, et in hostiam more paganorum daemonibus obtulerit, morte moriatur*, Capitulare Paderbrunnense, c. 9, Pertz, Monum. Germ. Histor., Leges, I, p. 49. Ved »Djævelen« og »Dæmonerne« forstaaes her, som mange andre Steder, de hedenske Guder).

Medens disse Efterretninger nærmest angaa de nordlige og vestlige Germaner, beretter TACITUS om de østligere og tildels vel ogsaa sydligere boende Suever, at de fornemste iblandt dem, Semnonerne, tillige vare Religionens Haandhævere, med andre Ord, vare Præster. Disse sørgede for at opretholde Forbindelsen mellem de forskjellige Claner, hvoraf Folket bestod, ved Hjælp af religiøse Ceremonier. Paa bestemte Tider kom Udvalgte fra disse forskellige Claner sammen i en hellig Skov, hvor da for alles Øjne et Menneske dræbtes, og de Tilstedeværende derpaa efter denne grutulde Indledning foretoge andre barbariske Ceremonier (*Stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt, caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia*. Germ. c. 39).

Hvad det var for barbariske Ceremonier, der fulgte efter Menneskeofringen, fortæller Tacitus intet nærmere om. Men hos PLINIUS findes en Antydning derom. Han siger, at næsten lige til hans Tid var det paa den anden Side Alperne Skik og Brug blandt de derboende Folkefærd at ofre Mennesker, hvad der ikke er meget forskjelligt fra at spise dem (- - - *et nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more solitum; quod paulum a mandendo abest*. Hist. Nat., VII, 2).

Om Gallerne fortæller JULIUS CAESAR (*De Bell. Gall. VI, 16*), at de i Tilfælde af Sygdom, eller naar de paa anden Maade vare udsatte for Fare, f. Ex. i Krig, ofrede Mennesker til deres Guder eller gjorde Løfte om at ville bringe et saadant Offer, naar Faren var vel overstaaet. STRABO (*Geogr. IV, 4, 5*, Ed. Müller et Dübner, Paris 1853, p. 164) meddeler, at Romerne havde forbudt alle Menneskeofringer i Gallien, og omtaler nogle af de Fremgangsmaader, Gallerne benyttede ved Ofring af Mennesker. Nogle af Ofrene huggede Druiderne med Sværd i Ryggen og spaaede af de saaledes Saaredes Træk-

ninger i Dødskampen. Andre bleve skudte med Pile, atter andre korsfæstede. — Gallernes Menneskeofringer omtales ogsaa af DIODORUS SICULUS (V, 32), der bl. A. siger, at de *plejede hvert femte Aar at korsfæste* (eller spidde paa Pæle, ἀνασκολοπιζειν) *Forbrydere eller Krigsfanger og brænde dem paa store Baal som Ofre til deres Guder.* — MINUCIUS FELIX (Octav., c. 30) skriver, at det var til Mercurius, Gallerne ofrede Mennesker, medens LACTANTIUS (Div. Inst., I, 21, Ed. Fritsche, p. 50) mener, at det var til deres nationale Guder, Esus og Teutates. Alle tre Navne betegne dog efter al Rimelighed en og samme Gud. — Efter hvad PLINIUS beretter, var det først efter Tiberius' Tronbestigelse, at det omtalte Forbud mod Menneskeofringer blev udstedt. Han kan ikke noksom prise Romerne, fordi de gjorde en Ende paa de uhyggelige Skikke, efter hvilke det *»var fromt at dræbe et Menneske og saliggjørende at spise Menneskekjød«* (Nec satis aestumari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum. Hist. Nat. XXX, c. 1, sect. 4).

Saa vel CAESAR som STRABO fortæller (paa de anførte Steder) endvidere, hvorledes Gallerne undertiden brugte at *bygge kolossale Figurer af Træ og Straa, som de derpaa fyldte med levende Mennesker og Dyr, og opbrændte med samt deres Indhold som Offer til Guderne.* Strabo kalder disse kolossale Figurer simpelthen »Kolosser«, Caesar derimod »simulacra«, hvilket antyder, at de have havt Menneskeskikkelse. — Noget Lignende synes forøvrigt ogsaa at have fundet Sted i Danmark, og Erindringen herom at have holdt sig lige til vore Dage. EVALD TANG KRISTENSEN (l. c. VIII, p. 1) har nemlig ved Onsbjerg paa Samsø — altsaa paa et Sted, hvor Odin utvivlsomt har havt en Helligdom — fundet bevaret en Række Traditioner, der drejede sig om en Høj i Nærheden, nu kaldet Bishøj. Man erindrede endnu, at Folk med langt hvidt Skjæg og røde Tophuer havde siddet dér og drukket af gyldne Bægere, og at Nogle havde sét hele Højen staa i Ild, mens der op af Højen havde raget *en uhyre Ildmand saa høj som et Hus.*

Om Menneskeofringer i Danmark faa vi forøvrigt nogle nærmere Oplysninger af Biskop THIETMAR af Merseburg. Det var Skik, fortæller han, i det danske Riges Hovedstad, som hed »Lederun« (Hledre) og laa paa »Selon« (Sjælland), at *hvert niende Aar, i Begyndelsen af Januar, forsamledes Alle og ofrede til Guderne og Mennesker og lige saa mange Heste, samt nogle Hunde og Haner, hvilke sidste vare*

traadte istedenfor et oprindeligt Offer af Høge eller Falke (- - et *ibi diis suimet 99 homines et totidem equos, cum canibus et gallis pro accipitribus oblatis, immolant*). Thietmar priser Kejser Heinrich Fuglefænger, fordi han ved sit Tog imod de Danske fik gjort en Ende paa denne modbydelige Skik (Chron. I, 9, hos Pertz, l. c. p. 739—40).

Hvad *Svenskerne* angaar, saa fortæller Domherren ADAM af Bremen, der skrev i Begyndelsen af det ellefte Aarhundrede, at ogsaa de plejede at holde en stor Offerfest hvert niende Aar. Konger og Folk fra alle svenske Landskaber kom da sammen i Upsala, og hver bragte sit Offer-Bidrag med. Der ofredes ni mandlige Individuer af alt Levende, *baade af Mennesker og af forskjellige Slags Dyr*. Blodet viedes til Guderne, og Legemerne ophængtes paa Træerne i den hellige Lund omkring Templet. Dér fandt man hængende imellem hverandre Kadavere af Hunde og Mennesker. Adam havde talt med en Kristen, der selv havde sét 72 saadanne Kadavere hænge dér i Lunden. (Descript. Insul. Aquil., c. 27, Pertz, l. c., Script. Vol. VII, p. 380). — SAXO GRAMMATICUS har en Notits om, at det var Frey, »Gudernes Statholder« (Frö, deorum satrapa), der i Sverige indførte denne Skik, at *slagte Mennesker som Ofre til Guderne (humani generis hostias mactare, Lib. III, Ed. Müll. p. 120—21)*.

PROCOPIUS (De Bello Gothico II, 15, Ed. Bonn. p. 208) fortæller om »Thuliterne«, med hvilket Navn han betegner Svenskerne, at de vare særligt religiøse Folk, og at *det skønneste Offer, de mente at kunne bringe deres Gud Ares, var den første Fange, de gjorde i en Kamp*. De nøjedes ikke med simpelthen at dræbe Fangerne, naar de ofrede dem, de »hang dem op paa Pæle eller spiddede dem paa Torne«. — En Række yderligere Exempler paa, at Svenskerne ogsaa udenfor de bestemte Tider bragte Guderne Ofre ved at dræbe Mennesker, giver SNORRE STURLASON i sin Ynglinga-Saga. Han fortæller, hvorledes der under en Konge Domaldi opstod en Hungersnød i Sverige. Efter den første mislykkede Høst holdt man stor Ofring af Oxer, men Høsten slog fejl igjen. *Saa ofrede man Mennesker*, men Høsten blev ikke bedre, snarere ringere, det tredie Aar. Svearne kom nu mandstærke sammen i Upsala, og Høvdingerne holdt Raad. De kom til det Resultat, at *Aarsagen til Nøden maatte ligge hos deres Konge Domaldi, og de besluttede da at ofre ham*. De anfaldt følgelig Kongen, dræbte ham og bestrøg deres Helligdomme med hans Blod. — Noget senere var der i Sverige en Konge, der hed Aun eller Aani, og som *ofrede en af sine Sønner hvert tiende Aar, for derved at opnaa en*

længere Levetid. — Endeligt fortæller Snorre om Olaf Trætægja, at han ryddede Skov og grundede en ny Koloni, Vermeland kaldet, og at saa mange Folk søgte til ham, at det dyrkede Stykke Land ikke kunde føde dem, og der opstod Nød iblandt dem. Olaf var »lítill blótmaðr«, han brød sig kun lidt om Guder og Ofringer; og det syntes Svearne ikke om. Nu gav de ham Skylden for deres Nød, *brændte ham inde og ofrede ham paa denne Maade til Odin for at opnaa bedre Høst* (--- brendu hann inni ok gáfu hann Óðni, ok blétu honum til árs sér. Heimskringla, udg. af C. R. Unger, Christiania 1868, p. 14—15, 22—23, 36—37. Yngl. Sag., c. 18, 29, 46—47).

At en saadan Ofring af Mennesker i Tilfælde af Hungersnød ikke var noget for Svenskerne særligt, fremgaar af et Sted hos PORPHYRIUS, om denne Forfatter end i dette Tilfælde udtrykker sig mere som Filosof end som Historiker. Han søger at bevise, at *naar der ofredes Mennesker, var det ikke altid tillige Skik at spise Kjødet.* Men naar Høsten var mislykket, saa bragte Folk ikke, som ellers, Guderne Offer af de indvundne Frugter, men tog Ofrene af deres egen Midte; og under mange Bønner og Anraabelser slagtede de Mennesker til Guddommen og spiste Menneskekjød. Denne Offerskik skulde da paa denne Maade have sin Oprindelse fra en mislykket Høst. (De Abstinencia etc., II, 27. Ed. Rhoer, p. 149).

Om Forholdene i Norge og Island faa vi Oplysninger gennem den islandske EYRBYGGJA-SAGA. Den handler bl. A. om Thorolf Mostrarskegg, der var »Gode« og forestod en Helligdom for Thor paa en Ø ved Hørdalands Kyst. Da Harald Haarfagre havde underlagt sig hele Norge, flyttede Thorolf til Island og anlagde dér en ny Helligdom for Thor med tilhørende Tingsted, hvilket alt nærmere beskrives. »Dér sér man endnu den Domring,« hedder det, »*hvor Mennesker bleve dømte til at ofres.* I denne Ring staar *Thors-Stenen, hvorover man bøjede de Mænd, der vare bestemte til at ofres, og hvorpaa man endnu kan sé Pletter af Ofrenes Blod*« (þar sér enn dómhring þann, er menn vóru dæmdir í til blóts. Í þeim hring stendr þórssteinn, er þeir menn vóru brotnir um, er til blóta vóru hafðir, ok sér enn blóðslitinn á steinum, c. 10, G. Vigfussons Udg., Leipzig 1864, p. 12).

Mere herom erfare vi af de forskjellige Sagaer, der behandle Kong Olaf Tryggvasons Historie. I de islandske Bearbejdelser af Munken ODD SNORRASON'S paa Latin skrevne Krønike om denne Konge hedder det, at Bønderne og Høvdingerne i Thrøndelagen vilde

tvinge Kongen til at tage Dél i et stort Blót eller Offerhandling paa Mærin, hvor der var en stor Helligdom, hvori Thor spillede Hovedrollen. Der skulde *ofres Mennesker* (þeir hafa þá *mannblót* buit). Olaf, der havde truet med, at han vilde »øge Blotet«, kom ogsaa og lod sig af Offerpræsten vise om i Helligdommen. Men han havde en Øxe med, og med denne huggede han Thors Statue i Hovedet, saa den faldt om paa Gulvet, medens udenfor hans Folk dræbte Hedningernes Leder, Jern-Skegge. »Husk nu, Svende, at vi skal øge Blotet,« raabte Olaf, idet han traadte ud. »Og lad os ikke ofre Trælle og gamle Folk, som ikke du til noget mere! Nej, tag nu Eders Kvinder eller fornemme Mænd og giv Guderne dem, etc.« (Olafs Saga Trygvasonar, c. 50, Fornmanna Sögur, X, Kaupmh. 1835, p. 323. Jfr. P. A. Munchs Udg. af den stockholmske Bearbejdelse, p. 41—42, cap. 41, der har: »--- tag Eders Koner og Børn, og giv Guderne dem.«). I SNORRE STURLASONS noget afvigende Beretning om Olafs Optræden ved denne Lejlighed erklærer Kongen selv, at skal han déltage i Offerhandlingen, skal denne være saa storartet som muligt, og der skal da *ofres Mennesker* (- - - þá vil ek gera láta hit mesta blót, þat sem tútt er, ok blóta mönnum). Og hertil vil han ikke vælge Trælle eller Forbrydere; han vil sørge for, at Guderne faa nogle af Landets fornemste Mænd. Hvorpaa han *nævner tolv af de mest fremragende Hedninger og erklærer, at dem vil han ofre til Guderne for at faa gode Aar og Fred i Landet*. Da Bønderne hørte dette, foretrak de at falde til Føje. (Heimskringla, Ungers Udg. p. 182).

De Mænd, som Olaf sendte til Island for at kristne Øen, Hjalti Skeggjason og Gizur den Hvide, bare sig ad paa en noget lignende Maade. Efter hvad vi erfare af KRISTNI-SAGA, bestemte nemlig Hedningernes Forsamling paa Altinget *at ofre to Mænd for hver af Øens Fjerdinge* (at blóta 2 mönnum or hverjum fjórðungi) og bede deres Guder hindre, at Kristendommen fik Magten paa Øen. Hjalti erklærede da, at de Kristne vare rede til at ofre ligesaa mange Mænd. Men medens Hedningerne ofrede deres daarligste Mennesker og styrtede dem ned fra Bjerge og Klipper, vilde de Kristne vælge de bedste Mænd til deres Gud, at de ved at leve saameget desbedre kunde skaffe ham Sejr. (c. 11, Biskupa Sögur, I, Kaupmannahöfn, 1858, p. 23).

Hjalti Skeggjasons Ytringer om Islændernes Menneskeofringer faa en oplysende Kommentar af et Sted i »KJALNESINGA-SAGA«, hvor det Tempel beskrives, som Thorgrimr Goði lod rejse ved sin Gaard paa Kjalarnæs. Der siges, at i Templet stod et stort Kobberkar, hvori

man kom Blodet af de Dyr *eller Mennesker*, der ofredes til Thor (- - - bolli af kopar, mikill; þar skyldi í láta blóð þat allt, er af því fé yrði, er þór var gefit, eðr mönnum). Med dette Blod skulde man bestænke baade Mennesker og Dyr. *Kjødet af de ofrede Dyr skulde anvendes til Offermaaltid ved Festerne; men de ofrede Mennesker skulde styrtes ned i den Dam, der laa lige for Døren til Templet, og som kaldtes »Offerkilden«* (- - en fé þat, sem þar var gefit til, skyldi hafa til mannfagnaðar, þá er blótveizlur eru hafðar. En mönnum, er þeir blótuðu, skyldi steypa ofan í fen þat, er úti var hjá dyr-unum; þat kölluðu þeir Blótkeldu. Cap. 2., Íslendinga Sögur, II, Kbhvn. 1847, 8vo, p. 403—4). — Det synes altsaa at være Ligene af de ofrede Mennesker, som man styrtede ned fra en Klippe i Dammen, efter at deres Blod var kommet i Karret.

Et Vidnesbyrd om Menneskeofring i Norge, af noget ældre Datum, faa vi af den saakaldte »KONG GAUTREKS SAGA«. Heri berettes, hvorlunde Kong Vikar Haraldsøn af Agdir efterhaanden sætter sig i Besiddelse af flere andre Landskaber, deriblandt Hordaland. Da han engang laa ved Hordalands Kyst med sine Skibe og Modvind i længere Tid havde hindret ham i at sejle ud, fik han den Besked, at *en Mand skulde hænges som Offer til Odin*. Ved Lodkastning skulde man finde den Mand, Odin begjærede, og Lodden traf Kong Vikar selv. Finnen Starkad, der var i hans Følge, hængte ham da med Ordene: »Nu giver jeg Dig til Odin« (»nú gef ek þik Óðni«, Saga Gautreks Konúngs, c. 7, Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 31—34). — Almindeligt bekjendt er endeligt Beretningen om, hvorledes Haakon Jarl under Kampen med Jomsvikingerne *ofrer sin yngste Søn til Thorgerde Haulgabrud*, for at opnaa hendes Bistand i Slaget (Snorre Sturlason, Heimskr., Ungers Udg., p. 160. Odd Snorrason, Saga Olafs Konungs Tryggvasunar, udg. af P. A. Munch, Christiania 1853, p. 15. Fornm. Sögur, I, p. 174. Etc.).

DUDO AF ST. QUINTIN, Normannernes Historieskriver, sammenfatter under Betegnelsen »Geter« eller »Gother«, som det synes, alle skandinaviske Folkeslag. Om disse Gother fortæller han, at de holdt Ofringer til deres Gud, Thur. Men de nøjedes ikke med at ofre Brød og Vin, eller med Slagtofre af Kvæg; *de ofrede Mennesker, udgjød Menneskeblod, og ansaa dette for det ypperste af alle Slags Ofre* (- - *sanguinem mactabant hominum, holocaustorum omnium putantes pretiosissimum*, De Mor. et Act. Prim. Normann. Ducum, Lib. I; A. du Chesne, Hist. Norm. Script. Ant., Paris 1619, p. 62). — WILLIAM

AF JUMIÉGES beretter ogsaa, at efter Gothernes Paastand var Guden »Mars« oprindeligt opstaaet blandt dem, og at de søgte at sikre sig denne Guds Velvillie ved at *udgyde menneskeligt Blod*, med andre Ord, ved at ofre ham Mennesker (Martem deum apud se autumant fuisse exortum, *quem humani placabant effusione sanguinis*). Ved »Gother« forstaar William, ligesom Dudo, Skandinaverne i det Hele taget, og han siger udtrykkeligt, at de Danske vare en Grén af »Gotherne« (Du Chesne, l. c. p. 218, Hist. Normann. I, 4).

JORNANDES, alias JORDANES, der hørte til det Folk, der mere specielt kaldtes Gother, og om hvilket han forøvrigt selv siger, at det oprindeligt stammer fra Skandinavien, bevidner ligeledes, at hans Landsmænd før Kristendommens Indførelse *havde for Skik at ofre Mennesker til deres Gud »Mars«*. De ménte, som han udtrykker sig, at Krigenes Leder mest passende kunde tilfredsstilles ved Udgydelse af Menneskeblod, og slagtede derfor som Offer til ham de Fanger, de gjorde (- - victimae ejus — sc. Martis — mortis fuere captorum, opinantes bellorum praesulem aptius humani sanguinis effusione placandum. De Getarum Origine et Rebus Gestis, c. 5. Ed. C. A. Closs, pag. 31).

En lille *anonym Krønike*, som K. MÜLLENHOFF har udgivet i »Zeitschr. für Deutsches Alterthum« (Neue Folge, Bd. V, Berl. 1874, 8vo, p. 57 ff.), handler om en Udvandring, der i Begyndelsen af det sjette Aarhundrede skulde have fundet Sted fra et Land i det nordlige Europa, der laa ved Havet og kaldtes »Swevia«. Befolkningen i dette Land var særligt hengiven til Afgudsdyrkelse, og *hvert Aar plejede man dér at ofre tolv Kristne til Guderne (omni - - - anno in honore deorum suorum duodenos christianos solebant trucidare)*. Udvandrerne dreves ved Storm ind til en dansk Havn »ved det Sted, der kaldes Sleswic« (in portu Danorum in loco Sleswic nominato), og drog herfra mod Syd efter at have ødelagt deres Skibe. De hjalp Frankerkongen Theodorik, Chlodvigs Søn, at besejre Thüringerne, og fik til Løn en Dél af disses Land ved Floderne Unstrut og Saale. — Den Omstændighed, at Svenskerne ogsaa i andre middelalderlige Krøniker betegnes som »Suevi«, gjør det sandsynligt, at der ved »Swevia« menes Sverrige. Men Personnavnene (Anshelmus, Ditwinus, etc.) minder mere om Anglers og Sachseres Navne, end om Svenskeres. I Virkeligheden meddeler Ruodolf af Fulda, der skrev ved Midten af det niende Aarhundrede, at de Folk, der hjalp Theodorik og af denne fik Land ved Unstrut, vare Sachserne, komne til Søs fra Britannien.

Han tilføjer dog, at disse ved Unstrut bosatte Sachserne havde til Naboer mod Nord »vilde Normanner« (Nordmannos, gentes ferocissimas. »Translatio S. Alexandri«, cap. 1; Pertz, l. c., Script. Vol. I, p. 674—75). Da imidlertid Claudius Ptolemaeus (Geogr. II, 10, Ed. Wilberg, Essen 1838, 4to, p. 151) betegner Anglerne som »Suever«, er det ikke usandsynligt, at i den af Müllenhoff udgivne Krønike et ældgammelt Sagn om Anglernes Oprindelse kan være blandet sammen med de adskillige hundrede Aar senere under Theodoriks Regjering forefaldne Begivenheder. Ptolemaeus kalder ogsaa Longobarderne »Suever« (l. c., p. 150); og at det paa den skandinaviske Halvø ved visse Lejligheder maa have været Skik at ofre tolv Mænd, erfare vi af den foran (efter Snorre Sturlason, Ungers Udg. p. 182) anførte Ytring af Kong Olaf Tryggvason.

Gaa vi derpaa over til at undersøge Forholdene hos *de slaviske og finske Stammer ved Østersøens sydlige og østlige Kyster*, saa ere HELMOLDS Ytringer om Menneskeofringer hos Vender og Rügen alt anførte. Han fortæller endvidere om Lausitzerne ved Oder, hvorledes de paa Kejser Heinrich IV's Tid i Byen Rethre paa en barbarisk Maade ofrede den mecklenburgske Biskop Johannes til deres Gud Radigast (I, 23, l. c., p. 558). — THIETMAR, der nærmere beskriver Radigasts Tempel i Rethre, fortæller ligeledes, hvorledes Lausitzerne i Tilfælde af Modgang mente at kunne formilde hans og andre Guders Vrede ved at ofre dem Mennesker og Kvæg (Hominum ac sanguine pecudum ineffabilis horum furor mitigatur, VI, 18, l. c., p. 812). — PAULUS OROSIUS — og efter ham andre spanske Krønikeskrivere — har en Efterretning om, at under Kejser Honorius' Regjering en hedensk og barbarisk Scyther ved Navn Rhadagais pludseligt gjorde Indfald i Italien med en stor Skare hedenske »Gother«. Denne Rhadagais, hvis Navn paafaldende minder om den i Rethre dyrkede Guds, havde gjort det Løfte at ofre alle Romere til sine Guder, »saaledes som det er Skik hos den Slags barbariske Folk« (Rhadagaisus - - - paganus et Scytha erat; qui, ut mos est barbaris hujusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare devoverat. Hist. adv. Pag. VII, 37, Ed. Havercamp, Lugd. Bat., 1738, p. 567—68).

Om de længere mod Øst boende Pruthenere eller Preussere erfare vi, at de ofrede til deres Guder den første kristne Missionær, der kom til dem, Biskoppen Adalbert. Han ofredes paa Toppen af en Høj, hvor syv Mænd, den ene efter den anden, jog en Lanse i ham, hvilket tyder paa, at det var til Solen, Maanen og de fem store

Planeter, han blev ofret (Vitae S. Adalberti, hos Hirsch, Toeppen et Strehlke, Script. Rer. Pruss., I. p. 230 og 234, Pertz, Mon. Germ. Hist., Script. T. IV, p. 593 og 611).

Over to hundrede Aar senere, 1218, skriver Pave HONORIUS III til Biskoppen af Mainz om Preusserne, at de havde for Skik at *ofre deres Fanger til deres Guder og dyppe deres Sværd og Lanser i Ofrenes Blod, hvilket skulde give Held i Kamp* (Brevet findes trykt hos Od. Raynaldus, Annales Ecclesiastici, T. I, Lucae 1747. Fol., p. 444). — I Aaret 1232 retter Pave GREGORIUS IX en indtrængende Anmodning til Fyrster og Folk i Böhmen om at hjælpe Befolkningen i Mazovien, Cujavien og Pommern, der led under de hedenske Preusseres Indfald. Paven har bragt i Erfaring, at Preusserne *ofre bekransede Jomfruer til deres Guder ved at kaste dem i Ilden, medens Børn og gamle Mænd spiddes paa Pæle eller bindes til Træer*. Og de gaa videre endnu: *De drikke Menneskeblod*, som var de vilde Dyr. (Raynaldus, l. c., T. II, p. 56. Script. Rer. Livon. I, p. 400). — PETER AF DUISBURG meddeler, at Preusserne havde for Skik efter en Sejr at bringe deres Guder et Menneske som Offer. Aar 1261 vandt de en Sejr over en tysk Hær, sammensat af Folk fra alle Tysklands Egne, og *det blev da ved Lodtrækning afgjort, hvem af Fangerne der skulde ofres*. Loddet traf en rig Patricier fra Magdeburg ved Navn Hirtzhals, og han blev saa *bunden fast paa sin Hest og tilligemed denne brændt paa et Baal (ligatus super equum suum est crematus)*. Senere, i Aaret 1320, vandt Preusserne en anden Sejr, denne Gang over de tyske Riddere, og en af disse, ved Navn Gerhard Rude, *blev da som Offer til Guderne ligeledes brændt, iført sit fulde Vaabenskrud og siddende paa sin Stridshest (Fratrem etiam Gerardum dictum Rude - - - indutum armis et depositum super dextrarium cremantes diis suis pro victima obtulerunt*. Cron. Terr. Pruss., III, 91 og 338, l. c., p. 100—101 og 185).

HENRICUS DE LETTIS, den lettiske Præst Heinrich, der har skrevet de tre første livlandske Biskoppers Historie, beretter heri, hvorledes Liverne Aar 1192 *vilde ofre til deres Guder en Cisterciensermunk ved Navn Theodorik eller Dietrich*, hvis Liv imidlertid frelstes ved, at den hellige Hest ikke vilde spille sin Rolle rigtigt. — Heinrich fortæller et andet Steds, hvorledes Hedningerne Aar 1222 satte sig i Besiddelse af Ordensbrødrenes By Tharbata (Dorpat), hvorpaa de satte en meget fed Præst, ved Navn Hardwic, op paa en meget fed Oxe, og førte dem paa denne Maade udenfor Byen. *Her lod de Guddommen*

ved Lodkastning afgjøre, hvem den ønskede, skulde ofres, Præsten eller Oxen. Lodden traf Oxen, som øjeblikkeligt blev ofret. Præsten nøjedes man med at tappe lidt Blod af; Guddommen havde jo tilkjendegivet, at han skulde vedblive at leve. (Chron. Livon. Vetus, I, 10 og XXVI, 7, Script. Rer. Livon. I, p. 52 og 270).

DITLEB VON ALNPEKE, Forfatteren af den livlandske Rimkrønike (skrevet Aar 1286), har en livlig Skildring af Samlændernes Tog mod Memelburg 1256. Da det rygtedes, at Ordensbrødrene havde anlagt en Borg ved Floden Memel, sendte de først tre Mand ud for at undersøge Forholdene. Den fornemste af disse red op paa en Høj ved Floden, ligeoverfor Borgen, og dømte derfra Borgen og dens Besætning til Undergang:

» - - Diz kreyn nest wir czwaren
Wollen czu kleynyn stucken
In kurczer wile rucken;
Dy lewte, dy dar offe sint,
Man, wib vnde kint,
Dy wolle wer mit lozen,
Dy cleynyn vnde grozen,
Vnsin goten senden.
Daz enkan nymant wenden.«

» - - Denne Kragerede vil vi om kort Tid rive i smaa Stykker, og *de Mennesker, som er deroppe, Mænd, Kvinder og Børn, dem vil vi efter Lodkastning sende vore Guder*, de Smaa med de Store. Det kan Ingen afvende.« — At der her er Tale om en Ofring, og ikke om en almindelig Nedsabling, fremgaar tydeligt nok af Ordene: »mit lozen«, »ved Lodkastning«. Det blev imidlertid ikke til Noget den Gang. Efterat de tre Samlændere vare vendte tilbage til deres Landsmænd, besluttedes en Expedition til Søs mod Borgen, men Ordensbrødrene afslog Angrebet, og Samlænderne maatte drage bort igjen med stort Tab. Forinden de drog bort, brændte de deres Døde med Heste og Vaaben som en Slags Erstatning til Guderne for det Menneskeoffer, de gik glip af:

»Dar mite solden sie stillen
Den tuwel in iener werlde dort.
So grose torheit wart nie gehort.«

(»Dermed skulde de tilfredsstille Djævelen — 3: Hedningeguden — i den anden Verden. Slig Daarskab har man aldrig hørt Mage til«.

Livländische Reimchronik, v, 3736—3890, Script. Rer. Livon., I. p. 587—89).

Et andet Steds i Rimkrøniken beskriver Ditleb von Alnpeke, hvorledes Høvdingerne over Samayterne eller Samogiterne (i Lithauen) samles til et stort Drikkelag:

»Die kvnige von sameiten,
Die liesen in bereiten
Ein getrenke, das was gros«

Og her gjøre de ved Bægeret Løfter om et Hærtog mod de Kristne. Men før de drage afsted, holde de Oftring:

»Ir *blutekirl* der warf zu hant
Sin los nach ir alden site;
Zu hant er blutete alles mite
Ein queck, als er wol wiste.
Er sprach in sneller vriste:
Ir sameiten, siet gemeit;
Ir sehet lieb vnde leit
Vf diser selben hereuart,
Doch sult ir wesen so bewart,
Das ir behaldet die obern hant.
Ir muset nu zu kurlant
Striten mit den cristen;
Dar vmme solt ir nicht vristen.
Ir sult geloben das dritte teil
Den goten, so geschiet uch heil.
Werden uch die gote gut,
So werdet ir vil wol behut.
Die gote die sint wol wert,
Das man brunien vnd pfert
Vnd ouch rische man da mite
Burnen nach vnser site«. —
Die sameiten sprachen do:
Des rates sie wir alle vro, etc.«

(Deres Offerpræst kastede strax sin Lod efter gammel Skik, og ofrede midt i Forsamlingen et Stykke Kvæg, hvad han forstod sig paa. Efter kort Tid sagde han: »I Samogiter, vær ved godt Mod! I vil finde Godt og Ondt paa denne Hærfart; dog skal I beskyttes af Guderne saaledes, at I faar Overtaget. I maa nu i Kurland stride mod de Kristne; derfor skal I ikke tøve. I skal love Guderne en Trediedél

[af Byttet], saa vil I have Held med Jer. Naar Guderne ere Jer gode, saa vil I være vel beskyttede. *Guderne, de er vel det værd, at man brænder dem Brynjer og Heste og dertil raske Mænd, efter vor Skik.* Samogiterne sagde da: »Det Raad synes vi Alle om, etc« (v. 4653—4702, l. c., p. 601—602).

Om Livernes Naboer, *Ehsterne*, fortæller ADAM AF BREMEN, at de dyrkede Drager og Fugle, og at de til disse deres Guder ogsaa *ofrede Mennesker, som de købte af Slavehandlere*, idet de dog passede omhyggeligt paa, at disse Ofre ikke havde nogen Plet paa deres Legeme (Dracones adorant cum volucris, quibus etiam *litant vivos homines, quos a mercatoribus emunt*, diligenter omnino probatos, ne maculam in corpore habeant. Descr. Ins. Aquil., c. 17, Pertz, l. c., p. 374).

Den Skik, at købe Slaver for at ofre dem til Guderne, synes tidligere at have været udbredt ogsaa blandt de germaniske Folkefærd. Dette fremgaar af et Brev fra Pave GREGORIUS III til Angelsachsenen Winfred, i Tyskland kaldet Bonifacius, der var ifærd med at kristne Bajrerne og Hesserne. Af dette Brev, der er skrevet Aar 732, ses det, at Bonifacius maa have indberettet til Rom, at *der gaves Kristne, som solgte af deres Slaver til Hedningerne, naar disse havde Brug for saadanne til deres Menneskeofringer* (Nam et hoc inter alia discrimen agi in partibus illis dixisti, quod *quidam ex fidelibus ad immolandum paganis sua venundunt mancipia*). Paven erklærer, at herpaa maa der for enhver Pris gjøres Ende; det er en Forbrydelse og en Ugudelighed, der maa straffes ligesaa haardt som et Drab. (Bibliotheca Rerum Germanicarum, ed. Ph. Jaffé. T. III, Monumenta Moguntina, Berol. 1866, 8vo, p. 94).

Angaaende Tilstandene i *Finland* skriver Pave GREGORIUS IX i Aaret 1237 et Brev til den daværende Erkebiskop af Upsala. Af dette Brev ses, at Erkebiskoppen maa have indberettet, at de saakaldte Tavester (Beboerne af Egnene om det nuværende Tavastehus) vare faldne tilbage til deres gamle Hedenskab og *ofrede Mennesker til deres Guder ved at trække Indvoldene ud af Livet paa dem* eller ved at tvinge dem til at gaa saa længe om et Træ, til de opgav Aanden (- - - *quosdam adultos, extractis ab eis visceribus, daemonibus immolant*, et alios usque ad amissionem spiritus arborem circuire compellunt. Raynaldus, l. c., T. II, p. 178. Ogsaa hos Liljegren, Diplomatarium Suecanum, I, Holmiae 1829, p. 290, og i Scr. Rer. Liv. I, p. 389).

I »HERVARAR SAGA« beskrives en Udvandring af Finner (»Riser«)

fra det nordlige Norge til Reidgotaland, hvorved her forstaas Landene syd for Østersøen. Finnernes Høvding, Heidrek, hjælper Kongen over Reidgotaland mod dennes Fjender, og faar til Belønning Kongens Datter og det halve Rige. Siden blev der stor Misvæxt og Hungersnød i Landet. De vise Mænd plejede Raad og søgte Orakler, men disses Svar gik ud paa, at der aldrig vilde komme gode Aar i Reidgotaland, før man *ofrede den fornemste Dreng i Landet* (- - en svå gekk fréttin, at aldri mundi ár fyrri koma á Reidgotaland, enn þeim sveini væri blótat, er æðstr væri þar i landi). Spørgsmaalet blev nu, hvem der var den fornemste Dreng, enten Kong Heidreks Søn Angantyr eller den gamle Konges, Haralds, Søn Halfdan. Heidreks Fader, Finnekongen Høfund, skulde afgjøre dette, og erklærede sin egen Sønnesøn for den fornemste, men gav paa samme Tid Heidrek et Raad, hvorefter han kunde skaane sin Søns Liv. I Henhold til dette Raad overfaldt Heidrek ved sin Tilbagekomst til Reidgotaland sin Medkonge og dræbte ham tilligemed hans Søn Halfdan og mange af hans Mænd. Han viede derpaa alle de Faldne til Odin som Erstatning for sin Søn, og Altrene eller Gudesæderne bleve bestrøgne med Haralds og Halfdans Blod (*Lét Heidrekr konúgr þá rjóða goðastalla blóði Haralds konúgs ok Hálfðánar, en fal Óðni allan þan val, er þar hafði fallit, til árbótar, í stað Ángantýrs, sonar síns. Fornald. Sög. Norðrl., Bd. I, p. 449—454*).

I »SAGA AF EIGLI EINHENDA OK ÁSMUNDI BERSERKJABANA« optræder en vis Aran, Søn af Kong Rodian af Tattaria, med hvem Aasmund slutter Venskab og hos hvem han opholder sig en Tid. Efter Arans Død opstaar der imidlertid Uroligheder, og Berserkerne Hrærek og Siggejr fælde alle Aasmunds Mænd og fange ham selv. De bestemme, at han Morgenen efter skal *dræbes paa Arans Høj og gives til Odin for at opnaa Sejr af denne* (urðu þeir á þat sáttir, at um morguninn skyldi höggva hann á haug Arans, ok gefa hann Óðni til sigrs sér, Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 374—79). I en gammel tysk Kilde (Annalium Alamannicorum Continuatio Murbacensis, Pertz l. c., I, p. 47) nævnes en Rotanus, dux de Pannonia, der Aar 795 kommer til Carl den Store i Aachen. I Annales Laurissenses og hos Einhard kaldes denne Hunner eller Avarer »Tudun«, der ikke er noget Navn, men en Titel (Pertz, l. c. p. 180—81). Det samme turde være Tilfældet med »Rotan«. Begge Ord vil vistnok sige saa meget som »Høvding« blandt Avarerne i det nuværende Ungarn.

Frankerne, der ligesom Avarerne kom østfra, synes at have havt

ondt ved at opgive deres Menneskeofringer, selv efterat de havde antaget Kristendommen. Idetmindste fortæller PROCOPIUS (De Bello Gothico, II, 25, Ed. Bonn. p. 247—49) en Episode, der vidner herom. Under Kampene mellem Belisarius og Vitiges troede Frankerkongen Theudibert¹ at kunne fiske i de rørte Vande og drog med en Hær ned i Italien, Aar 539. Da han kom til Byen Ticinus ved Floden af samme Navn, troede Gothere, at han kom som deres Forbundsfælle og lod ham uhindret besætte den gamle romerske Bro over Floden. Men efter at have besat Broen, tog Frankerne alle de gothiske Kvinder og Børn, som de fandt i Nærheden, *ofrede dem som Krigens Førstegrøde* og kastede deres Lig i Floden. Disse Barbarer er vel blevne kristnede, tilføjer Procopius, men de bevare endnu meget af deres gamle Religion, *de bruge endnu at ofre Mennesker* og vedligeholde andre ugudelige Offerskikke, for at kunne tage Varsler deraf (*Ἐπιλαμβάνομενοι δὲ τῆς γεφύρας οἱ Φράγγοι, παῖδας τε καὶ γυναῖκας τῶν Γότθων, οὕσπερ ἐνταῦθα εὗρον, ἱερεῖόν τε καὶ αὐτῶν τὰ σώματα ἐς τὸν ποταμὸν ἀκροθίνια τοῦ πολέμου ἐρρίπτουν. Οἱ βάρβαροι γὰρ οὗτοι, Χριστιανοὶ γεγονότες, τὰ πολλὰ τῆς παλαιᾶς δόξης φυλάσσουνσι, θυσίαις τε χρώμενοι ἀνθρώπων καὶ ἄλλα οὐχ ὅσια ἱερεύοντες, ταύτη τε τὰς μαντείας ποιούμενοι*).

Cimbrerne havde, ifølge STRABO (VII, 2, 3, Ed. Müll. et Dübn. p. 244) med sig paa deres Tog gamle graahaarede Præstinder, der *ofrede Fangerne og spaaede af deres Blod og Indvolde*. Hvor Cimbrerne egenligt stammede fra, henstaar vel endnu som et Spørgsmaal. Muligt vare de Britanner; Cymry, Kymrer, i middelalderlig Latinsering: Cambri, benævner den britanniske Befolkning i Wales sig selv den Dag idag.

At ogsaa *Britannerne* havde Menneskeofringer, antydes af PLINIUS paa det sidst anførte Sted (XXX, c. 1, sect. 4), hvor han fortæller, at de Skikke, Kejsers Tiberius afskaffede i Gallien, endnu paa hans Tid stode i fuldt Flor i Britannien. Dette bekræftes af TACITUS (Ann. XIV, 29), der beretter, at de britanniske Druider havde for Skik at *ofre Krigsfanger til deres Guder og uddrage Varsler af de ofrede Menneskers Trækninger i Dødskampen* (- - cruore captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant). Aar 61 bleve saaledes endél fangne romerske Soldater ofrede paa Øen Mona (Man). Men ogsaa fra senere Tider høre vi om Menneskeofringer i Britannien. NENNIUS fortæller, at Kong Gwrtheyrn (eller Vortigern,

¹ Chlodvigs Sønesøn, regjerede i Austrasien fra 534—547.

som han i Almindelighed kaldes), da han engang vilde anlægge en ny Borg, søgte et Barn »uden Fader«, hvis Blod skulde udgydes paa det valgte Sted, før Borgen kunde bygges. (Historia Britonum, c. 42, Ed. Stevenson, Lond. 1838, 8vo, p. 32: Et puer dixit regi: »Cur viri tui me ad te detulerunt?« Cui rex ait: »*Ut interficiaris, et sanguis tuus circa arcem istam aspergetur, ut possit aedificari*«).

At en lignende Skik ogsaa fandtes paa Irland, og maa have havt grundige Rødder dér, sés af, hvad der fortælles om den berømte irske Helgen og Kristendomsudbreder Columba. Da Columba havde forladt sin Fødeø, hedder det, og var landet paa Øen Hy eller Iona ved Skotlands Kyst, bestemte han sig til dér at bygge et Kloster og sagde til dem, der fulgte ham: »Det skal være Eder tilladt at vælge En af Eders Midte, at han kan dækkes af denne Øs Jord for at hellige den.« En af hans Mænd, Odhran, rejste sig strax og sagde: »Vil Du modtage mig, saa er jeg rede.« »Odhran, Du skal visselig belønnes for dette«, svarede Columba, »ti Ingen skal faa en Bøn opfyldt ved min Grav, naar han ikke først har bedet Dig derom.« Saa fór Odhrans Sjæl til Himlen, og Columba grundede sin Kirke paa Øen Hy (- - - *acar acberc fpu, ir cet dið nech ecin uaið do dul fo uir na h-innirre dia coirecrað. Acrache ruar Oðran eplæcað, acar iræð acberc. Oia nam gabæa olre ir eplom læm rin. - - - Luð iapum Oðran doðum minæ. Etc.* Gammel irsk Levnetsbeskrivelse af St. Columba, fra det tiende Aarh., citeret efter Will. Reeves i Noterne til hans Udgave af Adamnans Vita Sancti Columbae, p. 203).

Efter dette sér det ud, som om Odhran blev levende begravet, hvilket minder om Sagn andet Steds fra, om Mennesker der blive levende indmurede i Nybygninger. Da den rumænske Voda Negru eller Neagu (1513—1518) bygger Klosteret Argish, bliver Bygmesteren Manolis Hustru levende indmuret i Grunden. Og da den serbiske Konge Wukashin (1367—71) bygger Skutaris Mure, maa Vojvoden Gojkos unge Gemalinde lade sig levende indmure (J. K. Schuller, Kloster Argisch, Hermannstadt 1858, 8vo. V. Alexandri, Ballades et chants populaires de la Roumanie, Paris 1855, p. 143—58. [Wuk Stephanowitch Karadshitsch], Volkslieder der Serben, metrisch übers. von Talvj. Bd. I, Halle 1825, p. 117—26).

V. ALEXANDRI (l. c. p. 197—98) siger, at det er en almindeligt udbredt Folketro i Rumænien, at der i hvert Sténhus eller i hver monumental Bygning spøger en »Stahié«. Dette Spøgelse er *Sjælen af det Offer, der er bleven indmuret i Bygningens Grundvold for at*

gjøre den solid og varig; ti hver saadan Bygning, fortæller man, har havt sit Offer. Og saa indgroet var denne Skik, at endnu i vore Dage de rumænske Murere i Grunden til de Huse, de bygge, pleje at indmure en Stok, hvormed de har taget Maal af en tilfældigt forbigaaende Persons Skygge. Denne Person, menes der, maa da, inden fyrretyve Dage ere forløbne, afgaa ved Døden og blive til Husets »Stahié«. Det er en Menneskeofring, der opretholdes i Principet endnu i vore Dage.

Der gives forøvrigt næppe mange Lande, hvor ikke Sagn eller Historie fortæller om Menneskeofringer af lignende Art som de her berørte. Særligt dybe Rødder synes denne Skik at have havt blandt *Friserne*, navnlig i de Egne, der nu høre til Storhertugdømmet Oldenburg. L. STRACKERJAN (Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg, I, Oldenburg 1867, 8vo, p. 107—9 og 112) anfører en hél Række Exempler, der bl. A. vidne om, at Columbas Adfærd næppe var noget Enestaaende. Da Kirken i Ganderkesee skulde bygges, vilde Murene ikke blive staaende, *før der blev indmuret et levende Barn i dem*. Det Samme var Tilfældet med Kirken i Sandel, og her nøjedes man ikke med at indmure ét Barn; *man tog to*. Kirken i Blexen forsøgte man forgjæves at opføre, først paa et Sted, saa paa et andet, hedder det; Grunden sank stadigt og Murene styrtede sammen. Saa satte nogle Blexere over Weseren til Bremerlehe og *kjøbte dér et Barn, som blev indmuret i Grunden*. Nu blev Blexer-Kirken staaende. Da Butjadingen skulde beskyttes mod Nordsøen ved Diger, var der et Sted, hvor man ikke kunde finde fast Bund; den paafyldte Jord skred bestandigt ud. »*For at forsoné Havet*« *begravede man da levende dér paa Stedet en Dreng ved Navn Hayo*, og siden har Diget holdt sig. »*Mi hebbt se woll vertelt*«, ytrede en frisisk Landmand til Strackerjan, »*wenn se so'n Kind innmurt hebbt, denn hebbt se't in'n lütje holten Tunn leggt un hebbt'r noch'n Kringel oder Twiback oder so wat mit inndahn. Denn hett dat Kind darna langt un hett lacht. Man mi dücht, dat Lachen harr ick nich mit ansehen kunnt.*« Strackerjan bemærker, at dette klinger, som talte Manden om noget, der for ikke længe siden havde været Skik. Hvilket forklares af, hvad han videre anfører. Da i Aaret 1615 Grev Anton Günther vilde inspicere Arbejderne ved Ellenser-Dæmningens Opførelse, *fandt han Arbejderne ifærd med at begrave levende et lille Barn*. Greven reddede Barnet og lod Moderen, der havde solgt det til Arbejderne, straffe. Men endnu saa sént som i Aaret 1718, ved Udbedringen af Digerne efter den store Vandflod 1717, hændte

der noget Lignende. JOH. FRID. JANSEN, »Diener des göttlichen Wortes zu Nyende in Jeverland«, beretter herom i sin »Historisch-Theologisch Denckmahl der Wunder-vollen Wegen Gottes in den grossen Wassern, welche sich Anno 1717 den 25 Decemb. zu vieler Länder Verderben so erschrecklich ergossen, etc.« (Bremen u. Jever 1722, 8vo, p. 326—27): »Es ist sonderlich merckwürdig, dass, da bey dem Marien-Syhl das erarbeitete mehr denn einmahl zernichtet und das Holtz wieder weggerissen wurde, die Leute zum theil auff die Gedancken geriethen, als wann das Werck nicht bestehen könnte, wo man nicht gantz andere Mittel zur Hand nähme, als bishero angewendet wären. Derowegen kam eine gemeine Rede aus, welche auch ausserhalb Landes ausgebreitet worden, *es würde die Arbeit nimmer zu Stande kommen, noch das Loch gedämpffet werden können, wo man nicht vorher ein lebendiges Kind in das Loch, wo der Kist-Damm seyn solte, gestürtzet und dasselbe darin lebendig begraben und einteichen liesse. Man müste demnach und wolte ein armes Kind kauffen und solches lebendig in die Erde daselbst begraben, und darauf das übrige Werck wieder anfangen, so würde es alsdann Stand halten, und nicht wieder weggreissen.* Ferne sey es von mir, dass ich sagen solte, als wann solcher Anschlag von einer Christlichen Obrigkeit gefasset, oder auch von andern vernünftigen und Christlichen Leuten wäre in Berathschlagung genommen worden; sondern gemeine und unverständige Menschen sind Uhrheber solches gottlosen und unchristlichen Rathschlags gewesen. *Doch ist es gewisse recht bedencklich und betrachtungs-würdig, dass solcher alter heidnischer Greuel annoch bey dem gemeinen Mann herrsche, und aus ihrem Gedächtniss nicht ausgeloschen sey.*« Saavidt Præsten i Neuende, hvis Bog er trykt fire Aar efter, at den Begivenhed, han her fortæller, fandt Sted. For mindre end 200 Aar siden var man altsaa i et Land, der ligger ganske nær ved det danske Monarkis daværende Grænser, ifærd med at foretage en regulær Menneskeofring.

»LEX FRISIONUM«, Frisernes ældste kristne Lov, fra det ottende Aarhundredes Slutning, indeholder endnu aldeles hedenske Bestemmelser, gjældende blandt Befolkningen mellem Weser og Laubach. En Paragraf giver saaledes Mødre Lov til at dræbe deres nyfødte Børn og lader den, der gjør Indbrud i en hedensk Helligdom, have sit Liv forbrudt (Tit. 5, Pertz, Mon. Germ. Hist., Leg. III, p. 663). Dette sidste Punkt forklares nærmere i »de Kyndiges Tillæg«, hvor det hedder, at den, der gjør Indbrud i en hedensk Helligdom og der-

fra bortfører noget af de hellige Ting, skal føres til Havet og paa Strandbreddens Sand lemlæstes paa forskjellig Maade og *ofres til de Guder, hvis Templer han har krænket* (Additio Sapientum, Tit. 11: Hoc trans Laubachi de honore templorum: Qui fanum effregerit, et ibi aliquid de sacris tulerit, ducitur ad mare, et in sabulo, quod accessus maris operire solet, finduntur aures ejus, et castratur, et *immolatur diis quorum templa violavit*. L. c., p. 696—97). Frisernes Menneskeofringer, ogsaa dem ved Strandbredden, omtales ligeledes i den fra det ottende eller niende Aarhundrede stammende »VITA S. VULFRAMNI« (cap. 6—8, Act. Sanct. Ord. S. Bened., Saec. III, P. I, p. 359—60).

Om *Lusitanerne* meddeler STRABO (III, 3, 6—7, Ed. Müll. et Dübn. p. 128), at de *ofrede Fanger til Ares og spaaede af deres Indvolde*, dog uden at tage dem ud. Foruden Mennesker ofrede de ogsaa Heste og en Ged til Ares. — Man ofrede dog vist ogsaa Mennesker til andre Guder end Ares paa den pyrenæiske Halvø. Blandt de Traditioner, som S. HERNÁNDEZ DE SOTO har samlet i Extremadura, forekommer jevnlige Solen og Maanen som boende i »palacios« og stadigt *forlangende Menneskekjød at spise*. (Biblioteca de las Tradiciones Populares Españoles, T. X, Madrid 1886, p. 40—41, 64—66).

PLUTARCHUS (De Superstitione, c. 13, Scripta Moralia, ed. Dübner, I, p. 203) udtrykker sig i al Almindelighed om Befolkningen i det nordlige og vestlige Europa. Han siger, at det vilde været bedre for »Kelter og Scyther« (*Γαλάταις καὶ Σκύθαις*), om de aldrig havde kjendt nogen Gud, end at *de bilde sig ind, at der er Guder, som glæde sig ved Blod af slagtede Mennesker*, og ansé dette for det fuldkomneste Offer og den højeste Art Gudsdyrkelse.

Endeligt kan tilføjes nogle Exempler fra *Italien*. MACROBIUS (Saturn. I, 7) beretter, efter Varro, at Pelasgerne, da de nedsatte sig i Italien, i Anledning af et Orakelsvar, de havde modtaget i Dodona, i en lang Aarrække *ofrede Mennesker* til Dis (Hades) og til Saturnus. LACTANTIUS, der ogsaa omtaler dette Orakelsvar og dets Følger, tilføjer, at Ofringen af Mennesker til Saturnus fandt Sted paa den Maade, at Ofrene bleve druknede i Tiberen ved at styrtes ud fra den milviske Bro (Div. Instit. I, c. 21, l. c. p. 51). Begge Forfattere meddele dog, at dette Offer paa et temmeligt tidligt Tidspunkt blev afskaffet, og en Straamand kastet i Floden istedenfor det levende Menneske.

Andre Menneskeofringer fandt imidlertid vedvarende Sted i Italien, baade hos Etruskerne og hos Romerne. LIVIUS (VII, 12—15) fortæller om Tarquinienserne, at de 355 f. Chr. gjorde et Indfald i Ro-

mernes Land og vandt en Sejr over Konsulen C. Fabius, der drog ud imod dem. Efter Sejren *ofrede Tarquinienserne 307 fangne romerske Krigere* (trecentos septem milites Romanos captos Tarquinienses immolarunt). Om Romerne beretter samme Forfatter, foruden nogle Tilfælde af Selvfriing (Q. Curtius, Decius Mus), som vi ikke skulle dvæle ved, endvidere en interessant Begivenhed, der fandt Sted kort efter Slaget ved Cannae, Aar 216 f. Chr. Som Følge af det stadige Uheld i Krigen mod Hannibal havde man faaet den Idé, at Guderne vare vrede og maatte forsones ved et ekstraordinært Offer, saameget mere, som just to Vestalinder havde gjort sig skyldige i Ukydskhed. Decemvirerne studerede deres Spaadoms-Bøger (libri fatales), og Historieskriveren Q. Fabius Pictor sendtes til Delphi for at skaffe Orakelsvar. Enden blev, at man *ofrede fire Mennesker, to Mænd og to Kvinder*, paa en af Stene omgivet Plads paa Forum Bovarium, hvor der tidligere var bragt Menneskeofre. Man valgte at begrave Ofrene levende, og tog Grækere og Gallere, ikke Romere; alligevel blev Guderne, som Livius (l. c. XXII, 57) bemærker, tilstrækkeligt forsonede. — Dette Exempel har forøvrigt næppe været noget Ene-staaende, ti godt og vel et Hundrede Aar senere, Aar 96 f. Chr., fandt Senatet det rigtigst at udstede et Senatusconsultum, hvorved det *forbødes at ofre Mennesker*. Det er PLINIUS, der giver os denne Oplysning (XXX, c. 1, sect. 3); andre Forfattere give os Meddelelser, der tyde paa, at denne Lovbestemmelse næppe var mere end et dødt Bogstav. Da Julius Caesar efter sine Sejre over Gallerne og Ægypterne, Pharnaces og Juba Aar 46 f. Chr. holdt en glimrende Triumf i Rom, fortæller DIO CASSIUS (XLIII, 24, Ed. Fabricius et Reimarus, Vol. I, p. 358—59), at Soldaterne knurrede over, at der til denne Fest udøstes saa mange Penge, som efter deres Mening vilde været langt bedre anvendte, om de selv havde faaet dem. Mytteriet hørte ikke op, før Caesar egenhændigt greb en af de værste Urostifere og lod ham dræbe, hvorpaa to andre *bleve slagtede som Ofre til Mars af dennes Præst*, efter det religiøse Ceremoniel (ἄλλοι δὲ δύο ἄνδρες ἐν τρόπῳ τινὶ ἱεροουργίας ἐσφάγησαν - - - πρὸς τε τῶν πονηρῶν καὶ πρὸς τοῦ ἱερέως τοῦ Ἄρεος ἐτύθησαν). Ogsaa Augustus ofrede Mennesker, og han nøjedes ikke med to. Medens han endnu var Triumvir og hed Octavianus Caesar, gjorde hans Collega Marcus Antonius' Broder, Lucius Antonius, Oprør imod ham, men blev tilligemed sine Tilhængere henimod Enden af Aaret 41 f. Chr. indesluttet i Perusia og ved Hunger tvungen til Overgivelse. L. Antonius selv og nogle

faa Andre slap derfra med Livet, men fire hundrede romerske Rid- dere og Senatorer lod Octavianus, efter hvad Dio Cassius (XLVIII, c. 14, l. c. p. 536) beretter, *føre hen foran et Alter, der var viet til Julius Caesar, og slagte dér som Offer til denne*. SUETONIUS, der ligeledes omtaler denne Begivenhed (De Vit. Caes., Aug., c. 14—15), angiver Ofrenes Antal til tre hundrede, og meddeler yderligere, at det var paa selve den til Gud blevne Julius Caesars Dødsdag (Idibus Martiis), at dette Offer bragtes ham. — Ikke mange Aar efter, 38 f. Chr., høre vi, at Sextus Pompeius, som Tak for en Sejr til Søs over Octavians Flaade, *ofrer Heste og levende Mennesker til Poseidon, ved at kaste dem i Havets Dyb* (Dio Cassius, XLVIII, 48, l. c. p. 564).

Kejserne Tiberius og Hadrianus udstedte Forbud mod Menneske- ofringer; og Juristen JULIUS PAULUS, der var samtidig med Kejser Septimius Severus, har i sin Samling af Retskjendelser ogsaa en Be- stemmelse om, at *de, der ofre et Menneske og benytte Blodet til re- ligiøs Brug*, skulle kastes for vilde Dyr eller — hvis de ere Stands- personer — miste deres Hoved (Sententiae Receptae, Lib. V, Tit. 23, 16. Ed. Rittershus. Norib. 1594. 8vo, p. 266). Men baade MINUCIUS FELIX (Octav., c. 30) og LACTANTIUS (L. c. p. 50) forsikre, at Lati- nerne endnu paa deres Tid *ofrede Mennesker til Jupiter Latiaris*. Og AELIUS LAMPRIIDIUS fortæller i sin Levnetsbeskrivelse af Kejser Antoninus Heliogabalus (c. 8), at denne havde for Skik *at ofre Dreng- e af særligt god Familie*, ikke alene i Hovedstaden, men ogsaa andet- steds i Italien.

Man kunde fortsætte med at anføre Exempler fra Grækenland, fra Asien, fra Afrika, næsten fra ethvert Land paa Jorden. Men det gjælder her kun at paavise, at ifølge de historiske Kilder Menneske- ofringer have fundet Sted over hele det nordlige, mellemste og vest- lige Europa, hvor Mindet om Præstens natlige Ridt endnu er mere eller mindre levende i Folkenes Erindring.

Det er heller ikke Meningen i foranstaaende Oversigt at give nogen udtømmende Fremstilling af alle de forskjellige Former, Men- neskeofringen antager i det paagjældende Landomraade. Tvertimod, hele Sider af disse Offerskikke ere ladte fuldstændigt uomtalte, som liggende udenfor den Sfære, nærværende Undersøgelse bevæger sig i. Vi skulle blot erindre om den hyppigt forekommende Ofring af Mennesker til nyligt afdøde Personer ved disses Begravelse, en Skik, hvorpaa der anføres Exempler i de nordiske Sagaer, i Bonifacius' Breve, hos Nicolaus Damascenus, Ibn Fudhlan, Albericus Trium Fon-

tium, Henricus Lettus, Peter af Duisburg og mangfoldige andre Steder. Det er *kun de Menneskeofringer, der bringes til Guder*, vi her have at beskæftige os med.

Det fremgaar da af den her anførte Række Kildesteder, at *saa-danne Menneskeofringer have været saa udbredte og saa almindeligt forekommende, at der ingensomhelst Grund er til at tvivle om, at Præstens natlige Ridt med afskaarne Stykker af menneskelige Legemer staar i Forbindelse med en kort forud foretagen Menneskeofring.*

Det er imidlertid langtfra altid, at den natlige Rytter kaster et Stykke af et Menneske til dem, der raabe efter ham. I de fleste Tilfælde nøjes han med at tildele dem et Stykke af en *Hest*, i Regelen et afskaaret Laar (eine Pferdekeule, eine Pferdende, ein Pferdeschinken). Ganske undtagelsesvis er der Tale om en halv Hest (Veckenstedt, l. c., p. 44); engang imellem faar Vedkommende en Hestefod eller et Hestebén. Herefter skulde der altsaa ved de Ofringer, der gik forud for Præstens vilde Ridt, have været ofret ikke alene Mennesker, men *ogsaa Heste.*

Det er en bekjendt Sag, at dette i Virkeligheden ogsaa var Tilfældet. Adskillige af de nys anførte Kildesteder, vedrørende Spørgsmaalet om Menneskeofringer, bære ogsaa Vidnesbyrd herom. Ifølge THIETMAR ofredes der i Hledre 99 Mennesker og *ligesaa mange Heste.* Ifølge TACITUS ofrede Hermundurerne efter deres Sejr over Chatterne ikke alene alle dem af deres Fjender, de kunde faa fat paa, men *ogsaa disses Heste.* Og de Exempler paa Menneskeofringer hos Preusserne, som PETER AF DUISBURG anfører, vise, at de havde for Skik, *tillige at ofre Heste.* Han siger ogsaa, at Litthauerne ofre Heste (III, 5, l. c. p. 54). OLAUS MAGNUS (Historia de Gentibus Septentrionalibus, III, 8) fortæller, at »Gotherne«, d. v. s. Beboerne af den sydlige Dél af det nuv. Sverige, havde for Skik at *ofre Heste* og at bære Hestehoveder foran sig, naar de drog i Krigen. Af forskellige Steder i islandske Sagaer fremgaar det, at ogsaa Nordmændene havde for Skik at ofre Heste (Sé f. Ex. Snorres Heimskringla, Sag. Hásk. góða, c. 16 og 19, l. c. p. 93 og 96). Af AGATHIAS (I, 7, Ed. Bonn. p. 28) erfare vi, at Alemannerne brugte at ofre Heste. STRABO fortæller om Lusitanerne, at de til Ares ofrede en Ged, og desuden Mennesker og *Heste* (Geogr., III, 3, 6, Ed. M. et D. p. 128). Og saa fremdeles. *Der er Vidnesbyrd nok om, at Hestefringer fandt Sted i de Lande, vi her beskæftige os med.*

Moses Kaghakantovatsi meddeler Intet om, at ogsaa Aghovanerne ofrede Heste. Han siger kun, at naar de ikke havde Mennesker tilrede til at ofres, saa nøjedes de med at slagte *en Oxe eller en Vædder*. Ganske i Overénsstemmelse hermed beretter Helmold om de slaviske Stammer ved Østersøens Bredder, at de bragte deres Guder som Slagtofre »*Oxer, Faar*, og i Regelen ogsaa Mennesker«. Snorre fortæller om Svenskerne, at de paa Hungersnødens Tid, under Kong Domaldi, det første Aar ofrede *Oxer* og først det andet Aar Mennesker. Man ofrede overhovedet til Guderne forskellige Slags Dyr, men man hører aldrig noget Sagn om, at den natlige Rytter tilkaster Nogen et Stykke af en slagtet Oxe eller af et slagtet Faar. Det er altid enten et Stykke af en Hest eller et Stykke af et Menneske. Hestefringen maa derfor have haft en særlig Betydning fremfor Ofring af andre Dyr, en lignende Betydning som en Menneskeofring. En nærmere Behandling af dette Spørgsmaal hører imidlertid ikke hjemme paa dette Sted; vi skulle senere komme tilbage dertil.

Vi skulle her endnu kun bemærke, at Hestefringer meget godt kunne have fundet Sted hos Aghovanerne, om end Moses Kaghakantovatsi Intet melder derom. Hans Tavshed er i og for sig intet Bevis herimod. Og der er en anden Omstændighed, som gjør det sandsynligt, at ogsaa Aghovanerne have ofret Heste. Forskjellige Forfattere, hvoriblandt HERODOTUS (I, c. 216) og STRABO (XI, 8, 6. Ed. M. et D. p. 439), give os nemlig den Underretning, at Massageterne havde for Skik at *ofre Heste*. Som Massageter betegnes af græske Forfattere forskellige Folkefærd, der bebo Landet Nord for Kaukasus-Bjergene, det kaspiske Hav og Medien; de samme Stammer kaldes ogsaa med andre Navne, saasom Hunner, Alaner¹, Avarer eller Tyrker, hvilken sidste Benævnelse senere blev den almindeligste. Endnu Moses Chorenensis kalder Befolkningen Nord for Kaukasus »*Mashkuter*« (Hist. Arm. II, 86, Langlois' Overs., Historiens de l'Arménie, II, p. 126).

Syd for Aghovanerne, i det persiske Rige, ofrede man ogsaa Heste, og for den Sags Skyld, i Indien med. PHILOSTRATUS (Vita Apollonii, I, 31) beskriver, hvorledes Partherkongen Bardanes ofrer en hvid Hest til Solen.

¹ Zonaras (XI, 24. Ed. Bonn. II, p. 519) kalder endog selve Albanerne, d. v. s. Aghovanerne, for Massageter, men det paagældende Steder et Citat efter Dio Cassius, Lib. LXIX, c. 15, hvor Xiphilinus' Excerpt har Ἀλανῶν, ikke Ἀλβανῶν.

Hestefring fandt altsaa Sted hos Folkefærd, der boede i Aghovanernes Nabolag, og med hvem disse utvivlsomt jævnligt kom i Forbindelse.

IV

Den Omstændighed, at den natlige Rytter tilkaster Folk sine Stykker af Mennesker eller Heste med Opfordring til at »*spise med*» deraf, vidner om, at ogsaa i Europa Offerhandlingen har været ledsaget af et *Offermaaltid*.

At dette i Virkeligheden var Tilfældet, er jo forøvrigt velbekjendt. Det fremgaaer tilstrækkeligt af de mange Bestemmelser i Love, i Pavernes Breve og i Conciliernes Akter, der Gang efter Gang forbyde de Kristne at déltage i slige Maaltider.

Pave GREGORIUS II skriver saaledes i Nov. 726 til Winfred-Bonifacius, under dennes Virksomhed som Missionær mellem Bajerne og Hesserne, at i Henhold til en Ytring af Paulus (I Cor. 10, 28) maa ingen troende Kristen *spise Offermad*, selv om han gjør Korsets Tegn derover. (*De immolaticiis autem escis consuluisti, si a fidelibus superductum fuerit vivificae crucis signum, edi liceret an non. Illud sufficit respondere, quod - - - Paulus dicit, etc. Bibl. Rer. Germ., ed Jaffé, III, p. 89.*)

Nogle Aar efter (c. 732) skriver den følgende Pave, GREGORIUS III, til Bonifacius, at han skal døbe paany dem, der er i Tvivl om, hvorvidt de ere døbte eller ikke, eller som ere døbte af Præster, hvis Kristendom ikke er dybere, end at de alligevel bringe Jupiter Slagtofre og *spise af Offerkjødet* (Nam et eos, qui se dubitant fuisse baptizatos an non, vel qui a presbitero Iovi mactanti et *immolaticias carnes vescenti*, ut baptizentur precipimus. L. c., III, p. 93).

Blandt CARL DEN STORES Love for Sachserne findes ogsaa en Bestemmelse om, at hvis Nogen bringer Offer ved Kilder og Træer eller Lunde, og *déltager i Fællesspisning til Afgudernes Ære* (Si quis - - aliquid more gentilium obtulerit, et *ad honorem daemonum commederet*), skal han straffes med Bøder eller, hvis han ikke kan betale, afsone Bøden ved Trællarbejde i Kirkens Tjeneste. (Capitul. Paderbrunn., c. 21; Pertz, l. c., p. 49).

I det under Frankerkongen Childeberts Regjering Aar 533 afholdte ANDET CONCILIUM I ORLÉANS vedtoges den Bestemmelse, at

de Katoliker, der vendte tilbage til Dyrkelsen af de hedenske Guder, trods det, at de vare døbte, eller *som spiste af de til Afgudernes Dyrkelse hørende Offerspiser*, skulde nægtes Adgang til kristne Forsamlinger (Catholici qui ad idolorum cultum - - - - revertuntur, vel qui *cibis idolorum cultibus immolatis* gustu illicitae præsumptionis *utuntur*, ab ecclesiae coetibus arceantur, Conc. Aurel. II, can. 20, Conc., Ed. Harduin, T. II, p. 1176).

Erkebiskop THEODORUS af Canterbury har i sin »Liber Poenitentialis« ogsaa et Kapitel, hvori der fastslaas, hvorledes de Kristne, der havde besmittet sig ved Berøring med Hedenskabet, skulde gjøre Bod for saadan Synd. Det hedder heri, at den, der *har spist eller drukket ved en hedensk Helligdom*, og som har gjort det i al Uvidenhed (si quis manducaverit vel biberit per ignorantiam juxta fanum), skal love, aldrig at gjøre det mere, og faste i 40 Dage. Men har han gjort det for at dyrke Afguderne og til Ære for Billederne (pro cultu daemonum et honore simulacri), skal han gjøre Bod i tre Aar. Videre hedder det, at om Nogen *har spist af det, der er ofret til Afguderne* (si quis *manducaverit hoc quod idolis est immolatum*), skal han faste i sex Uger, hvis han har været nødt dertil, hvis ikke, i tolv Uger. (Lib. Poenit. Theodori Archiep. Cantuar. Eccles., c. 27, 2 og 4; Thorpe, Anc. Laws of Engl., p. 292).

Tilsvarende Bestemmelser findes i et lignende Arbejde af Erkebiskop EGBERT af York (Quicumque *cibum daemonibus immolatum* comederit, etc., Confessionale et Poenitentiale Ecgberti Archiep. Eborac., c. 32; Thorpe. l. c. p. 356).

Da Hunnerne i det femte Aarhundrede havde hærget Egnene om Adriaterhavets nordlige Bredder, skrev Pave LEO I til Biskoppen af Aquileja angaaende de Kristne, som havde været i Fangenskab og under dette vare blevne besmittede ved *Offermaaltider* (de his autem Christianis, qui inter eos, a quibus fuerant captivati, *immolaticiiis cibis* asseruntur esse polluti), og er enig med denne i, at oprigtig Bod er at foretrække for langvarige Bodsøvelser (Concilia, ed Harduin, I, p. 1771).

Allerede de under Kejser Constantin i de lilleasiatiske Byer Ancyra og Gangrae afholdte Concilier indeholde Bestemmelser om Deltagelse i Offermaaltider. CONCILIET I ANCYRA vedtog saaledes »angaaende dem, der bleve tvungne til at ofre og ydermere til at *spise med Afguderne*« (*περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἶδωλα*), at der skulde gjøres Forskjel paa,

hvorvidt de vare gaaede til dette i Højtidsdragt og med ligegyldigt Sind, eller i Sørgeklæder og med grædende Taarer. (Conc. Anycr., can. 4—5, Ed. Harduin, I, p. 272—73; Ed. Mansi, II, p. 516).

Altsaa, fra Eufrat til Ejderen er der Tale om Offermaaltider, og for den Sags Skyld, endnu langt videre omkring. At disse Offermaaltider bestode i, at man fortærede de Ofre, der vare bragte Guderne, faa vi Vidnesbyrd om bl. A. af SAXO GRAMMATICUS, der skildrer, hvorledes Befolkningen paa Rügen ved Høstfesten ofrede Kvæg til Svantovit og derpaa holdt et religiøst Festmaaltid (- - litatis pecudum hostiis, solenne epulum religionis nomine celebrabat). »*De benyttede selve Offergaverne til Maaltid og til Føde for deres Munde*«, siger han endvidere, ikke uden en vis Forargelse, »*og de samme Ofre, der vare helligede Guddommen, nedværdigede de til at tjene som Mættelse for deres eget Fraaseri*« (- - ipsas sacrificii dapes in usum convivii et gulæ nutrimenta vertere, consecratas numini victimas intemperantiae suae servire cogentes, Lib. XIV, Ed. Müll. p. 823—25).

En meget yngre Forfatter, Superintendenten PAUL EINHORN, beskriver, hvorledes Letterne i Hertugdømmet Curland paa hans Tid (første Halvdel af syttende Aarhundrede) endnu kun af Navn vare Kristne og i Smug vedligeholdte deres hedenske Religion med samt dens Offerceremonier og Spisning af det Ofrede eller en Dél deraf. Hans Ord ere følgende: - - Vnd haben solche Opffer auch diese Leute oder Vnteutschen gethan in solcher Zeit, welches sie »Sobar« (»Zusammenschüttung«, af sabehrt, zusammenschütten) geheissen, das ist, ein zusammen geleget oder von vielen zusammen geschossen Opffer, denn jhrer viel zusammen getreten, vnd jglicher so viel Geldes wie der ander zusammen geleget, vnd dafür zu solchem Opffer ein stück Viehes gekauft, vnd dasselbe geopffert, *hernach aber das vbrige verzehret*. So haben sie auch einer so viel wie der ander an Getreyde zusammen geschüttet, davon gebrawet vnd gebacken, vnd alsdenn zusammen, abergläubiger weise, mit jhren Heydnischen ceremonien Gott angeruffen, das er die Pestilenz abwenden wolte; wann das geschehen, *haben sie ein convivium mit einander gehalten vnd die zu hauff gebrachte Speise vnd Tranck mit einander verfressen vnd versoffen*. Dieser Gebrauch wird *noch* bey vielen in acht genommen, denn ob sie es schon nicht öffentlich thun dürffen, so thun sie es doch heimlich, wie ich denn das von jhnen selbst gehöret vnd vernommen, das sie es in der zeit nicht allein gethan, sondern auch im Traum, auch sonst *von den spectris, so sich alssdenn an etlichen Orten*

sehen lassen, dazu vermahnet seyn, das, so sie von solcher Plage wolten erfreyet seyn, solten sie solch Sobar vnd Heydnischen Gottesdienst begehren. Das haben sie Anno 1602 in der grossen vnd geschwinden Pestilentz gethan, vnd da sich Anno 1625 wiederumb eine Pestilentz erregte, hat mans, wie ich von vielen erfahren, auch ins Werk gerichtet, die Pestilentz damit auff zu heben vnd zu vertreiben. (Paulus Einhorn: *Reformatio Gentis Letticae in Ducatu Curlandiae*. Ein Christlicher Unterricht, wie man die Letten oder Vnteutschen - - - von jhrer alten Heydnischen Abgötterey vnd Aberglauben zum rechten Gottesdienst - - bringen müge. Riga 1636, optrykt i *Script. Rer. Livon.* II, p. 620).

Vi skulle her ikke opholde os videre ved Offermaaltiderne i Almindelighed, og yderligere Vidnesbyrd om deres Betydning som integrerende Dél af den hedenske Gudstjeneste er vel her heller ikke fornødne. Hvad der har Interesse for nærværende Undersøgelse er det speciellere Spørgsmaal, *hvorvidt man ved disse Offermaaltider virkeligt spiste Kjødet af de ofrede Heste eller Mennesker, saaledes som de anførte Folkesagn lade formode.*

For *Hestekjødets* Vedkommende vil Anførelsen af nogle faa Kilsteder være tilstrækkelig, da Spørgsmaalet alt er behandlet udførligere af Andre, navnlig af E. C. Werlauff (*Vidensk. Selsk. Skrift.* for 1806, Bd. IV, 2, p. 153 ff.). Særligt oplysende i denne Henseende er SNORRI STURLUSONS Beretning om, hvorledes Thrønderne holdt Offerfest. Alle Bønder kom sammen ved Helligdommen, og hver bragte med, hvad han behøvede for de Dage, Festen stod paa. Enhver skulde saaledes medbringe sit Øl, hvorhos der blev slagtet forskjellige Kreaturer og *saa Heste* (þar var ok drepinn allskonar smali ok svá hross). Blodet af disse Dyr — af hvilke efter Snorres Udtryksmaade Hesten maa antages at være det vigtigste — samledes i Boller og strøges paa Gudesæderne og Helligdommens Vægge, medens *Kjødet blev kogt til Spise for de Tilstedeværende* (- - en slátr skyldi sjóða til mannfagnaðar). Kogekjedlerne skulde hænge over et Ildsted midt paa Gulvet i Helligdommen, og de fyldte Bægere skulde bæres omkring denne Ild. Den Høvding, der fungerede som Festens Leder, skulde udtale Helligelsen over Bægrene og over *al Offermaden* (- - signa fullit ok allan blótmatinn, etc. *Saga Hákonar góða*, c. 16, Ungers Udg. af *Heimskr.*, p. 92—93).

Endnu bestemtere omtaler Snorre Spisningen af Hestekjød i sin Fortælling om, hvorledes Bønderne i Thrøndelagen vilde tvinge

Kong Hákon den Gode til at déltage i de hedenske hellige Handlinger. Ved Høstfesten paa Hlade, hos Sigurd Jarl, bød denne først Kongen et Horn med Øl, der var viet til Odin, og Hákon gjorde Korsets Tegn derover, før han drak. Siden, op paa Dagen, gik man til Bords, og Bønderne forlangte nu, at han skulde *spise Hestekjød* (- - sögðu att hann skyldi eta þá hrossaslátr), men det vilde Kongen paa ingen Maade. De bad ham da blot *drikke af Suppen* (drekka soðit), men det vilde han heller ikke. Saa bad de ham blot *smage Fidtet paa Suppen* (eta flotit), men det vilde han ligesaa lidt. Ved den paafølgende Julefest paa Mærin vare Bønderne mødte saa mandstærke ved den derværende Helligdom til Offergildet, at Kongen ikke ansaa det for raadeligt at vægre sig ved at opfylde deres Forlangende. Enden paa det blev da, at Kong Hákon maatte bekvemme sig til at *spise nogle Mundfulde Hestelever* og drikke det Øl, Bønderne rakte ham, uden at gjøre Korsets Tegn derover (- - kom þá svá, at Hákon konúgr át nökkura bita af hrosslifr; drakk hann þá öll minni krossalaust, þau er bændr skenktu honum. Saga Hákonar goða, c. 18—19; Heimskr., Ungers Udg., p. 95—96).

Hvormegen Vægt Hedningerne i Norden tillagde Spisningen af Hestekjød som religiøs Ceremoni, tør vel ogsaa sluttes af »KRISTNI SAGA«, saasom det spiller en Rolle i det Kompromis, Thorstein Gode fik istand paa Altinget. Hedningerne skulde have Lov til at udsætte Børn og *spise Hestekjød*, som tidligere (um barna útburð ok rossakjöts át skulu haldast hin fornu lög), men de skulde foretage deres Ofringer for sig selv, og ikke offentligt i Vidners Nærværelse. Nogle Aar senere bleve dog ogsaa disse sidste Rester af officielt Hedenskab afskaffede (Cap. 11, Biskupa Sögur, I, p. 25. Ogsaa i Ólafs Sag. Tryggvas., c. 229, Fornmann. Sög., II, p. 240—42).

Karakteristisk er ogsaa, hvad der fortælles i en lille Sveriges Krønike, der i et Haandskrift af »HERVARAR SAGA« findes knyttet som Slut til denne Saga. Kong Ingi Steinkelsson var en ivrig Kristen og søgte at faa hele sit Folk kristnet. Men Svenskerne holdt fast ved Hedenskabet og de gamle Skikke; og paa et Ting kastede de Stén paa Kongen, drev ham bort og afsatte ham, fordi han krænkede de gamle Love ved sin Iver for Kristendommen. Ingis Svoger, Svein, blev tilbage paa Tinget og tilbød Svenskerne at ville ofre for dem, hvis de vilde give ham Kongeværdigheden. Det gjorde de, og *en Hest blev da trukken ind paa Tinget, hugget i Smaastykker, og uddélt til Folket at spise*, medens Offertræet blev besmurt med dens Blod

(var þá framleidd hross eitt á þingit, ok höggvit í sundr, ok skipt til áts, en rjóðuðu blóðinu blóttre, Fornald. Sög. Norðrl., I, p. 511—12).

Af det alt et Par Gange omtalte Brev, som Pave GREGORIUS III ved Aaret 732 skrev til Bonifacius, sés det, at ogsaa i Tyskland adskillige af de Folk, der havde ladet sig døbe, vare *vedblevne med at spise Hestekjød* saavel af vilde som af tamme Heste, hvilket Paven erklærer for aldeles utilladeligt: »Helligste Broder, det maa Du paa ingen Maade taale, finder Sted i Fremtiden - - - Det er noget Urént og Afskyeligt« (- - - Inter ea agrestem caballum aliquantos adjunxisti comedere, plerosque et domesticum. Hoc nequaquam fieri deinceps sanctissime sinas frater - - - Immundum enim est atque execrabile. L. c. p. 93). — Henved en Snés Aar senere (Nov. 751) omtaler Pave ZACHARIAS i et Brev til Bonifacius forskjellige Dyr, som der maatte sørges for, de Kristne aldeles ikke spiste; og blandt dem, hvis Kjød det allermost gjaldt at afholde sig fra, nævnes »Skovheste« (equi silvatici, l. c., p. 222). Disse »Skovheste« eller »vilde Heste« menes at have været Æsler.

Hvor betydningsfuld en Rolle Spisning af Hestekjød har spillet i Hedenskabet, sés vel tilstrækkeligt tydeligt af disse Exempler¹. Det fremgaar ogsaa heraf, at det som religiøs Ceremoni var i Brug saavel i det nordlige som i det mellemste Europa.

Vi skulle derpaa vende os til Spørgsmaalet om *Spisning af Menneskekjød ved Offermaaltiderne*.

FLAVIUS PHILOSTRATUS SEN. fortæller i sin Levnetsskildring af den bekjendte tyaneiske Filosof Apollonius, at Kejser Domitianus beskyldte denne for paa en bestemt Dag at være taget paa Landet for at ofre en Dreng og spaa af Indvoldene. Det er dog øjensynligt ikke selve Menneskeofringen, Kejseren bebrejder Apollonius, men han troede, den stod i Forbindelse med et oprørsk Anslag. Paa Kejserens Spørgsmaal angaaende denne Ofring svarede Apollonius bestemt: »Hvis jeg (den paagjældende Dag) er gaaet ud, saa lad mig ogsaa være taget paa Landet, og er dette Tilfældet, saa lad mig ogsaa have ofret, og har jeg ofret, saa har jeg ogsaa spist (af Offerkjødet). Men

¹ Kun blandt Angelsachserne tillod den kristne Gejstlighed, at der spistes Hestekjød, men indrømmer, at det ellers ikke er Skik. (Theodorus, Lib. Poen., c. 31, 17: Equum non prohibemus, tamen consuetudo non est comedere, l. c. p. 296. Egbertus, Conf. et Poen., c. 38: Caro equina non est prohibita, etsi multae gentes eam comedere nolunt, l. c., p. 358.) Dette forklarer atter, hvorledes en Mand som Winfred-Bonifacius kunde være i Tvivl om, hvorvidt Spisning af Hestekjød var tilladt eller ikke.

lad først troværdige Folk føre Bevis for *det!*« Efter dette Svar lod Kejseren Anklagen falde; den var kun bygget paa Opspind eller løse Rygter. Som det fremgaar af den udførlige Forsvarstale, Apollonius havde udarbejdet, men nu ikke kom til at holde, kunde han bevise sit Alibi. I dette Indlæg forekommer forøvrigt atter den samme Ytring: Har jeg ofret, saa har jeg ogsaa spist (- - *εὶ δὲ ἔθυσσά, καὶ ἔφαγον*. Vita Apollonii, VII, 11; VIII, 5 og 7, 12 Ed. C. L. Kayser, Turici 1844, 4to, p. 133, 152, 162).

Herefter synes det altsaa at have været noget Almindeligt, at man spiste af de ofrede Menneskers Kjød. Naar PORPHYRIUS, som foran (p. 21) omtalt, søger at hævde, at dette dog ikke altid var Tilfældet, giver han os paa samme Tid Vidnesbyrd om, at det var noget, der i Regelen fandt Sted. Som ligeledes anført, finder vi hos PLINIUS gjentagne Gange bestemte Udtalelser om, at det i Landene hinsides Alperne, og specielt hos Gallerne og Britannerne, var Skik at spise de ofrede Menneskers Kjød. Dette bekræftes af DIODORUS SICULUS (V, 32), der ligefrem siger om de nordlige galliske Stammer i Landet lige til de mellemtyske Bjerge, at de spiste Menneskekjød.

Det er ganske i Overensstemmelse hermed, at der i CARL DEN STORES Love for Sachserne bl. A. ogsaa sættes Dødsstraf for den, der ofrer visse Mennesker ved at brænde dem eller »*uddeler deres Kjød til Andre at spise eller selv spiser deraf*« (Si quis - - - virum aliquem aut feminam - - - incenderit, vel carnem ejus ad commedendum dederit, vel ipsam commederit, capitis sententiae punietur, Capitulare Paderbrunnense, c. 6; Pertz, l. c., p. 48).

Denne Lovbestemmelse fra Slutningen af det ottende Aarhundrede kaster Lys over visse Steder hos ældre Forfattere, hvis Kundskaber om Nord-Europas Folkeslag forøvrigt indskrænker sig til nogle faa og tarvelige Rygter. Men disse Rygter vidne om, at dette religiøse Menneskeæderi specielt i Nord-Europa maa have været meget udbredt og i høj Grad hyppigt forekommende.

HERODOTUS (IV, 26) har hørt, at det skulde være Skik hos Ehsterne (*Ἰσσηδόνες*, Esthones), at naar en Mand døde, saa bragte alle hans Paarørende Faar og ofrede disse. *Faarekjødet blev derpaa skaaret i Stykker og blandet sammen med den afdøde Mands ligeledes smaat skaarne Kjød*, hvilket man derpaa spiste ved et Fællesmaaltid (*ἑπεὶ ἂν ἀνδρὶ ἀποθάνῃ πατήρ, οἱ προσήκοντες πάντες προσάγουσι πρόβατα, καὶ ἔπειτα ταῦτα θύσαντες καὶ καταταμόντες τὰ κρέα κατατάμνουσι καὶ τὸν τοῦ δελομένου τεθνεῶτα γονέα, ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ*

κρέα δαΐτα προτίθενται). For hvad Herodotus her omtaler »efter Sigende« ligger der utvivlsomt saa meget til Grund, at Ehsterne havde Offerfester med tilhørende Offermaaltider, ved hvilke der spistes Menneskekjød.

Hos Massageterne, om hvilke Grækerne vidste nøjere Besked, fandtes en ganske lignende Skik; og Herodots Beretning herom er da ogsaa adskilligt klarere og bestemtere. Han siger (I, 216), at naar en Mand blev gammel, saa samledes hans Paarørende og ofrede ham tilligemed nogle Faar, hvorpaa Kjødets kogtes og spistes. Videre siger han udtrykkeligt, at den, der døde af Sygdom, blev ikke spist, men begravedes i Jorden under Beklagelser over, at han ikke var saa lykkelig at blive ofret (ἔπειαν δὲ γέρον γένηται κάρτα, οἱ προσήκοντες οἱ πάντες συνελθόντες θύουσι μιν καὶ ἄλλα πρόβατα ἅμα αὐτῷ, ἐψήσαντες δὲ τὰ κρέα κατενωχέονται. - - τὸν δὲ νόσῳ τελευτήσαντα οὐ κατασιτέονται ἀλλὰ γῆ κρύπτουσι, συμφροσὴν ποιούμενοι ὅτι οὐκ ἔλατο ἐς τὸ τυθῆναι). Heraf fremgaar det tydeligt nok, at de paagjældende Mennesker virkelig ofredes, slagtedes.

Et andet Sted (IV, 18) omtaler Herodotus andre Menneskeædere (Ἀνδροφάγοι), der skulde bo i det mellemste Europas tyndt befolkede Regioner. Rundt omkring dem var der store, øde og ubeboede Landstrækninger; og Herodot synes ikke at vide Andet om dem, end at de spiste Mennesker. — Den henved syv hundrede Aar yngre AMMIANUS MARCELLINUS angiver noget nøjere, hvor disse nordeuropæiske Anthropophagi eller Menneskeædere boede. Han omtaler et Folkeslag, Nervi, der bo i en Bjergegn, sandsynligvis den nordlige Dél af Karpatherne; paa den anden Side dem, altsaa mod Nord eller maaske snarere Nordvest, boede Uidini og Geloni, og længere borte endnu »Sortkapperne og Menneskeæderne« (Melanchlaenae et Anthropophagi), hvilke sidste han til yderligere Oplysning karakteriserer som virkelig spisende Menneskekjød (humanibus corporibus victitantes, Lib. XXXI, c. 2, Ed. Eyssenhardt, Berlin 1871, p. 491).

Navnet Uidini (i nogle Codices nok endog Udini) eller, som det skrives hos Herodot (IV, 21), Βουδῖνοι, minder paafaldende om Odin eller Woden. Og hvad »Sortkapperne« angaar, saa vrimler der endnu i de islandske Folkesagn af kvindelige Blákápur (Maurer, Isländ. Volks-sagen der Gegenw., Leipz. 1860, p. 13—14, 284—85, 313—14, etc), og i »Völsunga Saga« møder Odin »með heklu blá« frem i Kampen mellem Sigmund og Lýngi, hvori den første falder (c. 11, Fornald. Sög. Norðrl., I, p. 145). Hvad der hos Ammianus Marcellinus nævnes

sammen med »Menneskeæderne«, peger saaledes op imod de skandinaviske eller nordgermaniske Stammer.

EPHORUS (hos Strabo VII, 3, 9, Ed. M. et D. p. 251) beretter, at der ogsaa gaves Sauromater, der spiste *Menneskekjød*. Og STRABO selv siger om Irlænderne noget Lignende, som Herodot om Ehsterne; han skildrer dem som *ædende Mennesker* og ædende meget, anseende det for noget Smukt og Godt at opæde sine afdøde Forældre (— *ἀνθρωποφάγοι δὲ ὄντες καὶ πολυφάγοι, τοὺς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῇ τιθέμενοι*, IV, 5, 4, l. c. p. 167). Forøvrigt erklærer Strabo, at han ikke véd stort mere om Øen og dens Befolkning end netop dette; og Fortællingen om denne Spisning af Forældre tør vistnok reduceres til, at man ofrede gamle Folk og spiste af deres Kjød ved det paafølgende Offermaaltid. At det ogsaa i Norge var Skik at ofre gamle Folk, fremgaar af Odd Snorrasons Beretning om Offerfesten paa Mærin, hvor Jernskeggi dræbtes. »Lad os ikke ofre Trælle eller *gamle Folk* (blótum eigi þrælum nè gamalmenni)«, siger Kong Olaf; »tag Eders Kvinder eller fornemme Mænd, og giv Guderne dem«, etc. (Saga Olafs Konúngs Tryggvasonar, c. 50, Fornm. Sög. X, p. 323).

Om Irlænderne siger forøvrigt ogsaa DIODORUS SICULUS, at de spiste Menneskekjød (V, 32: — *φασὶ τινὰς ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὥσπερ καὶ τῶν Βρετανῶν τοὺς κατοικοῦντας τὴν ὀνομαζομένην Ἴριν*).

Der findes altsaa mere eller mindre bestemte historiske Vidnesbyrd om, at det næsten allevegne i det nordlige og mellemste Europa har været Skik at spise Kjød af de Mennesker, man ofrede. De utallige Folkesagn om Menneskeædere, som næppe noget germanisk, keltisk eller slavisk Folkeslag er foruden, faa herved en fast historisk Grundvold, der gjør dem til betydningsfulde kulturhistoriske Dokumenter. Hvor de historiske Kilder tie eller give mindre end halv Besked, tale Folkesagnene desto klarere og tydeligere.

Saaledes ogsaa i nærværende Undersøgelse. Den natlige Rytter, med sit afskaarne Stykke af et Menneske eller en Hest, kommer fra Offerfesten. Og den, han tilkaster dette Menneske- eller Heste-Laar, opfordrer han til at spise med, ti han kommer fra Deltagelse i Offermaaltidet. Erindringen om selve denne Kjendsgjerning er da ogsaa levende endnu den Dag idag, idetmindste visse Steder i Pommern. Dr. ULR. JAHN (l. c. p. 16) har saaledes i Kunow (Kr. Cammin) fundet en Tradition om, at en Bonde engang sént om Natten, i en Skov i Nærheden af Cammin saå et Antal Herrer spise og drikke,

mens deres Hunde og Heste holdtes beredte i Nærheden, hvilende paa Straa. Paa én Gang fór de alle med Larm og Skrig op i Luften. Der er saaledes ingen Tvivl om, at det var »den vilde Jagt«.

Der holdtes Offermaaltid i *Skoven*, ganske som hos Aghovanerne; og Alt stemmer fremdeles med Beretningen hos Moses Kaghakantovatsi. Denne nævner ganske vist ikke direkte, at de ofrede Menneskers Kjød spistes, men paa dette Punkt suppleres han af MEGASTHENES, der, ifølge Strabo (XV, 1, 56. Ed. M. et D. p. 605) uden Omsvøb erklærer, at Befolkningen i Kaukasus-Landene *spiser Kjødet af deres Landsmænds Legemer* (Φησὶ γὰρ — sc. ὁ Μεγασθένης — τοῦς τὸν Καύκασον οἰκοῦντας - - - σαρχοφαγεῖν τὰ τῶν συγγενῶν σῶματα).

Mange Vidnesbyrd forene sig altsaa om at godtgjøre, at i *Europa* ligesom i *Kaukasus-Landet* Offerhandlingen har været fulgt af et Offermaaltid, og dette atter af den natlige Færd, Præstens eller Offerpersonalets vilde Spøgelse-Ridt.¹ Det vil ogsaa erindres, at i Knud den Stores og de northumbriske Præsters Love (se p. 13—14) »blot« og »fyrhte«, Ofringen og Færden, nævnes i Forening, som Ting, der høre sammen, Færden begge Steder efter Ofringen.

V

Tilbage staar endnu at sammenligne *de Maader, hvorpaa Mennesker ofredes* i Kaukasus og i Nord-Europa, og undersøge, hvorvidt Skikkene stemme overéns.

Moses Kaghakantovatsi siger, at af de tre Mennesker, Aghovanerne plejede at ofre ved deres Fester, blev det ene *stukket ihjel*, det andet *kvalt*, og det tredie *levende flaaet*.

At det første af disse Ofre, det Menneske, der blev *stukket ihjel*, skulde benyttes til at spaa af, erfare vi af STRABO, der ogsaa fortæller adskilligt om det aghovanske Folks Offerskikke. Efter Strabo vælges til det paagjældende Offer en af selve Helligdommens Mandskab (τῶν ἱεροδούλων), der fødes og holdes prægtigt et Aar og derpaa ofres tiligemed de andre Ofre. Med en hellig Landse, som kun bruges ved Menneskeofringer, fører Præsten med sikker Haand et Stød mod hans Hjerte, og *uddrager derpaa Spaadomme* eller *Varsler* af den

¹ At Præsten ogsaa foretog andre Rideture end de her omhandlede, antyder af Folkesagnene. Men herom nærmere i et følgende Afsnit.

Maade, hvorpaa Legemet falder til Jorden (XI, 4, 7, Ed. Müll. et Dübn. pag. 431).

Af Strabo erfare vi imidlertid ogsaa, at en ganske lignende Skik fandt Sted hos Lusitanerne. Ogsaa her dræbte Præsten med et Stød eller Stik det til Offer udsète Menneske; det Vaaben, han benyttede, kalder Strabo, med Lusitanernes Betegnelse, en *σάγος* (lille Sværd², jfr. oldnorsk »Sax«). Ogsaa her spaaede Præsten af den Maade, hvorpaa Legemet falder til Jorden. Men derpaa spaar han ogsaa af Indvoldene, dog uden at drage dem ud af deres Leje (III, 3, 6, l. c. pag. 128).

Gallerne brugte, som alt berørt, at hugge Ofrene i Ryggen med et Sværd og spaa af den Virkning, Huggene frembragte (Strabo, IV, 4, 5, l. c. p. 164).

At vinde *Spaadomme*, at tage *Varsler*, var det altsaa, der var Hovedformalet ved denne Art Menneskeofringer. At ogsaa Cimberne og Romerne ofrede Mennesker med dette Formaal, er foran berørt; og for de Sidstes Vedkommende kunde der anføres en Række yderligere Exempler. Men her er det navnligt Indvoldene, man spaar af. Hvad Helmold fortæller om Venderne, og Gregorius IX om de finske Tavester, at de skar Maven op paa Ofrene og trak Tarmene ud, staar sikkert ogsaa i Forbindelse med denne Spaaen af Indvoldene.

Denne Formodning bekræftes af Folkesagnene, der lade selve Odin (der Wode, der Beatrik) udføre denne barbariske Operation. Dr. JAHN har saaledes (l. c. p. 4, efter E. M. Arndt) en Fortælling om, hvorledes »der Wode« engang havde været en mægtig Herre i Sachserlandet, som en Dag paa Jagten traf en Hyrdedreng, hvis Mave han sprættede op, og hvis Tarme han vandt om et Træ, indtil Drengen faldt død om. Og SCHNELLER (l. c. p. 208) meddeler fra Castelnuovo i Syd-Tirol en lignende Tradition om, hvorledes »Beatrik« giver en ung Pige, der raaber »Hop! Hop!« efter ham, en Sovedrik, og derpaa sprætter Maven op paa hende og vinder hendes Tarme om en Grén. Naar det er Guden selv — eller, hvad der bliver det Samme for det menige Folk, den Præst, der repræsenterer Guden — som udfører dette, saa maa det have haft en Betydning som religiøs Ceremoni.

Et Exempel paa denne lidet opbyggelige Offerskik findes ogsaa i en islandsk Kilde, den lille »ORMS ÞÁTTUR STÓRÓLFSSONAR«. I Haakon Jarls sidste Dage, hedder det her, levede paa en Ø norden for det Trondhjemske en »Jötun« ved Navn Brusi, hvis Søster bærer det fra »Grógaldr« og »Fjölsvinnmál« bekjendte Gudinde-Navn Menglöð.

Denne Brusi, der betegnes som »en stor Troldmand og Menneskeæder« (hann var mikit tröll ok mannæta), boede i en Hule paa en Ø, hvor en uddybet Stén synes at have tjent som Altar. Han skjærer Maven op paa en dansk Mand ved Navn Aasbjørn, der dumdristigt havde vovet sig ind i hans Hule, og vinder hans Tarme ud om en Jernstang, der staar foran Alterstenen (Síðan opnaði Brúsi kvið á Ásbirni ok náði þarma enda hans, ok knýtti um járnúsluna, ok leiddi Ásbjörn þar í hring um, en Ásbjörn gek einart ok róktust svá á enda allir hans þarmar. Fornm. Sög. III, p. 214—18). — Her, ligesom i det rügiske Sagn, maa Offeret selv gaa rundt om Stangen, til det styrter.

Der foreligger ingen Efterretning om, at specielt Aghovanerne ogsaa brugte at spaa af de ofrede Menneskers Indvolde. Men der findes Efterretninger om, at man andetsteds i Orienten fulgte denne Skik. Biskop DIONYSIUS af Alexandria skriver i et Brev (hos Eusebius, Hist. Eccles., VII, 10) om Kejser Valerianus, at de ægyptiske Magieres Leder (*ὁ διδάσκαλος καὶ τῶν ἀπὸ Αἰγύπτου μάγων ἀρχισυνάγωγος*) forledte ham til at slagte og ofre Børn, og til at gjennemrode Nyfødtes Indvolde (*καὶ σπλάγγνα νεογενῆ διαιρεῖν*). Det er ogsaa bekjendt, at Kejser Julianus beskyldtes for i Harran at have været med til Ofringen af en Kvinde, hvis Mave sprættedes op, for at man af hendes Lever kunde sé, hvorledes det forestaaende Felttog mod Perserne vilde falde ud (Theodoretus, Hist. Eccles., III, 26). I alt Væsenligt er der saaledes ogsaa paa dette Punkt Overénsstemmelse mellem Skikkene i de forskjellige Lande.

Det andet Offer ombragtes *ved Kvælning*, siger Moses Kaghkantovatsi, uden at tilføje nogensomhelst yderligere Oplysninger. Og heller ikke andetsteds fra faa vi noget at vide om den nærmere Betydning af denne Offerskik hos Aghovanerne.

Men sikkert er det, at man ogsaa i Europa ofrede Mennesker ved at kvæle dem, d. v. s. *ved at hænge dem*. Som alt anført, havde en Mand fortalt Adam af Bremen, at han med sine egne Øjne i den hellige Lund om Templet i Upsala havde sét ofrede Mennesker hænge i Træerne (Descr. Ins. Aquil, c. 27). Og i »Saga Gautreks Konúngs« (c. 7, l. c. p. 31) siges udtrykkeligt, at Odin fordrer, at en Mand skal *hænges* som Offer til ham (þeir feldu spán til byrjar, ok féll svá at Óðinn vildi þiggja mann at hlutfalli at hánga or herinum). Da Lodden træffer Kong Vikar, sørger Starkadr ogsaa for, at han bliver hængt, som Odin har forlangt.

At denne Dødsmaade havde sin bestemte religiøse Betydning, fremgaar af SNORRI STURLUSONS »Ynglinga Saga« (cap. 7), hvor det hedder om Odin, at han *stundom vakte døde Mennesker op af Jorden eller satte sig under Hængte*, hvorfor han kaldtes »Gjengangernes Herre« eller »de Hængtes Herre« (En stundum vakti hann upp dauða menn or jörðu, eða settist undir hanga; fyrir því var hann kallaðr drauga dróttinn eða hanga dróttinn, Heimskr., udg. af Unger, p. 8). Vi skulle strax sé, at denne Sammenstilling af Gjengangere og Hængte næppe er nogen rénn Tilfældighed.

Dr. EDM. VECKENSTEDT har blandt den vendiske Befolkning i Lausitz fundet Traditioner, der ganske stemme overéns med de Oplysninger, Snorre giver. I Byen Ströbitz fortælles der, at »*Natjægeren*« *altid viser sig, hvor Nogen har hængt sig* (Der Nachtjäger zeigt sich stets da, wo sich Jemand erhängt hat, l. c. p. 40). Og ved Guhrow er der et Sted, kaldet Schibenca, der forud har tjent som Rettersted; der fortæltes, at saa tidt Nogen dér blev bragt fra Liv til Død, kom »*Natjægeren*« og *hentede Liget* (- - - kam der Nachtjäger und holte die Leiche ab. Ibid.). Vi skulle strax faa at sé, hvad han efter al Sandsynlighed vilde benytte disse døde Legemer til.

Nogen Oplysning om, *hvorfor* man ofrede Mennesker netop paa denne Maade, faa vi af et Sted i HÁVAMÁLS sidste Part, den saakaldte »RÚNATALS ÞÁTRR ÓÐINS.« Her opregner Odin forskellige Ting, han forstaar, og siger bl. A.:

» - - - ef ek sé á tré uppi
váfa virgilmá:
svá ek rist
ok í rúnum fák,
at sá gengr gumi
ok mælr við mik.«

» - - - Naar jeg sér oppe i et Træ
en hængt Mand dingle,
har jeg saaledes skrevet
og med Runer optegnet,
at saa vil Manden
tale til mig.«

(Str. 158, Möbius' Udg. af Edda, p. 25). Dette vil efter al Rimelighed sige, at der fandtes optegnet Regler for at uddrage Varsler eller Spaadomme af de forskellige Stillinger, en hængt Mands Lig indtog, med andre Ord, at det ogsaa her er Augurier, Sagen drejer sig om.

Et andet lignende Sted anføres i Cleasbys og Vigfussons »*Icelandic-English Dictionary*« (Oxford 1874, 4to, p. 238, s. v. »hangi«) efter et Haandskrift af den orknøiske Biskop Bjarnis »*JOMSVÍKINGA-DRÁPA*.« Begyndelsen af Digtets fjerde Strofe lyder nemlig her:

Varðat ek fróðr und forsum,
fór ek aldregi at göldrum,

- - - *nam ek eigi Yggjar feng und hanga.*

(Ikke lærte jeg noget under Fosser, og aldrig gav jeg mig af med Trolddom; - - - *jeg fik ikke under hængte Folk det Udbytte som Yggr*, d. v. s. Odin). At der ved Odins Udbytte næppe menes Andet end de Spaadomme, han kunde uddrage af Ligets Stilling og Udseende, antydes her ved den Forbindelse, hvori det siges. Det var nemlig Skik f. Ex. i Skotland, at give Orakelsvar under Fosser¹.

PROCOPIUS (De Bell. Goth. II, 15, l. c. p. 208) siger, at Svenskerne (*οἱ Θουλιται*, blandt hvilke han specielt nævner *οἱ Γαυτοί*) ofrede til deres Krigsgud det første Menneske, de fangede i en Krig. Men de nøjes ikke med simpelthen at dræbe denne Fange; de *hænge ham* paa en Pæl (eller en Grén, en Galge) eller spidde ham paa Torne (*ιερῶνται δὲ τὸναἰχμάλωτον οὐ θύοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ξύλου κρεμῶντες, ἢ ἐς τὰς ἀκάνθας ῥιπτοῦντες κ. τ. λ.*). Meningen med at ofre den første Fange netop paa en saadan Maade, har sandsynligvis været, at skaffe sig et Varsel for et lykkeligt Udfald af Felttoget; og et saadant har man vel da villet uddrage af den Hængtes eller Spiddedes Trækninger i Dødskampen.

Vi skulle nu gaa over til at betragte nærmere den Maade, hvorpaa hos Aghovanerne det tredie Menneske blev ofret. Offeret blev *levende flaaet*, siger Moses Kaghakantovatsi, og *Huden derpaa præpareret, saaledes at Præsten kunde ikklæde sig den, naar han skulde repræsentere Guden*. Kan der i Europa paavises noget Exempel paa denne — unægteligt højst ejendommelige — Skik?

Ja, det kan der. AMMIANUS MARCELLINUS fortæller om de alt nævnte Uidini (»Odiner«), der skulde leve i Landene Nord eller Nordvest for Karpatherne, at de *benyttede dræbte Fjenders aftrukne Hud som Beklædning for sig selv og Dække for deres Heste* (- - - *qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi equisque tegmina conficiunt*, XXXI, 2. Ed. Eyssenhardt, p. 491). Her er altsaa et ret nøjagtigt Sidestykke til Skikken hos Aghovanerne. Der siges ganske vist ikke udtrykkeligt, at det var *ofrede* Menneskers Hud, man benyttede, men Betegnelsen »Uidini« eller »Odiner« gjør allerede noget Saadant sandsynligt.

¹ Paa Øen Skye fandtes der endnu i forrige Aarhundrede et Orakel *under et Vandfald*, hvor et Medlem af den indviede Familie krøb i en Oxehud og svarede paa Folks Spørgsmaal. Dette kaldtes »Taghairm«. (Pennant, A Tour in Scotland, London 1790, 4to, Vol. I, p. 361).

POMPONIUS MELA (II, 14) oplyser os om, at et mellemeuropæisk Folk, Gelonerne, havde for Skik *at flaa Huden af deres Fjender og formumme baade sig selv og sine Heste dermed*. Til sig selv benyttede de dog kun Huden af det flaaede Menneskes Hoved, medens Huden af Kroppen brugtes til at beklæde Hestene med (Geloni *hostium cutibus equos seque velant, illos reliqui corporis, se capitum*). Gelonerne brugte ligesom deres Naboer, *Anthropophagerne, Melanchlaernerne* og *Neurerne*, at bringe deres Gud (der identificeres med Romernes Mars) *Menneskeofre*, hedder det videre (II, 15: Mars omnium deus; ei pro simulacris enses et cinctoria dedicant, *hominesque pro victimis ferunt*). — Efter hvad der fortælles af Herodot (IV, 108—109) og andre Forfattere, boede imidlertid Gelonerne og »*Budinerne*« i samme Land, de første i en By og de sidste i Skovene. Mela selv omtaler ogsaa et andet Steds (I, 116) Byen Gelonium i Budinernes Land. Det synes altsaa atter at være »*Wodener*« eller »*Odiner*«, der brugte at bære disse Dødningsmasker.

At Flaaning af ofrede Mennesker i de hedenske Tider var Skik, erindre Venderne i Lausitz desuden endnu. VECKENSTEDT har i de nysnævnte Byer, Ströbitz og Guhrow, fundet Traditioner om, hvorlunde den lausitziske Odin, der i Sagnene som oftest simpelthen betegnes som »*der Wendenkönig*«, dræbte Børn og *flaaede deres Hud af*, for at benytte den til Trommer (L. c. p. 10). Et andet Steds fortalte man, at ogsaa hans egen Hud blev anvendt paa samme Maade (L. c. p. 13).

I denne Forbindelse maa ogsaa erindres om det foran, efter SCHNELLER (l. c. p. 209), anførte Sagn fra Folgareit i Syd-Tirol, om Manden, paa hvis Dør den vilde Jæger fæster »*einen halben ganz geschundenen menschlichen Leib*«. Dette vidner ogsaa om Flaaning af ofrede Mennesker.

Schneller meddeler endvidere (l. c. p. 21—22) en anden karakteristisk Tradition fra Tirol, om en Pige, der paa et énsomt Sted i Skoven plejede at mødes med sin Kjæreste. En Dag, da han lod vente paa sig, havde hun lagt sig til at sove derude; og hun blev da opdaget af »*Hexe*« (»*strie*«, hedenske Præstinder), der gjorde Ild paa og hang en stor Kjedel med Vand over Ilden. I denne Kjedel kastede de Pigen, efter at de *først havde trukket Huden af hende* og bredt den ud paa Jorden (--- und warfen den Leib des Mädchens hinein, nachdem sie *zuvor die Haut abgezogen* und auf den Boden gebreitet hatten). De spiste derpaa Pigens Kjød, og gjorde siden Huden og

Benene levende igjen (ganske som Thor sine Bukke). Men Pigen var nu bleven en ganske anden.

Om at benytte den afflaaede Hud som Beklædning er der i disse Sagn ganske vist ikke direkte Tale. Men J. M. THIELE har paa Sjælland fundet en Overlevering, der vidner om, at man dog endnu ikke hélt har glempt, at noget Saadant engang har været Skik. I Nejede, Frederiksborg Amt, fortælles der, gik engang et Spøgelse hver Nat en vis Vej gennem Byen. Nogle Karle passede det op engang, og det *fór da ud af sit Skind* og forsvandt. Ved Morgengry *saå man endnu Skindet ligge paa Vejen*. Da Solen begyndte at skinne paa det, krympede det sig sammen; og efter at have ligget der Dagen over, forsvandt det om Natten (L. c., II, p. 130).

Mestersangeren MICHEL BEHAIM (født 1416, myrdet 1474), beskriver i Digtet »Osterweiss«, hvorledes Grev Eberhart af Würtemberg engang i Skoven mødte et »Spøgelse«, der fortalte, at det maatte jage til Dommedag, fordi det som Menneske, i levende Live, havde været altfor hengivent til Jagtens Glæder. Spøgelset viste Greven sit Ansigt; det var indskrumpet og indtørret, gustent og rynket, saå ud som Svamp (»Er zeiget im *sein antlitt* ploss, — Es was *kum ain fauste gross* — Und als ein *rub verdorret*, — Und *waz geruntzellt als ain svam*. — Etc.«). Han havde jaget i halvfemte hundrede Aar. (Hagen, Docen, Büsching u. Hundeshagen, Samml. für Altdeutsche Literatur u. Kunst, I, Breslau, 1812, 8vo, p. 45). Denne »Gjengangers« rynkede, svampeagtige Ansigt turde vel ogsaa hidrøre fra en Ligmaske, dannet af en aftrukken Hud, eller i ethvert Fald være en Slags Efterligning af en saadan. — Hvad selve Fortællingen angaar, saa skulle vi senere komme tilbage til den. Den hører til de Dokumenter, der illustrere Hedenskabets hemmelige Tilværelse ned gennem den kristne Middelalder; og Historien om Fordømmelsen til at jage til Dommedag er utvivlsomt et Paahit af den hemmeligt fungerende hedenske Præst for at slippe fri for videre Forklaring.

GRIMM, der (D. M., II, p. 777) gjør opmærksom paa dette gamle Digt af Behaim, fortæller ogsaa (l. c. p. 779, efter ældre Kilder: Agricola, Eyering) en Tradition fra Eisleben og Grevskabet Mansfeld om et Optog, hvori man bl. A. saå *nyligt afdøde Mennesker*.

PAUL SÉBILLOT (Traditions et superstitions de la Haute-Bretagne, I, Paris 1882, p. 223—24) fortæller et Sagn om en Mand fra Conaquen en Evran, paa Grænsen mellem Anjou og Bretagne, der en Aften, da han vendte hjem fra sit Arbejde, nede i en Dal saå et Bord,

omkring hvilket der sad en Mængde Mennesker. Blandt disse gjenkjendte han *forskjellige Personer, som han vidste, vare døde* (il reconnut - - plusieurs de ses connaissances qui étaient mortes). Han blev bemærket; og en af »de Døde« sagde til ham, at han ikke maatte fortælle til Nogen, hvad han havde sét, da ellers Døden vilde være ham vis. Da han engang blev syg og troede, at han skulde dø, fortalte han det alligevel til sin Hustru. Han kom sig imidlertid og gik paa Arbejde igjen, men en Aften hørte man ham skrigte højt om Hjælp. Ingen havde dog Mod til at gaa ud; og først da det blev Dag, vovede man at sé efter, hvad der var blevet af ham. Man fandt kun hans Hoved, og forøvrigt Resterne af et mægtigt Baal, hvortil der var medgaaet en stor Dynge Gjødning eller Affald, som *just Dagen iforvejen var bragt ud paa Marken* (»Les morts avaient fait un tel feu, qu'on ne vit plus trace d'un gros tas de fumier qui, la veille, avait été porté dans ce champ, alors en guérets«).

Disse »Døde« eller »Dødninger«, der holde Forsamling i Himmelheden, turde ogsaa være tiloversblevne Rester af den gamle undertrykte Religion. Og det er vel næppe utænkeligt, at de kunde have flaaet Lig, for at benytte Huden som Maske. Det er næppe rént tilfældigt, at det i Bretagne skal være godt, naar man møder visse Spøgelsers, at tilraabe dem et »*Djæveln flaa Dig!*« (»Le Diable t'écorche!« L. c. p. 163).

Vi ere hermed komne ind paa Spørgsmaalet om »*Gjengangere*«, der spiller en ikke ringe Rolle i næsten alle europæiske Nationers populære Traditioner. Og vi begynde vel ogsaa at skimte, hvad disse »Gjengangere« i Virkeligheden var. *Det var utvivlsomt oprindeligt de hedenske Præster og Tempelpersonalet, der ved de natlige Processioner ikklædte sig de ofrede Menneskers afflaaede Skind*. Senere synes man ogsaa at have gravet Lig op af Gravene for at flaa dem. I det temmeligt sént kristnede Lausitz, hvor Minderne fra Heden-skabets Dage synes at være i usædvanlig Grad levende endnu, findes der Sagn om »Døde«, der holde Julefest eller have Gudstjeneste to Gange om Aaret (Veckenstedt, l. c. p. 351). Men man kjender ogsaa »die Golen«, Spøgelsers, der om Natten oprode nyligt afdøde Personers Grave og opæde Ligene. Disse »Goler« staa øjensynligt i Forbindelser med de »Døde« eller »Myrdede«, der »gaa igjen« om Natten, banke paa Dørene, puste Lyset ud i Husene, og sugé Blodet ud af det Menneske, de faa fat paa (Veckenstedt, l. c. p. 354—55). Saa-danne »Vampyrer« kjender man forøvrigt i mange Lande; det er

næsten altid »Døde, der gaa igjen«. Hvad Blodsugningen angaar, skulle vi ikke opholde os nærmere derved her; til dette Spørgsmaal skulle vi komme tilbage ved Behandlingen af de forskjellige Offer-skikke.

En af de gejstlige Lovbestemmelser, der vedtoges under den angelsachsiske Konge EDGARS Regjering (959—975), begynder som følger: »Og vi forordne, at Præsterne med al Iver skulle virke for Kristendoms Udbredelse og ganske udrydde alt Hedenskab, og forbyde Dyrkelse af Kildevæld og *Lig-Spøgeri* og Spaaning og Forhexelse og Dyrkelse af Mennesker, etc.« (- - - and forbéode wil-weorðunga, and *lic-wighlunga*, and hwata, and galdra, and man-weorðunga, etc. Thorpe, l. c. p. 396: Canons enacted under King Edgar, can 16).

Den islandske Præst MAGNUS GRÍMSSON har meddelt Dr. KONRAD MAURER, hvorledes Traditionen paa Island foreskrev, at man skulde bære sig ad, naar man vilde foretage et Hexeridt. Man opgraver et Lig og *flaar Huden af Ryggen paa den Døde*; deraf laver man en Tømme. Man *flaar derefter Hovedhuden af Liget* og laver deraf Seletøjet til Hestens Hoved; Bidslet dannes af den Dødes Tungebén, etc. Er dette Ridetøj færdigt, saa behøver man kun *at lægge det paa det første det bedste Menneske eller Dyr, Stok eller Stén*, og strax flyver man gjennem Luften med vældig Larm (Maurer, Isländ. Volkss. der Gegenw., p. 102). Det er utvivlsomt Præstens Ridt i Dødningehuden, der her er blevet sammenblandet med »Hexenes Ridt« paa Stokke, etc.; og Resultatet af Sammenblandingen er da blevet denne underlige Recept. Maurer siger, at han har »ergänzt« den islandske Præsts Beretning med Oplysninger andetsteds fra, og noget Lignende turde vel ogsaa før hans Tid i Folkemunde have fundet Sted. Forøvrigt siger jo Ammianus Marcellinus, at Uidinerne brugte afflaaede Menneskehuder ikke alene til at klæde sig selv i; men ogsaa til at lægge paa deres Heste.

Saa besynderlig og ejendommelig som denne Skik tager sig ud, at Døde »gaa igjen« ved at levende Mennesker iklæde sig deres Hud, saa udbredt er den, mærkeligt nok. Vi skulle i denne Anledning tillade os at gaa lidt udenfor det Landomraade, nærværende Undersøgelse ellers bevæger sig paa, og til en Begyndelse erindre om den bekjendte Fortælling, der lader Apollon *flaa Marsyas*. Den vidner i alt Fald om, at Flaaning af Mennesker, der ofredes, ikke var ukjendt i Grækenlands ældste Tider. Og C. JULIUS HYGINUS (Poetic. Astro-nomic., II, 13) fortæller en Historie, der viser, at man ogsaa klædte

sig i de aftrukne Skind. Aege, Solens Datter, besad, hedder det, en Skjønhed, der var paa én Gang saa straalende og skrækindjagende, at Titanerne skræmmedes derved og forlangte hende skjult, hvorfor hun ogsaa anbragtes i en Hule paa Kreta. Da Jupiter vilde bekæmpe Titanerne, fik han det Orakelsvar, at om han skulde sejre, maatte han gaa i Kampen *beklædt med Aeges Skind* (Aegos pelle tectus). Hvad han ogsaa gjorde, og sejrede.

Den chinesiske Forfatter MA-TUAN-LIN fortæller om Leao-Folket, der boede Syd for China, at naar man dér havde dræbt en Fange med langt Skjæg, *flaaede man Huden af hans Hoved* og dannede sig et Gudebillede ved dermed at beklæde en Træblok. Dette Folk havde ogsaa for Skik ved store Fester at spise Menneskekjød. Og de havde Trommer. (Traduct. Hervey de St. Denys, II, p. 107—8).

Fray BERNARDINO DE SAHAGUN omtaler en Gudinde, som dyrkedes i det gamle Mexico, og som kaldtes »Gudernes Moder« (la Madre de los Dioses, Teteu-innan), »Jordens Hjerter« eller »Vor Stammemoder« (Nuestra Abuela, Toci). Ved denne Gudindes Fest, i August Maaned, ofrede man en Kvinde, der iforvejen var smykket med alle Gudindens Insignier. Man skar først Hovedet af Offeret, og skred derpaa ufortøvet til *at flaa hende, hvorpaa en kraftig ung Mand iklædte sig hendes afflaaede Hud* (- - - la cortaban la cabeza, y luego la desollaban, y un mancebo robusto vestia el pellejo). I denne Skikkelse førtes han i højtidelig Procession til Huitzilopostlis Tempel, hvor han egenhændig ofrede fire Fanger, og derpaa gav Kniven til Overpræsten, der saa ofrede videre, stadigt Mennesker. (Historia General de las Cosas de Nueva España, II, 11; Kingsborough, Antiquities of Mexico, Vol. VII, London 1831, Fol., p. 29). Denne Beretning minder om Zeus, iklædt Aeges afflaaede Hud.

Et andet Steds (I, 18, l. c. p. 14) fortæller Fray Bernardino om Guden Xipe-Totec, der dyrkedes i Kystlandene og fornemmeligt i Byen Tzapotlan i Provinsen Jalisco. Folk, der led af forskjellige Sygdomme, søgte Helbredelse ved at *»iklæde sig hans Hud«* paa hans store Fest Tlacaxipealitzli, hvilket betyder *»Menneskeflaaning«* (- - hacian voto á este Dios de vestir su pellejo, quando se hiciese su fiesta, la qual se llama Tlacaxipealitzli, que quiere decir, *desollamiento de hombres*). Festen holdtes i Slutningen af Februar, og begyndte med at en Mængde Slaver og Fanger bleve dræbte og *flaaede*, hvorpaa Kjødet blev skaaret i smaa Stykker og uddelt til at fortæres af Deltagerne i Festen. De afflaaede Huder, friske og bloddryppende, som

de var, fandt strax Anvendelse som Klædninger; og nu opførtes der en Slags Turnering mellem de i disse afflaaede Huder klædte Mænd og andre, der vare i en mindre uhyggelig Dragt. Senere drog disse Gudens trofaste Folk i hans Ofres Huder omkring fra Hus til Hus, bleve trakterede med »Pulque« (en berusende Drik, der vindes af Agaver) og indsamlede milde Gaver i Gudens Navn. Det var altsaa et »Gjenganger«-Optog in optima forma, en rigtig »Drauga-gangr«.

Og vi behøver ikke at nøjes med Beskrivelser af disse mexikanske »Gjengangere«. Vi kunne ogsaa faa at sé, hvorledes en saadan Fremtoning har taget sig ud.

Fig. 1.

Statuette af en »Gjenganger«.

(Efter Hub. H. Bancroft, *The Native Races of the Pacific States of North America*. Vol. IV, New York 1875, p. 522).

Arkitekten C. NEBEL fandt nemlig i Privatbesiddelse i Mexico en Basaltstatuette af en saadan Præst eller troende Mand, iklædt en afflaaet Menneskehud, og afbilder den i sit Billedværk: »Voyage pittoresque et archéologique dans la partie la plus interessante du Mexique« (Paris 1836, Fol.). Denne vistnok enestaaende Figur var fundet ved Tezcuco, ikke langt fra Hovedstaden. Den var polykrom, meddeler Nebel endvidere; Dødningshuden var malet graagul, medens

det levende Menneskes Hud var rødlig. Polykromien findes ikke antydet paa Nebels Tegning, derimod vel paa Bancrofts Gjengivelse deraf (Fig. 1), som derfor bliver mere instruktiv end Originalen.

DON PEDRO DE CIEZA DE LEON, Kriger af Profession og en af dem, der kom til den nye Verden endnu i Pizarroernes Tider, beskriver et Tempel af Træ, med Straatag, som han så i Lile-Dalen ved Byen Cali (i det nuv. Columbia). I dette Tempel opbevaredes *Huderne* af de Fanger, Folket dér havde ofret, og hvis Kjød de havde spist. Huderne vare behandlede med Aske; og *Guden Supay sagdes at iklæde sig disse Dødningehuder, naar han talte til de Levende* (- - - los dessollaban, y despues de auer comido la carne, henchian los cueros de ceniza etc.). En Indianer fra Ucache, en By i Nærheden af Cali, fortalte Cieza, at ofte, *naar Beboerne laa og sov om Natten i deres Huse, iklædte Guden* (»el demonio«, den stadige Betegnelse for hedenske Guder) *sig de ellers med Aske fyldte Menneskehuder*; og ved sit skrækindjagende Udseende forfærdede han i den Grad de Indfødte, at nogle døde af Skræk (muchas vezes estando la gente - - - durmiendo de noche, *el demonio entraua en los cuerpos que estauan llenos de ceniza*; y con figura espantable y temerosa asombroua de tal manera a los naturales, que de solo espanto morian algunos. Parte Primera de la Chronica del Perv, cap. 28, Anvers, 1554, 8vo, p. 71vers.—72vers., jfr. cap. 62, p. 168).

Forskjellige Steder i selve Perú fandt Cieza, at ganske lignende Skikke vare herskende, saaledes f. Ex. ved Puerto Viejo, hvor der alle vegne fandtes Masser af saadanne præparerede Menneskehuder (cap. 49, l. c. p. 133 v.). Ligeledes ved Jauja, hvor *alle Krigsfanger bleve flaaede og nogle af Skindene præparerede med Aske, andre anvendte til Trommer* (A los que tomauan en las guerras desollauan, y henchian los cueros de ceniza, y de otros hazian atambores, cap. 84, l. c. p. 214).

Endeligt anfører Cieza et specielt Exempel paa en Aabenbaring af Guden — d. v. s. Præsten — i en saadan Skikkelse. En af Incaen Huayna-Capacs Sønner, og følgelig en Broder til Huascar og Atahu-alpa, var af Indianerne i Cuzco anerkjendt som deres rette Inca, men havde ladet sig døbe af Spanierne, og havde antaget Navnet Paulo. Et »Spøgelse« forkyndte ham da med høj Røst hans nærforestaaende Død, »fordi han ikke værnede bedre om det, han skulde værne om«. Og kort efter døde han virkeligt. (Cap. 62, l. c. p. 168).

Vi skulle ikke her opholde os nærmere ved den næsten forbav-

sende Lighed mellem Forholdene i America og Traditionerne i Europa. Vi skulle senere komme tilbage til dette Spørgsmaal, og det vil da vise sig, at dette Tilfælde har adskillige Paralleler.

Gaa vi nu tilbage til Nord-Europa, saa vil det vise sig, at ligesom en armenisk Forfatter giver os Nøglen til Forstaaelsen af Sagnene om den natlige Rytter, saaledes vil den mexikanske Gjenganger-Statuette ogsaa kunne forklare Et og Andet i Nordens Oldtid. I »HAUKS ÞÁTR HÁBROKAR« fortælles, hvorledes et Par af Harald Haarfagres Mænd søge Raad hos Troldkvinden Heiðr. »Hun var i en Skindkjortel, hvis Ærmer naaede til Albuen«, hedder det her; og videre siges der, at »de fandt, hun havde en meget styg Mund, saasom den ene Læbe hang ned over Brystet, medens den anden bredte sig op over Næsen« (- - hún var í skinnkyrtli, ok tóku ermar at olboga. - - - þeim sýndist hún heldr munnljót, þviat önnr vörin tók niðr á brínguna, en önnr breiddist upp á nefit, c. 4, Form. Sög., X, p. 204). I »KETILS SAGA HÆNGS« (cap. 5, Fornald. Sög. Norðrl. II, p. 127) træffer Ketil en Troldkvinde ved Navn Forat, og erklærer, at han aldrig har sét noget saa Hæsligt. Hun var i bar Skindkjortel, og var sort som Beg (- - - sá hann - - tröllkonu í berum skinnkyrtli - - - ok svört, sem bik væri). »Hengiankeöpta« eller »Hengikepta« (»Hængekjæft«) nævnes i »SKÁLDA« (c. 4 og 75, Rasks Udg. p. 103 og 210) som Navn paa Troldkvinder. Og der siges endvidere (c. 43, p. 146), at det var »Hengikjaptr«, der havde givet Kong Frode den Kværn, som han satte Fenja og Menja til at male med (»Hengikjaptr er sa nefndr, er Fróða konúngi gaf kvernina, jfr. »Gróttasaungr«). Mange andre Steder i Sagaerne omtales Troldkvinder i »Skindkjortel«, med Underlæben hængende ned paa Brystet og sorte eller »sorteblaa som Hel« (»blá sem Hel«, om en bjarmisk »Hofgydja« eller Tempelpræstinde i »Sturlaugs Saga Starfsama«, c. 18, Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 627). Statuetten fra Tezcucu vil forklare alle disse Udtryk: »Skindkjortelen« turde være et afflaaet Menneskeskind, der vil have let ved at antage en mørk Farve, og hvis Læber baade kunne falde ned paa Brystet og brede sig over Næsen. Paa denne Maade kunne vi ogsaa forstaa, hvorledes det gaar til, at en hæslig Hex forvandler sig til en smuk ung Pige (som f. Ex. i »Gríms Saga Loðinkinna«, c. 2, Fornald. Sög. Norðrl., II, p. 149).

Den »Hengikjaptr« eller »Hængekjæft«, som gav Frode Kværnen, menes at have været *Odin*. I den lange Liste over Odins forskjellige Navne, der — sandsynligvis ved Afskriverens Skjødesløshed

— er oversprunget i det af Rask udgivne Haandskrift af Prosa-Eddaen, men findes paa sin Plads i andre Haandskrifter (sé Snorra Edda, Ed. Arna-Magn., II, Hafn. 1852, p. 472 og 555), nævnes ved Siden af »Harbarðr«, »Fiölsviðr«, »Bruni« etc. ogsaa »Hængikæptr« eller »Hengikiöptr«. At Betegnelsen »Hængekjæft« er fælles for Odin og »Trolkvinderne«, vidner om, at det maa have været almindeligt i Nord-Europas levende Gudekredse at optræde iklædt afflaaede Menneskehuder; og Ammianus Marcellinus' Ytring om »Odinernes« Benyttelse af deres Fjenders afflaaede Skind faar saaledes en Bekræftelse ad den ejendommelige Omvej over Mexico. Det bliver nu forstaaeligt, hvorledes Odin i »Harbarðsljóð« (str. 12, Möbius' Udg., p. 63) kan sige om sig selv, at han »allerede er død«, og hvorledes det gaar til, at »Døde«, d. v. s. Drauger, Gjengangere, kunne dø eller slaas ihjel nok engang.

For at komme tilbage til vor armeniske Historieskriver, skulle vi endnu kun dvæle et Øjeblik ved de Surrogater for Menneskeofre, som Aghovanerne brugte, naar de ikke havde Mennesker rede til Ofring. De slagtede da en Oxe eller et Faar til Guden og *flaaede Barken af et Træ*. At der ogsaa i Europa ofredes Oxer og Faar (eller Geder), er der allerede i det Foregaaende anført adskillige Exempler paa, og mange andre kunde yderligere tilføjes. Der er ingen særlig Grund til at dvæle nærmere ved dette Punkt; interessantere og ejendommeligere er Flaaningen af Træet.

Da denne Ceremoni træder istedenfor Flaaningen af det Menneske, hvis Hud »Guden« (d. v. s. Præsten) senere ifører sig, saa tør man deraf formode, at »Guden« subsidiært maatte optræde ved det hellige Maaltid iført det flaaede Træs Bark.

Der er et Par Steder hos STRABO, der tyde paa, at noget Saadant virkeligt kan have fundet Sted. Han omtaler, at der gaves visse Massageter, der levede paa Øer og *klædte sig i Træers Bark* (--- ἀμπέχονται δὲ τοὺς τῶν δένδρων φλοιούς, XI, 8, 7, l. c. p. 440). Som vi senere skulle sé, vare disse Øboere efter al Rimelighed Præster, og selve Øerne Helligdomme; Beklædningen med Barken turde saaledes have sin religiøse Betydning. Et andet Steds (XV, 1,60, l. c. p. 607) citerer han en Beretning af MEGASTHENES om visse indiske Præster eller »Filosofere«, »Garmanerne«, der opholdt sig i Skovene, levede af Frugter og lavede sig *Klæder af Træernes Bark* (--- ἐσθῆτας δ' ἔχειν ἀπὸ φλοιῶν δένδρειων). Det var gennem disse Skovboere, at Fyrsterne dyrkede og ofrede til Guddommen, samt er-

holdt Orakelsvar. Her kan der saaledes næppe være Tvivl om, at denne Bark-Klædning havde religiøs Betydning.

Det er noget vanskeligt, bestemt at paavise, hvorvidt man ogsaa i Europa har fulgt denne Skik. Men der findes dog nogle Antydninger herom. VECKENSTEDT har et Folkesagn fra Lausitz om to Mænd, der gik ud i Skoven og satte sig ned paa, hvad de troede, var en *Træstamme*; men det viste sig at være »Slangekongen« (l. c. p. 405). — Hos HENRICUS LETTUS (l. c., cap. 10, 14, Script. Rer. Liv. I, p. 108) hedder det om Livernes Gud, at »hans Billede *voxede ud af et Træ*, fra Brystet af opad« (Erat autem [Deus Livonum] imago excrescens ex arbore, a pectore ad sursum usque). Da imidlertid dette »Billede« taler og siden hen betegnes som Spøgelse (fantasma), er det ikke utænkeligt, at der har stukket en Præst i Træet. — I det gamle kymriske Digt »KAT GODEU« (»Træernes Kamp«) omtales et Orakelsvar, der gives »gjennem Ord og Elementer« og byder dem, til hvem det henvendes, at *tage Skikkelse af Træer* og saaledes bekjæmpe deres Modstandere. Der siges videre, at disse ved Kunst eller »Trolddom« frembragte Træer, »i Bevidsthed om, at de i Virkeligheden ikke vare Træer«, hævdede deres Røst og sang. (Book of Taliessin, No. 8, Skene, The Four Ancient Books of Wales, Edinburgh 1868, I, p. 278; II, p. 139).

I Sammenhæng hermed kan endnu erindres om Diodors Meddelelse om en Hersker i Ægypten, der hed Keten, og som kunde *forvandle sig*, snart til et Dyr, snart *til et Træ*, og snart til Andet (Bibl. Hist. I, 62). Ved de græske Sagn om Mennesker, der forvandles til Træer, skulle vi her ikke opholde os.

Det tør vel antages for givet, at Præsten, naar han optraadte i Skikkelse af et Træ, ikke var med til det natlige Ridt. Der foreligger i ethvert Fald intet Sagn om ridende Træer. Denne Dragt maa altsaa have været benyttet ved andre Lejligheder end den af Moses Kaghakantovatsi beskrevne religiøse Fest. Og Dødningehuden var vel altsaa næppe Præstens eneste officielle Dragt.

Dette passer ret vel med vore Sagn i Nord- og Mellem-Europa, hvor Præsten paa sit natlige Ridt — og for den Sags Skyld ogsaa ved andre Lejligheder — vel viste sig *formummet*, men *snart paa én, snart paa en anden Maade*. Ofte skildres den natlige Rytter som overnaturligt høj, uden Hoved, eller med sit Hoved under Armen. Undertiden hedder det, at han pludseligt voxer og bliver unaturligt lang. Ved Forbes i Syd-Bøhmen spøger en hovedløs Mand med et stort Øje paa Brystet (Vernaleken, l. c. p. 52). Alt dette lader sig

Fig. 2.

Korsfragment fra Ellanmore, Argyleshire.
(Efter J. Stuart, *Sculpt. Stones of Scotl.*, I, pl. 100.)

uden Vanskelighed forklare, naar man erindrer, hvor almindeligt udbredt Ofring af Mennesker var, og naar man har faaet en Antydning om, hvilken Brug man gjorde af de ofrede Menneskers Legemer. Det er let nok at fatte, hvor det løse Hoved under Armen kommer fra; og det er heller ikke svært at tænke sig, hvorledes Rytteren ved Hjælp af en Kappe, en Stang og et ofret Menneskes Hoved eller Overkrop kan gjøre sig unaturligt lang, ja ved at hæve og sænke Stangen i et Nu voxer eller aftager i Højde. Og hvorledes Manden uden Hoved saà ud, kunne vi erfare af de skotske Billedstene.

Af disse interessante Mindesmærker findes der endnu et ret betydeligt Antal bevaret i Skotlands nordlige Counties. Mange af dem have paa den ene Side flere eller færre aldeles hedenske Figurer, medens den anden Side viser et Kors, som oftest dekoreret med smukke Baand- eller Drage-Slyngninger. Undertiden har hele Stenen Korsform, men Figurerne paa den ene side er ikke desto mindre hélt eller délvís laante fra Hedenskabet. Blandt disse hedenske Figurer ses oftere en formummet Rytter, der rimeligvis skal forestille denne hovedløse Natjæger.

Forskjellige saadanne Skikkelser findes afbildede i STUARTS »Sculptured Stones of Scotland« (Vol. I, Aberdeen 1856, Vol. II, Edinburgh 1867, Fol.). En af dem ses paa et Korsfragment, fundet paa Øen Ellanmore, Argyleshire, fordem Sædet for en hedensk Helligdom. En

Fig. 3.

»Rytteren uden Hoved« paa et Korsfragment fra Gowan, Lanarkshire.
(Efter J. Stuart, Sculptured Stones of Scotland, I, pl. 101.)

anden har man fundet ved Nedrivningen af den gamle Kirke i Gowan, Lanarkshire, en tredje ved Kilpatrick, Dumbartonshire (L. c. I, pl. 100, 101 og 120). Figurerne fra Ellanmore og Gowan findes hosstaaende gjengivne (Fig. 2 og 3).

Fig. 4.
Billedstenen fra Nigg, Rossshire.
(Efter J. Stuart, *Sculptured Stones of Scotland*, I, pl. 29.)

At det er saadanne Skikkelser, der forstaas ved Sagnenes »hovedløse« Mennesker, fremgaar ret tydeligt af en Figur, der findes paa den for sine smukke Ornamentter med Rette beundrede Billedstén ved Nigg, Rossshire (Stuart, l. c. I, pl. 28—29). Det er paa den mindst smukke Side af Stenen (gjengivet i Fig. 4), at den paagjældende Figur findes, nederst til Venstre. Den forestiller øjensynligt en »hovedløs« Mand med sit Hoved i Haanden. Længere oppe til Højre er fremstillet Noget, der kunde ligne en afflaaet Menneskehud.

For at fatte den Virkning, slige formummede Skikkelser kunde udøve, maa man imidlertid erindre, at de i Regelen kun viste sig ved Nattetid, og næppe i stærkere Belysning end Maanens Skin. Dernæst maa det ikke glemmes, at de paagjældende Mindesmærker ere af *kristen* Oprindelse (nogle have, som alt bemærket, ligefrem Korsform) og stamme fra de Tider, da Kristendommen søgte at skaffe sig Indgang ved at knytte den nye Lære sammen med de gamle religiøse Forestillinger. Og det laa selvfølgelig i Kristendommens Interesse at hæve det mystiske Slør, der hvilede over disse natlige Aabenbaringer af hedenske Guder.

For at komme tilbage til Menneskeofringerne, saa tør vel det her Anførte være tilstrækkeligt til at vise, at ogsaa de dertil knyttede Skikke og Fremgangsmaader ere de samme fra det kaspiske Hav til Atlanterhavet. Og naar Odin i samme Aandedræt betegnes som de Hængtes og Gjengangernes Herre, saa stemmer dette med Aghovannernes Skik, at Præsten ved Menneskeofringer lader et af Ofrene dræbe ved Kvælning og et andet levende flaa, for at bruge den afflaaede Hud som Spøgelse-Dragt.

VI

Tilslut skulle vi søge at fastslaa, hvad der er opnaaet og vundet ved nærværende lille sammenlignende Undersøgelse af et forholdsviis meget specielt Stof.

Ved Fremdragningen af den armeniske Forfatters Beretning er det lykkedes at paavise det Ceremoniel, de religiøse Skikke, der iagttoget idetmindste ved visse hedenske Fester i de fleste europæiske Lande.

Det er lykkedes at paavise den indbyrdes Sammenhæng mellem

et Antal spredte Efterretninger i Folketraditioner, Krøniker og Love, hvis Betydning man hidtil kun ufuldkomment eller slet ikke har forstaaet. Det tør vel ogsaa siges, at der herved er leveret et yderligere Bevis for Folkesagnetens Betydning som historisk Kilde.

Dernæst er vel her bestemt og afgjørende *paavist Oprindelsen til de almindeligt udbredte Forestillinger om Spøgelser og Spøgeri*. Og et Par Arter af »Spøgeri«, der i særlig Grad have gjort Indtryk paa Befolkningen og holdt sig levende i Traditionerne, tør vel siges at have fundet en ret fyldestgørende Forklaring ved nærværende Undersøgelse. *Det tør vel betragtes som godtgjort, hvad der ligger til Grund for Sagnene om »Gjengangere« og om »den vilde Jæger« eller »den natlige Færd«*. Der er herved givet et Udgangspunkt til Forstaaelse ogsaa af de forskjellige andre Arter af Spøgelser og Spøgeri, som vi senere ved den nærmere Betragtning af de forskellige hedenske Fester og det hedenske Præsteskabs Virksomhed skulle komme tilbage til.

Nærværende specielle Undersøgelse har overhovedet, ved Siden af at have ledet til de anførte Resultater, en væsenlig Betydning som *Udgangspunkt for nye Undersøgelser*. Paavisningen af, at Menneskeofringer har været noget saa almindeligt udbredt, og Vidnesbyrdene om, at man ogsaa ret almindeligt har havt for Skik at spise de ofrede Menneskers Kjød, leder naturligt til en nærmere Undersøgelse over den religiøse Betydning af saadanne Menneskeofringer. Og den Rolle, vi have sét Hesteofringer og Spisning af Hestekjød spille i den hedenske Religion, rejser ligesaa naturligt Spørgsmaalet om, hvilken symbolsk religiøs Betydning da Hesten havde. Disse og flere lignende Spørgsmaal ville blive tagne op til Behandling, hvert paa sit Sted.

Men af alle de Spørgsmaal, som nærværende Undersøgelse kan give Anledning til, er der to, som fremfor alle andre maa tages specielt i Betragtning, førend vi kunne skride til nærmere Behandling af den hedenske Religions Dogmer og Gudsdyrkelse.

Det fremgaar af de forskellige her anførte Kildesteder, *at de hedenske Præster, der repræsenterede Guderne, af Læg-Befolkningen ligefrem identificeredes med Guderne, opfattedes som Gudernes synlige Aabenbaring*. Naar Præsten taler, er det Guden, der taler. Naar Præsten spiser, er det Guden, der spiser. Naar Præsten formummet farer afsted paa sin hvide eller sorte Hest, er det Guden selv, der Wode, Odin, der rider. Hvad Præsten gjør, det gjør Guden. I den

troende Befolknings Forestillingskreds falder Guden fuldstændigt sammen med sin Præst.

Dette Spørgsmaal er det, vi i det Følgende først og fremmest skulle gjøre til Gjenstand for nærmere Undersøgelse.

Men næppe mindre betydningsfuldt er et andet Spørgsmaal, som vi dernæst skulle tage for: *Grunden til den Lighed, der viser sig at være mellem Skikkene i Kavkasus-Landene og i Nord- og Mellem-Europa, selv i ganske specielle Punkter.* Det er absolut umuligt, at man, uafhængigt af hinanden, skulde have fundet paa netop de samme Skikke baade det ene og det andet Sted. Det lod sig maaské tænke, hvis det gjaldt en enkelt Skik, men det er absolut usandsynligt, naar Spørgsmaalet er om en hél Række med hverandre forbundne Skikke, et hélt Ceremoniel.

Og hertil kommer, at det ikke er for dette Ceremoniel alene, at denne Overénsstemmelse lader sig paavise. Den breder sig ogsaa over de andre Punkter, Religionen vedrørende, som Aghovanernes Historieskriver lejlighedsvis omtaler. Denne siger saaledes, at foruden de Mennesker, der ofredes ved Festerne, til bestemt Tid og paa bestemt Sted, fik Guderne ogsaa Menneskeofre ved at ganske simpelt nogle Mennesker sloges ihjel. Et Blik henover den Række historiske Efterretninger om Menneskeofringer i Europa, som foran er givet, viser, at dette ogsaa her var Tilfældet. Moses Kaghakantovatsi siger videre, at Sbanteat fornemmeligt dyrkedes paa høje Steder, under hellige Træer, medens den Offerfest, han beskriver, fandt Sted i en Skov. Alle vegne i Europa finde vi ligeledes Efterretninger om hellige Lunde eller Skove, hvor Folk kom sammen og holdt Offerfester, om hellige Træer og om Gudsdyrkelse paa høje Steder. Overénsstemmelsen er ret fuldstændig.

Der maa have existeret en Forbindelse mellem de paagjældende Folkeslag. En Udbredning eller Spredning af Kultur maa have fundet Sted i den ene eller den anden Retning.

Dette Spørgsmaal er, sandt nok, ikke nyt; derom vidner allerede den Omstændighed, at Europas Befolkning betegnes som »den kavkasiske Race«. Men en fyldestgjørende Forklaring af dette Forhold, en indtrængende og alsidig Undersøgelse af de Grunde, der have fremkaldt en saadan Overénsstemmelse i Kultur, foreligger dog ikke. En saadan Undersøgelse er det altsaa, vi maa forsøge at gennemføre.

Og denne Undersøgelse turde muligt faa endnu langt videre Udstrækning. For et enkelt Punkts Vedkommende have vi havt Lejlig-

hed til at bemærke, hvilken iøjnefaldende Lighed der kan findes mellem Forholdene i Amerika og i Europa. Og da dette Punkt er noget saa Specielt som afflaede Menneskehuders Benyttelse ved religiøse Cereemonier, ligger der allerede heri en Opfordring til at søge efter den mulige Aarsag til denne Overénsstemmelse. Der er saameget mere Grund til at foretage en saadan Undersøgelse, som Spørgsmaalet om den amerikanske Civilisations muligt asiatiske eller ægyptiske Oprindelse allerede for længe siden er rejst, uden dog til Dato at være bleven løst paa nogen afgjørende eller tilfredsstillende Maade.

Det gjælder om, med andre Ord, at komme til Klarhed over, hvorledes Civilisationen har bredet sig, og hvilke Lande eller Folkefærd der ere blevne paavirkede fra samme Kilde som det nordlige og mellemste Europa. Før der kan skrives til en nærmere systematisk Undersøgelse af Hedenskabets Dogmer eller Skikke, maa man være paa det Rene med, fra hvor stort et Omraade man kan hente Stoffet til de Sammenligninger og Sammenstillinger, hvoraf de endelige Resultater skulle fremgaa.

ANDET FRAGMENT

HVORLEDES MYTERNE ERE OPSTAAEDE

I

Det er forunderligt nok, at man under Forsøgene paa at give den Fremstilling af de hedenske Folkeslags Religion hidtil kun i saa ringe Grad har havt Øjet aabent for den Omstændighed, at *levende Mennesker*, saa at sige, *identificeredes med Guddommen og spillede en Rolle som Aabenbaringer af Guddommen*, paa den ene eller paa den anden Maade. Dette Forhold er nemlig i Virkeligheden et Hovedpunkt i Hedenskabet, og langt fra noget, der er ejendommeligt for de Lande og de Folk, der omhandles i det foregaaende Afsnit.

Der kan uden Vanskelighed anføres en ansélig Række Exempler ogsaa fra andre Lande. Følgende kan tjene som Prøve:

MOSES KAGHAKANTOVATSI (l. c. p. 80—82) fortæller, hvorledes Khazarerne ilede Kejsler Heraclius til Hjælp mod Perserne, og i den Anledning kastede sig over de kavkasiske Lande, der havde anerkjendt Persernes Overhøjhed. Den aghovanske Patriark i Byen Berdah forstod imidlertid i den Grad at imponere Khazarerne, at de, naar de nævnte hans Navn, gav ham samme Titel som deres egen øverste Høvding eller Konge, *med Tilføjelse af Ordet »Gud«* (hos Boré: — ils prononçaient son nom avec celui de leur souverain, en y ajoutant le mot »dieu«). Der ligger heri en Tilkjendegivelse af, at de vare vante til at opfatte deres Høvding, der vel tillige var deres Overpræst, som faldende sammen med Guddommen eller som en synlig Aabenbaring af denne.

Hvad den gamle armeniske Forfatter beretter om Syd-Ruslands daværende Befolkning, finder, mærkeligt nok, til en vis Grad Sted endnu. En i det sydlige Rusland meget udbredt Sekt, Duchoborzerne, have i deres Gudstjeneste hverken Billeder eller Sakramenter, og *anerkjender kun en levende Kvinde, en saakaldet »Gudsmoder«, som eneste Aabenbaring af Guddommen.* L. v. SACHER-MASOCH, der selv har færdedes blandt Duchoborzerne og personlig har lært en saadan levende Gudinde at kjende, giver højst interessante Oplysninger om dette Forhold. Den paagældende Kvinde var en Datter af en rig Bonde; hun optraadte med Stolthed og Værdighed. Hun meddelte Sacher-Masoch bl. A., at Samfundets første Lov er Lighed mellem alle Mennesker, og at Gud er levende i ethvert Menneske, men »Gudsmoderen« er udvalgt af Gud til at fuldbyrde hans Villie paa Jorden; hun skal æres som Gud selv, fordi hun regjerer i hans Navn paa Jorden, hun alene kan straffe og forlade Synder, og *hendes Bud er Guds Bud.* De tro ikke, at Jesus er Gud; »Gudsmoderen« alene er for dem Guddommens Legemliggjørelse. En anden Sekt, Schaloputerne, der navnlig er udbredt i Kaukasus-Landene, har derimod *baade mandlige og kvindelige levende Guder* (»Samtiden«, Aarg. I, Bergen 1890, p. 31—33 og 235—36, efter »Nord u. Süd«).

Noget ganske Lignende synes at have fundet Sted i Grækenlands ældste Tider. I detmindste fortæller PAUSANIAS (X, 12, 2) om den delphiske Sibylle Herophile, der levede før Trojanerkrigens Tid, at hun i sine Vers *identificerede sig selv med Artemis* og kaldte sig Apollos Hustru, Søster eller Datter.

Fra Ægypten kan der ogsaa anføres Exempler. MINUCIUS FELIX (Octavius, c. 29) beretter, at Ægypterne *valgte sig et Menneske, hvem de dyrkede som Gud, raadspurgte og ofrede til.* Han bemærker i den Anledning, at om dette Menneske end er Gud for de Andre, kan han dog vanskeligt være mere end et Menneske for sig selv. (Aegyptii sane hominem sibi quem colant eligunt, illum unum propitiant, illum de omnibus consulunt, illi victimas caedunt; et ille qui caeteris deus, sibi certe homo est, etc.) — Endnu paa PORPHYRIUS' Tid fandt noget Saadant Sted i Ægypten; han angiver en bestemt Lokalitet (De Abstinencia, IV, 9) og fortæller ligeledes, at *der ofredes til dette Menneske, som identificeredes med Guddommen,* ogsaa Brændofre.

I Rabbinernes Skrifter findes mange Exempler paa en lignende Tankegang. Det hedder saaledes i MIDRASH BERESHITH RABBA (Par.

63, til Gen. 25, 22, Wünsches Overs., p. 298 og 532), at Ordene: »De gik at raadspørge den Evige« (יהוה, »Jehovah«) maa forstaaes saaledes, som at de henvendte sig til Præstekollegiet i Salem, ti »naar En henvender sig til en Lærd, er det at betragte, som om han henvendte sig til Gud.« — Den samme Tanke, kun iklædt andre Ord, møder os igjen f. Ex. i MIDRASH SHIR-HA-SHIRIN (cap. 2, 5, Wünsches Oversættelse p. 61), hvor Rabbi Jehuda erklærer, at det at tage vel mod lærde Mænd, er det Samme som at tage vel mod selve Shechina (den hellige Aand, Guds Aand). — Det er fuldkomment i Overénsstemmelse med denne Opfattelse, at det i to forskjellige Udgaver foreliggende syrochaldaiske Targum til Pentateuchen, der bærer JONATHAN BEN UZIEL'S Navn, ikke lader selve Guddommen, men kun dennes Stedfortræder eller »Mund« (בימרא, Memar, eller מימרא, Memra), tale til de bibelske Personer. Saaledes f. Ex. Gen. 3, 8; 6, 3 og 6; 7, 16; 8, 1 og 21; 12, 17; 16, 13; 17, 10; 18, 5 og 17; 21, 20, 22 og 33; 22, 16 og mange andre Steder, hvor den hebraiske Text har »Jehovah« eller »Elohim«, altsaa Gud selv. I Jonathan ben Uzies Targum hedder det paa mange af disse Steder, at Gud »sagde gennem sin Memra« dette eller hint (som f. Ex. Genesis, 6, 3: (ואמר יי במימריה). Men »Memra« er ikke en blot Stemme; det er den Person, gennem hvem Guds Stemme eller Guds Ord lyder. Dette fremgaar bl. A. af Targ. Jonath. til Gen., 3, 8, hvor det hedder om Adam og Eva, at de hørte den i Haven vandrende Guds Memras Stemme (ושמעו ית קל מימרא דיי אלהים). Det Jehovahs Sendebud (מלאך-יהוה, i Targ. Jonath.: מלאכה דיי, Guds »Engel«), der Gen., 16, 7 trøster Hagar under hendes Svangerskab, identificeres nogle faa Vers længere henne (16, 13) i Targ. Jonath. med Guds »Memra«: »Hun takkede Gud, hvis Memra havde talt til hende«. I den hebraiske Text staar der forøvrigt, at Hagar paakalder Jehovahs »Navn«, (שם-יהוה), der taler til hende, og hun kalder »Navnet« en »synlig Gud« (אל ראי). Men »Navnet«, »Shem«, synes at have været en Titel, som bl. A. ogsaa den fra Abrahams Historie bekendte Melchizedek førte (sé f. Ex. Targ. Jonath. og Jerushalmi til Gen. 14, 18). Det kan saaledes ikke forundre, i forskjellige gamle Skrifter, som f. Ex. i den syriske »Spelunca Thesaurorum« eller »Skattehulen« (Bezolds Overs., p. 36—37) at finde en Udtalelse om, at der gaves Folk, som paastode om Melchizedek, at han var Gud. Der var, som bekendt, ogsaa en kristen Sekt, der gjorde dette. — I Targ. Jonath. til Gen. 18, 5 beder Abraham de tre Sendebud eller »Engle«, der kom til ham i Mamres

Egelund, »takke Shem, Guds Memra«. Samme Form (שם במדרא דיי) forekommer ogsaa andetsteds, f. Ex. i Parafrasen til Gen. 21, 33.

Ogsaa de samaritanske Parafraaser til Pentateuchen frembyde Exempler paa en lignende Opfattelse. Saaledes f. Ex. ved Gjengivelsen af Num. 23, 4—5, hvor de lade שִׁירֵי אֱלֹהִים אֲנִי אֲשֶׁר אֲשַׁבֵּחַ, »Guds Sendebud«, lægge Bileam Ord i Munden, medens den hebraiske Text har Gud selv, אֱלֹהִים, »Elohim«. Atter v. 16 have de samaritanske Parafraaser שִׁירֵי אֱלֹהִים אֲנִי אֲשֶׁר אֲשַׁבֵּחַ, »Jehovahs Sendebud« eller »Engel«, istedenfor den hebraiske Texts יְהוָה, »Jehovah« selv.

Noget nær det samme Forhold træffe vi i Indien for Brahmanernes Vedkommende. De ere »Guder«; Guddommen spiser med deres Munde, taler med deres Tunger. For den øvrige Befolkning falde de sammen med Guddommen, hvis Aabenbarelse man endog har givet Navn efter dem og kaldt Brahmá. I »MANUS LOVE« (I, 98, Bühlers Overs., Sacred Books of the East, Vol. XXV, p. 25) staar der, at en Brahman er en Inkarnation af den hellige Lov og bliver Et med Guddommen, Brahmá. Umiddelbart foran (I, 95) siges der: »Hvilken Skabning kan overgaa ham, gennem hvis Mund Guderne stadigt fortære den Føde, der ofres dem, etc.« — Et andet Steds (XII, 118—125, l. c., p. 511—13) udvikles, hvorledes Brahmanen skal betragte sin Person som et Billede paa Verdensaltet. Og den, der saaledes erkjender Verdenssjælen i sin egen Sjæl, læres der videre (XII, 125), han naår til det Højeste og bliver Et med Brahmá, med Guddommen i sin Aabenbarelse for Menneskene. Abbed DUBOIS (Moeurs, institutions et cérémonies des peuples de l'Inde, Tome I, Paris 1825, p. 187) siger, at endnu i vore Tider Brahmanerne erklære sig selv for Guder, ligesom de ifølge PHILOSTRATUS (Vita Apollonii, III, 18) gjorde for 1800 Aar siden.

Den Tanke, der her kommer til Orde, at Brahmanen, Præsten, skal betragte sin Person som et Billede paa Verdensaltet, dele Inderne med adskillige andre Folkeslag. I det gamle Ægypten var Overpræsten i Heliopolis iklædt et Panterskind, der var besaaet med Stjerner, et Billede paa den stjernebesatte Himmel, der skjuler den altomfattende Guddom for det menneskelige Øje og saaledes for dette bliver en Dragt for Guddommen. (Sé Præsten Amenanens Statue i Turin, afbildet hosstaaende Fig. 5). Ogsaa i Jerusalem skulde Overpræstens Dragt symbolsk betegne Verdensaltet (τοῦ δὲ ἀρχιερέως ὁ ποδήρης, κόσμον ἐστὶν αἰσθητοῦ σύμβολον, Clemens Alexandrinus, Stromata, V, 6, Ed. Potter, Vol. II, p. 668, Ed. Sylburg, p. 564.

Jfr. Aristeas, De Transl. Legis, i Havercamps Udg. af Josephus, II, Add. p. 113, og Philo Judaeus, De Vita Mosis, Lib. III: ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἐσθής - - - - - ὅλη μὲν δὴ γέγονεν ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ κόσμου · τὰ δὲ μέρη, τῶν καθ' ἕναστον μερῶν, Ed. Mangey, II, p. 152). Meningen af en saadan Dragt er ikke til at tage fejl af: *Præsten i Funktion, iført sit Embedsskrud, skal af Folket opfattes som en*

Fig. 5.

Statue af Amenanen, Overpræst i Heliopolis under Amenhotep III.
(Efter Erman, Aegypten und Aegyptisches Leben im Altertum,
Tübingen, 1888, p. 401).

Aabenbarelse af selve Guddommen, og hans Ord som selve Guddommens Ord.

Andre Exempler paa dette Forhold kunne hentes fra Asiens østlige Lande. Efter hvad W. E. MAXWELL beretter (Journ. of the Royal Asiatic Society, N. S., Vol. XIII, 1881, p. 520), bruges paa Halvøen Malacca samme Ord, Pawang, til at betegne Guddommen, i

dens Aabenbarelse som den synlige Verdens Skaber, og dens Præster eller Medicinmændene, de Lærde. — LÉON METCHNIKOFF (L'empire Japonais, Genève 1878 ff., p. 244) meddeler, at heller ikke Japaneserne i ældre Tider gjorde Forskjel paa Guddommen og deres Høvdinger. I Yamato-Sproget betegnes nemlig begge Dele med Ordet Kami, der i Mongoliet benyttes som Betegnelse for Præster (jfr. C. F. Koeppen, Die Religion des Buddha, II Bd., Berlin 1859, 8vo, p. 87).

Medens i de minussinske Tatarers Traditioner »Kudai« betyder »Gud«, siger MA-TUAN-LIN om et Folk, der boede nord for China, at de kaldte deres Konge »Kotau«. (L. c., I, p. 365. Jfr. Schiefner, »Heldensagen der minussinschen Tataren«, passim). Paa Persisk og beslægtede Sprog betyder »Khuda« eller »Khoda« fra gammel Tid baade »Gud« og »Konge«.

Endeligt kan anføres, at visse Stammer paa Australiens Kyst kalde Skaberen Pundjel eller Bunjel; og med samme Navn bære de ogsaa ældre Mænd, der menes at være i Besiddelse af visse Kundskaber, med andre Ord, de Lærde i Folket. (Encyclopaedia Britannica, Ninth Edit., Art. Mythology, p. 146—47).

De her anførte Exempler tør vel være tilstrækkelige til at vise, at der intet Mærkeligt eller Exceptionelt er ved dette Forhold, at Præsterne identificeres med den Guddom, de repræsenterer. Det er snarere det almindelige Forhold.

Araberen SHAHRASTANI har i sin Bog om »Religioner og filosofiske Skoler« en formelig Dialog eller Disput om, *hvorvidt Guddommen bedst og hensigtsmæssigst repræsenteredes ved et levende Menneske eller ved en symbolsk Figur af et eller andet dødt Stof* (Haarbrückers Overs., II, p. 42 ff.; jfr. Chwolsohn, Die Ssabier, II, p. 433 ff.). Dette Spørgsmaal synes saaledes i det vestlige Asien at have holdt sig som Stridsspørgsmaal i Hedenskabet indtil lige ned i Muhamedanismens Dage. Og dets Ælde overgaar vistnok de fleste andre religiøse Stridsspørgsmaals, idetmindste efter hvad der berettes i BERESHITH RABBA (Par. 23 til Gen. 4, 26, Wünces Overs., p. 108, jfr. p. 519). Herefter skal al Forstyrrelse og Forurening af Religionen hidrøre fra, at man *gik bort fra det oprindelige Standpunkt, at betragte levende Mennesker som Billede paa Guddommen*; og al religiøs Splid skal have sin Grund i, at man (alt før Noahs Tider) gav sig til at drøfte Spørgsmaalet: »Hvilken Forskjel er der paa, om man bøjer sig for et Billede eller for et levende Menneske?«

II

Med Foranstaaende in mente skulle vi da atter fæste vort Blik paa Forholdene i Nord- og Mellem-Europa, og søge at trænge frem til nærmere Forstaaelse af den Rolle, saadanne med Guderne identificerede Mennesker spillede dér.

Til en Begyndelse skulle vi tage i Betragtning en Række mere eller mindre vel kjendte Beretninger om Odin, hentede fra forskellige gamle Kildeskrifter.

SNORRI STURLUSON skildrer i sin »Ynglinga-Saga« (c. 2—10) Óðinn som en Høvding og stor Krieger (hermaðr mikill), der havde sit Sæde i Ásgarðr, Østen for Tanakvisl eller Don. Han havde tolv Offerpræster eller Underhøvdinge om sig; de kaldtes Diar eller Drottnir. Ofte drog han ud paa lange Tog og blev længe borte; hans Brødre Vile og Ve styrede da Riget under hans Fraværelse. Engang hændtes det, at han blev usædvanligt længe borte, saa man troede, han ikke mere kom tilbage. Hans Brødre gav sig da til at skifte Arv efter ham, og hans Hustru, Frigg, tog de begge som fælles Eje (- - en konu hans Frigg géngu þeir báðir at eiga. Jfr. »Ægisdrekk«, str. 26, Möbius Udg. af Sæmunds Edda, p. 52). Snart efter kom imidlertid Odin hjem, og tog igjen sin Hustru til sig. Omsider trængtes han af Fjender og fandt i sin Vísdom, at det vilde være hensigtsmæssigst at søge sig en anden Bopæl. Han satte da Vile og Ve over Ásgarðr og drog med sine tolv Diar mod Norden, hvor han efter nogen Omflakken nedsatte sig i Upsala. Han kunde skifte Ham og Udseende, antage Skikkelse af en Fugl eller et Dyr, en Fisk eller en Slange. Han var meget troldkyndig; og Folk ofrede til ham og hans tolv Diar, og kaldte dem deres Guder. Dér, i Sverige, *døde Odin*, og hans Lig blev brændt, efter den Skik, han selv havde indført (Óðinn varð sótt dauðr í Svíþjóð, - - - - - Óðinn var brenðr dauðr, etc.). Dog tilføjer Snorre, at Sviarne paastode, han ofte senere havde vist sig for dem, især naar store Kampe vare forestaaende (Ungers Udg. af Heimskringla, p. 4—10).

Irlænderen KENTIGERN prædikede, at Woden, som Anglerne ansaa for deres fornemste Gud, og fra hvem de antog, de stammede, i Virkeligheden havde været et dødeligt Menneske, en Konge over Sachserne, hvis Legeme nu var Støv, og hvis Sjæl var i Helvede. (Vita S. Kentigerni, c. 6: Woden - - - hominem fuisse mortalem

asseruit, et regem Saxonum, etc. Acta Sanctorum, ed. Bollandius etc., Jan. Vol. I, p. 820. Jfr. Jocelins Vita Kentigerni, c. 32, Vitae Antiquae Sanctorum Scotiae, ed. Pinkerton, p. 265).

Angelsachseren ETHELWERD, der var samtidig med Kong Edgar (959—75), omtaler Woddan eller Vuothen som en Konge over Mængder af Barbarer, hvem endnu paa hans Tid Danske, Normænd og Svenske dyrkede som Gud og ofrede til (Rer. Anglic. Script., ed. H. Savile, Francf. 1601. Fol., p. 833). BEDA lader Hengest og Horsa stamme i fjerde Led fra Wodan, fra hvem desuden mange andre Høvdinge nedledte deres Herkomst (Hist. Eccles., I, 15, Opera, ed. Giles, Lond. 1843, Vol. II, p. 72). Senere engelske Historieskrivere omtale ham ligeledes som en Konge, der efter sin Død dyrkedes som Gud, og fra hvem de angelsachsiske Kongeslægter nedledte deres Herkomst. Saaledes f. Ex. WILLIAM AF MALMESBURY (Ed. Hardy, Lond. 1840, Vol. I, p. 11, 26, 62, 107, 134, etc.), ROGER AF WENDOWER (Ed. Coxe, Lond. 1841, Vol. I, p. 346) og mange flere.

I den gamle danske Saga om Kong Hadding, som SAXO i latinsk Parafraze gengiver i sin Danmarks-Histories første Bog, optræder Othinus som Haddings Beskytter og skaffer ham en Fosterbroder i Vikingen Liserus. Den Odin, som i hine Tider dyrkedes som Gud over hele Europa, viste sig nemlig særligt hyppigt i Upsala, hedder det senere (apud Upsalam crebriorem diversandi usum habebat), men synes forøvrigt at have haft sit Hovedsæde i Byzantium, hvorhen de nordiske Høvdinge sendte ham en Statue af Guld. Odins Hustru Frigga fik imidlertid en af sine Bekjendte til at lave sig Smykker af denne Statues Guld, mod at hengive sig til ham som hans Elskerinde. Af Sorg og Skam over Tabet af Statuen og over sin Hustrus Utroskab gik Odin i Landflygtighed, medens en vis Mitothin *bemægtigede sig hans Stilling som Gud* (occasionem et ipse fingendae divinitatis arripuit). Denne søgte at ændre Offerskikkene; men da Odin efter Friggas Død vendte tilbage, blev han nødt til at flygte til »Pheonia«, hvor han blev dræbt af den derværende Befolkning. Odin tvang derhos Alle, der under hans Fraværelse havde *tiltaget sig Stilling som Gud* (qui per absentiam suam coelestium honorum titulos geserant), til at gaa i Landflygtighed (P. E. Müllers Udg., p. 40—44).

I sin Histories tredie Bog giver Saxo en anden gammel dansk Saga i latinsk Bearbejdelse, nemlig Fortællingen om Stridighederne mellem Hother og Balder, Othins Søn. Heri fortælles, hvorledes Odin, efter Balders Drab, *henvender sig til Præster og Spaamænd*

om Raad og Hjælp til at faa Sønnens Død hævnnet (- - - divinos et aruspices caeterosque, quos exquisitis praescientiae studiis vigere compererat, super exequenda filii ultione sollicitat). Finnen Rostiophus meddeler ham, at hvis han kan faa en Søn med Rinda, Ruthenerkongens Datter, vil denne blive sin Broders Hævner. Odin søger nu at vinde Rindas Kjærlighed, men hun vil ikke have nogen gammel Mand, og han høster kun Spot og Slag som Svar paa sine Erklæringer. Omsider faar han sin Vilje, men rigtignok først efter at han har faaet Rinda bunden, og hun saaledes er værgeløs. Guderne, »som fornemmeligt havde deres Sæde i Byzantium«, fandt, at Odin her ved havde nedværdiget sin Majestæt og sat en Plet paa Guddomsglorien, hvorfor de bestemte, at han skulde *udstødes af deres Kreds* (Othinum variis majestatis detrimentis divinitatis gloriam maculasse cernentes, collegio suo submovendum duxerunt). Han blev ikke alene afsat, men ogsaa berøvet alle Æresbevisninger og landsforvist (Non solum primatu ejectum, sed etiam domestico honore cultuque spoliatum proscribendum curabant). I hans Sted valgtes en vis Oller til at beklæde *den dobbelte Stilling som Konge og Gud* (Ollerum quendam non solum in regni, sed etiam in divinitatis infulas subrogavere). Og denne Oller *gav de ogsaa Navnet Odin* (Othin quoque ei nomen imponunt). Efter en halv Snés Aars Forløb var der imidlertid nogle af Guderne, der fik Medlidenhed med den landflygtige Odin; og denne benyttede Lejligheden til at virke for sin Gjenindsættelse. Nogle af Guderne fandt ham rigtignok stadigt uværdig, men der siges, at han vandt somme af dem ved Smiger, og andre ved Gaver, saa at han paa en Maade købte sig sin Stilling igjen (Sunt qui asserant, eum quosdam deorum adulando, quosdam praemiis permulcendo amissae majestatis fortunam pecunia emeratum fuisse, etc.). Oller blev fordreven fra Byzantium og gik til Sverige, men blev snart efter dræbt af de Danske. Odin herskede derimod siden uforstyrret, »og der var intet Sted paa Jorden, der ikke anerkjendte hans Guddomsmagt« (- - nec ullus orbis locus extaret, qui numinis ejus potentiae non pareret, Müllers Udg. p. 126—31).

I den lille Saga, der fører Navnet »SÖRLA ÞÁTR« og handler om Hedin og Hogni, omtales Odin som Konge over Asialand og boende i Asgarðr, hvor han havde en Frille, der hed Freyja. Denne så en Dag nogle Derge smedde et Smykke, og ønskede at komme i Besiddelse af det. Men Dergene vilde kun give hende det for den Prís, at hun skjænkede dem sin Elskov. Hun lod sig da efterhaanden besove af fire Derge, og fik saa det attraaede Smykke. Men Loki,

der stod i Odins Tjeneste, fortalte denne hele Historien; hvorpaa Odin forlangte, at han skulde skaffe ham Smykket, hvad han ogsaa gjorde. Freyja beklagede sig nu for Odin; og denne giver hende ogsaa Smykket tilbage, men kun paa den Betingelse, at hun skal stifte Ufred og Splid mellem to Konger, der hver have tyve Konger under sig (Fornald. Sög. Nordrl., I, p. 391—94).

I »VÖLSUNGA-SAGA« optræder Odin strax i Begyndelsen som en Hersker, der maa forvise sin Søn Sigi fra sit Land, fordi denne har dræbt en Træl. Odin fulgte imidlertid sin Søn et godt Stykke paa Vej og gav ham Krigsskibe, med hvilke han sejlede til Hunaland (efter andre Kilder til Frakland eller Valland) og grundede sig et Kongerige dér (c. 1, Fornald. Sög. Nordrl., I, p. 116). — Senere hjælper Odin Sigis Søn Rerir til at faa Børn, idet han sender Hrimnir Jötuns Datter til ham med et Æble, som hans Dronning spiser, og som saa har den forønskede Virkning paa hende (c. 2, l. c., p. 117—118). — Rerirs Søn Völsung byggede sig en stor Hal omkring et Træ, hvis Krone skyggede over Hallens Tag; og i denne Hal fejrede han sin Datters Bryllup med Gautlands Konge, Siggejr. En Aften under Festen træder en ukjendt Mand ind, iført en broget Kappe, med sid Hat og énøjet; han har et Sværd med, som han stikker i Træets Stamme lige til Fæstet, med de Ord, at det var en Gave fra ham til den, der kunde drage det ud. En af Völsungs Sønner, Sigmund, drager det ud, men der opstaar Uenighed mellem ham og Siggeir om Sværdet; og denne Uenighed fører omsider til, at Völsung og alle hans Sønner omkomme, alene med Undtagelse af Sigmund (c. 3—5, l. c., p. 120—25). — Sigmund bejler senere til Kong Eylimis Datter Hjørdis, og det samme gør en anden Konge, Lyngi, Hundings Søn. Da Hjørdis foretrækker Sigmund, samler Lyngi en Hær og angriber ham. Der viste sig da en Mand midt i Kampen, med blaa (eller sort) Kappe, sid Hat paa Hovedet og énøjet; han svang sit Spyd mod Sigmund, og dennes Sværd brast itu, da han slog til Spydets med det. Hvorpaa Sigmund faldt i Kampen (c. 11, l. c. p. 143—45).

Saa vel i »Völsunga Saga« som i andre Beretninger om Sigurd Faafnirsbanes Bedrifter fortæller Regin, hvorledes han selv var med at *fange og binde Odin*. Denne var nemlig tilligemed Hænir og Loki kommen til en Fos, hvor Regins Broder Otr plejede at fiske. Loki dræbte Otr; og de tre Rejsefæller fremviste om Aftenen hos Regins Fader Hreidmar som Trofæ Otrs Fiskedragt (»Odderham«), som de havde tilegnet sig, øjensynligt uden at ane, at de befandt sig hos den

Dræbtes nærmeste Frænder. Disse kastede sig nu over dem og bandt dem, hvorpaa Odin og hans to Ulykkesfæller gaa ind paa at betale Bøder og Løsepenge. Loki sendes ud at skaffe Guld, fanger Dvergen Andvari og tvinger denne til at udlevere alle sine Kostbarheder, hvilke derpaa udleveres til Hreidmar. Først efter Bødens Erlæggelse kommer Odin paa fri Fod igjen. (Völs. Sag., c. 14, l. c., p. 151. Skálða, c. 39, Rasks Udg., p. 135—36. Sigurðarkviða II, Sæmundar Edda, Möbius' Udg., p. 128).

Da Sigurd sejler mod Syd til Frakland for at hævne sin Faders Død, anraabes han paa Vejen af en Mand, der staar paa en Klippepynt ved Stranden. Paa Spørgsmaalet om, hvem han er, svarer han med et Vers:

Hnikar hétu mik
þá er ek Hugin gladdi,
Völsúngr úngi,
ok vegat hafði.
Nu máttu kalla
karl af bjargi
Feng eða Fjölni.
Far vil ek þiggja

Hnikar hed jeg,
dengang jeg glædede Hugin,
unge Völsung,
og vakte Mandefald.
Nu maa Du kalde
Manden fra Bjerget
Feng eller Fjølñir.
Faar jeg fare med Dig?

Manden, der ifølge »Norna-Gests Þátr« havde et Spyd i Haanden og var klædt i en grøn Kappe og blaa (eller sorte) Brog, kom nu ombord med og fortalte Sigurd Adskilligt om Varsler for Held eller Uheld i Kamp. I Kampen mod Hundings Sønner synes han at have været med, men Morgenen efter Slaget var han forsvunden, og Ingen saa ham siden. »Folk mene, at det var Odin«, hedder det i »Norna-Gests Þátr« (Fornald. Sög. Norðrl. I, p. 324—28. Jfr. Völs. Sag., c. 17, l. c., p. 156—57. Sigurðarkv. II, l. c., p. 131—32).

Interessantere end dette er imidlertid, hvad Brynhild fortæller, efterat Sigurd har befriet hende. Hun var Valkyrie, hvilket vil sige saa meget, som at hun stod i Odins Tjeneste. I denne Egenskab var hun tilstede i en Kamp mellem en gammel Høvding, Hjaalmgunnar, hvem Odin havde lovet Sejr, og en ung Kriger ved Navn Agnar, »hvem Ingen tog sig af«. Istedendfor at følge Odins Ordre, følger hun sit eget Hoved; og hun dræber Hjaalmgunnar istedenfor at skaffe ham Sejr. Som Straf afskediges hun fra sin Stilling som Valkyrie af den fortørnede Odin, der erklærer, at hun skal aldrig mere skaffe Nogen Sejr i Kamp, men skal gifte sig som almindelige Kvinder (Sigrdrífumál, Edda, Möbius' Udg. p. 140. Helreið Brynhildar, str. 6—10, ibid.

p. 157. Völs. Saga, c. 20, l. c. p. 165—166. Jfr. Oddrúnargrátr, str. 21, Edda, l. c., p. 173, i S. Bugges Udgave str. 17).

»HERVARAR SAGA«, Fortællingen om en finsk Helteslægts Bedrifter, omtaler først Odin som Høvding og Leder for et Folkefærd, der indvandrer i Norden og paa mange Maader blander sig med den dér iforvejen bosatte finske Befolkning (c. 1, l. c. p. 411, jfr. c. 2, p. 413). — Længere henne i Sagaen beskrives, hvorledes Kong Heidrek grunder sig et Rige i Reidgotaland, paa Østersøens sydlige Kyst. I dette Land var der en mægtig Mand ved Navn Gestr, kaldet den Blinde, som nægtede at svare Heidrek Skat, og som Kongen i den Anledning stævnede for sin Domstol. Gest véd nu ikke bedre Raad end *at ofre til Odin for at opnaa hans Hjælp*; han beder ham tage sig af Sagen og *lover ham god Betaling derfor* (Tók hann þá þat ráð, at hann blótaði Óðinn til fulltýngis sèr, ok biðr hann líta á sitt mál, ok heitir honum miklum launum). Odin kommer da ogsaa til ham en Kveld; og Gest holder sig nu skjult, medens Odin i hans Skikkelse og under hans Navn giver Møde hos Kong Heidrek. Denne havde givet den Lov, at enhver Anklaget, der kan fremsætte en Gaade, som han — Kongen — ikke er istand til at raade, skal være fri for Tiltale. Odin benytter sig af dette og fremsætter den ene Gaade efter den anden, men Heidrek har Svar rede paa alle Spørgsmaal. Odin maa da omsider frem med det Spørgsmaal, der altid er hans sidste Tilflugt: »Hvad sagde Odin — altsaa han selv — Balder i Øret, da han lagdes paa Baalet?» Men hermed er ogsaa hans Incognito røbet. Heidrek svarer: »End Ingen kjender dine Ord, uden Du selv, Du onde Vætte og Orm!» Hvorpaa han drager sit forgiftede Sværd, Tyr-fing, og hugger efter Odin; men denne forvandler sig til en Falk og redder derved Livet (- - en hann viðbrást í vals líki ok forðaði svá fjörvi). Heidrek hugger dog Fjerene af hans Hale, og Odin spaar ham til Gjengjæld, at han skal dræbes af Trælle, hvad ogsaa snart efter skér (c. 15, l. c., p. 463—88).

I »KETILS SAGA HÆNGS« optræder en Konge over Gestrekaland »í Húnaveldi«, hvilket her vil sige saa meget som: i Sverige. Han hedder Framar og er en ivrig Dyrker af Odin, til hvem han ofrer paa Aarhøj. Til Gjengjæld har Odin givet ham Sejr i en ung Alder (á léttum aldri gaf honum Óðinn sigr), og det hed sig, at han som Følge af Odins Beskyttelse var usaarlig. Da han faar et Afslag af Ketils Datter, udfordrer han ham til Tvekamp Juledag paa Offerpladsen, Aarhøj. Det var saa Mening, at Ketil skulde være hans

Offer til Odin. Ketil løber paa Ski gennem Naumudalen, Jemteland og Helsingjaland, og findes paa Højen til den bestemte Tid af Framars Søn, Bödmodr. Denne advarer ham mod at kjæmpe med Faderen, og antyder, at Framar staar under Odins specielle Beskyttelse. Men Ketil blev ærgerlig, da Bödmod nævnede Odin; han troede nemlig ikke paa Odins Guddommelighed og sagde:

»Ofre til Odin,
det har jeg aldrig gjort,
og jeg har dog levet længe.«

(Þá reiddist Ketill, er hann nefndi Óðin, því at hann trúði ekki á Óðin, ok kvað vísu:

Óðni blóta
gjörða ek aldregi,
hefik þó lengi lifat«).

Da Kampen skulde gaa for sig, kommer der en Ørn ud af Skoven og begynder at slide i Framars Klæder. Denne véd godt, hvad Slags Fugl det er: »- - - Ofte har jeg glædet Ørnen; Fuglen kjender mig godt« (»- - - opt hefi ek ara gladdan; áðr em ek valögglum«). Han søger imidlertid at holde Modet oppe alligevel: »- - - Du tager fejl, Du Hunstær; vi skulle vinde Sejren - - -«. Men Ketil giver ikke desto mindre Framar Banesaar, og denne dør med Ordene:

»- - Beit hann orð Óðins, sem ekki væri; brást nú Baldurs faðir, brigt er at trúa honum.«		»- - Han hugger til Odins Ord, som om det ikke var til; nu er det forbi med Baldurs Fader, usikkert er det at stole paa ham.«
--	--	--

(Fornald. Sög. Norðrl., II, p. 132—39).

»SAGA AF HÁLFI OK HÁLFSREKKUM« handler bl. A. om en Konge af Hördaland ved Navn Aalrek, der foruden sin første Hustru, Signy, endnu tager sig en anden, Geirhild. De to Kvinder blive snart uenige i den Grad, at Kongen indsér, han maa skille sig af med den ene. Han bestemmer da, at han vil beholde den, der brygger det bedste Øl. Signy søger i den Anledning Hjælp hos Freyja, medens Geirhild henvender sig til Hött, »som *egenligt var Odin*« (- - Hött, er Óðinn var reyndar). Det var Hött, som tidligere havde raadet hende til at ægte Aalrek; og han havde dengang anvist hende at henvende sig til ham, naar hun ønskede Noget. Nu hjælper han hende ogsaa til at brygge det bedste Øl, men betinger sig som Løn »det, der er mellem hende og Karret«, d.v.s. det Barn hun er svanger med (Fornald. Sög. Norðrl., II, p. 25—26).

I Indledningen til Edda-Digtet »GRIMNISMÁL« berettes, at en Konge Hraudung havde to Sønner, Agnar og Geirrød, der en Dag paa en Fisketur drev til Søs, og omsider i Nattens Mørke strandede paa en fremmed Kyst. Da de gik op i Landet, traf de en *Smaabonde* (fundu *kotbónda* einn) og var hos ham om Vinteren. Konen tog sig af Agnar og sørgede for ham, medens Manden kastede sin Kjærlighed paa Geirrød og lærte ham mange Ting. Da det blev Vaar, gav Bonden dem en Baad, for at de kunde komme hjem igjen, men ved Afskeden paa Stranden gav han endnu i al Hemmelighed Geirrød et Raad. Da de kom til deres Faders Land, sprang Geirrød af Baaden og stødte den ud i Søen igjen, idet han tilraabte Broderen: »Drag du nu til Dragerne!« Faderen var lige død, og man tog strax Geirrød til Konge. — Odin og Frigg sad i Hlidskjalf, og såa ud over alle Egne, hedder det videre; og saa sagde Odin til Frigg: »Sér du, hvor Agnar, din Fostersøn, avler Børn med en Hex i en Hule? Men *min* Fostersøn, Geirrød, er Konge og raader for sit Land«. Frigg svarede, at Geirrød var saa madkarrig, at han sultede sine Gjæster, naar det syntes ham, at der kom for mange. Odin sagde, at det var den største Løgn; og saa væddede de (Óðinn segir, at þat er in mesta lygi; þau veðja um þetta mál). Men Frigg sendte sin Terne Fulla til Geirrød og bad ham tage sig i Vare for en trolldkyndig Mand, der var kommen til hans Land, og som han kunde kjende paa, at ikke den glubskeste Hund turde anfalde ham. Det var den største Usandhed, at Geirrød var madkarrig, siges der udtrykkeligt (En þat var inn mesti hégómi, at Geirröðr konungr væri eigi matgóðr). Men nu var han gjort mistænksom, og lod Odin, der kaldte sig Grimnir, gribe. Da Fangen ikke var at bevæge til at give yderligere Oplysninger om, hvem han var eller hvad han vilde, lod Geirrød ham anbringe mellem to Ilde uden at give ham Vaadt eller Tørt, for paa denne Maade at tvinge ham til at tale. Da Ilden begyndte at svide hans Peltskappe, kvad han omsider Digtet »Grimnismál«, hvori han giver sig tilkjende som Odin. Da Geirrød hører dette, vil han ile hen til ham; men Odin mager det saa, at han snubler og saarer sig dødeligt paa sit eget Sværd (Möbius' Udg. p. 32—33 og 39).

»SAGA GAUTREKS KONUNGS« omtaler (c. 7) en rig Mand i Hör-daland, der hed Grani og i Reglen kaldtes Hrosshársgrani. Kong Vikar af Agdir havde fældet Hördalands Konge, en Søn af den bekjendte Fridthiof Frækne, og erobret Landet. Med sine Skibe var han paa Vej til nye Erobringer, da Modvind holdt ham tilbage ved Hördalands

Kyst. Det betydedes da Kong Vikar og hans Mænd, at Odin krævede, en Mand skulde hænges som Offer til ham; og ved Lodtrækningen faldt Lodden paa Kongen. Samme Nat kom Hrosshársgrani og vækkede Finnen Starkadr, der som Barn havde været nogle Aar hos ham, men nu var i Vikars Følge. Han bød ham følge med over *til en Ø, hvor de gik op i Skoven og kom til en aaben Plads*. Der var mange Folk forsamlede, og der holdtes Ting. *Elleve Mænd sad paa deres Stole, og et tolvte Sæde stod endnu tomt. Hrosshaarsgrani satte sig paa dette, og nu hilsede hele Forsamlingen ham som Odin.* (Þeir gengu upp til skógar, ok fundu þar rjóðr eitt i skóginum; í rjóðrinu var fjölmenni mikit, ok var þar þing sett. Þar sátu 11 menn á stólum, enn hinn tólfte var auðr. Þeir gengu fram á þingit, ok settist Hrosshársgrani á stólinn hinn tólfta. Þeir heilsuðu allir Óðni). Starkad blev fremstillet for de Tolv, og Odin spaaede meget Godt for ham i Fremtiden. Men for hver god Spaadom fra Odin, spaaede Thor ham noget Ondt, deriblandt at han skulde udføre forskjellige Niddingsværker. Da Starkad saaledes havde faaet at vide, at han af Guderne var bestemt til at udføre Niddingsværker, hævdedes Tinget; og Odin, der nu atter var Bonden Hrosshársgrani, siger til Starkad: »Nu skal Du sende mig Kong Vikar.« Hvorpaa Starkad forøver sin første Niddingsdaad ved paa en lumsk og svigefuld Maade at hænge den Konge, han tjente. (Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 31—34).

I lignende Skikkelse, som Bonde, optræder Odin atter i Hrolf Krakis Historie. I den islandske Beretning, »SAGA HRÓLFS KONUNGS KRAKA« (capp. 39 og 46) viser Odin sig under Navn af Hrani Bonde for Kongen og hans Mænd, da de ere paa Vej til Upsala for at hjemsøge Kong Adils. Han faar Kongen til at sende alle sine Mænd hjem igjen undtagen de tolv udvalgte Kjæmper. Paa Hjemvejen træffer Hrolf med sine tolv Mænd atter Hrani bonði, der til Afsked byder Kongen nogle gamle, daarlige Vaaben som Gave, og bliver fornærmet over, at han ikke vil modtage dem. Bödvar Bjarki bliver imidlertid betænkelig over Hranis Vrede og ytrer, at de vistnok har berøvet sig selv Sejren (- - ok munum vèr sigri hafa neitat). Hvortil Kong Hrolf svarer, at det samme aner ham, ti den énøjede Mand *var sikkert Odin den gamle*. De vendte om for at stille den fortørnede Hrani tilfreds, men kunde nu hverken finde ham eller hans Gaard. Hrolf trøster sig saa med den Bemærkning, at Skjæbnen raader for hver Mands Liv og ikke denne onde Aand (auðna ræðr hvers manns lífi, en ekki sá illi andi). Da ikke længe efter Hrolf i Hlethre overfaldes af en

svensk Hær, for hvis Overmagt han maa bukke under, sér Bödvar heri Odins Hævn. »Mange Folk ere komne sammen imod os«, siger han (c. 51), »men Odin kan jeg ikke faa Øje paa; og dog har jeg al Grund til at tro, at han er virksom her imod os, den fule og troløse Herians Søn. Kunde Nogen blot sige mig, hvor han var, saa skulde jeg knuse ham, den onde Giftsnog, etc.« (Fornaldar Sögur Norðrlanda, I, p. 77 ff., 94 ff. og 107. Jfr. Saxo, Historia Danica, Lib. II, Ed. P. E. Müller, p. 106—107; Udtrykkene ere forskellige, men Meningen den samme).

SAXO fortæller om Kong Harald Hildetan, at han i Anledning af en svensk Konges Tog mod Danmark søger et Orakelsvar og møder for en gammel énøjet Mand, der erklærer, at han er Odin og giver ham en Anvisning til at sejre ved at fylke sin Hær paa en bestemt Maade. Senere optræder Odin under Navnet Bruno og vækker Splid mellem Harald og Sigurd Ring, der begge søge hans Raad. Og i Kampen, i Braavalla-Slaget, dræber Bruno egenhændigt Kong Harald, efter at det først er gaaet op for denne, at Bruno er Odin. (Lib. VII, Ed. Müller, p. 363, 374, 390).

I »HARDAR SAGA GRIMKELSSONAR« drager Helten, Islænderen Hörör, i Forening med Harald Jarls Søn Hroar ud for at plyndre Vikingen Sotis Høj i Gautland. For at komme til Højen maatte de ride gennem en tæt Skov, og her blev Hörör opmærksom paa en lille Sti, som han fulgte. Han kom da til en aaben Plads, hvor der stod et Hus; og udenfor dette Hus traf han en Mand, der hilste ham ved Navn og sagde, han vidste, det var hans Hensigt at gjøre Indbrud i Sotis Høj. Denne Mand, der kaldte sig Bjørn, tilbød Hörör sin Hjælp, om han skulde behøve den; og det viste sig, at Hörör var nødt til at modtage denne Hjælp. Hver Dag gravede han og de Andre et Hul i Højen, men hver Nat blev det kastet til igjen, mens de sov, saa de kom ingen Vegne, før Bjørn gav dem sit Sværd at stikke i Hullet. Saa blev det ikke mere kastet til. Da de aabnede Højens forreste Kammer, slog en giftig Luft dem imøde og dræbte to Mænd, der trods Hörds Advarsel ikke tog sig i Agt. Og da de vilde aabne Døren til det bageste Rum, skete der en Explosion (»et Jordskælv«), men det gjorde dem ingen Skade. Gjengangeren, der såå fæl ud, søgte nu at værge sine Skatte, men hans Kræfter svandt, saa snart de tændte Lys. Saa kastede han sig til Jorden og opgav videre Modstand, hvorpaa Hörör og hans Venner lykkeligt fuldførte deres Forehavende. Men efter dette kunde de ikke mere finde Bjørn;

og Folk ménte, at denne Bjørn *havde været Odin*. (Islendinga Sögur, II, Kbhvn, 1847, p. 42—50).

I de forskjellige LEVNETSBESKRIVELSER AF KONG OLAF TRYGVASON læses en Beretning om, hvorledes der en Helligaften — Odd Snorrason har: en Juleaften, den udførligere Saga og Snorre: en Paaskeaften — kom en gammel, énøjet Mand, med sid Hat paa Hovedet, til Augvaldsnæs, hvor Kongen opholdt sig. Han fik Kongen i Tale, og denne fandt stor Fornøjelse i at høre paa hans Fortællinger. Kongen udspurgte ham om mange Ting; og han kunde fortælle meget om Kampe og Fortids Begivenheder (ok kunne hann at segja maurg tiðende af orrostum ok fornum attburdum), som det hedder i én Beretning, medens en anden siger, at han vidste Besked om, hvad der var hændet i alle Lande, baade i gammel Tid og fornylig (- - hann kunni af öllum löndum tíðindi at segja, eigi síðr forn enn ný). Kongen spurgte ham bl. A., om han vidste noget om den Kong Augvald, efter hvem Næsset havde Navn. Han fortalte da, at denne gamle Konge havde for Skik altid at føre en Ko med sig, som han ofrede til, og hvis Mælk han drak. Da han var falden i Kamp mod en anden Konge, blev han lagt i Høj paa det Næs, der opkaldtes efter ham; og i en anden Høj paa Næsset blev Koen begravet. Kong Olaf blev ved at høre paa hans Fortællinger til langt ud paa Aftenen. Og da Biskoppen (der i én Saga kaldes Jon, i en anden Sigurd) søgte at afbryde denne Underholdning og fik Kongen til at gaa i Seng, fulgte den gamle Fremmede med, satte sig ved Sengens Fodstykke og blev ved at underholde Kongen. Omsider fik Biskoppen Kongen til at sove, og den Fremmede gik ud. Men saasnart Kongen vaagnede om Morgenen, spurgte han efter ham. Han var imidlertid intet Steds at finde, hvormeget man saa ledte efter ham. Kongen lod ogsaa sin Overkok kalde og spurgte ham, om der ikke var kommet en Mand til ham, medens han stod og tilberedte Maden. Kokken svarede, at der var kommen en aldrende Mand, som han ikke kjendte, og havde sagt, at det Kjød, han tilberedte, var saa magert, at det ikke sømmede sig at sætte sligt for Kongen. Han havde givet Kokken noget bedre og federe Oxekjød, og denne havde nu tilberedt dette til Kongen. Men Kongen sagde: Pas paa og giv ingen Mennesker det. Noget deraf blev givet en Hund, og den døde strax. Kongen bød da, at Kjødet skulde brændes eller kastes i Søn, og andet tilberedes istedet, at ikke — som den udførligere Saga tilføjer — nogen af hans Mænd skulde blive Offer for Djævelens Svig og komme til at æde

hans forgiftede Føde. En Beretning lader endvidere Kongen udtale, at den Fremmede ikke havde været noget Menneske, skjønt han syntes saa, men selve Djævelen i Odins Skikkelse (Konúngr mælti: Þat hygg ec at síá diöfull havi verit með ásiónu Óðins). Samme Nat, som denne Odin havde siddet og holdt Kongens Opmærksomhed fangen, eller Morgenen derefter, kom en af de fornemste og ivrigste Hedninger, Eyvindr Kellda, til Augsvaldsnæs med stort Mandskab for at overfalde Kongen. Men de Tryllekunster, som Eyvind og hans Mænd vilde tage til Hjælp, mislykkedes for dem. En kunstig Taage, som de havde frembragt for at skjule deres Fremrykning, blændede dem selv, saa Olaf uden Vanskelighed tog dem til Fange og lod dem henrette. Nogle Dage efter lod han Højene paa Næsset aabne; i den ene fandtes Benene af en stærktbygget Mand, i den anden Benene af en Ko, ganske som den gamle énøjede Mand havde fortalt. Man maatte altsaa indrømme, at han havde vidst god Besked. (Oddr Snorrason, Olafs Saga Tryggvasonar, udg. af P. A. Munch, cap. 32, p. 34—35. Fornm. Sög. II, p. 138—40, cap. 197—98. Ibid. X, p. 301—304, cap. 39—40. Snorre, Ungers Udg., p. 179—81, cap. 70—71. De fire Beretninger stemme i alt Væsenligt, om end Ordlyden hélt igjennem er forskjellig).

I den saakaldte »Flateyjarbók« har Præsten JON THORDARSON (c. 1370—80) søgt at samle Alt, hvad der paa nogen Maade stod i Forbindelse med den »hellige« Kong Olaf Haraldsøns Liv og Bedrifter. Han har ogsaa dér opbevaret en Fortælling om, hvorledes der kom en ubekjendt Mand til Kongen, medens denne efter sit Giftermaal med den svenske Olaf Skotkonungs Datter Astrid opholdt sig nogen Tid i Viken. Manden sagde, han hed Gestr (»Gjæst«) og bad om at maatte forblive nogen Tid hos Kongen. Denne syntes ikke om ham, og lod ham sidde nederst blandt Gjæsterne. Den Fremmede bar en kort Kappe (var stuttklædd) og havde paa Hovedet en sid Hat, som skjulte for hans Ansigt; man havde derfor ondt ved at sé, hvorledes han så ud, saameget mere, som han bar et stort Skjæg. Da Kongen om Aftenen var gaaet til Sengs, lod han Gest kalde og spurgte ham, om han ikke kunde underholde ham med en eller anden Fortælling. Det viste sig da, at Manden baade vidste meget og fortalte godt; og Kongen talte længe med ham om svundne Tidens gamle Konger og deres Bedrifter. Omsider spurgte Gest Kongen om, hvem af Fortidens Konger han helst vilde være, om han havde Valget. Olaf svarede, at han vilde slet ikke være nogen hedensk

Mand, hverken som Konge eller paa anden Maade; men da den Fremmede blev ved at trænge paa med sit Spørgsmaal, sagde han, at naar han endeligt skulde sige Noget dertil, saa vilde han helst have Hrolf Krakes Væsen og Konge-Egenskaber, men dog saaledes, at han dermed kunde forene sin kristne Tro. Hertil svarede Gest: »Hvorfor vil Du være som Hrolf Krake, der dog er for Intet at regne ved Siden af en anden Konge, som ogsaa har været (sem annar konungr sa er verit hefir). Hvorfor vilde Du ikke være som den Konge, der aldrig kjæmpede nogen Kamp uden at sejre, som var saa smuk af Udseende og saa dygtig i al Idræt, at hans Lige ikke fandtes i Nordens Lande, som ikke alene kunde skaffe sig selv, men ogsaa Andre Sejr i Strid, og fra hvis Læber Versene flød saa let som Talen for andre Mænd?» (- - edr hui villdir þu æigi vera sem sa konungr, er sigr hafde vid huernn sem hann atti bardaga, ok suo var vænn ok uel at jþrottum buinn at æingi uar hans like a Nordr-londum, ok suo matti odrum sigr gefa j soknum sem sialfum ser, ok suo kringr skalldskapr sem odrum monnum mal sitt). Kongen fór op ved dette Spørgsmaal og greb en Bønnebog, han havde hos sig i Sengen, for at kaste den i Hovedet paa Gest. »Dig vilde jeg sidst være, onde Odin!» svarede han (þu uillda ek sizst vera hinn ille Odinn). Folk sige, at saaledes gik det med Gest, at han fór derned igjen, hvorfra han var kommen, hedder det. Men Kongen var vis paa, hvem det havde været, og takkede sin Gud, fordi den urene Aand, der havde vist sig i Odins Skikkelse, ikke opnaaede at faa nogen skummel Plan bragt til Udførelse. (Flateyjarbók, udg. af Vigfusson og Unger, Bd. II, Christiania 1862, 8vo, p. 134—35, Olafs Saga hins helga, cap. 106).

Kaste vi nu et Blik over det her anførte Udvalg af Beretninger om Odin, saa finde vi ham betegnet som »ond Aand«, »ond Vætte og Orm«, »fúl og troløs«, »Giftsnog«, m. m.; og det er hedenske Personer, der bruge saadanne Udtryk. Det maa imidlertid ikke glemmes, at Sagaerne have faaet deres nuværende Skikkelse af kristne Forfattere; og at disse ofte havde for Skik, hvor de fandt nedsættende Udtalelser om de gamle hedenske Guder, at forstærke Udtrykkene i disse. Hvor der foreligger flere forskjellige Gjengivelser af samme oprindelige Overlevering, vil man ved Sammenligning let finde Vidnesbyrd om, at dette er Tilfældet. Saaledes indeholder den islandske Gjengivelse af Bödvar Bjarkis Trusler mod Odin i »Saga Hrólfis Konúngrs Kraka« en Række grove Skjældsord, som slet ikke findes i

Saxos latinske Gjengivelse af samme Episode. Medens den islandske Forfatter lader Bjarki kalde Odin »fúl og troløs«, »Giftsnog« etc., og lader ham brovte om at ville gjøre det af med Odin som med den elendigste Museunge, fører han hos Saxo et langt værdigere Sprog: » - - Og hvor er nu han, som kaldes for Othin, den vaabenmægtige, altid nøjet med det ene Øje? - - Kunde jeg blot opdage Friggas rædselsfulde Ægtefælle, om han end nok saa meget dækkede sig med sit hvide Skjold og tumlede sin høje Hest, han skulde dog aldrig slippe hælsskindet fra Hlethre, ti med Rette skal fældes i Krigen den Gud, der fører Krig« (l. c., p. 106—107). Saxo giver simpelthen en latinsk Parafase af et gammelt Digt, det saakaldte »Bjarkamál«, af hvilket imidlertid endnu nogle Brudstykker ere bevarede, deriblandt ogsaa nogle Linier af Bjarkis Trusel mod Odin. Det sés deraf, at han virkelig i dette gamle Digt truer med at ville knuse eller kvæle Odin (»Svá skal ek hann kirkja, etc.«), men om han i dette vanskeligt oversættelige Vers sammenligner Odin med en Mus, er det i ethvert Fald gennem en kunstig poetisk Omskrivning, ikke plat og brutalt som i Sagens prosaiske Parafase. Det viser sig altsaa herved ret klart, hvorledes de kristne Forfattere forstærke de nedsættende Udtryk, hvormed Odin i de gamle hedenske Digte betegnes. Men det viser sig paa samme Tid ligesaa klart, at selve Sagen allevegne er den samme, at det kun er Skallen, ikke Kjærnen, der er kvaklet med. Bjarkis harmfulde Trusel mod Odin findes allevegne. — En Sammenligning mellem de forskjellige Beretninger om Odins Besøg hos Olaf Tryggvason vil give et lignende Resultat: Meningen er hele Tiden den samme, men snart har den ene, snart den anden Beretning i Kristendommens Interesse søgt at forstærke de nedsættende Udtryk om den hedenske Gud.

Lade vi altsaa ude af Betragtning Alt, hvad der kan tilskrives kristne Forfatteres Iver for at bekjæmpe Hedenskabet, saa bliver der dog nok tilbage, som er alt andet end smigrende for Odin, og som der ingensomhelst Grund er til at mistænke de Kristne for at have opfundet. Vi sé Odin *opføre sig saa usømmeligt, at han afsættes og forjages af de andre Guder*, der give hans Værdighed og hans Navn til en Anden. Vi sé ham *blive bedraget af sin Hustru (eller Frille)*, og af Skam herover trække sig tilbage til fremmede Lande, indtil hun er død. Vi sé ham i al Uvidenhed gaa lige i Armene paa den Mand, hvis Søn han har været med til at dræbe, og dér blive fanget og bundet, samt tvunget til at betale Bøder og Løsepenge; vi sé ham,

med andre Ord, *blive straffet som en anden Forbryder*. Vi sé ham *blive narret af dem, der ere i hans Tjeneste* (in casu af sin Valkyrie, Brynhild), saaledes at Løfter, han har givet, ikke blive opfyldte. Vi høre endeligt, at han *dør og bliver brændt*.

Hvis alt dette skal betragtes som Prøver paa hedenske Skandinavernes Opfattelse af Guddommen, saa bliver det tilvisse en vanskelig Opgave at komme til Forstaaelse af vore Forfædres religiøse Anskuelser.

Men naar man bærer i Minde Resultatet af den foregaaende Undersøgelse: at de Præster, der repræsenterer Guderne, af Lægfolk fuldstændigt identificeres med disse, at Præsten og Guden i Befolkningens Øjne smelte sammen til Et, — saa jevner Alt sig af sig selv. *Det bliver Præster, hvem alt dette er hændet, Mennesker, der repræsenterede Odin*. Og der er intet Forunderligt i, at en Præst, der opfører sig uværdigt, afsættes og forjages, medens hans Værdighed som Repræsentant for Odin og Ret til at bære dennes Navn overføres paa en Anden. Et Menneske kan alle de anførte menneskelige Ting hænde.

III

Præstens Identifikation med Guden giver os ogsaa Nøglen til Forstaaelse af »HÁVAMÁL«, og da fornemmeligt af Digtets sidste Part, »RUNATALS ÞÁTTUR ÓÐINS«. Det er, som bekendt, Odin selv, der er den Talende hele dette Digt igjennem; det er et Digt af ham, en Tale af ham, en Beretning, han giver om sig selv. Han siger:

Veit ek at ek hékk
vindga meiði á
nætr allar níu
geiri undaðr
ok gefinn Óðni,
sjálfr sjálfum mér,
á þeim meiði,
er manngi veit
hvers hann af rótum renn.

Við hleifi mik seldu
né við hornigi,

Jeg véd, at jeg hang
paa Træet i Vinden
alle ni Nætter,
saaret af Pilespids
og *givet til Odin,*
selv til mig selv,
paa det Træ,
om hvilket Ingen véd,
af hvad Rod det er skudt op.
Ingen bød mig Brød,
ej heller Horn.

nýsta ek niðr,
nam ek upp rúnar,
æpandi nam,
féll ek aprt þaðan.

Fimbulljóð níu
nam ek af enum
frægja syni
Bölpórs Bestlu föður,
ok ek drykk of gat
ens dýra mjaðar
ausinn Óðræri.

Þá nam ek frævask
ok fróðr vera
ok vaxa ok vel hafask;
orð mér af orði
orðs leitaði,
verk mér af verki
verks leitaði.

»Rúnar munt þú finna
»ok ráðna stafi,
»mjök stóra stafi,
»mjök stinna stafi,
»er fáði fimbulpulr
»ok görðu ginnregin
»ok reist hroptr rögnu,
»Óðinn med ásum,
»en fyr álfum Dáinn,
»Dvalinn ok dvergum fyrir,
»Ásviðr jötnum fyrir,
»ek reist sjálfr sumar.

»Veiztu hve rista skal?
»veiztu hve ráða skal?
»veiztu hve fá skal?
»veiztu hve freista skal?
»veiztu hve biðja skal?
»veiztu hve blóta skal?
»veiztu hve senda skal?

»veiztu hve sóa skal?

Jeg saà da ned
og lærte Runer,
lærte dem med Smerte,
og faldt saa til Jorden.

Ni mægtige Sange
lærte jeg af En,
af den kyndige Søn
af Bölthor, Bestlas Fader;
og jeg fik en Drik
af den kostelige Mjød
øst af Odrærir.

Saa kom jeg atter til Kræfter,
og nu blev jeg vis,
og gik fremad og trivedes.
Ord fra Ord
til Ord mig ledede.
Daad fra Daad
til Daad mig ledede.

»Runer skal Du finde
»og tydede Bog-Stave,
»meget store Bog-Stave,
»højvigtige Bog-Stave,
»som den største Taler har skaaret,
»som de hellige Guder har skabt,
»som den højeste Gud har skrevet,
»Odin blandt Aserne,
»og for Alfer Daain,
»Dvalin for Dverge,
»Aasvidr for Jötuner;
»selv har jeg skrevet nogle.

»Forstaar Du at skrive?
»Forstaar Du at tyde?
»Forstaar Du at skabe Billeder?
»Forstaar Du at finde Orakelsvar?
»Forstaar Du at forrette Bønnen?
»Forstaar Du at lede Ofringen?
»Forstaar Du at styre ved Sende-
bud?

»Forstaar Du at dræbe?

»Betra er óbedit

»en sé ofblótið,
»ey sér til gildis gjöf;
»betra er ósent
»en sé ofsóit.«

Svá þundr um reist
fyr þjóða rök,
þar hann upp um reis,
er hann apr af kom.

(Str. 139—46, Möbius' Udgave af Edda, p. 23—24, Bugges Udgave, p. 60—62.)

Her beskriver altsaa Odin, hvorledes han blev viet til Odin, til sig selv. Tydeligere kan Dobbeltheden i Begrebet »Odin« vanskeligt træde frem. Præsten, der overfor Folket optræder som Odin, fortæller her selv, hvilke Prøvelser han har maattet gennemgaa for at opnaa denne Værdighed, og hvorledes han har tilegnet sig Gudernes hemmelige Kundskaber ved at studere de med Runer beskrevne Stave, Datidens Bøger, der bevaredes som en hemmelig Skat i Helligdommen og kun bleve tilgængelige for den, der havde underkastet sig de nævnte Prøvelser.

Og denne Odin, Præsten, citerer, hvad »Thundr« har skrevet, »før Folkeslagene bleve til«. Hvem er da Thundr? Af »Grimnismál« (str. 46, Möb. Udg. p. 38) erfare vi, at Thundr er den samme som Odin; og det er Odin selv, der siger det:

Óðinn ek nú heiti,	Odin hedder jeg nu,
Yggr ek áðan hét,	Yggr hed jeg nys,
hétumk þundr fyrir þat.	Thundr hed jeg tidligere.

Altsaa, *Odin citerer, hvad en anden Odin har skrevet.* Og naar dette Citat, saaledes som her er gjort, regnes fra det Sted, hvor »Du« træder i Stedet for »jeg«, kommer denne anden Odin (Thundr) atter til at citere en tredje Odin, »hroptr rögn«, »Gudernes Højeste«, »den højeste Gud«, den, hvis Efterfølgere og Repræsentanter da begge de andre Odiner ere. Vi skimte saaledes *en hél Række af Odiner, den ene følgende efter den anden.*

Og hvem er saa den »Søn af Bölthor, Bestlas Fader«, der optræder som Odins Lærer? En »Søn« af Bölthor omtales ingensteds. Derimod havde, ifølge »Gylfaginning« (c. 6, Rasks Udg., p. 7) Bölthorn, som han her kaldes, tre Dattersønner, og det er — Odin, Vili

»Bedre at Ingen beder Dig om
Noget,

»end at Du faar altfor stort Offer;
»ti man giver for at faa Gjengjæld.

»Hellere Ingen sende ud,

»end at altfor Mange dræbes!«

Saaledes skrev Thundr,

før Folkeslagene blev til,

da han steg derop,

hvorfra han atter kom tilbage.

og Vé. Det synes altsaa, som om der ogsaa herved kun menes, at den ene Odin indvier den anden.

Hver enkelt af disse Odiner har altsaa maattet gennemgaa en Indvielses-Ceremoni, som den her i Digtet beskrevne. Som vi senere skulle sé, fandtes der vistnok i hver Helligdom et Træ, der var Symbol paa Guddommen. At det er et saadant Træ, der er Tale om her i Digtet, antydes klart nok ved de Ord, at »Ingen véd, af hvad Rod det er skudt op«, ti Ingen kjender Guddommens Oprindelse. Og at Præsten, der skulde repræsentere Odin, hængtes op i dette Træ, blev altsaa en symbolsk Handling, der antydede, at han blev en Dél af Guddommen, at hans Ord blev Guddommens Tale til Menneskene. Og han hang der »geiri undaðr«, saaret med et spidst Instrument. Der angives ikke nærmere, hvilket; ti »geirr« bruges om enhver Spids, ligefra en Lansespids og en Spydsoed til en Tand paa en Kam. Hvad Saar det var, der her blev ham tilføjet, er ikke svært at gjette, naar man erindrer, at Odin altid beskrives som *énøjet*. For at opnaa denne Værdighed maatte man altsaa lade sit ene Øje stikke ud. En Hentydning til denne Operation fandtes i det gamle »Bjarkamál«, hvor Bødvar Bjarki paa sit Spørgsmaal, hvor Odin er, faar et ironisk Svar af Valkyrien Ruta, der i *Saxos* latinske Parafraze (Lib. II, l. c. p. 106) lyder:

»*Adde oculum propius et nostras prospice chelas,*

»*Ante sacraturus victrici lumina signo,*

»*Si vis praesentem tuto cognoscere Martem.*«

(»*Bring dit Øje nærmere og sé frem mod min Haand, rede til at ofre dit Syn for mit sejrige Vaaben, om Du vil staa Ansigt til Ansigt med Krigenes Leder og sikkert lære ham at kjende*«). Meningen er vel, at Ruta i sin Egenskab af Valkyrie er tilstede for som Odins Udsending at lede Kampen efter hans Vilje. Og hun lader nu Bjarki vide, at han i hende kan sé Odins Tilstedeværen. Men Billedet, hun bruger, at han maa ofre sit Øje, hvis han vil lære Odin sikkert at kjende, hentyder utvivlsomt til den i »Hávamál« beskrevne Indvielses-Ceremoni, og bliver altsaa i den forhaandenværende Situation en Slags Spot i Valkyriens Mund: Kun den, der selv indvies til at repræsentere Odin, lærer ham fuldstændigt at kjende, kun gennem den Ceremoni, hvor man ofrer sit Øje, faar man ham virkelig at sé. Et Minde om denne Operation har EV. TANG KRISTENSEN fundet bevaret i Avlum Sogn i Jylland, hvor der fortælles, at *den, der kommer til at sé gennem det Hul, »Natravnen« har i sin højre Ving,*

bliver énøjet (l. c., III, p. 77). »Natravnen« er, som andre Spøgelser, en formummet Præst eller Tempeltjener, en »Odins Ravn« eller »Odinstjener«; Sagnet (l. c.) fortæller da ogsaa endnu, at »Natravnen« egenligt var »et Menneske, der engang havde været manet«, eller (jfr. l. c. IV, p. 59) »gaar igjen«. Der gives maaské heri et Bidrag til Oplysning om det Ceremoniel, der fulgtes ved denne underlige religiøse Handling. Hvad selve Betydningen af denne Handling angaar, kunne vi foreløbigt kun have Gisninger. Rimeligt er det, at den oprindelige Odin, hvis Efterfølgere og Stedfortrædere alle de senere Odiner ere, maa have været énøjet, og at Efterfølgerne have maattet ofre det ene Øje for at komme til at ligne deres ophøjede Forbilled.

Den hellige Drik, »øst af Odrærir«, som ligeledes danner et Led i Ceremoniellet, har en lignende symbolsk Betydning som Ophængningen i Træet. Som i et senere Afsnit nærmere vil blive oplyst, betragtede man fra ældgammel Tid Ild og Væde som Dele af Guddommens Væsen, ti Guddommen var Livets Kilde, og Ild og Væde vare Livsbetingelser for alt Levende. De Vædsker, der vare i Besiddelse af én opildnende Kraft, der kunde bringe Mennesker i en exalteret Stemning, betragtedes som i særlig Grad repræsenterede Guddommen, da de ligesom paa samme Tid vare Ild og Væde. Stærke Drikke, berusende Drikke, sé vi derfor spille en Rolle i Hedenskabets Gudstjeneste næsten allevegne, i Amerika og paa Sydhavsøerne som i Asien og Europa. At den, der modtog Indvielse som Odin, drak en saadan Drik, skulde altsaa symbolsk betyde, at han optog Guddommen i sig, eller rettere, at Guddommen tog Bolig i ham. — Men denne Odrærir, hvoraf Odin faar en Drik ved sin Indvielse, havde en anden tidligere Odin, som vi i det Følgende skal sé, røvet fra en Jötun ved Navn Suttung. En af Bestanddelene i denne hellige Drik var en vis Mands Blod.

Hvad *Nitallet* angaar, de *ni* Nætter han hang, de *ni* Sange han lærte, saa har dette ogsaa sin Betydning. Ti Nitallet er næsten allevegne i Hedenskabet et helligt Tal, maaské nærmest i sin Betydning af tre Gange tre. Da vi imidlertid senere skulle nærmere betragte dette og andre hellige Tal, skulle vi her ikke dvæle udførligere derved.

Alle disse Ceremonier vare dog rént symbolske og uden nogen anden Betydning. Det reelle Udbytte, Indvielsen bragte den vordende Odin, var, at han fik Adgang til Helligdommens Arkiv eller Bibliotek, til Bog-Stavene eller Rune-Stavene, og blev indviet i hele Datidens Kundskabsmasse, i alle de hemmelige Kundskaber, der vare forbe-

holdte Gudernes Repræsentanter, og som i Regelen betegnes med Ordet »Trolddom«. Ti Oldtidens »Trolddom« er i Virkeligheden kun Kvintessensen af Hedenskabets Naturforskning og den praktiske Anvendelse deraf. Ved Hjælp af disse hemmelige Kundskaber kunde Præsten overfor Lægbefolkningen komme til at staa, som var han i Besiddelse af overnaturlige Kræfter og Egenskaber, og paa denne Maade blev han istand til at optræde som Guden og identificeres med denne. I de foran citerede Strofer af »Rúnatal's Þátr Óðins« sé vi den Indviede faa Paalæg om, hvad hans Stilling kræver af ham. Og i de derpaa følgende Strofer opregner den nye Odin en Række af de Kundskaber og Fuldkommenheder, han ved sin Indvielse er kommen i Besiddelse af. Vi skulle senere anføre og nærmere betragte denne sidste Dél af dette mærkelige og oplysende Digt. I nærværende Forbindelse kunne vi ikke beskæftige os med disse Detaljer; hvad der har Betydning for os her, er Digtets Vidnesbyrd om, hvorledes Præsten indvies til at fungere som Odin.

Nu forsvinder altsaa det Mærkelige i, at Odin dør, og det oven i Kjøbet flere Gange. Han dør af Sygdom i Upsala og bliver brændt, og siden sluges han af Ulven, men desuagtet viser han sig senere stadig levende, endog paa Kong Olaf den Helliges Tider. Der var altid en indviet Mand i Reserve: Naar Præsten døde, traadte Efterfølgeren ind i Pladsen, og der var saaledes altid en Odin. Thundr-Odin kommer altid »atter tilbage derfra, hvor han steg op.«

Benævnelsen »Odin« er øjensynligt en Titel, der gaar i Arv: Oller faar Odins Navn, da han indsættes i hans Værdighed. Og alle senere Odiner have i Regelen et andet Navn, hvorunder de leve i deres borgerlige Liv, Grani, Hrani, Hötr, o.s.v. Det gik med Odin som indtil vore Dage med Paven: Paverne kan dø, den ene efter den anden, men Paven er der dog stadig, Aarhundrede efter Aarhundrede. Begrebet, der repræsenteres, vedbliver at være det samme; det er kun Repræsentanterne, der veksle.

IV

I Et og Alt den samme blev Odin dog ikke ved at være hele Hedenskabets igjennem. *Indenfor Hedenskabets Tidsrum foregaar der i Tidernes Løb en meget betydelig Forandring i Odins Vilkaar, hvad*

den foran gjengivne Række Beretninger om ham stiller os tydeligt nok for Øje. Vi finde, at *han kommer til Norden som Konge og Hersker*; og hvor han optræder i Begivenheder, der ligge langt tilbage i Tiden, er han endnu stadigt Herskeren. *Senere optræder han paa en langt mere beskeden Maade*. Snart fører han en skjult, mystisk Tilværelse, og dukker kun frem en Gang imellem for hurtigt at forsvinde. Snart lever han i en Klippehule; han kalder sig selv »karl af bergi«, »Manden fra Bjerget«. Og snart optræder han som en almindelig Bonde, der til daglig Dags lever som andre Bønder, og kun naar Lejligheden fordrer det, optræder i sin Værdighed som Odin. Hrosshårsgrani i »Kong Gautreks Saga« illustrerer paa det fortræffeligste Odin i dette sidstnævnte Stadium. Bondeskikkelsen er ikke nogen kortvarig Forklædning, men vi sé Manden leve i en lang Aarrække paa sin Gaard; og kun naar han i den hellige Skov indtager sit Sæde, hilser Alle ham som Odin. Et andet Exempel af lignende Art giver Indledningen til »Grimnismál«. Her lever Odin endogsaa kun som »kótbondi«, som Smaabonde, Boelsmand.

Der siges rigtignok, at denne Smaabonde »sidder i Hlidskjalf og sér ud over alle Lande«. Men da vi strax efter erfare, at hans Kone samtidigt fører ham artigt bag Lyset og faar ham til at tro paa »den største Løgn«, er det tydeligt nok, at denne Passus ikke maa opfattes ganske bogstaveligt. Hvad der menes hermed, faa vi imidlertid Oplysning om fra de færøiske Folkesange, der have bevaret saa mange interessante Træk af Oldtidens Liv. I et af disse Digte, der dog næppe er fuldstændigt bevaret (Hammershaimb, l. c., I, p. 101—103, »Dvörgamoy« IV), træffer en Mand i Skoven en ung Kvinde, der býr i en Høj dér. Hun fortæller ham, at hendes Fader og Moder ere døde, saavel som hendes syv Brødre og to Søstre; nu býr hun *ene i Højen* (eina biggi eg her heyg). »Aasla kaldte min Fader mig; *han herskede i Odins Rige*,« siger hun endvidere (»hann ráddi í Óðins veldi«). Hun opfordrer den Fremmede til at blive hos sig i hendes »Glastriborg«, og han gaar ogsaa ind med hende (l. c., str. 20—21, p. 102—103):

Gingu tey í glastriborg,
hans vár lítil higgja:
*Her mant tú firi eygum sjá,
hvussu mong íð heimin biggja.*

Gingu tey í glastriborg,
hildu sàr í hendur:

Saa gik de ind i Glastriborgen;
han tænkte kun lidet derved:
*»Her skal Du sé for dine Øjne,
hvor mange der bo i Landene.»*

Saa gik de ind i Glastriborgen,
holdende hinanden i Haanden:

*Her mant tú firi eygum sjá,
hvör vitt ið sólin rennur.*

*»Her skal Du sé for dine Øjne,
hvordan Solen løber sin Bane.«*

De gik altsaa ind i Højen; og dér inde, i hendes »Glastriborg«, viser hun ham, hvormange der bo i alle Lande, og hvorledes Solen løber. *Her er følgeligt Tale om historiske, statistiske og astronomiske Kundskaber, der bevaredes gennem Billeder og Runestave.* Og Odins »Seen ud over alle Lande« betyder altsaa kun, at han skaffer sig Kundskab om, hvad der foregaar i de forskjellige Lande. At dette fra gammel Tid hørte med til hans Virksomhed, fremgaar af Efterretningen om, at han havde to talende »Ravne«, der fløj vide om Lande og bragte ham Tidende om mange Ting (Snorre, Ynglinga-Saga, c. 7, Ungers Udg. af Heimskringla, p. 8). Mindet om disse Ravne, om »Natravnen«, der »egenligt var et Menneske«, er, som vi nys have sét, levende endnu i Jylland. Og hvad Odin erfarede af Betydning, blev skaaret i Stave med Runer, at hans Efterfølgere kunde lære Fortidens Historie; »selv har jeg skrevet noget«, siger Thundr i »Hávamál«. Derfor vidste Odin saa god Besked med Fortidens Begivenheder; og Olaf Tryggvason har ved sin Undersøgelse af Højene paa Augvaldsnæs givet os et Vidnesbyrd om, at Odins Kundskab er paalidelig. Odins »Hlidskjalf«, hvorfra han sér ud over alle Lande, bliver altsaa, nærmere besét, det Rum, hvor han ved Hjælp af sine Bøger, Runestavene, kan skue tilbage over Fortiden, medens han selv holder Bog over Samtiden.¹

Hvorledes kan det være gaaet til, at Odin, der til en Begyndelse

¹ Blandt de minussinske Tatarers Folkesange, der danne en Slags sibirisk Edda, findes der ogsaa én, der vidner om en lignende Skik. En ung Pige, Alten Bürtjök, søger Raad i Helligdommen, hos de syv Kudai'er, hvem af sine to Friere hun skal vælge, og sér der en Bog, hvori Kudai'erne indføre alle Fødsler og Dødsfald:

Sitzen dort die sieben Kudais
Hinter einem grossen Vorhang.
Als die Jungfrau aber eintritt,
Ziehen sie den Vorhang seitwärts.
Alten Bürtjök sieht vor ihnen
Dort ein Buch, wo eingetragen
Von den Kudais die Gebornen,
Wo verzeichnet die Verstorbenen.

(Ant. Schiefner, Heldensagen der Minussinschen Tataren, rhythmisch bearbeitet. St. Petersb. 1859, 8vo, XII, Alten Taktai und Alten Areg, v. 1297—1304, p. 353—54). — De Kirkebøger, vor Tids Præster føre, have saaledes deres Forbilleder langt tilbage i Hedenskabet.

optræder aabenlyst som en anden Hersker eller Konge, bliver reduceret til at føre en saadan mystisk, skjult Tilværelse, medens først andre Medlemmer af hans Gudekreds og siden almindelige Mennesker indtage hans Herskersæde i Upsala? Om de historiske Begivenheder, der have hidført denne Forandring, have vi ikke mere nogen Beretning bevaret. Men selve *Grundene til Forandringen* træde os ret klart imøde: *De var utvivlsomt de forskjellige uheldige Bedrifter, Odin gjorde sig skyldig i, medens han endnu var verdslig Hersker tillige.* De forskjellige Odiner vare jo alle Repræsentanter for Et og det Samme, for Guden Odin; og hver mindre heldig Gjerning nogen af dem kom til at gjøre sig skyldig i, hæftede sig fast til Gudsbegrebet, fordi Folket identificerede Præstekongen med Guden.

Hvilken Ulejlighed dette kunde volde, sés paa det Tydeligste af den Skikkelse, hvori det ældste og vigtigste Dokument om Heden-skabet i Norden, Digtet »HÁVAMÁL«, foreligger. Det synes at have været Skik ved Offerfesterne, at efter endt Offerhandling Præsten som Gudens Stedfortræder gav de Tilstedeværende en Række gode Leveregler, Kvintessensen af den Livsvisdom, Odinerne efterhaanden havde samlet. I »Hávamál« findes bevaret to saadanne Samlinger af Leveregler, satte paa Vers og derved autoriserede til Fremsigelse ved Offerfesterne, nemlig det egenlige »Hávamál« og det saakaldte »Lod-fafnismál«. Disse Digte maa være meget gamle, hvad Indholdet angaar; Sproget, den ydre Form, er naturligvis her, som i lignende Tilfælde, den Tids, hvori Digtene ere blevne optegnede, ikke den Tids, hvori de bleve affattede. Kjernen i dem maa stamme fra en Tid, der ligger forud for Odins Opgivelse af sin verdslige Herskerstilling. Digtene ere lagte i Odins Mund; det er Digte af Odin. Han var jo ogsaa stor som Skjald. Men Odins Bedrifter vare ikke i Overénsstemmelse med de vise Leveregler, han selv ex officio gav Andre. Derfor har navnligt det første af disse Digte, det egenlige »Hávamál«, paa sine Steder faaet en noget underlig Skikkelse. Saaledes hedder det (str. 11—13, Möbius' Udg. p. 11; i Bugges Udg. str. 11—14, p. 44—45):

Vegnest verra
vegra hann velli at,
en sé öfdrykkja öls;
era svá gott,
sem gott kveða,
öl alda sona;
þvíat færa veit,

Værre Kost paa Vejen
kan ingen Vejfarende faa,
end alt for meget Øl at drikke;
ikke er saa godt,
som godt man siger,
Øllet for Jordens Sønner:
Thi jo mindre véd Manden,

er fleira drekk,
síns til geðs gumi.
Óminnis hegri heitir

sá er yfir öldrum þrumir,
hann stelr geði guma;
þess fugls fjöðrum
ek fjötraðr vark
í garði Gunnlaðar.

Ölr ek varð,
varð ofrölví
at ins fróða Fjalars;
því er öldr baztr,
at aprt of heimtítr
hverr sitt geð gumi.

Dette er imidlertid ikke det eneste Sted, hvor Odin af sin egen Erfaring maa illustrere de Advarsler, han giver. Lidt længere henne i Digtet maa han gjøre Selvbekjendelser, der ere endnu mere kompromiterende for hans Anseelse end denne. Det hedder f. Ex. (str. 92—101, Möbius' Udg., p. 18—19; i Bugges Udg. str. 93—102, p. 54—55):

Ástar firna
skyli engi maðr
annan aldregi;
opt fá á horskan,
er á heimskan né fá,
lostfagrír litir.

Eyvítar firna
er maðr annan skal
þess er um margan gengr guma;
heimska or horskum
görir höldi sonu
sá inn mátki munr.

Hugr einn þat veit,
er býr hjarta nær,
einn er hann sér um seva;
öng er sótt verri
hveim snotrum manni
en sér öngu at una.

jo mere han drikker,
Rede paa sin Forstand.

Selvforglemmelsens Hejre heder

den, der skriger over Ølbordene;
den stjæler Mandens Forstand.

*Den Fugls Fjere
blev jeg befjeret med
i Gunnlöds Gaard.*

*Drukken blev jeg,
blev meget drukken,
hos den vise Fjalar;*

det er det bedste ved Drukkenskab,
at bagefter finder

Manden igjen sin Forstand.

For Elskovs-Eventyr
skal ingen Mand
nogensinde laste en anden;
tidt den Kløge fanges,
men ikke den Dumme,
af Kvinders lystvækkende Skjønhed.

For den Slags Dumheder
maa en Mand ej laste en anden,
som Enhver er udsat for at begaa;
fra kløge til dumme
forvandles Menneskenes Børn
ved Elskovens Magt.

Det véd kun Ens egen Sjæl,
som býr Hjertet nær,
og som kjender Ens Tanker,
at ingen Sygdom er værre
for den kløgtigste Mand,
end utilfredsstillet Elskov.

Þat ek þá reynda,
er ek í reyri sat
ok vættak míns munar;
hold ok hjarta
var mér en horska mær,
þeygi ek hana at heldr hefik.

Billings mey
ek fann beðjum á
sólhvíta sofa;
jarls yndi
þótti mér ekki vera
nema við þat lík at lifa.

»Auk nær apni
skaltu, Óðinn, koma,
ef þú vilt þær mæla man;
alt eru ósköp,
nema einir viti
slíkan löst saman.«

Aptr ek hvarf,
ok unna þóttumk,
vísun vilja fra;
hitt ek hugða,
at ek hafa mynda
geð hennar alt ok gaman.

Svá kom ek næst,
at in nýta var
vígdrótt öll um vakin,
með brennandum ljósum
ok bornum viði,
svá var mér vilstigr of vitaðr.

Ok nær morni,
er ek var enn um kominn,
þá var saldrótt um sofin;
grey eitt ek þá fann
ennar góðu konu
bundit beðjum á.

Mörg er góð mær,
ef görva kannar,

Det erfarede jeg selv,
da jeg sad i Sumpen
og ventede min Elskte.
Sjæl og Hjerte
var for mig den kloge Mø;
og dog fik jeg hende ikke.

Billings Datter
fandt jeg blændende hvid
sovende paa Sengen.
En Herskers Lod
tyktes mig intet at være
mod et Liv sammen med hende.

»Hen imod Aften
skal Du, Odin, komme,
om Du vil tale med din Pige;
Alt vil gaa ilde,
om Andre end vi to ene
véd Besked om vor fælles Skyld.«

Jeg trak mig tilbage
og drømte om Elskov.
Den Snedige fik sin Vilje.
Sikkert jeg troede,
at jeg nu skulde nyde
al hendes Vid og Skjønhed.

Men da jeg kom tilbage,
fandt jeg hele Vagten
væbnet og vaagen.
Med brændende Lys
og Fakler i Haanden
spærrede de Vejen for mig.

Og henad Morgen,
da jeg kom nok en Gang,
laa Vagten vel og sov;
men *saa fandt jeg en Hund
istedenfor den gode Kvinde
liggende bunden i Sengen.*

Mangen god Mø,
lærer man hende nøjere at kjende,

hugbrigð við hali:

þa ek þat reynda,
er it ráðspaka
teygða ek á flærðir fljóð;
háðungar hverrar
leitaði mér it horska man,
ok hafða ek þess vætki vífs.

Det vil let bemærkes, at de tre første Strofer af det her citerede Brudstykke indeholder et Stykke Livsvísdom, der værdigt passer ind blandt de andre gode Leveregler, som Odin giver i »Hávamál«. Men hvor grotesk klinger ikke Resten, trods de virkelig smukke Vers! Det er selve »den Høje«, Hár, Odin, der saaledes tages ved Næsen, og med sine egne uheldige Oplevelser illustrerer den Leveregel, han højtideligt giver i sit Tempel, i »Hárs Hal«, i »den Højes Hal«.

Men endnu værre tager dog den Illustration sig ud, som findes knyttet til den følgende Leveregel (str. 102—10, Möbius' Udg., p. 19—20; Bugges Udg., str. 103—10, p. 55—56):

Heima glaðr gumi

ok vid gesti reifr,
sviðr skal um sik vera,
minnigr ok málugr,

ef hann vill margfróðr vera,
opt skal góðs geta.
Fimbulfambi heitir
sá er fátt kann segja,
þat er ósnotr's aðal.

Enn aldna jötun ek sótta,
nú em ek aptr um kominn,
fátt gat ek þegjandi þar;

mörgum orðum
mæltá ek í minn frama
í Suttungs solum.

Gunnlöð mér um gaf
gullnum stóli á
drykk ins dýra mjaðar;

er svigefuld mod den, der elsker
hende.

Det erfarede jeg,
da jeg med List
vilde lokke den raadsnilde Mø,
al Haan og Skam
bragte overmig den kloge Skjønne,
og ikke fik jeg Pigen øje.

En Mand skal i sit Hjem være
glad

og underholde sin Gjæst.
Klog Mand skal være om sig.
Med Elskovsord og med Alvors-
ord,

om han vil vinde Erfaring,
skal han tidt sige gode Ting.
En Erke-Dosmer kalder man
den, der ingen Ting kan sige;
det er et Tegn paa Dumhed.

Den gamle Jötun besøgte jeg;
nu er jeg kommen tilbage.
Kun lidt vilde jeg naaet ved Tavs-
hed dér.

Mange Ord
talte jeg til min Fordél
i Suttungs Sale.

Gunlød gav mig
paa den gyldne Stol
en Drik af den kostelige Mjød.

ill iðgjöld

lét ek hana eptir hafa
síns ins heila hugar,
síns ins svára seva.

Rata munn

létumk rúms um fá,
ok um grjót gnaga;
yfir ok undir
stóðumk jötna vegir,
svá hætta ek höfði til.

Vel keypts litar
hefi ek vel notið,
fás er fröðum vant;

þvíat Óðrærir

er nú upp kominn
á alda vés jarðar.

Ifi er mér á
at ek væra enn kominn
jötna görðum or,
ef ek Gunnlaðar né nytak
ennar góðu konu
þeirrar er lögðumk arm yfir.

Ens hindra dags
géngu hrímþursar
Háva ráðs at fregna
Háva höllu í;
at Bölverki þeir spurðu,
ef hann væri með böndum ko-
minn,
eða hefði hánum Suttung af sóit.

Baugeið Óðinn
hygg ek at unnit hafi,
hvat skal hans trygðum trúa?
Suttung svikinn
hann lét sumbli frá
ok grætta Gunnlöðu.

Daarlig Løn

lod jeg hende fåa derfor,
for hendes gode Hjerte,
for hendes glødende Elskov.

Rates Mund

lod jeg bane mig Vej
og bore gennem Klippen.
Ovenfor og nedenfor
gik Jötunens Veje,
saa mit Hoved stod paa Spil.

Hvad med Held jeg erhvervede,
har med Held jeg nydt;
den Erfarne har altid Held med
sig.

Derfor er Odrærir

nu kommen op
til Jordens Børns Lande.

Jeg tvivler paa,
at jeg var kommen vel
ud af Jötun-Gaarden,
om ikke Gunlød var blevet min,
den gode Kvinde,
som jeg favnede i mine Arme.

Den følgende Dag
gik Hrimthurserne
at spørge den Højes Kløgt
i den Højes Hal.

De spurgte om Bölverk,
om han var kommen fri tilbage,
eller om Suttung havde slagtet
ham som Offer.

»Ed paa Ring, tænker jeg,
har Odin svoret;
hvem kan nu stole paa hans Ord?
*Suttung sveg han,
Mjøden stjal han fra ham,
og Gunlød lod han sidde og
græde.*«

Denne sidste Strofe er Odins paa én Gang haanlige og triumferende Svar til Hrimthurserne, der vilde vide, hvad der var blevet af »Bølverkr«. Som vi erfare af »BRAGARÆDUR« (Snorra-Edda, Rasks Udg., p. 85—86), havde Odin under dette Navn søgt Forbindelse med Jøtunen Baugi for ved dennes Hjælp at faa en Drik af hans Broders, Suttungs, Mjød. Han lader Baugi med Bore-Instrumentet Rati gjennebore Klippevæggen og smutter gennem Hullet ind i det Rum, hvor Suttungs Datter Gunlød sad og skulde passe paa den berømte Mjød. De »Hrimthurser«, der komme og spørge om, hvad der er blevet af »Bølverkr«, ere Baugi og hans Folk. Og da Baugi efter Beretningen i »Bragarædur« ikke havde været nogen absolut paalidelig Allieret, forklarer dette Tonen i Odins Svar. Men trods al Forklaring og Kommentering bliver Odins Færd ved denne Lejlighed dog ikke meget passende for en Gud. Forskjellige Udgivere af Eddaen have derfor mént, at de Kristne, der have optegnet Digtet, kunde have tilføjet Et eller Andet af eget Fabrikat, men der foreligger intetsomhelst Vidnesbyrd om, at Sligt har været Tilfældet; det er en blot og bar Antagelse.

»Hávamál« fremtræder imidlertid som et Stykke hedensk Liturgi; det er Sagen, der kvædes i Templet, i »den Højes Hal«. Og hvad enten man antager, at en eller anden Odin selv har tilføjet de anførte Stykker, eller man antager, at en Modstander af Odin — han være saa Kristen eller ikke — har gjort det, bliver Sagen dog lige graverende. Der behøves ingen Kommentar til at forklare, at det ikke var heldigt, at de Folk, der skulde repræsentere en Gud, bar sig saaledes ad, at Sligt og andet Lignende — som f. Ex. hvad Saxo meddeler (sé foran p. 78—79) — kunde fortælles om denne Gud.

Forandringen har ganske simpelt været en Nødvendighed; den maatte foretages, hvis ikke Odins Anseelse fuldkomment skulde gaa tabt. Man har indsét, at det ikke gik an, at den levende Odins private Foretagender som Menneske og Konge laa aabne for Alles Blikke. Man har indsét, at han alene kunde bevare sin Prestige, naar han trak sig tilbage i det Skjulte og kun flygtigt og lejlighedsvis traadte frem for at virke med al den Trolddomsmagt, hans hemmelige Kundskaber forlenede ham med. Herved alene kunde hans Autoritet som Gud atter komme paa Fode.

Da der ikke findes bevaret saameget som et Sagn eller en Tradition om, hvorledes denne Forandring er gaaet for sig, er det rimeligt, at det er selve det af de tolv Diar eller Drottnir dannede Gude-

kollegium, der i Stilhed har foretaget Reformen. I »YNGLINGA SAGA« siges det, at den Odin, der var Hersker i Upsala, døde og blev brændt, hvorpaa Njörðr blev Sviarnes Regent og forestod deres Ofringer; ham kaldte Sviarne »deres Drottinn«, tilføjes der. (cap. 11: Njörðr af Nóatunum gerðist þá valdsmaðr yfir Svíum, ok hélt upp blótum; hann kölluðu Svíar þá dróttin sinn, Ungers Udg. af Heimskringla, p. 10). Efter Njörðr fulgte hans Søn Freyr, om hvem der ligeledes siges, at han kaldtes »Drottinn« over Svenskerne. Freyr, der med et andet Navn hed Yngvi, anlagde derpaa Upsala som sit Riges Hovedstad, og hans Æt herskede længe over Sverige. I sex Generationer vedbleve de at kalde sig »Drottinn«; saa antager Dyggvi Titlen »Konúgr«. — Dette tyder paa, at Overgangen er gaaet ganske jevnt; efter en Odins Død har man lagt den verdslige Magt i Hænderne paa en af de tolv Drottner, uden at give ham Odins Navn. Dette er da sandsynligvis tildélt en anden af Drottnerne med Forpligtelse til at føre en skjult og mystisk Tilværelse.

Det synes dog, som om Njörðr endnu ikke opgav Titlen »Odin«, og at det først er efter hans Død, at Forandringen indtræder. Der siges nemlig i andre Kilder, at Freyr er Odins Søn og af Odin faar Herredømmet i Upsala (se f. Ex. Fornm. Sög. XI, p. 413; Snorra-Edda, Formáli, c. 11, l. c. p. 15; Etc.). Freyr bliver saaledes paa samme Tid Søn af Odin og af Njörðr. Skaði, der gifter sig med Njörðr, er siden gift med Odin og faar Børn med denne (Yngl. Sag. c. 9, p. 9). Det synes saaledes, som om i Virkeligheden en Njörðr har været den sidste Odin, der tillige har været verdslig Hersker.

Men hvad enten det er paa denne Maade eller paa en anden Maade, at Forandringen i Odins Stilling er foregaaet, saa er det vist, at denne Forandring ligger meget langt tilbage i Tiden.

V

Odin er altsaa, ligesom i vore Dage »Dalai Lama« eller Paven, en Stilling, der efterhaanden udfyldes af mange forskellige Personer, den ene succederende den anden.

Men ikke nok hermed. *Der maa ogsaa samtidigt have været flere forskellige Odiner, ja vel endogsaa mange.*

Det falder lidt vanskeligt at forestille sig, at en eneste Odin ad

Gangen — d. v. s. en eneste levende Repræsentant for Odin — skulde have havt Tilsyn med Forholdene i Sverige, Norge, Danmark, Sachsland, Frakland, Reidgotaland osv., kort sagt i alle de Lande, Sagaerne lade Odin optræde i. Og Folkesagnene bevare desuden Mindet om Odins natlige Ridt som Noget, der foregik ikke paa et enkelt Sted, men paa mangfoldige forskellige Steder. Det er umuligt, at en enkelt Person, en enkelt »Odin«, har kunnet være saa allestedsnærværende.

Men saa mange Odiner eller Odinspræster, som der end maa have været, saa vare de dog alle Repræsentanter for én og den samme Gud, der saaledes paa én Gang blev én og mange. Man erindre blot Stedet i »GRIMNISMÁL« (str. 46—50 og 54, Möbius' Udg., p. 38—39), hvor Odin opremser en Mængde Navne og ender med at sige, at de alle forenes i ham, den ene (- - - er ek hygg at orðnir sé — allir at einum mér). Andetsteds betegnes Dverge eller Uhyrer med nogle af disse Navne, som Odin her vedkjender sig. Og i »GYLFAGINNING« (cap. 2, Rasks Udg. p. 3) stedes Gylfi for tre Personer, der sidde hver i sit Højsæde, og hvoraf hver enkelt bærer et af de Navne, Odin i »Grimnismál« henfører til sig: Hár, Jafnhár og Þriði. Vi sé altsaa her et Exempel paa *tre samtidigt optrædende Odiner*.

Disse tre Personer med tre af Odins Navne give os forøvrigt en Nøgle til Forstaaelsen af, hvorledes en Flérhed af Odiner kan forenes med de forskellige Beretninger om, at det var en enkelt Odin, der førte en Koloni til det nordlige Europa og nedsatte sig i Upsala eller Sigtuna. Der fortælles i »Gylfaginning« (cap. 3), at Allfauðr havde tolv Navne, der alle høre til de Navne, Odin i »Grimnismál« anfører som sine. Videre hedder det i »Gylfaginning« (c. 14, l. c. p. 14), at Allfauðr eller Odin i Ásgarðr indsatte tolv Dommere, stiórnamenn, og ved Siden af Højsædet for sig selv indrettede tolv Sæder for dem. Dette er de tolv Drottinr eller Diar, som »Ynglinga Saga« omtaler (cap. 2), og som her tillige karakteriseres som Offerpræster (hofgoðar, blótgoðar). Disse Tolv indviede Odin i sine hemmelige Kundskaber; og i Vísdom og Trolddom kom de nærmest efter Odin selv (l. c. cap. 7, p. 9). Der siges ganske vist ikke ligefrem, at de tolv Navne og de tolv Diar er Et og det Samme, men med Treheden Hár, Jafnhár og Þriði for Øje bliver det i høj Grad sandsynligt. Odin kunde i saa Fald optræde tolvdobbelt, om det gjordes fornødent.

Og at noget Saadant virkeligt er skét, yde Folkesagnene Bevis for. I Hammerum Herred i Jylland hedder saaledes den natlige Rytter

i ét Sogn »*Wojns Jæger*«, i et andet »*Wolds Jæger*« (Ev. Tang Kristensen, l. c., III, p. 174). Og medens vi i Lauenburg træffe »der Wode«, finde vi ved Eutin »*der Wohljäger*« (K. Müllenhoff, l. c. p. 371). Djævelen, der plejer at arve hedenske Guders Navne, kaldes endnu den Dag idag »*Uald*« blandt Friserne paa Øen Sylt (W. Mannhardt, i Zeitschr. f. Deutsch. Mythol. II, p. 313). I det Schaumburgske bruges Betegnelserne »*Wold*« og »*Wauden*« ligeledes Side om Side; det ene trædende istedenfor det andet paa visse Egne (Grimm, D. M., I, p. 130). Og i Egnen om Greifswald betegnes »*der Wode*« ogsaa som »*der Wäul*« (U. Jahn, l. c., p. 10). Hos Jyderne og Sachserne ses saaledes *Odin og Baldr fuldstændigt identificerede*.

Efter at Odin har maattet opgive sin verdslige Kongemagt, er vel hurtigt hvert af hans »Navne« eller »Diar« optraadt som selvstændig Odin, hver paa sin Egn, og har atter omgivet sig med tolv Diar, der vel i Regelen have ført samme Navne, som de oprindelige Guder, der omgave Odin. Hrosshårsgrani troner selv tolvte i Skoven; og der er en Thor i hans Kreds, ligesom i den upsalske Odins.¹

Hos de skandinaviske Folkeslag synes imidlertid Enheden i Mangfoldigheden at være bleven opretholdt omhyggeligere end andetsteds, hvilket vel nærmest har havt sin Grund i den mere skjulte Tilværelse, de levende »Guder« her kom til at føre. I forskjellige andre Lande høre vi ligefrem Tale om »Odiner«, i Flørtal. Saaledes navnlig i England, hos Britannerne eller Kymrerne.

Odin eller, som han kaldes paa Kymrisk, *Wython, Wytyon, Gwyden, Gwyddon* eller *Gwydion*, optræder her — ligesom i Skandinavien — *baade som Gud og som mér eller mindre historisk Person*. Snart høre vi, at Gwydion bór i den stjernebesatte Himmel, og at Mælkevejen er Gjærdet om Gwydions Gaard (Caer Gwydion) eller Vejen til Gwydions Gaard eller Borg (Llwybyr Caer Gwydion). Og snart høre vi saa, at Gwydion lever f. Ex. i det nordlige Wales, og at denne Himlens Gud begaar saare menneskelige Ting.

I »*LLYFYR COCH O HERGEST*« (»Hergests røde Bog«, Manuskript fra det fjortende Aarh., nu i Jesus-College, Oxford) fortælles om Gwydion, at han er Søstersøn af Kong Math, der hersker over Gwyn-

¹ Ogsaa de verdslige Herskere optog forøvrigt efter Odin den Skik, at have tolv udvalgte Mænd nærmest under sig. Saaledes havde Yngvis Sønnen, Svegðir, »drottinn« i Upsala, saaledes Søkongen Haki, Hagbarðs Broder, saaledes Hrolf Kraki og Flere (Yngl. Sag., c. 15 og 25, l. c., p. 12 og 20. Hrólf's Sag. Krak., c. 39. Fornald. Sög. Norðrl. I, p. 77, etc).

edd eller Venedotia (Nord Wales). Der fortælles endvidere, at han har en Broder, der forelsker sig i sin Tids skønneste Mø, Goewin, Pebins Datter, der imidlertid hører til Kongens Harem, og har den ejendommelige Stilling at tjene Kongen som Skammel. Naar Math sidder i sit Højsæde, bruger han at lægge sine Fødder i den væne Goewins Skjød. Gwydyon lægger da en snild Plan til at faa Math for en Stund bort fra sit Harem, saa at Broderen kan komme i Besiddelse af den attraaede Skjønne. Han fortæller Math, at der i det sydlige Wales, hvor Kong Pryderi hersker, er blevet indført en ny Slags Dyr, hvis Kjød er bedre end Oxernes. Det er Svin, Talen er om; og Gwydyon tilbyder nu i en Bardes Skikkelse at gaa selv tolvte til Pryderi, og sé at faa fat i Svinene. *Ingen i Verden kan fortælle mere og bedre end Gwydyon*; ved sine Fortællinger underholder han Pryderi og hans Mænd og vinder deres Hjerter. Men Gwydyon er ogsaa en stor Troldmand og laver nogle kunstige Sadler og Skjoldem. m.; han bilder Pryderi ind, at disse Ting ere af Guld, og faar ham til at tage dem i Bytte for Svinene. Saasnart Gwydyon imidlertid er borte med sine Svin, opdager Pryderi Bedrageriet, samler sine Folk, og drager i Leding mod Math. Denne er nødt til at drage ud imod ham og fælder ham i Tvekamp ved Hjælp af Gwydyons Trolddom. Men medens Math er hjemme fra, trænger Gwydyons Broder ind i hans Fruehus, driver de andre Kvinder ud og tiltvinger sig Goewins Elskov mod hendes Vilje. Hun beklager sig for Math, der erklærer Gwydyon og hans Broder for fredløse; og da de alligevel vise sig i hans Rige, forvandler han dem til Raadyr, men tager dem dog efter nogle Aars Forløb til Naade igjen. (Lady Charlotte Guest, *The Mabinogion, from the Llyfr Coch o Hergest and other Welsh Manuscripts*. Vol. III, London 1849, 8vo, p. 189—216, Text, og p. 218—28, Transl.)

Denne Prøve vil vist være tilstrækkelig til at vise, at den kymriske Odin ikke er meget forskjellig fra den skandinaviske.

Men i de gamle kymriske Traditioner *tales der baade om »Gwyddon« og om »Gwyddoner«, altsaa ligefrem om Odin baade i Enkelttal og i Flértal*. Vi skulle anføre nogle Exempler af disse gamle Traditioner, Rester af Druidernes Lærdomsskat, som Befolkningen i Wales gjennem Aarhundreder bevarede paa gammel Vis, ved Hjælp af Mærker skaarne i Træ-Stokke, altsaa ganske paa samme Maade som de skandinaviske Odiner og andre »Guder« bevarede deres hemmelige Kundskaber.

Blandt en Række Spørgsmaal og Svar forekommer ogsaa følgende: »Hvad kaldte man de vise Mænd, der gav sig af med Skjaldskab og Lærdom? — *En kaldtes Gwyddon, og mange kaldtes Gwyddoner (Gwyddoniaid)*; og saaledes kaldtes de, fordi *de udøvede deres Kunst i Skove og under Træer, paa afsides liggende og vanskeligt tilgængelige Steder, hvor de kunde leve i Ro og tænke over de dybeste Sandheder og Guds Ord, etc.*« (I. Williams ab Ithel, Barddas, Llandovery, 1862, 8vo, p. 259). — Et andet Steds siges der, at Bogstaver og Skrift havde været kjendt blandt Kymrerne, før disse kom til Britannien, og bevaredes »som en Hemmelighed under Løfter og Ed mellem *Gwyddonerne*, der vare *Digttere, Sangere og lærde, vise Mænd*, før der blev rigtige Barder« (L. c. p. 141). — En tredie Tradition meddeler, at *Einigan* (eller *Einigair*) *Gawr* var den første, der forstod sig paa Bogstaver, og den første, der skar dem i Træ; han brugte kun fire Vokaler og syv Konsonanter. Og han *skar i Træ Erindringer om Alt, hvad han så og hørte og forstod*. Han anså for den Viseste blandt de Vise, og kaldtes i Britannien *Gwyddon*. Og *Alle, som siden lærte Bogstaver og Skrift, kaldtes Gwyddoner*; og disse Gwyddoner vare de fornemste Vismænd paa Britanniens Ø, før der dannede sig en særegen privilegeret Korporation af Barder (L. c. p. 53). Noget Lignende siges i andre Traditioner. Saaledes siges et Steds, at de vise Mænd, der kjendte de af *Einigan Gawr* opfundne Bogstaver og deres Anvendelse, kaldtes *Gwyddoner, og vare Mænd i hvem Guds Aand boede* (gwýr wrth awen o Dduw oeddeint, l. c. p. 33; det kymriske »awen« svarer næsten til det hebraiske eller rabbiniske »shechinah«).

EDWARD WILLIAMS eller IOLO MORGANWG, som han kaldte sig paa Kymrisk, den ivrige Samler af sit Folks Traditioner, har deriblandt ogsaa fundet en interessant gammel Beretning om Kymrernes Oprindelse og Udvandring til Britannien, hvilket Land før deres Ankomst var ubetraadt af Menneskefødder. Efter at have bosat sig dér, hedder det videre, vedtog Kymrerne vise Love og religiøse Skikke; og de Personer, som ved særlig Begavelse fra Gud ejede Skjaldskabens Gave, bleve Lærere og Ledere i Visdom og Kundskaber, og kaldtes *Skjalde eller Gwyddoner* (a Phrydyddion a Gwyddoniaid). Dette var Begyndelsen til Skjaldskab, hvorigjennem alle Overleveringer og gamle Sandheder bevaredes, da de i Versform lettest erindredes og det var mest tiltalende, at høre dem foredragne i denne Form. Disse Folk vare den kymriske Nations første Ledere. Men selv vare de ikke

underkastede nogen Lov eller Vedtægt; og følgelig var der mange af dem, der gjorde sig skyldige i Fejl og Forglemmelser, saa de handlede lige imod de guddommelige Love og Sandheder, og Uorden, Splid og Lovløshed tog Overhaand. Men saa opstod der en vis Mand ved Navn *Tydain*, der atter bragte Orden i Tingene, og derfor fik det karakteristiske Tilnavn »Tad Awen«, der betyder saameget som »Fader til Guddomsaanden blandt Menneskene« (Iolo Manuscripts, a Selection of Ancient Welsh Manuscripts in Prose and Verse, from the collection made by the late Edw. Williams, etc. Llandoverly, 1848, 8vo, Text p. 47, Transl. p. 427).

Her fortælles altsaa ligefrem, at der i Britannien har fundet en Reform Sted, af noget lignende Art, som den, vi kunne slutte os til, maa have fundet Sted i Skandinavien. Grunden til Reformen har begge Steder været den samme: Odinernes mindre heldige Optræden. Og Resultatet synes ogsaa at have været det samme: Odinerne ere blevne nødte til at føre en mere skjult, mystisk Tilværelse. Men her som dér vedbleve de at bestaa. Saavidt man kan slutte af de gamle kymriske Digte, der tilskrives Kong Arthurs Barde, Taliessin, og hvoraf en Dél virkelig synes at stamme fra det sjette Aarhundrede, optræder »Gwydon« eller »Gwydion«, ganske som »Odin« i Skandinavien, lige til Hedenskabets Udryddelse som levende Gud. Her som dér gaar Flérheden op i Enheden. (The Four Ancient Books of Wales, containing the Cymric Poems attributed to the Bards of the Sixth Century. By William F. Skene. Edinburgh, 1868, 8vo. Vol. II, Text, p. 138, 154, 192, 193, 302. Vol. I, Transl. resp. p. 278, 275, 354, 338, 285. Etc.)

Efter disse Oplysninger bliver det lettere at forstaa, hvorledes det gaar til, at visse Forfattere taler om hele Folkefærd af »Odiner«. Som alt berørt, omtaler HERODOT (IV, 21, 108—9, 119, 123) »Budinerne«, *Bovdivoi*, som Mennesker med blond Haar og blaa Øjne, der havde deres Hjem etsteds i det østlige Mellem-Europa, hinsides Sauromaternes Land, i de tætte Skove dér. De havde ved Floden Tanais (Don) en By med Huse og Templer af Træ, som Darius I afbrændte paa sit store Tog mod Scytherne. — Senere Forfattere, deriblandt CLAUDIUS PTOLEMAEUS (III, 5, l. c., p. 201), opføre endnu Budiner (*Bovdivoi*) blandt Beboerne af det nuværende Rusland, dog, som det synes, nordligere end Herodot angiver.

AMMIANUS MARCELLINUS (XXXI, 2) kjender et Folk, som han kalder *Vidiner* eller *Udiner* (Uidini, Udini: begge Former forekomme

i Haandskrifterne), og som han øjensynligt betragter som identisk med de af Herodot omtalte Budiner. Men han bestemmer deres Land som liggende Nord for de mellemeuropæiske Bjerge (jfr. foran S. 47).

STRABO (VII, 1, 3, Ed. Müll. et Dübn., p. 241) nævner *Butoner*, *Βούτωνες*, blandt de Folkefærd, der bebo det nordøstlige Germanien. PYTHEAS, og efter ham PLINIUS (IV, sect. 28, cap. 14; jfr. XXXVII, s. 11, c. 2), kalder dem *Gutones* og angiver, at deres Land strækker sig lige til Østersøen. — Det var sueviske Stammer, der boede i de her omtalte Regioner; og om Longobarderne, der var én af disse Stammer, siger PAULUS DIACONUS (De Gest. Longob. I, 9, hos Muratori, Script. Rer. Italic., I, p. 411), at Wodan, hvem alle Germanere dyrkede som Gud, kaldte de »*Gwodan*« (Wodan sane, quem adjecta litera Gwodan dixerunt - - - ab universis Germaniae gentibus ut deus adoratur). Endnu betegnes i Westphalen Onsdagen som »*Godenstag*« eller »*Gonstag*« (Grimm, D. M., I, p. 103), medens man sammesteds (se foran S. 6) taler om »*der Bodenjäger*«. Der er saaledes intet Mærkeligt i, at hvad der er »*Bútoner*« eller »*Vútoner*« for Strabo, bliver til »*Gútoner*« for Plinius. — Den sidstnævnte Forfatter kjender forøvrigt ogsaa »*Udini*«, men som Betegnelse for et scythisk Folkefærd, der boede Nord for Kaukasus og det kaspiske Hav (VI, sect. 16, cap. 13).

TACITUS (Germ., 43) nævner »*Gothones*« eller »*Gotones*« blandt Befolkningen i det nordøstlige Germanien, ganske i Overénsstemmelse med Plinius og Strabo. Men derhos omtaler han (l. c., Germ. 43) et andet Folkefærd, som han kalder »*Gotini*«, og som skulde bo ikke meget langt fra Gothonerne. Om disse Gotiner siger han, at de betale Skat til Quaderne og Sarmaterne, og at de give sig af med Bjærgværksdrift, hvad andre Folkeslag synes at have ansét for at være under deres Værdighed (Gotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt). Hvad Gotonerne derimod angaar, saa fortæller Tacitus et andet Steds (Ann. II, 62—63), at én af dem, ved Navn Catualda, Aar 19 eft. Kr. blev Høvding eller Konge over Marcomanner og Suever, altsaa over store germaniske Folkefærd. Der er Forskjel paa Gothones og Gotini ogsaa i sproglig Henseende, ti de første ere Germaner, medens de sidste tale et andet Sprog, der ligner Gallisk (Gotinos Gallica - - - lingua coarguit non esse Germanos). Om de kort efter (Germ., 45) omtalte Aestii, Estherne, siger Tacitus, at deres Sprog ligner Britanernes (- - - dextro Suevici maris litore Aestiorum gentes adluuntur; quibus ritus habitusque Suevorum, linguae Britannicae propior). Da

nu Gallerne og Britannerne talte beslægtede Sprog, maa Gotinerne have talt et lignende Sprog som Ehsterne.

Videre Oplysninger om disse to forskellige Slags Odiner faa vi af CLAUDIUS PTOLEMAEUS. Han nævner blandt Folkefærd i det nordøstlige Germanien et, som han kalder »Batiner«, *Βατεινοί*, og et andet, som han kalder »Gythoner«, *Γύθωνες*. Om de første siger han (II, 10, Ed. Wilb., p. 152), at de bo hinsides Floden Albis (Elben); og som deres Naboer nævner han *Σοῦγοι οἱ Βοῦροι*, »de lugiske Burer«, der svare til de »Lygii« og »Buri«, der hos Tacitus ere Naboer, henholdsvis til Gothonerne og til Gotinerne. Gythonerne skulde bo noget længere mod Øst, nedenfor Venderne, henimod Floden Vistula (Weichsel), meddeler Ptolemaeus (III, 5, l. c., p. 200); og *ved Siden af dem bør der Finner, Φίννοι* (- - - *παρὰ μὲν τὸν Οὐϊστούλαν ποταμὸν ἰπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες, εἶτα Φίννοι, κ. τ. λ.*). Dette forklarer Sagen. Ti Finnerne tale et Sprog, der ligner Ehsternes; og Ptolemaeus' »Gythoner«, hvori det ikke er vanskeligt at gjenkjende Britannernes »Gnyddoner«, stemmer paa samme Tid ogsaa meget vel med Finnernes »Jötuner«. Der fandtes altsaa, med andre Ord, baade sueviske og finske »Odiner« i det nordøstlige Germanien.

Som alt berørt, findes der i »HERVARAR SAGA« en Beretning om en finsk Udvandring, under Heidrek, netop til de paagjældende Egne i Germanien eller Reidgotaland, som Fastlandet syd for Østersøen kaldtes. Heidrek og hans Folk fandt her allerede et skandinavisk Rige, under en Konge ved Navn Harald; og han fandt ogsaa en skandinavisk Odin, der optraadte imod ham under Navn af Gestr Blinde.

Tacitus synes ogsaa at have hørt noget om, hvorfra disse Stammer vare komne, men han har misforstaaet det: En lang og uafbrudt Bjergkjæde strækker sig gennem det hele Suevien, fortæller han, og i disse Bjerge er det, at Gotinerne (Jötunerne) udgrave deres Metal. Ved samme Bjerge, fortæller han videre, bo »Manimi«, »Helveconi«, etc. — Men der er ingen Bjerge ved Østersøens sydlige Kyster, i det nordøstlige Tyskland. Bjergkjæden, Tacitus har hørt om, er Kjølen; og det skandinaviske »Mannheim« er blevet til Folket »Manimi«. Paa lignende Maade synes Folket »Helveconi« at være opstaaet af »álfakonir« eller af den paa Island endnu brugelige Betegnelse »álfakyn« eller maaské endogsaa af »álfkonur« (Elverfolk, Elverkvinder, jfr. Maurer, *Isl. Volkss. d. Gegenw.*, p. 2). Men da Tacitus sammenblander de Jötuner, der bo syd for Østersøen, med dem, der bo paa den skandinaviske Halvø, faar han ogsaa f. Ex. de førstes Naboer,

»Harri«, de ehstniske Harrier, stillede Side om Side med »Manimi«. Denne Forvirring er der ingen Grund til at undres over, ti Romerne eller Grækerne kjendte ikke af Selvsyn de paagjældende Lande og Folkefærd. Men de sueviske og finske Stammer vandrede tvers igjennem Germanien til Egnene ved Rhinen, ja endog hélt ind i Gallien, og kom her i Berøring med Romerne. Af disse Udvandrere fik Romerne da de Oplysninger, som de misforstode og sammenblandede.

Det synes altsaa, at man ogsaa i Norden betegnede et Folkefærd med det Navn, dets Ledere førte, og paa denne Maade kom til at kalde de finske Stammer »Jötuner«. Enhver finsk Jötun, der nærmere omtales, har i Virkeligheden samme Egenskaber, som de skandinaviske Odiner. Jötunerne forstod sig paa Trolddom, og vidste Besked om Mangt og Meget, hvad Edda-Digtene vidner om; de vare »hamramme,« kunde klæde sig i alle Slags fantastiske Skikkelser, — kort sagt, de havde alle Odins Fuldkommenheder. Men de levede ikke saa skjult som Odinerne; derfor laa deres Flértal klarere for Dagen. Ellers er »Jötun« og »Odin« utvivlsomt kun to forskjellige Betegnelser for det samme Begreb. Dog gave de skandinaviske Odiner sig næppe af med at bryde Malm, skjönt Odin byggede en Smedie i Asgard. Tacitus har vist Ret i, at de holdt Bjergværksdrift for noget, der var under deres Værdighed. At det forholder sig rigtigt nok med hvad han i denne Henseende fortæller om Finnerne, bevidner den færøiske Folkevise »KVÖRFINNS TÁTTUR« (hos Hammershaimb, l. c., p. 108—10). Bl. A. hedder det her (str. 45, p. 109)

Singja tók í homrum hátt,
risar halgir njóta,

heitan eld við fótum troða,

hårðan málm teir bróta.

Det gjaldede højt inde i Bjergene,
Riserne nød deres særegne Ar-
bejde:

Den hede Ild traadte de med
Fødder,

De brød den haarde Malm.

Blandt Rumænerne bliver »Voda« en Titel, der gaar over i Middelalderens kristne Samfund, og siger saameget som det engelske »Lord«, Landsherre, Greve, Høvding. (Se f. Ex. Schuller, Kloster Argisch, p. 17).

Hos Angelsachserne i Grænse-Egnene mellem England og Skotland har maaské engang noget Lignende været Tilfældet. I det mindste fortæller WILL. HENDERSON, at der paa Linton Kirke (Roxburghshire) findes en gammel Billedstén med en Ridder til Hest, der kjæmper mod to Uhyrer. Der er Spor af, at der havde været en Indskrift

neden under, men den er nu ulæselig. Folk i Egnen siger imidlertid, at der har staaet:

The *Wode*¹ Laird of Larristone
Slew the Worme of Wormestone,
And wan a' Linton parochine.

(*Woden*, Laristons Herre, ihjelslog Ormen i Ormestenen, og vandt det hele Linton Sogn). Familien Somerville nedledte siden sin Herkomst fra denne »Wode Laird of Lariston«. (Notes on the Folk-Lore of the Northern Counties of England and the Borders, London 1866, 8vo, p. 256—58.)

Som Slut paa disse Vidnesbyrd om, hvilken Mængde af Odiner der har existeret, kan vel passende anføres, hvad HERODOT (III, 116; IV, 13 og 27) beretter om *Arimasperne*. Det nordligste Folkefærd, siger han, om hvilket der havdes nogenlunde bestemte Efterretninger, var Issedonerne (Esthones, Ehsterne), hvis Land en græsk Rejsende, Proconnesieren Aristeas, havde besøgt. Aristeas havde hos Ehsterne hørt, at der endnu længere borte boede *énøjede Folk*, saakaldte Arimasper (dette Ord forklares som sammensat af »arima«, ét og »spu«, Øje), der kjæmpede med »Grypher« og røvede Guld fra disse. Ved »Grypher« forstaas fantastiske Dyreskikkelser eller Uhyrer; og saadanne forekomme, som bekjendt, jevnligt i nordiske Sange og Sagaer.

Hvorledes et saadant Sagn kan være opstaaet, er det ikke vanskeligt at forestille sig. Som foran skildret, høre vi om, at Odin, Hænir og Loke plyndre Guld fra Dvergen Andvari, der optraadte i Skikkelse af en Fisk. Vi sé Fáfñir i Skikkelse af en Drage ruge over sit Guld; og i nogle Beretninger er det ved Odins Bistand, at Sigurd fælder ham og sætter sig i Besiddelse af Guldet. Ved disse fantastiske Dyrefigurer menes vistnok finske Præstehøvdinger, og med dem have Odinerne sikkert havt mangfoldige Kampe. Det turde da være et Rygte om nogle af disse Kampe, der er kommet Aristeas for Øre; og han synes deraf at have lavet en Slags Digtning, som vi imidlertid kun kjende af andre Forfatteres Omtale.

Herodot er nemlig ikke den Eneste, der omtaler Arimasperne. Mange andre Forfattere omtale dem ligeledes, og det hélt ned i det

¹ »Wód« betyder paa Angelsachsisk »gal«, »vanvittig«, »besat«. Hos Chaucer findes dette Ord endnu under Formene »Wode« (Bosworth, s. v.). Det turde være en Slags kristen Anvendelse af Wodens Navn, jfr. Adam af Bremen, der identificerer »Wuth« og »Wuothan«. Men i det anførte Vers om Herren af Lariston, der vistnok har sin Oprindelse fra Tiden før Kristendommen, betyder »Wode« næppe »vanvittig« eller »besat«.

romerske Kejserdømmes Tider (bl. A. Pausanias, I, 24, 6). Men alle tilhobe have de kun den samme ene Hjemmelsmand, Aristetas. Ingen græsk eller romersk Forfatter har andetsteds fra faaet nærmere og bestemtere Oplysninger om dette mærkelige Folkefærd af énøjede Mænd.

VI

Hidtil har vi kun beskæftiget os med en enkelt Figur, Odin, og søgt at paavise, hvorledes i denne Figur Guden og hans Præster eller *levende* Repræsentanter smelte sammen som til en Slags Enhed. Vi skulle nu ved en Række Exempler prøve at godtgjøre, at dette Forhold ogsaa finder Sted for andre Gudefigurers Vedkommende, eller, med andre Ord, at dette Forhold er det normale i Nord- og Mellem-Europas Gudeverden. Det Følgende er kun et Udvalg af det meget store og brogede Bevismateriale, der foreligger. Men dette Udvalg er dog blevet saa omfangsrigt, at det for Oversigtens Skyld bliver nødvendigt at afdele det store Stof lidt i Grupper.

I. HERBORDUS fortæller i sin Levnetsbeskrivelse af Biskop Otto af Bamberg, at der i den pommerske By Hologosta (Wolgast) dyrkedes en Gud, der hed Gerovitus. Da det rygtedes, at Biskoppen, der havde ødelagt Templet i Stettin, kunde ventes til Byen, gik Gerovits Præst ved Nattetid ind i en nærliggende Skov, og ikklædt sin Præstedragt stillede han sig mellem nogle Buske paa en Høj ved Vejen (- - sacerdos qui illic idolo ministrabat, nocturno tempore vicinam silvam ingressus est, et in loco editiori secus viam inter condensa fruticum sacerdotalibus indutus astabat). Da i den tidlige Morgen en Bonde fra Landet vilde begive sig til Torvs i Byen, raabte Præsten ham an, som han vilde gaa forbi paa Vejen. Bonden saå did, hvorfra Stemmen kom, og saå med Forfærdelse i det dæmrende Lys en Skikkelse i *hvide Klæder* staa i Krattet (inter virgulta personam candidis indutam, quamvis dubia luce, videre coepit et timere). »Stans,« raabte Skikkelsen, »og hør, hvad jeg har at sige! *Jeg er din Gud*; det er mig, som klæder Jorden med Grønsvær og Skovene med Løv; Markernes og Trærnes Frugtbarhed, Kvægets Trivsel, og alt, hvad der tjener Menneskene til Gavn og Nytte, er det mig, som raader for. Disse Goder plejer jeg at skjænke dem, der dyrke mig, men ikke

dem, der agte mig ringe. Gaa derfor og sig til alle de Mennesker, der bo i Byen Hologosta, at de ikke skulle optage blandt sig nogen fremmed Gud. Sig dem ogsaa, at de Forkyndere af en fremmed Religion, som jeg forudsiger ville komme, dem maa de ikke lade i Live!« Efter at have sagt dette til den skrækslagne Landbo, forsvandt den synlige Aand i Skovens Tykning, medens Bonden, fortumlet over Forkyndelsen, kastede sig næsegrus til Jorden. Da han kom til Byen, fortalte han om det Syn, han havde havt; og alle Folk troede ham, flokkedes om ham og udsurgte ham atter og atter om denne usædvanlige Hændelse. Omsider kom ogsaa Præsten, der lod som om han Intet vidste om det Hele og hyklede til en Begyndelse Forargelse over Bondens Tale, som han erklærede, maatte være Løgn. Da Bonden imidlertid hævdede Rigtigheden af sin Beretning, begyndte han højtideligt at besværge ham om at tale Sandhed og ikke føre Folket bag Lyset. Og Bonden løftede Hænder og Øjne mod Himlen og svør og forsikrede, at Tingen forholdt sig, som han sagde; han skulde paa- vise Stedet, hvor Guden havde vist sig, erklærede han. Præsten tog nu Anledning til at tale til det forsamlede Folk og ophidse det mod den nye Gud. Hvorpaa man besluttede at dræbe de Kristne, naar de kom til Byen. Dette lod sig imidlertid ikke saa let gjøre, ti Biskoppen kom mandstærk til Byen, og gik strax med sit Følge hen for at sé, hvorledes Gerovits Tempel saå ud. Men saa var der nogle af Byens Folk, der raabte: »Pas paa, de undersøge, hvordan de bedst kunne komme til at brænde vore Templer af!« Der blev nu Opløb, og Biskoppen med sit Følge fandt det klogest at trække sig tilbage. Men en enkelt kristen Præst, Theodorik, var gaaet længere frem for at sé ind ad Døren til Helligdommen, og blev nu afskaaren fra de Andre. Da han saå enhver anden Udvej spærret, tog han den raske Beslutning at løbe lige ind i selve Templet, hvor han fandt hængende paa Væggen et usædvanligt stort og smukt forarbejdet Skjold, beklædt med Guldblade. Det var Gudens hellige Skjold, som ingen Dødelig maatte benytte, og som kun i Tilfælde af Krig maatte tages ned fra sin Plads i Templet; naar det var med i Kampen, stoledes de Wolgast-Mænd sikkert paa Sejr. Dette Skjold greb Theodorik for at dække sig dermed mod sine Forfølgeres Angreb, og holdende det foran sig, løb han rask ud for om muligt at slippe igjennem. Men saasnart Befolkningen saå Gudens Skjold, kastede Nogle sig næsegrus til Jorden, og Resten flygtede forfærdet. Han havde saaledes nu ingen Vanskelighed ved at undkomme. Saavidt Herbord (*Vita Ottonis episcopi*

Babenbergensis, III, 4—6, hos Pertz, Mon. Germ. Hist., Script. T. XII, p. 803—805).

En anden af Biskop Ottos Biografer, Munken EBBO, har i sin Beretning om denne Tildragelse nogle yderligere Smaatræk, der have særlig Interesse. Han beskriver, hvorledes den hedenske Præst gaar hemmeligt ud i Skoven, *iført en til en Helligdom hørende Kappe og øvrige Klædningsstykker* (cujusdam fani clamide et reliquis indutus exuviis). *Da Bonden sér ham iført Afgudens Klæder, tror han, at det er selve hans fornemste Gud, der aabenbarer sig for ham og kaster sig forfærdet næsegrus ned i Støvet for ham* (rusticus - - - - videns eum vestibus idoli amictum, suspicatus deum suum principalem sibi apparuisse, prae stupore exanimis in faciem corruit, etc.). — Ebbo fortæller ligeledes, hvordan den kristne Præst Dietrich i sin Nød løber ind i Gerovits Tempel og tager Gudens »gyldne« Skjold for at dække sig dermed. Da han løber ud med det, *trór Befolkningen, at det er deres Gud Gerowit, viger forfærdet tilbage og kaster sig til Jorden* (- - suspicati deum suum Gerowitum sibi occurrere, obstupefacti abierunt retrorsum et ceciderunt in terram). Ebbos Hjemmelsmand er én af de Præster, der vare i Biskoppens Følge (Lib. III, c. 8, Pertz, l. c. T. XII, p. 865).

Begge Forfattere sige udtrykkeligt, at det var strængt forbudt nogen Dødelig at røre Gudens Skjold; og naar det førtes med i Krigen, var det altsaa Guden, der var med. Dette minder om »Bjarkamaalet«, hvor Bjarki i Kampen søger Odin, der dækker sig med sit hvide Skjold (albo clypeo tectus, Saxos Gjengivelse, L. II, Ed. Müll. p. 107).

HENRICUS LETTUS fortæller en lignende Episode fra Egnen om »Castrum Holmense« i Livland (sandsynligvis de nordiske Sagaers tidt nævnte »Holmgard«). I Aaret 1205 blev en kristen Præst ved Navn Daniel udsendt for at prædike i denne Egn og kom bl. A. ogsaa til Byen Sydegunde (Siggund). Her kom der ved Nattetid en Livlænder frem fra Skovens Tykning og berettede, at han havde havt et Syn. »Jeg saà«, sagde han, »Livernes Gud, der forudsagde os, hvad der skal komme. Det var et Billede, der fra Brystet opad voxede ud af et Træ, og det sagde mig, at en Hær af Lithauere vil komme imorgen, etc.« (Veniens autem Livo quidam de latibulis silvarum nocte, visionemque suam referens, dicit eis: »Vidi«, inquit, »Deum Livonum, qui nobis futura praedixit; erat autem imago excrescens ex arbore, a pectore ad sursum usque, et dixit mihi, Leththonum exercitum cras venturum, etc.«). Det var Meningen hermed at kyse Befolkningen fra

at lytte til Daniels Tale, men denne var bedre underrettet end Livernes Gud; han vidste, at Vejene paa Grund af Aarstiden vare ufremkommelige for en Hær, og forudsagde, at der ingen Lithauere kom, hvad ogsaa viste sig at være rigtigt. Da det, som *Spøgelset* havde forudsagt for Livlænderen (quod fantasma Livoni praedixerat), ikke gik i Opfyldelse, tog Daniel Anledning til at erklære saadanne Spøgelser for »Blændværk af Dæmonerne, d. v. s. Afguderne« (hujusmodi fantasmata daemonum illusionem affirmat, etc. Cap. 10, 14, Script. Rer. Liv., I, p. 108).

»VITA VULFRAMNI«, der angiver sig at være skrevet af en Munk i Klosteret Fontanella ved Navn JONAS, søger omhyggeligt at oplyse, hvorfor det ikke lykkedes Vulframnus at omvende Friserkongen Rathbodus til Kristendommen. Biskoppen søgte fornemmeligt at indvirke paa Radbod ved at forestille ham, at alle hans Forgængere, de tidligere Friserfyrster, vare fordømte til Helvede. Men Kongen, der forøvrigt oftere optraadte ret imødekommende mod Vulframnus, blev herved netop utilbøjelig til at lade sig døbe, og erklærede, at han foretrak de andre Friserfyrsters Selskab fremfor at »sidde oppe i Himlen med en lille Flok Stoddere« (--- pedem a fonte retraxit, dicens non se carere posse consortio praedecessorum suorum Principum Fresionum, et cum parvo numero pauperum residere in illo caelesti regno). Omsider faldt Radbod i en Sygdom, der maatte ende med Døden, men Biskoppens Forhaabninger om, i den ellefte Time at sé sine Bestræbelser kronede med Held, bleve tilintetgjorte ved, at »*Menneskenes Forfører, Djævelen, der med den almægtige Guds Tilladelse ogsaa kan ikklæde sig Skikkelse af en Lysets Engel*«, viste sig for den syge Konge iført en Dragt, der fra Top til Taa var indvævet med Guld, og bærende paa Hovedet et gyldent Diadem, besat med straalende Ædelstene. Med Forbavselse og Frygt saå Kongen denne Skikkelse og grundede paa, hvad det kunde være for en højere Magt, der paa denne Maade aabenbarede sig for ham. Og Skikkelsen *sagde da til ham*: »Sig mig, Du Folkets Ypperste, hvem er det, der har bevæget Dig til at opgive Dyrkelsen af Guderne og dine Forfædres Religion? Jeg besværges Dig, gjør intet Saadant, men hold fast ved din hidtidige Gudsdyrkelse, saa skal Du evigt leve i de gyldne Boliger, som jeg inden kort Tid skal give Dig, at Du maa skønne Sandheden af mine Ord. Send Du Bud imorgen efter de Kristnes Leder Vulframnus, og spørg ham ad, hvor den evige Lysets Bolig er, som han lover Dig i Himlen, hvis Du antager den kristne Lære. Naar han

nægter at vise Dig den, saa kan I begge sende Tillidsmænd, og jeg skal være Vejviser og vise dem den over al Maade skønne og straalende Bolig, som jeg inden kort Tid vil give Dig!» (Deceptor hominum *Diabolus*, qui etiam Dei omnipotentis permissu in Angelum se transfiguratur lucis, *ei apparuit diademate aureo cum fulgentibus gemmis capite opertus, vesteque auro textili toto amictus corpore*. Diuque attonitus praefatus Princeps diligenter in eum intendebat stupens ac tremebundus, admirans cujus speciei ac virtutis esset qui sibi apparebat nuntius. Isque multimodae artis nocendi saevissimus draco *inquit ad eum*: Dic, quaeso, virorum fortissime, quis te ita seduxit, ut a cultura deorum et religione praedecessorum tuorum velis recedere? Noli ita, obsecro, agere, sed in his quae hactenus tenuisti culturis deorum permansere, ibique ad domos aureas aeternaliter mansuras, quas tibi in proximo *sum daturus*, etc.). Kongen fortalte Vulframnus Alt, hvad han havde sét; og denne erklærede det for et Blændværk af Djævelen, der vil lade Alle gaa tilgrunde og Ingen frelse. Kongen sagde da, at hvis Vulframnus blot vilde vise ham den Bolig, som hans Gud vilde give ham, saa skulde han antage Kristendommen. Da Biskoppen ikke formaaede at faa Kongen fra dette, gik han ind paa at sende sin Diakon tilligemed en Friser, Kongen valgte, ud at sé det hedenske Paradis. Da disse to vare komne lidt udenfor Byen, *kom der En, der ganske saà ud som et Menneske*, og sluttede sig til dem, idet han sagde: »Lad os skynde os, alt hvad vi kan, saa skal jeg vise Jer den over al Maade herlige Bolig, der er beredet for Kong Radbod af hans Gud.» (Qui cum paullulum ab opido processissent, *obvium sibi reperiunt in humana effigie quemdam itineris comitem*, qui dixit eis: Properamini cito, nam ostensurus sum vobis mansionem eximia pulchritudinis, quae praeparata est a Deo suo Rathbodo Principi). De bleve derpaa førte igjennem et Terræn, hvor de aldrig før havde været, og slog omsider ind paa en bred Vej, brolagt med forskjellige Slags Marmor. Lige for sig saà de *et gyldent Hus*, og da de naaede hen paa Pladsen foran det, fandt de ogsaa denne bestrøet med Guld og Ædelstene. Inde i Huset, hvor ligeledes Alt straalende af Guld, saà de en stor Trone. Deres Vejviser forklarede dem, at dette Hus var det, Radbods Gud vilde give ham efter hans Død. Diakonen, forbavset over alt, hvad han saà, sagde, at hvis dette var skabt af den almægtige Gud, vilde det vare evigt, men var det skabt af Djævelen, vilde det snart forgaa. Og medens han stadigt slog Kors for sig, syntes det ham, at Vejviseren og det gyldne Hus svandt bort for hans

Øjne;¹ og de to, Diakonen og Friseren, befandt sig alene midt i en Mose, omgivet af tæt Krat. Med stort Besvær og efter tre Dages Gang lykkedes det dem omsider at finde tilbage til Byen, hvor imidlertid Kong Radbod var død. (Vita S. Vulframni, c. 9—10. Act. Sanct. Ord. S. Bened., Saec. III, Pars I, p. 361—63).

Som Hjemmelsmand for denne Beretning nævnes Munken Ovo eller Ove, en Friser, som engang ved Lodtrækning var bestemt til at ofres ved Hængning, men hvis Liv Vulframnus reddede (L. c., c. 10: *Nec praetereunda ratio est, quam de praefato Duce Rathbodo praedicto venerabili Presbytero Ovo narrante didicimus, cur in Christum credere ac fonte regenerationis noluerit mergi. Jfr. c. 6, p. 359—60*). Ove døde Aar 749 som Munk i Fontanella; og den Friser, som var med Vulframnus' Diakon paa Turen til det gyldne Hus, blev ligeledes senere Kristen og kom til Fontanella (L. c., p. 363). Levnetsbeskrivelsens Forfatter, Munken Jonas, kan ikke have været meget yngre; og det er altsaa i alle Maader Samtidiges Beretninger, der foreligge.

I »VITA ANSGARII« hedder det, at da Ansgar Aar 860 paa sin anden Rejse i Sverige kom til Byen Byrca, til den svenske Konge Olaf, fandt han Kongen og hele Folket dér i stor Vildfarelse. Paa Anstiftelse af Djævelen — d. v. s. den hedenske Gud — der forud vidste, at Ansgar vilde ankomme, var der nemlig nogen Tid forinden kommet en Mand til Kongen og havde fortalt, at han havde været tilstede i en Forsamling af Guderne. Og disse Guder, som man antog, dette Land tilhørte, havde sendt ham med Budskab til Kongen og Folket. »Længe har vi været Eder naadige«, sagde han, »og ved vor Hjælp og Bistand har I i mange Aar i Fred og Lykke høstet overflødig Grøde af den Jord, I dyrke. I har ogsaa bragt os Ofre og givet os, hvad I have lovet, og Eders Dyrkelse har været os velbehagelig. Men nu har I undladt de vanlige Ofringer, og de Løfter, I af egen Drift have gjort, undlade I at indfri. Og hvad der mishager os allermost, I har indført en fremmed Gud fremfor os. Derfor, om I vil have, at vi for Fremtiden ogsaa skulle være Eder naadige, saa maa I forøge de Ofringer, I have forsømt, og indfri Eders Løfter med Renter; og Dyrkelsen af denne anden Gud, hvis Lære gaar os imod, maa I ikke optage hos Eder eller skjænke nogensomhelst Opmærksomhed. Hvis I ønsker at have flere Guder end I alt har, og vi ikke ere Eder tilstrækkelige, saa har vi i vor Forsamling éndrægtigt op-

¹ Det Mystiske heri, som vi ved en senere Lejlighed skulle komme tilbage til, er kun tilsyneladende. Det var Diakonen og Friseren, der bleve bedovede.

taget hin Erik, der engang var Eders Konge, og bestemt, at han skal regnes med til Guderne.« Alt dette havde han offentligt forkyndt og havde vakt en saadan Forblindelse i Befolkningen, at de rejste et Tempel til Ære for den omtalte afdøde Konge og begyndte at ofre til ham som til en anden Gud. (Instigante enim diabolo, adventum beati viri omnimodis praesciente, contigit eo ipso tempore, ut quidam illo adveniens diceret, *se in conventu deorum*, qui ipsam terram possidere credebantur, *affuisse*, et ab eis missum, ut haec regi et populis nunciaret: »Vos, inquam, nos vobis propitios diu habuistis - - - - Porro si etiam plures deos habere desideratis, et nos vobis non sufficimus, *Ericum quondam regem vestrum nos unanimes in collegium nostrum asciscimus, ut sit unus de numero deorum.* Etc.« Cap. 26, hos Pertz. I. c., Script. T. II, p. 711).

Det er vanskeligt at afgjøre, hvem denne Kong Erik var, der efter sin Død udnævntes til Gud. Men det har vist nok været en Konge, under hvem Landet har havt særligt gode og frugtbare Aar. Man tør vel slutte dette af, hvad omtrent ved samme Tid hændtes i Norge efter Halfdan Svartes Død. Halfdan var den »aarsæleste« af alle Konger, hedder det; og da han døde efter at have regjeret i tyve frugtbare Aar, opstod der Strid mellem hans Undersaatter om, hvor hans Lig skulde begraves. Enhver vilde nemlig have Kongen højlagt i sit Fylke, saasom man troede, at dette vilde bringe gode Aar. Om sider blev man enig om at dele Liget i fire Dele. Hovedet blev lagt i Høj i Ringerige, hvor Halfdan var død, og de tre andre Parter henholdsvis i Vestfold, Vingulmark og Raumarige. Disse Høje kaldtes »Halfdanskøje«, og mange Mennesker blev ved at ofre og paakalde ved dem, indtil Saadant blev forbudt af hans Frænder (- - ok eru þeir kallaðir Hálfðánar haugar, ok hélt við blót ok átrúnað af mörgum mönnum, áðr en þat var bannað af frændum hans. »Þátrr Hálfðánar Svarta«, c. 7. Fornm. Sög., X, p. 175—76).

Disse Konger, der dyrkedes som Guder efter Døden, have dog i nærværende Forbindelse mindre Interesse end den Udsending fra Gudernes Forsamling, der stadigt ved sit »vi« betegner sig selv som hørende til Guderne.

II. I de her anførte Exempler er det overfor den fremtrængende Kristendom, at de hedenske Guder i deres Præsters Skikkelse optræde personligt. Men Kristendommen havde ikke i mindste Maade givet Stødet til noget Nyt her. Det var gammel Skik, at Præsterne

spillede Gudernes Rolle, som vi jo alt har sét for Odins Vedkommende, og nu skal oplyse ved et Par yderligere Exempler.

I den lille »HAUKS ÞÁTR HÁBROKAR«, en Fortælling om, hvad der hændte et Par af Harald Haarfagres Mænd, omtales den med Harald samtidige svenske Konge Eirekr eller Erik Eymundarson. Denne Erik tog til Hustru en af Haralds Døtre ved Navn Ingigerd. *Til hende ofrede Sviarne og anbragte hende paa en Ø*, hedder det videre (henni blótuðu Sviar, ok fluttu hana í ey nokkura); men hendes Broder, den yngre Halfdan Svarte, Haralds Søn med Hladejarlens Datter Aasa, tog Søsteren bort med sig fra dette Opholdssted, og gjorde saaledes en brat Ende paa hendes Gudinde-Tilværelse. Der opstod nogen Misstemning mellem Erik og Harald efter dette. (C. 1, Fornm. Sög., X, p. 198).

Den samme lille Fortælling giver endnu et andet interessant Exempel paa den Rolle, levende Guder spillede i Sverige. Harald Haarfagre sender sine Mænd, Haukr og Vigharðr, til Bjarmeland — d. v. s. Ehistland — for at hente Peltsværk. Men Hauk har fra tidligere Tid et Udestaaende med de svenske Kjæmper Beörn og Salgardr; en kostbar Peltsværkskappe, som disse havde kjøbt i Holmgard til Kong Erik, havde Hauk bortført og givet til Kong Harald. Da Erik erfarede, at Hauk atter var sejlet til Bjarmeland, sagde han til Björn og Salgard, at de skulde drage efter ham. Det var ved den Tid, at Midsommersfesten afholdtes, og Kongen holdt, som sædvanligt, Offerhandling i Upsala. Men *derpaa*, fortælles der videre, lod han to Vogne kjøre hen *til det Sted, hvor han ofrede til den Gud, som hed »Lytir«* (»Ødelæggeren«); det var Skik, at Vognene skulde staa der Natten over, og saa kom Guden om Morgenen (síðan lætr hann aka 2 vögnum til staðarins, þar sem hann blótaði þat goð er Lytir hét; var sá síðr at vagninn skyldi standa um nótt, ok kom hann til um morgininn). Men denne Gang kom Lytir ikke, som han ellers plejede, og man maatte melde Kongen, at Lytir ingen Lyst havde til at kjøre med. Man holdt med Vogn dér i to Nætter, men han kom ikke. Saa ofrede Kongen igjen, og meget mere end første Gang. Dette havde den forønskede Virkning, ti den tredie Morgen viste det sig, at Lytir var kommen til Stede. Vognen var saa tung, at Hestene styrtede undervejs, men det lykkedes dog at faa Vognen med Guden i kjørt midt ind paa Gulvet i Hallen. Kongen stod nu frem med et Horn i Haanden, bød Lytir velkommen og drak hans Skaal, hvorpaa han rykkede ud med hvad han egenligt havde paa Sinde: Det var

ham i højeste Grad om at gjøre, at Guden vilde følge med Bjørn og Salgard paa deres Færd, og han lovede *at give ham store Gaver — d. v. s. god Betaling — derfor*. Lytir svarede, at han ikke havde megen Lyst til denne Færd; han havde nemlig før været i Bjarmeland, og da havde han stødt paa En, der var mere troldkyndig end Nogen, han før havde mødt; hvis han vidste, at dette Trold levede endnu, saa vilde han ikke gaa derhen, men det var gammelt dengang, og han haabede, det maatte vel nu være dødt (- - ok hitta ek þar fyrir svá mikit tröll, at slíku hefir ek eigi fyrr mætt, en gamalt var þá, ok eigi munda ek þar koma, ef ek víska at þat lifði, ok væntir mik at nú muni dautt vera). Kongen bestyrkede ham paa det Bedste i dette Haab; og omsider gik Guden ind paa at tage med paa Færden. To Skibe bleve nu gjorte i Stand til Bjørn og Salgard; og da de lagde ud af Mælarsøen, løb der en Drage frem foran dem. Den havde et sort Tjeld udspændt over sig, og man så ingen Mennesker holde i Rebene, men desuagtet sejlede den sin Kurs, hvordan saa end Vinden blæste (- - - ok er þeir láta or Leginum, ferr þar fyrir dreki, ok svört tjöld yfir; öngan mann séa þeir á reipum halda; hann siglir hvaðan sem á er). Saa sejlede de »mod Nord«, som det hele Tiden hedder, mens det vel snarere skulde hedde »mod Øst«. Men Bjarmeland, de finsk-ehstniske Stammers Land — Ehsterne kalde endnu deres Land »*Wirroma*« — strakte sig langt længere mod Nord, end baade Sverige og Norge; herved maa det vel forklares, at »Norden« bliver énsbetydende med Bjarmeland i nærværende lille þátr, og Skibe, der sejle fra Norge eller Upsala til Holmgard siges at sejle mod Nord, skjönt de i Virkeligheden sejle mod Syd-Ost.

Harald Haarfagre havde imidlertid forudsét, at noget Saadant kunde ské. »Jeg véd, Kong Erik vil bringe Offer for at skaffe sine Mænd Hjælp«, havde han sagt til Hauk ved Afskedsgildet. »Derfor sender jeg Jer først til *min Fostermoder, som hedder Heiðr* og býr nordenpaa ved Gandvík. Faa Anvisning af hende; jeg sender hende en Guldring, der vejer tolv Øre, to gamle — d. v. s. røgede — Vildsvineskinker og to Tønder Smør.« Hvorledes Kong Harald kom til en Fostermoder af denne Natur, erfare vi af HÁLFÐÁNAR ÞÁTR SVARTA (c. 5—6, l. c., p. 172—75). Da Harald endnu var Dreng, hændtes det, at en stor »Jötun« (allmikinn jötun) ved Navn Dofri forsøgte at plyndre alt Guldet af Halfdan Svartes Skatkammer, men blev greben og bunden. Drengen Harald befriede den Fangne ved at skjære Baandene over; men Halfdan blev herover saa vred, at han

jog sin Søn bort fra sig. Denne søgte nu til Dofri »tröll«, der boede i en stor Hule i det Fjeld, der siden blev opkaldt efter ham (»Dovre-fjeld«). Hos ham var Harald i fem Aar, indtil hans Fader døde, og kaldtes derfor Haralðr Dofrafóstri.

Til denne Kongens Fostermoder var det altsaa, Hauk og Vighard efter hans Anvisning droge op. Hun begyndte med at raade dem til at opgive Færden og spaaede, at den vilde faa et daarligt Udfald. Men hun blev noget mere imødekommende, efterat de havde givet hende Kongens Gaver, af hvilke navnlig Smørret glædede hende meget: «Min Fostersøn vidste nok, hvad jeg holdt mest af; *nu* skal jeg give Jer Raad.» Efter at have ladet dem underkaste sig forskellige Ceremonier, giver hun omsider Hauk to »Myler« (hún selr Hauki mýla tvo). Af det Følgende fremgaar det, at ved »Myler« maa forstaaes en Slags Kapsler med exploderende Indhold. Disse »Myler« fik han Anvisning til at kaste overbord fra sit Skib, hvis Bjørn og Salgard angreb det. Hauk og Vighard droge nu til Bjarmeland; og en Dag, som de sejlede mellem Skjærene, mødte de deres Fjender og begyndte strax at kjæmpe. Fra Lytirs Drage fløj der den ene [forgiftede?] Píl efter den anden, og for hver af dem faldt der en Mand. I Kampens Hede glemte Hauk »Mylerne«; og først, da en Píl fra Dragen traf Vighard i Brystet, saa han faldt død om, kom han i Tanker om dem og kastede dem ud i Vandet foran Dragen. Der stod da en Lue op. Hauk, der alt havde fældet Bjørn, fik nu ogsaa Bugt med Salgard, men havde selv mistet sit ene Øje og næsten alle sine Mænd. Han søgte atter til Heid, der helbredte ham, og kom siden tilbage til Kong Harald. Om Lytir er der endnu at fortælle, at han kom tilbage til Kong Erik og erklærede denne, at han fra nu af aldrig mere kunde hjælpe ham, som Følge af den Overlast, der, efter hvad han sagde, var tilføjet ham af det store »Tröll« i Norge (En frá Lyti er þat at segja, at hann kom aptr ok fann Eirek konúng, ok sagðist honum aldri mega at liði verða þaðan af, sakir örkumbla þeirra er hann kvezt fengit hafa af hinu mikla trölli í Noregi. L. c., p. 202—206, cap. 3—4).

Et Sidestykke til den Heid, der her hjælper Hauk, er *Thorgerdr Höldabrúðr* (Hördabrúðr, Hördatröll, Hörgabrúðr, Hølgabrúðr), som senere hjælper Haakon Jarl mod Jomsvikingerne. I »JÓMSVÍKINGA SAGA« (c. 44, Fornm. Sög. XI, p. 134—37) fortælles, hvorledes Haakon under en Pavse i Kampen gaar i Land paa Øen Primsigð og gaar ind i en Skov dér paa Øen. Paa en ryddet Plads i Skovens Tykning vender han sig mod Nord og beder. Derpaa henvender han

sig til Thorgerde Hördatröll, hans »fulltrúi«, »det Væsen, han satte sin Lid til«, og beder hende om Hjælp. Men hun lod utilbøjligen. Han bad hende da forlange i Offer, hvad hun vilde, men hun vil intet Forlangende stille. Han tilbyder da at ville ofre Mennesker til hende, men hun erklærer, at Menneskeofre af den Art, han byder hende, attraar hun ikke (- - hann býðr fram mannblót, en hún vill þat ekki þiggja, er hann býðr henne í mannblótum). Han beder hende da vælge, hvem hun vil, undtagen ham selv og hans Sønner Erik og Svein. Saa forlangte Thorgerde for sig hans yngste, syvaarige Søn, Erling. Haakon tog da Drengen og overgav ham til sin Træl, Skopti Karkr; og denne ofrede ham da paa den Maade, som Jarlen *plejede at bruge* og havde givet ham Besked angaaende (- - með þeima hætti, sem Hákon var vanr, ok hann kenndi honum ráð til). Haakon gik nu atter ombord i sit Skib, og, som ODDR SNORRASON beretter, nu fulgte Thorgerde ham i Kampen (- - ok hon kom þa með honum til orrostv, l. c., c. 11, P. A. Munchs Udg., p. 15). I Jómsvíkínga-Saga fortælles der videre, at Haakon, i Tillid til den Hjælp han saaledes havde sikret sig, aabnede Slaget paany med et heftigt Angreb paa Sigvald Jarls Skib. Samtidigt hævede en tyk, sort Sky sig op af Havet; og det syntes Jomsvikingerne, som var der baade Lyn og Torden i den. Og den kom over dem pludseligt som en Storm, saa stærk, at somme af dem havde ondt ved at holde sig paa Benene imod den (- - ok dregr upp ský dökkt ok dimmt með hafino - - - ok þótti þeim, sem þángaþ væri bæði eldíngr ok reiðarþrumor, því allir Jómsvíkíngar átto at vega í gegn jelino. En þetta jel var svá með miklom býsnom, ok veðrit þat er fylgði, at ekki máttu sumir menn betr, enn fá staðizt). Af Biskop BJARNES »Jómsvíkínga-Drápa« (str. 31, Fornm. Sög. XI, p. 172) erfare vi, at der ogsaa var Stene eller Grus i Skyen, der som Hagl slog imod Hjelmene, kom Jomsvikingerne i Øjnene og saarede dem, saa Blodet flød. Om disse »Hagl« i Skyen tale ogsaa forskjellige Udgaver af Olaf Tryggvasons Saga, der endogsaa lade »Hagl« fælde mange Jomsvikinger (f. Ex. Fornm. Sög., X, p. 258, c. 15: - - oc gerþiz þá ógorleg orrosta með hagli, oc þá féllu miök Jómsvíkíngar). En af Bues Mænd, Hávarðr Höggvandi, opdagede først Thorgerde Hørdabrud ombord paa Haakons Skib, hedder det videre i Jómsvíkínga Saga; og efterhaanden var der mange andre, der fik Øje paa hende, »baade Folk, som vare vante til at se Spøgelser, og Folk, der aldrig før havde sét noget Sligt« (ok margir sjá þat ófreskir menn, ok svá þeir, er eigi voro ófreskir). Det syntes dem ogsaa, som om der

fløj Pile ud fra hver af Troldkvindens Fingre (af hverjom fingri flagðsins), og hver Pål blev en Mands Bane. Sigvald så nok, at han og hans Vikinger »ikke kjæmpede mod Mennesker alene, men snarere mod de værste Trolde« (heldr við en versto tröll); han opfordrede dog sine Mænd til at holde ud. Haakon paa sin Side så nu, at det »Uvejr«, Thorgerde havde rejst, var ifærd med at fortage sig, og bad indtrængende hende og Søsteren Irpa, der var fulgt med hende, om at rejse et nyt. Det gjorde de ogsaa; og nu mente Sigvald ikke at kunne staa imod mere. Overfor al den Trolddom var det, at han bestemte sig til at flygte.

Ved samme Tid hændtes en ganske lignende Begivenhed i Sverige, hvor der paa Haakons Tid atter herskede en Konge ved Navn Erik, en Sønesøn af den anden. Denne Erik havde en Brodersøn, Bjørn Olafsøn, almindeligt kaldet Styrbjørn, der gjorde Fordring paa Halvdelen af Riget. Efter at have opholdt sig en Tidlang i Jomsborg drog han mandstærk til Sverige for at tilkjempe sig sin Ret. I den arnemagnæanske Version af ODD SNORRASONS Krønike omtales Kampen mellem Erik og Styrbjørn (c. 28, Fornm. Sög., X, p. 283); og der siges, at Erik fik Sejr paa den Maade, at »Oddiner« gav ham Sejren mod at faa ham selv efter ti Aars Forløb (- - - - fæck sigr með þeim hætti, at Oddiner gaf honum sigrinn, en hann hét því til at hann gafsc Oddineri til eptir hit tíunda ár). Siden kaldtes han Eiríkr hin sigrsæli. Men Folk fortælle, fortsætter Beretningen, at der var saa meget Djævelskab med i Spillet, at Erik fædede to Trediedele af Styrbjørns Hær ved Hjælp af Trolddom (En svá segja menn, at svá mikill diöfuls craptr fylgði, at 2 luti liðs hans felldi Eiríkr konúngr með fjölkýngi). Nærmere Oplysninger om, hvad der foregik i Slaget, giver den lille »STYRBJARNAÐ PÁTTTR SVIAKAPPA«, som JÓN THORDARSON i sin »Flateyarbók« har indflettet i Olaf »den Helliges« Saga (c. 60—61, Flateyarbók, udg. af Vigfússon og Unger, Bd. II, p. 70—73). Da Styrbjørn havde brændt sine Skibe, fortælles der heri, drog han frem gennem Skoven Mørkvidr til Fyrisvellir. Efter Opfordring af sin Morbroder Ulf og Befolkningen dér paa Egnen ofrede Styrbjørn til Thor. Da det blev Nat, *viste der sig da en rødskjægget Mand i Styrbjørns Lejr* og fremsagde et Vers, hvori han bebrejdede ham, at han forstyrrede Freden. Der fortælles intet om, at Styrbjørn gjorde videre Forsøg paa at sikre sig Thors Hjælp. Erik var mere udholdende. Da han så, at Faren var overhængende, havde han bragt Odin store Ofre, men uden Resultat. Saa gik han samme Nat,

som Thor var i Styrbjørns Lejr, ind i Odins Helligdom, og bød sig selv som Offer til Odin, om denne vilde hjælpe ham til Sejr. Han forlangte kun en Frist af ti Aar, før han skulde dø. Lidt efter *saa han en stor Mand med sid Hat, som lagde ham en Rørstok i Haanden og bød ham skyde den af henover Styrbjørns Hær* (litlu sidarr sa hann mann mikinn med sidum hetti sa selde honum reyrspota j hond ok bad hann skiota honum yfir lid Styrbiarnar). Og hermed skulde han vie alle Fjenderne til Odin; han skulde sige: Odin ejer Jer alle! Da han saa skjød, syntes det ham, som om et Spyd fløj gennem Luften henover Styrbjørns Hær, og alle Styrbjørns Folk blev blændede, tilsidst ogsaa han selv. Og strax efter hændtes det store Under, at Fjeldet sprængtes og Stykkerne faldt ned over Styrbjørns Hær og dræbte [næsten] alle hans Folk (skrida brast upp j feallit ok hliop ofan a lid Styrbearnar ok drapzst allt hans folk). Hans Svigerfader og Forbundsfælle, den danske Konge Harald Gormsen, tog nu Flugten med alle sine Mænd; og de kunde sé igjen, saasnart de kom bort fra det Sted, som Spydets var fløjet henover (- - - ok hofdu syn sina þegar þeir komu a brott þadan er spiot hafde komit ok flogit yfir þa). Styrbjørn derimod bød sine Folk stikke Bannerstængerne i Jorden og ikke fly. Og saa faldt han da dér med hele sin Hær.

Disse sidste Beretninger illustrere en vigtig Side af det religiøse Liv i Hedenskabet: *For Betaling, god Betaling, og store Ofre kunde man tilkjøbe sig »Gudernes« Hjælp*. Og denne Hjælp var værdifuld nok, ti »Guderne« sad inde med mange hemmelige Kundskaber om exploderende Stoffer, Elektricitet, etc. Disse hemmelige Kundskaber ville i et senere Afsnit blive gjorte til Gjenstand for speciel Under søgelse, og vi skulle derfor ikke dvæle ved dem her. Det, der har Betydning i nærværende Sammenhæng, er, at »Guderne«, baade de mandlige og de kvindelige, optræde som levende Mennesker ved slige Lejligheder.

Andre Exempler paa et saadant Forhold mellem Guder og Mennesker findes forøvrigt allerede i det Foregaaende. Vi skulle kun minde om, hvorledes Gestr Blinde for god Betaling faar Odin til at klare Mellemværendet med Kong Heidrek for sig. I de færøiske Folkeviser træffe vi »tolv Mærker af det røde Guld« (tólv merkur í reyðargulli) som den Betaling, man i Regeln finder passende at byde »Guderne« eller rettere, disses levende Repræsentanter, for deres Assistance (Hammershaimb, l. c. II, p. 8 og 48—49).

III. Ikke mindre instruktive ere et Par andre Fortællinger, der vise, at ganske almindelige Lægfolk i en snæver Vending med Held kunde optræde som Guder.

I den udførligere Saga om Olaf Tryggvason, der sandsynligvis skyldes Abbeden BERGR, findes optaget en Fortælling om Gunnar Helming, en af Olaf Tryggvasons Mænd, der en Dag paa Bryggen i Trondhjem havde byttet Kappe med Islænderen Øgmund Ditt. Da denne strax efter gik hen og dræbte Trønderen Halvard Hals, fik Gunnar Skyld for Drabet og ménte det raadeligst at flygte øster paa til Sverige. Dér holdtes netop paa den Tid store Ofringer; og Freyr havde længe været den Gud, man mest ofrede til. Freys »Billede« var saaledes beskaffent, at Guden kunde tale med Menneskene dér igjennem, erfare vi videre. Og Befolkningen havde den Tro, at Freyr var levende og viste sig som saadan ved forskellige Lejligheder. Dertil havde Freyr en ung og smuk Tjenestekvinde; og det var den almindelige Mening, at han havde Samleje med denne sin »Kone«. (Ok svá var mjök magnat líkneski Freyrs, at fjandinn mælti við menn or skurðgoðinu, ok Frey var fengin til þjónosta kona úng ok fríð sýnum; var þat átrúnaðr landsmanna, at Freyr væri lifandi, sem sýndist í sumu lagi, ok ætlaðu at hann mundi þurfa at eiga hjúskaparfar við kono sína). Det var forøvrigt denne Kvindes Bestemmelse, siges der, at hjælpe Freyr med at forestaa hans Helligdomme og alt, hvad dertil hørte. Hun var følgerigt hans Præstinde. Da Gunnar Helming som Flygtning kom til Sverige, henvendte han sig til denne Freys Kone og bad hende om Hjælp og Asyl i Helligdommen. Hun svarede ham, at Frey ikke syntes om det, men gav ham dog Lov til foreløbigt at blive dér i tre Dage. Gunnar erklærede den unge smukke Præstinde, at han satte meget mere Pris paa hendes Hjælp og Yndest end paa Freys; og hun gav ham da ogsaa efter de tre Dages Forløb Tilladelse til at blive dér foreløbigt endnu en halv Maaned. »Men Freyr kan ikke lide Dig«, sagde hun atter, »og jeg er bange for, at han skal blive vred paa mig.« Gunnar erklærede imidlertid, at det var netop, hvad han syntes om, at Frey hadede ham og hun hjalp ham. »Jeg ansér ham igrunden for et ikke ringe Stykke af en Djævel«, tilføjede han med elskværdig Aabenhed (»þvíat ek ætla hann eigi meðalfjanda vera«). Ved sit muntre og raske Væsen gjorde Gunnar sig mere og mere afholdt, jo længere han blev dér; og da Præstinden saå, at Tjenestefolkene syntes godt om ham, besluttede hun at optage ham iblandt dem. Han skulde da blive dér Vinteren over og følge med,

naar Frey drog rundt og modtog Offer af Befolkningen for at give den et godt Aar. Gunnar fik saaledes ligefrem Ansættelse ved Helligdommen og var meget taknemmelig mod sin smukke Velynderske. Da Tiden kom til Opbrud, ordnedes Processionen saaledes, at Freyr og hans »Kone« kjørte i en Vogn — som det synes, et Enspænder-Kjøretøj — medens deres Tjenestefolk gik til Fods foran Vognen (skyldo þau Freyr ok kona hans sitja í vagni, en þjónustomenn þeirra skyldo gánga fyrir). Det var imidlertid, som sagt, om Vinteren, og de havde en lang Vej at tilbagelægge mellem Fjeldene, før de kom til deres Bestemmelsessted. Det blev stærkt Snéfog og vanskeligt at komme frem. Gunnar blev sat til at følge Vognen og lede Hesten; og han blev snart alene tilbage med Frey og Præstinden, medens de andre Tjenestefolk løb fra dem for des hurtigere at komme i Ly. Da Gunnar en Tid lang havde ledet Hesten, var han bleven saa forkommen og træt af at stride mod Vejret, at han uden videre satte sig op i Vognen til Frey og hans »Kone«, og lod Hesten selv sé at finde Vejen. Præstinden sagde imidlertid til ham: »Tag fat igjen og led Hesten; ellers kan det hælde, at Freyr vil falde over Dig.« Han gjorde det da igjen en Stund, men blev omsider saa forkommen, at han erklærede, hellere at ville tage imod et Anfald af Freyr, end blive ved længere. *Freyr fór da ud af Vognen, og de tog Livtag og brødes* (Freyr ræðst þá or vagninum, ok taka þeir fáng). Gunnar var udmattet og troede allerede, han skulde ligge under, *da Freyr paa éngang begynder at snuble og falder.* »Djævelen«, som havde været skjult i Gudebilledet, hedder det videre, *løb da ud deraf, og tilbage blev liggende et tomt Træhylster* (- - tekr Freyr at hrata fyrir honum, ok því nærst fellr hann; hleypr þá or líkneskinu sá fjandi, er þar hafði í leynzt, ok var þá tréstockkr einn tómr eptir). Gunnar forlangte nu af Præstinden, at naar de kom til en Bygd, skulde hun sige, at han var Freyr; ellers vilde han løbe fra hende og overlade hende til sin Skjæbne. Hun gik ind paa hans Forlangende; og *han iklædte sig nu Afgudens Dragt* (fór hann þá í búnat skurðgoðsins). Vejret begyndte nu at klare op, og omsider naaede de til det Sted, hvor Offergildet var beredt for dem. Mange af deres Folk, som skulde fulgt dem, traf de dér igjen; de vare ankomne forinden (var þar fyrir mart þeirra manna, er þeim skyldu fylgt hafa). Befolkningen der paa Stedet opfattede det som et Tegn paa Gudens Magt, at han tilligemed sin »Kone« var naaet til Bygderne i et saadant Vejr, og det uagtet

alle deres Folk vare løbne fra dem.¹ De drog nu videre omkring fra det ene Offergilde til det andet hele Vinteren; og »Freyr« var stadigt meget ordknap (var Freyr jafnan fátalaðr við aðra menn). Han vilde ikke længere have, at man slagtede Kvæg til Ære for ham eller overhovedet bragte ham Slagtofre; han vilde intet andet Offer have end Guld og Sølv, gode Klæder og andre saadanne værdifulde Sager. Da nogen Tid var gaaet, ménte man at kunne sé, at Freys Kone var frugtsommelig, og der blev stor Glæde blandt Svenskerne over dette særlige Tegn paa deres Guds Virksomhed. Dertil kom, at Vejret var saa mildt, og Alt tegnede saa godt som ikke før i Mands Minde. Der begyndte derfor at gaa Ry over Lande om denne Sviarnes Offergud, hvor mægtig han var (Spurjast þessi tíðindi víða um lönd, hversu blótgúð Svía er máttugr). Olaf Tryggvason fik imidlertid Nys om, at det var Gunnar Helming, der spillede Freys Rolle i Sverige, og sendte hans Broder Sigurd afsted for at faa ham tilbage. Kongen havde nemlig tillige faaet at vide, at det var Øgmund Ditt, der havde dræbt Halvard Hals, og at Gunnar saaledes med Urette var bleven mistænkt for at have øvet denne Gjerning. Det lykkedes Gunnar tilligemed Freys Præstinde at slippe bort fra Svenskerne, før disse opdagede Sagens Sammenhæng.² Da deres Flugt rygtedes, fattede Svenskerne dog Mistanke og satte efter dem, men det var for sént. Gunnar var i god Behold kommen til Norge, og Freys Præstinde, nu hans Hustru, lod Kong Olaf døbe. (Fornm. Sög. II, p. 73—77, l. c., cap. 173).

Freyr er, som bekjendt, Solen personificeret eller, om man vil, Solens Repræsentant paa Jorden. Og at Solen ogsaa andet Steds har været dyrket som her, d. v. s. havt en Kvinde som Mellemed mellem sig og Menneskene, sées bl. A. af de Traditioner, S. HERNÁNDEZ DE SOTO har samlet i det spanske Extremadura. I Eventyret »El

¹ Der tilføjes her, at Folk ogsaa glædede sig over, at Freyr nu kunde gaa omkring og spise og drikke som andre Mennesker. Dette turde være den kristne Bearbejders Tilsætning, ti der siges jo til en Begyndelse, at Svenskerne troede, at Freyr var levende. Samme kristne Bearbejder lader ogsaa Gunnar slaa Freys Træhylster i Stykker, hvilket heller ikke passer med, at han strax efter selv tager det paa. Derimod stemmer det godt nok med, hvad de Kristne i slige Tilfælde plejede at gjøre. Freys Uheld i Brydekampen skulde ogsaa være en Folge af, at Gunnar i det Øjeblik tænkte paa at vende tilbage til Kristendommen, hvilket dog ikke hindrer ham i, strax efter selv at agere Freyr.

² Hvad der blev af den egenlige Freyr, høre vi Intet om, men den Omstændighed, at Kong Olaf faar at vide, at det er Gunnar, der agerer Freyr, tør maa-ské antages for et Livstegn fra ham.

Palacio de las tres Naranjas« (Bibl. d. l. Trad. Pop. Esp., X, p. 39 ff) er der en ung Mand, der skal søge sin tilkommende Brud i »Paladset med de tre Oranger«. Han gaar og gaar for at finde det, og kommer omsider til et »Palads«, *hvor han træffer »una joven«, en ung Kvinde*. Han beder hende om Oplysninger angaaende »Paladset med de tre Oranger.« — »Jeg véd ikke, hvor det er,« svarede hun, »men *min Fader, Solen*, kommer strax, og han véd det maaské.« I det samme oplyses »Paladset«, og Solen kommer ind og raaber: »Datter, jeg lugter Menneskekjød; giv mig det strax, eller jeg dræber Dig selv.« — »Ak, Fader, det er kun en stakkels ung Mand, der spørger om »Paladset med de tre Oranger«, og jeg har svaret ham, at I maaské vidste Besked om, hvor det er.« — »Jeg kjender ikke det Palads,« svarer Solen, »men lad ham gaa til min Søster, Maanen; hun véd muligt Besked derom.« Osv. — Som man sér, er Solen her en gammel Bulderbasse, der dog ret let lader sig tæmme af sin »Datter.«

Forat komme tilbage til Norden, saa finde vi i »HRÓMUNDAR SAGA GREIPSSONAR« (cap. 2) et andet Exempel paa, at en Lægmand spiller en Guds Rolle, og det ovenikjøbet selve Odins. Hrómundr er i den danske Konge Olafs Følge paa et Tog mod Norge; og da de har Uheld med sig deroppe, og Kongens bedste Mænd ere faldne, tager Hrómundr, fortælles der, en Kølle i Haanden, *binder sig et graat og sidt Gedeskjæg om Hagen og sætter en sid Hat paa sit Hoved* (hann tekr sér kylfu í hönd, bindr sér grátt ok sítt geitarskegg, ok setr síðan hatt á höfuð sér). Saaledes udrustet gaar han paany i Kampen og fælder den fjendtlige Høvding, Hraungviðr. (Fornald. Sög. Norðrl., utg. af C. C. Rafn, II, p. 366—67).

IV. Om *Thor* fortælles der adskilligt, som kunde anføres i nærværende Sammenhæng, som Vidnesbyrd om Præstens og Gudens Identitet. Men det maa være nok her at anføre nogle faa Træk.

I »EGILS SAGA EINHENDA OK ÁSMUNDAR BERSERKJABANA«, der øjensynligt først er optegnet efter lange Tidens Overlevering fra Generation til Generation gennem Folkemunde, sejle Fortællingens to Helte en Vinter nordpaa til Jötunheim. De gik paa Jagt i Skovtykningerne og skjød Dyr og Fugle, men det var ikke altid, de fik noget. Saa kom de en Dag til en Dal, som der løb en Aa igjennem; og ved Aaens Bredder græssede en stor Flok Geder med mange fede Bukke. De gav sig strax i Færd med at fange en Buk og vilde til at slagte den, da de fik Øje paa et kvindeligt Væsen oppe i Klipperne, der

spurgte, hvor de turde være saa frække at stjæle af Dronningens Bukke. Den Spørgende var en lille tyk En; hun havde det mere i Drøiden end i Højden, staar der; og paa deres Spørgsmaal om, hvem hun var, svarede hun, at hun hed Skinnefja, og hendes Moder, Arinnefja, var Dronning her i Jötunheim. Enden paa det blev, at Egil og Aasmund fulgte med hende hjem til Moderen, der modtog dem vel, og foreslog at de skulde fordrive Tiden med at fortælle hverandre hver sine Oplevelser. Aasmund begyndte og Egil fortsatte, hvorpaa Turen kom til Arinnefja, der fortalte, at hun var Datter af en Jötun ved Navn Öskrauðr og hans Dronning Kula. Dette Par havde atten Døtre, af hvilke hun selv var den yngste og, efter alle Menneskers Sigende, den kjønneste. Hendes Fader og Moder døde samtidigt og bleve »begravne og givne til Troldene« (ok vóru þau tyrfd ok tröllum gefin); Døtrene fik alt deres Guld og Sølv, men to Farbrødre, de havde, fik Landet. »Mine Søstre vilde byde over mig,« fortsætter hun, »og satte mig til at forrette alt Slags Arbejde; og hvis jeg gjorde Indvendinger, saa pryglede de mig. Det Liv syntes jeg ikke om; og *saa henvendte jeg mig til Thor og lovede ham en Gede-buk* — han kunde vælge af Hjorden, hvilken han selv vilde — naar han vilde ordne Forholdet mellem os Søstre. *Thor kom da hjem til os*, og indlod sig med min ældste Søster og laa hos hende om Natten; men de andre Søstre blev misundelige paa hende og slog hende ihjel om Morgen. Thor bar sig ad paa samme Maade med alle mine Søstre, og han laa hos dem allesammen, og de blev alle slaede ihjel; men travlt havde de alle havt med at sige til hverandre, at om det skulde hændes, at nogen fik et Barn med Thor, skulde det hverken voxte eller trives. *Til sidst laa Thor hos mig og skaffede mig Tøsen dér*; og for hendes Vedkommende er det slaet til, hvad de spaaede, for hun er nu en Alen mindre, end da hun kom til Verden. Thor gav mig hele Arven efter mine Søstre, og siden har han altid staet mig bi.« Men da hun havde faaet de mange Penge, fik hun ogsaa Lyst til en Mand, fortalte hun videre, og kastede sine Øjne paa Hring, en Søn af Smaalanden Konge. Denne giftede sig imidlertid med Ingeborg, Datter af Gautlands Konge. Arinnefja blev nu skinsyg paa Ingeborg; men denne Skinsyge bragte hende kun i Forlegenheder, hvorom hun videre fortæller meget, som ikke vedkommer os her. (Rafn, Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 371 ff og 389 ff, l. c., cap. 5 og 12).

ODDR SNORRASON fortæller i sin Krønike om Kong Olaf Trygvason, at denne, engang han sejlede langs med Kysten, blev anraabt

af en Mand, der stod paa en Klippe ved Søen og bad om Lov til at sejle med. Kongen lod Skibet løbe ind, hvor Manden stod, og tog ham ombord. *Det var en smuk Mand med rødt Skjæg* (siá maðr var friðr síonum, oc hafði rautt skegg); han lo ad de Andre, og de ad ham, og han førte paa forskjellig Maade mange store Ord i sin Mund. Blandt Andet paastod han, at der ikke gaves den Ting, de kunde spørge ham om, og som han ikke vidste Besked om. Kongen spurgte ham da ud om det Land, hvis Kyst de havde for Øje, og han svarede: »Herre, det Land, vi sejler ud for, blev fordum bebygget af nogle Riser, men saa hændtes det, at de fik en brat Bane og døde alle, paa to Kvinder nær; det var alt, hvad der blev tilbage. Og saa hændtes det, Herre, at *der kom Folk fra Østerlandene og fæstede Bo her i Landet* (menn tócu at byggja land þetta, þeir er menndskir váro or austr hálfu heimsins); og disse to store Kvindemennesker, Herre, voldte dem meget Bryderi og fortrædigede dem paa mange Maader. Saa tog Befolkningen den Beslutning, Herre, *at kalde dette røde Skjæg til Hjælp, og strax tog jeg min Hammer og min Pansersærk, og slog de Kvinder ihjel* (oc þá tócu menn þat til ráðs, herra, at heita á þetta hit rauða skegg til fulltings sér; oc þegar iafnskiótt tóc ec hamar oc serk mér, oc laust ec þer til bana).« Og som han sagde dette, løb han agter ud i Skibet og styrtede sig for Alles Øjne i Søen. »Sé, hvor Djævelen er fræk,« ytrede Kong Olaf; »gik han ikke lige frem for vore Øjne!«

Saaledes fortælles denne Begivenhed i den arnemagnæanske Parafrase af Odds Krønike (Fornm. Sög. X, p. 328—29, l. c., cap. 55). I den anden, af P. A. Munch udgivne Bearbejdelse, hedder det om Thor, at han var *ikke høj og af rød Ansigtssfarve* (ecke har ok ravð littaðr), og her er ikke Tale om nogen Pansersærk: »Jeg slog Kvinderne ihjel med min Hammer,« siger han kort og godt (»ok drap ek konvrnar með hamri minom.« L. c., c. 46, p. 44).

Olaf Tryggvason havde endnu et andet Møde med Thor, hvor han kom adskilligt nærmere i Berøring med »Djævelen« end her, efter hvad der fortælles i den Beretning derom, som Abbed BERGR har optaget i sin store »Olaf Tryggvasons Saga«. Kong Olafs Søster Ástriðr var gift med Erling Skjalgsson, der afslog Jarletitlen for at kunne kalde sig Norges største Herse. Denne Erlings Fader, Þórólfr skjálgr, fortælles der her, var bleven indebrændt af en Mand ved Navn Rögnvaldr, som han i sin Tid havde gjort til Træl efter at have dræbt hans Fader. Rögnvalds Søn, Gunnar, havde været Thor-

olfs Yndling; og Faderen frygtede nu, at han skulde forraade, at det var ham, der havde indebrændt Thorolf. Han tog derfor Drengen, bandt ham fast i en Baad og lod den drive ud paa Havet. Baaden drev Nord paa og blev bjerget af en ivrig Hedning og »Blótmaðr«, der boede paa en Ø og dér havde en stor Helligdom, viet til Thor. Da han var barnløs, tog han Drengen i Søns Sted og kaldte ham Rauðr efter den røde Dragt, han havde paa, da han fandtes i Baaden. Raud arvede ham og blev selv en ivrig Offermand; og det sagdes, at han ved store Ofre fik Thors Billede dér i Helligdommen til at tale med sig og til at bevæge sig, saa man saa det gaa ud omkring med ham om Dagen. Raud gik sig jevnligt en Tur med Thor omkring paa Øen (ok er svá sagt, at hann magnaði með miklum blótskap líkneski Þórs þar í hofinu, at fjandi mælti við hann or skurðgoðinu, ok hrærði þat svá, at þat sýndist gánga úti með honum um dögum, ok leiddi Rauðr þat optliga með sér um eyna). En Morgen, da Raud, som han plejede, gik op i Helligdommen, fandt han Thor i meget mismodigt Lune og utilbøjelig til at svare paa hans Spørgsmaal. Raud undrede sig herover og spurgte ham, hvad der var i Vejen. Thor svarede nu, at det var ikke uden Grund, at han var i ondt Lune; han var meget betænkelig ved, at visse Folk, som han syntes meget lidt om, havde sat sig for at ville besøge Øen. Raud spurgte, hvad det var for Folk; og Thor svarede, at det var Kong Olaf Tryggvason og hans Mænd. »Blæs Du din ,Skeggraudd« imod dem,« svarede Raud, »og lad os modstaa dem det bedste, vi kan.« Thor sagde, at det vilde næppe hjælpe stort. Men de gik dog ud sammen; og Thor pustede gennem sit Overskjæg og blæste sin »Skeggraustr«. Der kom da saa stærkt et Stormvejr mod Kongen, at han ikke kunde staa imod, men maatte gaa tilbage til den Havn, han lige havde forladt (en þó gengu þeir út, ok blés Þórr fast í kampana, ok þeytti skeggraustina; kom þá þegar andviðri móti konungi svá styrkt, at ekki mátti við halda, etc.). Kongen havde imidlertid foresat sig, at han vilde til Øen; og en Dag, Raud kom op i Helligdommen, traf han Thor meget gnaven og mørk i Hu. Raud spurgte, hvad der var i Vejen; og Thor svarede, at nu var Kongen kommen til Øen. »Vi skal staa ham imod af yderste Evne, og give os ikke for det,« sagde Raud, men Thor ménte, der var ikke stort at gjøre. Olaf sendte nu

¹ Ordet er ligesaa uoversætteligt som »Mylerne« foran p. 124. Det synes tilmed forvaklet; nogle Linier senere skrives »Skeggraustr«. Det fremgaar dog af Sammenhængen, at det maa have været et Apparat, man blæste eller pustede igennem.

Bud efter Raud; men Raud blev rolig, hvor han var, og havde ingen Hast med at efterkomme Kongens Befaling. Saa gik Kongen op til Rauds Gaard og lod Øens Befolkning sammenkalde dér, hvorpaa han sagde, at han var kommen for at kristne dem alle, og holdt en lille Tale om Kristendommens Fortrin fremfor Hedenskabet. Heri sagde han om de hedenske Guder, at de ikke vare Guder, skjønt de kaldtes saa; deres Billeder var kun Fremstillinger af slette Mennesker (er líkneski ero gjör eptir illum mönnum), og de kunde ikke hjælpe Andre, da de selv vare blinde og døve, livløse og maalløse, og ikke kunde bevæge sig, men maatte bæres af Mennesker, *eller ogsaa var det Djævelen, der bevægede dem ved Svig og Blændværk*, for derved at føre Menneskene bag Lyset (eðr fjandinn hræri þá með sínu falsi ok sjónhverfingum, etc.). Raudr svarede bl. A.: »Ikke maa det siges, at vor Gud Thor, der bór her i Helligdommen, kun formaar lidet, ti han kan forudsige, hvad der vil ské i Fremtiden, og en trofast Støtte har han været mig, naar jeg trængte dertil; derfor vil jeg ikke bryde vort Venskab, saalænge han er tro mod mig.« Kongen spurgte nu Raud, om det ikke var ham bekjendt, at han ofte havde skilt Folk ved Liv og Gods, naar de havde vægret sig ved at antage Kristendommen paa hans Bud. Hvortil Raud erklærede, at han ikke lod sig bevæge ved Trudslar: »Men da Du holder saa fast ved dine Forehavender herangaaende, og Du siger, at din Gud er saa altformaaende, og kan alt, hvad han vil, saa maa han vel ogsaa kunne gjøre dig saa stærk, at Du mægter at udføre et stort Arbejde. Du kalder Thor ringe og magtesløs, men jeg venter, at Du vil faa andet at mærke. Nu vil jeg lade gjøre et stort Baal; og saa skal Du og Thor gaa derhen hver fra sin Side og tage hinanden i Haanden; og den, der trækker den Anden over paa sin Side af Ilden, skal da holdes for at have sejret. Men jeg tænker, at her skal Thor vise sig at have den stærkeste Haand.« — »Har Nogen hørt slig Tale før?« svarede Kongen. »Ingen Mand har endnu dristet sig til at sende mig selve Djævelen paa Halsen, naar jeg bød ham antage den hellige Tro! Og dog vil jeg gaa med til dette, stolende paa den almægtige Guds Miskundhed, etc.« Han gjør det kun til en Betingelse, at ingen Mand maa hjælpe den, der ligger under i Kampen. Der blev da antændt et stort Baal. *Thor gik hen til Ilden, skjønt han nødigt vilde; og han og Kongen tog hinanden i Haand og trak godt til. Men Thor tabte Fodfæste, snublede over et Stykke Brænde af Baalet og faldt ind i Ilden, hvor han i kort Tid brændte til Aske* (Þórr gek at eldinum ok

var þó tregr til, tókust þeir konúgr í hendr ok sviptust fast, Þórr lét fyrir, drap hann fótum í eldstokkana, ok steyptist á eldinn fram, brann hann þar á lítilli stundu at avsku). Kongen, som ingen Skade havde taget, ménte, at nu maatte det være klart for Alle, at det var en daarlig Tro, de Folk havde, der satte deres Lid til Thor, siden han ikke engang kunde redde sig selv fra at brænde op. Raud erkjendte, at Kongen havde sejret over Thor, og erklærede, ikke mere at ville tro paa denne; men døbes vilde han dog heller ikke, hvorfor Kongen tog ham med sig som Fange. Siden antog han dog Kristendommen, tilligemed sin Fader, Rögnvald. (L. c. cap. 145, 150 og 155, Fornm. Sög. I, p. 289—95, 302—306, II, p. 17—19).

Denne Thor synes at være en anden end den, der kom ombord til Kong Olaf paa hans Skib. I Anledning af, at Thor her kommer af Dage, kan der mindes om, at noget ganske Lignende hændes i en af de færøiske Folkeviser fra Middelalderen, »RAGNARLIKKJA«. Viljorm er bleven dræbt af Girtlands Konge; og hans Søn Hergeir faar siden, da han voxer til, Sjúrdur, Virgar og Nornagestur til at hjælpe sig at hævne Faderens Død. Kongen af Girtland ruster sig paa sin Side og faar Hjælp af sin Søstersøn Ragnarlikkja, der »har otte Hoveder paa sin Krop«, af »de tolv Djaknir fra Lurkustrond«, og endelig af »Thor fra Tröllabotn«, der kommer »med Hammer og Tang i Hænde« (str. 57):

»Hår kom mangur maður saman,
[so kvædi eg til enda,]
hår kom Tórrur úr Tröllabotnum,
bår hamar ok tong í hendi.«

I Kampen fælder Sigurd Ragnarlikkja, Vidga de tolv »Djaknir«, Hergejr Kongen, og Nornagest *hugger Hovedet af Thor* (str. 86):

»Fram kom Tórrur af Tröllabotni
við hamri í hondum vá,
tåð vár hin snarpi Nornagestur,
hjó hans hövur frá.«

(Hammershaimb, Færøiske Kvæder, I, p. 131—38).

At Thor her optræder med Hammer og Tang i Hænde turde være et Vidnesbyrd om, at den Tradition, der ligger til Grund for Visen, er meget gammel. I Tidens Løb er da paa Færøerne Sigurd Faafnisbanes, Vidga Velentssøns og Nornagests Navne satte ind istedenfor andre, som ere gaaede i Glemme, paa samme Maade, som i Visen om Jomsvikingerne og Haakon Thorgerde Høldabrud er

blevet til »Guðrun Illgerðsfrú«, ɔ: Vølsunga Sagas Gudrun Gjukesdatter (L. c. II, p. 48—50).

Naar man nu erindrer, at i »VÖLUSPÁ« (str. 56, Möbius' Udg., p. 8) og GYLFAGINNING (c. 51, Rasks Udg. p. 73) Thor dør som Følge af den Gift, Midgardsormen har udspøjet paa ham, saa sé vi altsaa, at *Thor dør idetmindste tre forskjellige Gange*. Ligesom den ene Odin afløser den anden, saaledes maa ogsaa den ene Thor have afløst den anden. Ligesom Odin kaldes baade Herjan (Gylfag, Grimnism., etc.), Herjans Fader (Hyndluljóð, str. 2) og Herjans Søn (Hrólf's Saga Kráka), betegnes Thor baade som Hlórríði (Hýmiskviða, Þrymskviða, etc.) og som Fader til Hlórríði (Langfeðgatal, Script. Rer. Dan., I, p. 3), som Vingþórr (Þrymskv.) og som en af Vingþórs Forfædre (Langfeðgatal, Frá Fornjóti, etc.). Og ligesom der paa samme Tid maa have existeret flere forskellige Odiner, maa ogsaa Thor have existeret i Flértal: den levende Thor, som Raud havde i sin private Helligdom paa Øen, kan, som nys bemærket, næppe have været den samme, som kom ombord i Olaf Tryggvasons Skib, eller som viste sig i Styrbjørn Sviakappes Lejr.

V. Et lignende Forhold møder os hos visse *finske* »Guder«, af lignende Karakter som Odin eller Thor. I begge Varianter af »HERVARAR SAGA« omtales Jötunheim som liggende nordpaa i Finmarken (svá er sagt, at í fyrndinni var kallað Jötunheimar norðr í Finnmörk), og i Jötunheim var der en Konge, som hed *Guðmundr*. Han havde sit Sæde paa Grund i Landskabet Glasisvellir. Han var »blótmaðr mikill« og dertil vís og mægtig (vitr ok ríkr). Han og hans Mænd levede mange Menneskealdre (lifðu marga mannsaldra), og Folk troede, at »Udáins-akr«, det Sted, hvor man ikke døde, laa i hans Rige. Umiddelbart efter siges der dog, at *efter Guðmunds Død ofrede Folk til ham og kaldte ham deres Gud* (Eptir dauða Guðmundar blótuðu menn hann, ok kölluðu hann goð sitt. Fornald. Sög. Norðrl. I, p. 513. Jfr. p. 411).

Dette er væsenligt det Samme, som f. Ex. Snorri Sturluson i sin »Ynglinga Saga« fortæller om Odin. Og ligesom Odin stadigt er levende, saaledes ogsaa Guðmund. Da Hervör kommer til ham, efter at hun har hentet Tyrving paa Samsø, er han hundrede Aar gammel. Hun ægter hans Søn Höfund; og deres Søn Heidrek, som udvandrer til Landene syd for Østersøen, bliver altsaa Guðmunds Sønnesøn. Men medens dette foregaar i den graaeste Oldtid, ikke længe efter, at Odin er kommen til Norden, fortæller »ÞORSTEINS SAGA BÆAR-

MAGNS«, at paa Olaf Tryggvasons Tid er Goðmundr paa Glæsisvellir en yngre, kraftig Mand, udmærket ved sin ualmindelige Højde. Men samme Saga giver os ogsaa Forklaringen heraf, og lægger den tilmed i selve den Paagældendes Mund: »Min Fader hed Ulfhédin Trausti«, siger han, »men *han blev kaldt Goðmundr som alle Andre, der herske paa Glæsisvellir*« (hann var kallaðr Goðmundr sem allir aðrir, þeir á Glæsisvöllum búa, L. c., cap. 5, Fornm. Sög. III, p. 182—83). Kong Olafs Hirdmand, Thorstein Bæarmagn, til hvem disse Ord ere rettede, er kommen til Søs til Godmunds Land, der maa grænse til den botniske Bugt, saasom Thorstein, for at komme dertil, sejler »i Austrveginna«, d. v. s. til den Kyststrækning, der dannes af det nuværende Finland, Ehstland, Livland, Kurland og Preussen (i snevrere Betydning). I »HERRAUDS SAGA OK BOSA« ligger Glæsisvellir endogsaa østen for Bjarmaland, d. v. s. Ehstland. Der omtales heri, hvorlunde Jomalis Helligdom i Bjarmaland forestodes af Kongens Moder; og da denne forud vidste, at hun ikke havde en Maaned tilbage at leve i, *drog hun formummet østenpaa til Glæsisvellir*¹ (fór hún hamfari austr á Glæsisvöllu) for at hente Hleiðr, Kong Goðmunds Søster, som hun vilde, skulde forestaa Helligdommen efter hende (L. c., cap. 8, Fornald. Sög. Norðrl. III, p. 210).

I »Thorstein Bæarmagns Saga« siger Goðmundr imidlertid videre til Thorstein, at han, saavelsom hans Fader, var skatskyldig til Kong *Geirravödr*, der býr i Geirravörgarödr, og følgelig er den egentlige Hersker i Jötunheim. Denne Geirravödr er en stor Troldmand; og da han mærker, at Godmund ikke gjerne lyder ham, forsøger han at tage ham af Dage ved Gift. Thorstein Bæarmagn advarer imidlertid Godmund og *dræber Geirraud* (L. c., cap. 9, p. 193—94).

Dette er ikke første Gang, at Geirraud bliver dræbt. I »ÖRVARODDS SAGA« (c. 23) berettes, at Fortællingens Helt, der formedelst

¹ Plinius (Hist. Nat. XXXVII, cap. 3, sect. 11) omtaler en »Ø«, som Germanicus Caesars Folk kaldte »Glaesaria«, men »Barbarene« »Austeravia« (»Austrveg«).

I »Helgakviða Hundingsbana I« (str. 32, Möb. Udg. p. 106) nævnes en Gudmundr, Søn af Granmarr, der býr ved Gnípalunden, som ogsaa i Thorstein Bæarmagns Saga omtales i Forbindelse med Gudmund. Eddadigtet betegner denne Gudmund som »göðborinn«, »gudbaaren«, »gudefödt.«

I »Helga þátr Þórissonar« (Fornm. Sög., III, p. 135—41) omtales Gudmund som et »Trold«, hvad der forøvrigt noget nær vil sige det Samme, som den nettere Betegnelse i Eddadigtet. Den gamle Thorir takker Olaf Tryggvason, fordi hans Søn Helgi er kommen ud af »Troldenes« Hænder (- - ok þakkaði hann honum vel, er sonr hans var aprtr kominn or trölla höndum, l. c. p. 141).

sine berømte Pile kaldes »Pile-Odd« (»Örvar-Oddr«), efter at have opholdt sig en Stund i Danmark, drager ud for at opsøge sin gamle Modstander, Ögmundr Eyþjólfsbani. Rauðgrani, der en Tid lang har levet sammen med Odd og et Par andre Vikinger som deres Kammerat, har sagt ham, at Ögmund befinder sig *øster paa, hos Geirrödr Jötun i Geirrödargarðr*, og har ægtet dennes Datter Geirriðr. Baade Fader og Datter ere *i højeste Grad troldkyndige*, tilføjer Rauðgrani (»Austr er hann kominn til Geirröðar jötuns í Geirrödargarða, ok hefir fengit Geirriðar dóttur hans, ok eru þau bæði hin mestu tröll, etc.«). Geirrödr anretter et stort Nederlag blandt Odds og hans Stalbrødres Mandskab, men det lykkes dog Odd at træffe ham med en Pål i Brystet, *saa han falder død til Jorden* (- - - - hann fell dauðr at jörðu). Siden skyder Odd ogsaa Geirriðr. — Efter at denne Daad var lykkeligt fuldbragt, var Rauðgrani intet Steds mere at finde, og Folk ménte, at denne Mand i Virkeligheden havde været Odin (þykkir mönnum sem Óðinn muni þat verit hafa reyndar. Fornald. Sög. Norðrl., II, p. 253—54).

SAXO GRAMMATICUS (Lib. VIII) har en længere, interessant Beretning om en Expedition, som en dansk Konge Gorm foretog til det Land, hvor *Geruthus* hersker, og om hvilket en af hans Mænd, Thorkillus, havde fortalt ham mange mærkelige Ting. Kong Gorm (der af Saxo siges at være Fader til den bekjendte jyske Konge Gautrek, Carl den Stores Samtidige) drog imidlertid ikke mod Øst, som Odd og Thorstein, men *mod Nord*, op forbi Hálogaland, til de bageste Dele af Bjarmaland, til »Biarmia ulterior«. Det synes altsaa, at Gorm er sejlet norden om Norge til det Inderste af det Hvide Hav, og derfra er trængt frem til Karelen eller Ingermanland. Efter en majsommelig Fart i koldt Vejr, gennem store Skove, træffe Gorm og hans Mænd en Aften *Guthmundus*, der her, ligesom i de islandske Sagaer, skildres som en ualmindeligt høj og ansélig Mand (inusitatae magnitudinis vir); han kaldes her *Broder til Geruthus*. Gudmund modtager de Fremmede venligt og vil beværte dem i sin Hal; men Thorkil, der stadigt fungerer som Vejviser, raader sine Landsmænd fra at spise af Maden, da de derved udsætte sig for at miste Erindringer om Hjemmet og viljeløst komme til at forblive i det fremmede Land Resten af deres Liv. Thorkil advarer ogsaa de Danske mod at forelske sig i Gudmunds tolv smukke Døtre, der varte op ved Bordene, da dette vil have lignende Følger. Ligesom i »Thorstein Bæarmagns Saga« er der en Flod eller Grav, som man maa

passere for at komme til Geirrauds Borg; og over dette Vand fører en guldbelagt Bro, som Gorm og hans Mænd røbe Lyst til at gaa ud paa. Men Gudmund holder dem tilbage med den Besked, at denne Bro skiller Menneskeverdenen fra de overnaturlige Væseners Verden, og ikke maa betrædes af nogen Dødeligs Fødder (Cujus transeundi cupidos a proposito revocavit, docens, eo alveo humana a monstrosis rerum secrevisse naturam, nec mortalibus ultra fas esse vestigiis). Omsider lader han sig dog bevæge til at sætte hele Skaren over Vandet i Baade. De faa snart Øje paa Helligdommen, der ligger indhyllet i en Røgsky og omgivet af Palisader. Paa Bjælkernes Spidser sad der Menneskehoveder, Rester af en større Menneskeofring, og udbredte en utaalelig Stank. Ved Hjælp af en Stige slap de ind, og fandt nu sorte, fantastisk formummede Skikkelser (atrae informesque larvae) farende omkring derinde; og den Larm, disse Spøgelser gjorde, var ligesaa modbydelig som deres Udseende. Omsider fandt de Danske, i Overénsstemmelse med, hvad Rygtet havde fortalt, den Klippehule, hvori Geruthus troned. Loftet saå ud som dannet af lutter Pile, Gulvet som dannet af lutter Slinger, men Alt var tilrøget og sværtet af et tykt Lag Sod. Paa Sæder af Jern sad der tilsyneladende livløse Figurer i Skikkelse af alleslags overnaturlige Uhyrer. Kun Dørvogterne lod til at være levende; de saå halvvejs ud som Gedebukke, og nogle af dem truede med Knipler, medens andre med uanstændige Gebærder vendte deres Gedebukke-Bagparter mod de Fremmede. Da disse vare komne ind i Hulen, saå de, at der sad en gammel Mand paa et ophøjet Sæde, men *hans Legeme var gjennemboret*, og Klippevæggen bag ham sprængt (Procedentes - - - in editiore quodam suggestu senem pertuso corpore discissae rupis plagae adversum residere conspiciunt). Endvidere laa der tre Kvinder derinde, der saå ud, som om deres Rygge havde taget Skade (veluti dorsi firmitate defectae). Thorkil forklarede, at det var Thor, som havde kastet et Stykke gloende Jern tvers igjennem Geirraud og ind i Klippen bag ham. Kvinderne havde Thor ligeledes ramt, men med en Lynstraale. Inde i Hulen fandt Gorm og hans Mænd videre forskjellige Kostbarheder, store Kar med syv Guldbaand omkring, et mægtigt Horn, prydet med prægtige Ædelstene og alleslags Figurer, og andet mere af samme Slags. Thorkil advarede mod at røre nogen af disse Ting, da man risikerede at blive hængende fast derved. Men da der i et lille særskilt Rum fandtes endnu prægtigere Ting, en kongelig Dragt med tilhørende Hovedbedækning og Bælte, kunde Thorkil selv ikke modstaa Lysten til at

forgribe sig paa disse Herligheder. Og strax greb ogsaa alle de Andre til. Men i samme Nu lød der et Drøn, saa alting rystede, og Kvinderne skreg, at man ikke skulde taale de skammelige Røveres Overgreb. Uhyrerne paa Jernsæderne, der hidtil havde siddet som livløse, blev levende og kastede sig over de Danske, mens andre kom til, udstødende hule Brøl. Af Gorms tre hundrede Mand slap kun tyve derfra med Livet (P. E. Müllers Udg., p. 420—28).

I denne Beretning hos Saxo er Geirraud altsaa ogsaa dræbt, og det af Thor. Hvorledes dette gik til, fortælles i »SKÅLDA« (c. 18, Rasks Udg., p. 112—15): Loki havde faaet Lyst til at sé, hvorledes der saå ud i Geirraudargarðr, men blev hængende fast dér. Og Geirraud vilde ikke slippe ham løs, med mindre han skaffede Thor til Geirraudargarðr, og det uden Hammer og Styrkebælte. Thor kommer virkelig ogsaa; og idet han vader over det Borgen omgivende Vand, stiger dette pludseligt. Men dette Forsøg paa at drukne ham mislykkes; og han kommer ind i Borgen, hvor der anvises ham en Stol. Da han sætter sig, hæves han i Vejret med Stolen af Geirrauds Døtre, der vare skjulte neden under den, men han sætter sin Stok mod Loftet og trykker saa kraftigt igjen, at de brække Ryggene derved. Da Thor derpaa træder ind i Hallen, tager Geirraud et Stykke gloende Jern og kaster efter ham; men Vidars Moder har forberedt Thor paa dette og givet ham et Par Handsker til at gribe det med. Thor kaster det nu tilbage mod Geirraud, saa det gaar tvers igjennem ham og ned i Jorden.¹

Saaledes dræbes Geirraud altsaa én Gang af Thor, en anden Gang af Pile-Odd, og en tredie Gang af Thorstein Bæarmagn. Han omtales overhovedet ikke i Skandinavernes Sagaer uden at blive slaet ihjel. Og dog bliver han levende paany, ligesom Odin og Thor, og ganske af samme Grunde. Syd for Østersøen, hvor Heidrek havde grundet et finsk Rige, synes han at have været repræsenteret endnu senere end i Skandinavien, ti den af Biskop Ottos Biografer, HERBORD og EBBO, omtalte Gud i Wolgast, *Gerouit*, turde være identisk med Geirraud. I det vestlige Tyskland og i visse Dele af Frankrig støde vi den Dag idag i Folketraditionerne paa Betegnelser, der minde om Geirrauds eller Geruths Navn, og saaledes bære Vidnesbyrd om Indvandring af finske Stammer ogsaa til disse Regioner. I det Hannoverske og i Westphalen er det nemlig paa sine Steder »Röds« eller

¹ I »Thorstein Bæarmagns Saga« drives en ganske lignende Sport hos Geirraud: der kastes med en Bold i Skikkelse af et Sælhundehoved, der spruder Gnister.

»*Herodis*«, der rider det samme natlige Ridt, som ellers »der Wode« eller Odin (Adalb. Kuhn, Sagen, Gebr. u. Märch. aus Westphalen, I, p. 1, og II, p. 9; jfr. Zeitschr. f. Deutsch. Mythol. u. Sittenk., I, p. 100—102). CONRAD BOTHE har i sin »Croneken der Sassen« (først trykt i Mainz 1492) opbevaret en gammel Tradition om, at der i Harzburg¹ dyrkedes en hedensk Gud ved Navn *Krodo*, hvis Billede Carl den Store ødelagde (To der Hartesborch stond eyn Affgodde, de het Krodo, den verstorde he [Kejser Carl]. Leibnitz, Script. Rer. Brunsvic., T. III, p. 286). I Franche-Comté og i Périgord tales der om »*la chasse du roi Hérode*«, ligesom andre Steder om »*la chasse à Bodé*« (Laisnel de la Salle, l. c., I, p. 173. P. Sébillot, l. c., I, p. 220). Alle disse Navne minde om Geruthus eller Geirraudr, der saaledes synes i de nævnte Landskaber at have spillet en ganske lignende Rolle, som ellers Odin spiller.

Og ligesom de græske og romerske Forfattere omtale »Odiner« som hele Folkeslag (se foran S. 110 ff.), saaledes tale de ogsaa om *hele Folkefærd af Geirrauder eller Geruther*.

Kejser AUGUSTUS siger, at under hans Regjering en romersk Flaade fra Rhinens Munding sejlede mod Øst langs Kysten, længere frem end nogen anden Romer til Lands eller til Vands endnu var naaet. »*Gjennem Sendebud søgte her Cimbrer, Charuder, Semnoner og andre af Egnens germaniske Folkefærd at slutte Venskab med mig og Romerfolket*«, fortsætter Augustus (Cimbrique et *Charudes* et Semnonnes et ejusdem tractus alii Germanorum populi *per legatos* amicitiam meam et populi Romani petierunt. Caesaris Augusti Index Rerum a se Gestarum, sive Monumentum Ancyrinum, ed. A. W. Zumpt, p. 34—35, Tab. V). PTOLEMAEUS (II, 10, l. c., p. 151) lader disse Cimbrer og Charuder (*Χαροῦδες*) bo i det nuværende Jylland,

¹ I Brødrene Grimms »Deutsche Sagen« (Berlin 1816, 8vo, I, p. 27) fortælles følgende: »Der Kötterberg (an der Gränze des Paderbornschen, Lippeschen und Corvejschen) war sonst *der Götzenberg* genannt, weil die Götter der Heiden da angebetet wurden. Er ist innen voll Gold und Schätze - - - Auf der nördlichen Seite sind Höhlen; da fand einmal ein Schäfer den Eingang und die Thüre zu den Schätzen, aber wie er eingehen wollte, in demselben Augenblick kam *ein ganz blutiger, entsetzlicher Mann* übers Feld daher gelaufen und erschreckte und verscheuchte ihn. Südlich auf einem waldbewachsenen Hügel am Fusse des Berges stand *die Harzburg*, wovon die Mauern noch zu sehen und noch vor kurzem Schlüssel gefunden sind. *Darin wohnten Hunen*, und gegenüber, auf dem zwei Stunde fernen Zierenberg, stand eine andere Hünenburg. *Da warfen die Riesen sich oft Hämmer herüber und hinüber.*« (Mundtlig Tradition dér i Egnen.)

men han bygger sandsynligvis denne Angivelse udelukkende paa Beretninger om den nævnte under Augusts Regjering foretagne Expedition. Og denne Expedition saå af »Cimbrer« og »Charuder« ikke Andet end de Gesandter, der kom for at bede om Romernes Ven-skab. Der er Intetsomhelst, der tyder paa, at Augusts Flaade gjorde Bekjendtskab med Sandrevlerne ved Jyllands Vestkyst. Den naaede næppe videre end til Elbens Munding; og det var da rimeligt nok, at de »Guder« eller »Præstekonger«, der herskede i de nedersachsiske Distrikter, hvor Romerne kunde gjøre Landgang, sendte Gesandter for at afvende mulige Fjendtligheder. Traditionerne om Rôds, Herodis og Krodo angive vistnok paalideligere end Ptolemaeus de Egne, hvor de af Augustus omtalte »Charudes« hørte hjemme.

Forøvrigt omtaler PTOLEMAEUS (III, 5, l. c., p. 201) ogsaa »Kareoter«, *Καρεῶται*, som levende i de samme Regioner som Gythoner og Finner, ved Østersøens sydlige Kyst. Det er Finner, hvis præstelige Hersker eller »Gud« fører Titlen »Geirraudr jötun« (»Gerouit«), som for Ptolemaeus blive til »Kareoter« og »Gythoner«.

Geirrauds Forekomst som natlig Rytter i visse Egne af det nuværende Frankrig, lader sig ligeledes uden Vanskelighed historisk forklare. JULIUS CAESAR omtaler nemlig, hvorledes paa hans Tid store Folkeskarer fra Germanien væltede sig over forskellige galliske Stammers Land. Helvetierne bleve saaledes nødte til at forlade deres Hjem i det nuv. Syd-Tyskland og søge sig ny Jord; og Sequanerne maatte afstaa en Trediedél af deres Land til den germaniske Høvding Ariovistus. Kort efter kom der en Skare af 24,000 »Haruder«, siger Caesar, og forlangte en anden Trediedél af Sequanernes Land for sig. Samtidigt faldt en Skare Suever ind i Gallien under Anførsel af to Brødre, hvoraf den ene hed *Cimber* (Cimberius). »Haruderne« bredte sig ogsaa over andre Dele af Gallien; og om det end lykkedes Caesar at drive Ariovistus tilbage over Rhinen, maa dog nogle af »Haruderne« være blevne i Gallien. *Ti Sequanernes Land, som »Haruderne« først slog sig ned i, var netop det nuværende Franche-Comté, hvor man endnu erindrer »la chasse du roi Hérode«.* Foruden »Harudes« havde Ariovistus b. A. i sin Hær Suever og Marcomanner, hvilket tyder paa, at det var fra det nordøstlige Germanien, at denne Folkestrøm havde sit Udspring. (De Bello Gallico, I, cap. 31, 37, 38, 51, etc., Ed. Nipperdey, Lips. 1847, p. 273—77, 288, etc.)

Som Geirraud og Thor dør flere Gange, saaledes ogsaa Freyr. I »YNGLINGA SAGA« (cap. 13, l. c., p. 11) dør Freyr i Upsala og

bliver lagt i Høj. Og hos SAXO (Lib. IX, l. c., p. 441—42) dræber Regnar Lodbrog igjen en svensk Freyr, der huserede slemt i Norge. — I Forbindelse hermed kan ogsaa erindres om den Strofe i »VÖLUSPÁ« (str. 26, Möbius' Udg., p. 4), der handler om Gullveig. Det første Drab »i Verden« (í heimi), hedder det, foregik i Hárs (den Højes, Odins) Hal, da man dér spiddede og brændte Gullveig. Dette vil efter al Rimelighed sige saa meget som, at da Odin og hans Folk i Norden grundede en ny »Verden«, fik sig et nyt Hjem, saa foretog de til en Begyndelse en Menneskeofring, i Lighed med hvad den hellige Columba synes at have gjort, da han slog sig ned paa Øen Iona (sé foran S. 32). Men »Völuspá« fortsætter:

- - - þrysvar brendu
þrysvar borna,
opt, ósjaldan,
þó hon enn lifir.

- - - *Tre Gange brændte de
den tre Gange Fødte;
ofte, ikke sjældent,
lever hun dog endnu.*

Da det synes, som om Aserne, Odins Folk, paa Grund af Gullveigs Drab komme i Strid med »Vanerne«, d. v. s. Finnerne, er det rimeligt, at Gullveig har været en finsk Præstinde; og saadanne bleve ved at existere, sandsynligvis stadigt med samme Benævnelse eller Titel. »Heidr kaldte man hende, hvor hun kom til Huse«, hedder det i den følgende Strofe (se Möbius' Udg. p. 260 og 269). Og Heidr er i ethvert Fald en ligesaa permanent Figur i Gudekredsen eller Præsteskabet, som Odin selv.

VI. I et Sagabrudstykke, som Rafn har optaget i sin Udgave af »Fornaldar-Sögur Norðrlanda« (I, p. 371—72), og som menes at være et Brudstykke af den tabte »SKJÖLDUNGA SAGA« (jfr. Snorre, Ynglinga Saga, c. 33, l. c. p. 27), omtales, at Kong Ivar Vidfadmí, efter at have underlagt sig en stor Dél af Norden, ogsaa drager til Gardaríke for at erobre dette Land. Da han er naaet derhen, drømmer han, at en stor Drage kommer flyvende ind fra Havet, men fra Landet mødes med Torden og Lynild, saa den forsvinder. Ivar lader kalde sin Fosterfader Hörðr og beder ham tyde Drømmen for sig. Hörðr vil først nødigt, siger, han er for gammel til Sligt, men erklærer dog til Slut, at Drømmen varsler Kongens Død. Kongen byder ham komme ud paa Skibet til sig, men Hörðr, der aner, at det ikke er for det Gode, at Kongen ønsker ham nærmere, bliver staaende paa Stranden. Ivar gjør ham da det Spørgsmaal: »Hálfðán Snilde, hvem af Aserne var han?« — »Mellem Aserne var han Baldr (Hann

var Baldr með Ásum),« svarer Hörd, »og alle Guder begræd ham; han lignede ikke dig.« Ivar nævner videre tre andre Konger og spørger, hvem af Aserne de var. Hörd jevnfører dem henholdsvis med Hænir, den frygtsomste, Hermod, den modigste, og Heimdal, den dummeste af Aserne. »Hvem af Aserne er jeg?« spørger saa endeligt Ivar. »Du er vist den værste Orm, der er til, den de kalder for Midgardsormen,« svarer Hörd spottende. Forbitret vil Kongen springe i Land for at kaste sig over ham: »Spaar Du mig Død, skal Du heller ikke leve; nu kjender jeg Dig, Du Trold og Thurs (þrúðna þussinn)!« Men Hörd springer paa sin Side fra Landet imod ham, saa de begge styrte i Vandet. Og Ingen saå siden nogen af dem.

Som man sér, sørgede Hörd selv for, at hans Tydning af Drømmen slog til. Det synes, som om han, snarere end Kongen, beklædte en eller anden Stilling blandt Aserne. Men Kongens Spørgsmaal er i alle Tilfælde Vidnesbyrd om, at levende Mennesker beklædte Værdighederne som de forskellige Aser, hvilket ganske stemmer med Fortællingen i »Kong Gautreks Saga« om Bonden Hrosshársgrani, der tilligemed elleve andre Mænd danner Gudernes Kollegium i Hörðaland.

Et andet vigtigt Vidnesbyrd i samme Retning er *Eyvindr Kinnrivas Bekjendelse*, der findes gjengivet i SAGAERNE OM OLAF TRYGVASON. Da Olaf begyndte at kristne Norge, var der tre fornemme og mægtige Mænd i Hálogaland, der samlede Mandskab for at værne om deres gamle Religion. Disse tre Mænd vare Haarek paa Thjottaa, en Søn af den bekjendte Høvding og Skjald Eyvind Skáldaspillir, Thorir Hjort og Eyvind Kinnriva; og de vare saa mægtige, at Olaf ikke turde møde dem i aaben Kamp. Men ved List fik han Haarek i sin Magt, og fik ham til at antage Kristendommen ved at love ham Herredømmet over fire Fylker eller Herreder. En Mand, der af urene Grunde har opgivet sin Overbevisning, har altid ondt ved at taale, at Andre holde sig standhaftigere end han selv; og Haarek var ingen Undtagelse fra Regelen. Ved sin Tilbagekomst til Hálogaland indbød han Eyvind Kinnriva til sin Gaard; og da denne kom i god Tro, blev han paa forræderisk Vis greben af Haarek og overgivet som Fange til Kong Olaf. Denne søgte nu at faa ham til at antage Kristendommen, lovede ham endnu større Magt end Haarek, fem Fylker, men alt forgjæves. Eyvind vægrede sig standhaftigt. Kongen truede ham med Døden, men det gjorde heller intet Indtryk paa ham. Saa lod Kongen et Fad med Gløder sætte paa hans Mave; og døende aflægger han da

en Bekjendelse, der i de forskjellige Sagaer gjengives med en noget forskjellig Ordlyd.

I den arnæmagnæanske Parafrase af ODD SNORRASON'S Bog spørger Kongen den døende Mand, om han nu vil lade sig kristne. »Nej«, svarer denne, »men dog beder jeg, at I vil høre, hvad jeg har at sige, og lægge Mærke dertil. Min Fader og Moder levede længe sammen i lovligt Ægteskab, uden at de fik noget Barn; og efterhaanden som de bleve ældre, pinte det dem meget, at de skulde dø uden Arvinger. Omsider *henvendte de sig med meget Gods til Finnerne og bad dem ved Hjælp af deres Trolddom mage det saa, at de fik en Arving. Finnerne henvendte sig da til Høvdingen over de Aander, der bo i Luften;* [ti Luften er ligesaa fuld af urene Aander som Jorden]. *Og denne Aand sendte en [urén] Aand ned i den trange, mørke Bolig, som min Moders Liv i Sandhed maa kaldes, og denne samme Aand er jeg. Og paa denne Maade blev jeg da undfanget; og siden kom jeg til Verden i menneskelig Skikkelse, og blev født som Menneske i deres Hjem.* Jeg tog da ogsaa Arv efter min Fader og Moder; og en mægtig Høvdings Stilling tog jeg med i Arv. Men Grunden til, at jeg ikke kan lade mig døbe, er denne, at *jeg er ikke noget Menneske.*« Og da han havde sagt disse Ord, døde han. (- - Fóru þau síþan til Finna með mikít fé, oc báðu þá geva sér nocqvorn ærfingia af fölkýngis íþrott. Finnar cölluðu þá til hölpíngia þeirra anda, er loptit byggia, fyrir því at íafnfullt er loptit af úhreinum andum, sem iörðin. Oc síá andi sendi einn úreinan anda í þessa hina döcku myrqvastovu, er at sönnu má callaz minnar móþur qviðr; oc sá hinn sami andi em ek, oc hollguðumk ec svá með þessum hetti, oc síþan sýndumc ec með mannlegri ásiá, oc var ec svá borinn í heim, tóe ec oc erfð eptir föþur minn oc móður oc mikinn höfþingscap, oc firir því má ec eigi scírasc, at ec em eigi maðr. Fornm. Sög., X, p. 307, l. c., cap. 41).

I den anden Parafrase af Odds Krønike, som P. A. Munch har udgivet efter et Haandskrift i Stockholm, har Eyvinds Bekjendelse følgende Ordlyd: »Lyt et Øjeblik til, hvad jeg har at sige. Jeg skal meddele Jer, at min Fader og min Moder vare mægtige Folk og havde meget Gods, men ingen Arvinger. Og dette pinte dem meget, og derfor *henvendte de sig til troldkyndige Folk, at min Moder kunde blive frugtsommelig. Og det blev hun saa ved deres Magt. Og ved denne Forbindelse, der i Sandhed var et Under, blev jeg til. Og nu er dette, at jeg ikke er noget menneskeligt Væsen, Grunden til, at*

jeg ikke er istand til at følge Jert Bud (- - ok keyptv síðan at fjolkvngvm monnvm, at moðr min yrðe kviðug, ok sva varð af þeirra krapti. ok varð ek af þeim sambvrð er ravnar var kynge.ein. Ok nv er ek hefi eigi mannz eðli með ollv þa ma ek eigi iata ypro boðe. L. s., cap. 33, p. 36).

I Abbed BERGRS store »Olaf Tryggvasons Saga« har Eyvinds Udtalelse atter en noget anden Form. »Jeg vil sige nogle Ord, inden jeg dør«, siger han; og Kongen spørger, om han nu vil tro paa Kristus. »Nej«, svarer han, »jeg kan ingen Daab faa, selv om jeg vilde. Min Fader og Moder kunde nemlig ingen Børn faa, indtil de drog hen til nogle troldkyndige Finner, og gav dem meget Gods for at de ved deres Kundskaber skulde skaffe dem Afkom. Finnerne sagde først, at det kunde de ikke. Men saa sagde de: *Det lader sig dog maaské gjøre, naar I med Ed vil love, at dette Barn skal lige til sin Dødsdag tjene Thor og Odin*, saafremt det lykkes os at skaffe det Liv og Alder dertil. De gjorde, som Finnerne raadede dem, og siden avlede de mig og *gave mig til Odin*. Jeg voxede op, og *saasnart jeg fik Forstand dertil, fornyede jeg deres Løfte; og siden har jeg med al Kjærlighed tjent Odin* og er bleven en mægtig Høvding. *Nu tilhører jeg Odin paa saa mangfoldig Vis*, at jeg paa ingen Maade kan bryde dette Forhold, og heller ikke vil jeg.« Herpaa døde Eyvindr, fortsætter Sagaen, og tilføjer: *Han var en meget troldkyndig Mand.* (- - - nei, segir hann, ek má enga skírn fá, þó at ek vildi, þvíat faðir minn ok móðir máttu ekki barn eiga, áðr þau fóro til fjölkunnigra Finna, ok gáfu þeim mikit fé til at gefa þeim getnat með sinni kunnustu. þeir sögðust þat ekki mega gera, en þat má vera, segja þeir, ef þit heitit því með swardaga, at sá maðr skal alt til dauðadags þjóna þór ok Óðni, ef vér megum öðlast þat barn er líf ok aldr hafi til. þau gerðu þetta eptir því sem þeir lögðu ráð til; síðan gátu þau mik ok gáfu Óðni; fæddumst ek upp, ok þegar ek máttu mér nökkut, endrnýjaða ek þeirra heit, hefir ek síðan með allri elsku þjónat Óðni ok vorðit ríkr höfðingi. nú em ek svá margfaldliga gefinn Óðni, at ek má því með engu móti bregða, ok eigi vil ek. Eptir þat dó Eyvindr; hafði hann verit hinn fjölkunnigasti maðr. Fornm. Sög. II, p. 167—68, c. 204).

SNORRI STURLUSON giver kun en Kvintessens af Eyvinds Udsagn; han lader ham blot sige: »Jeg er en Aand, indmanet i et menneskeligt Legeme ved Finners Trolddom« (ek em einn andi, kviknaðr í manns líkam með fjölkyngi Finna, cap. 83, Heimskr. udg. af Unger, p. 188).

Ved at sammenlægge og sammenligne disse forskellige Relationer, vil man vel omtrent kunne faa ud, hvad Eyvindr har sagt. Den standhaftige Hedning har naturligvis ikke sagt, at »Luften var fuld af *urene Aander*«, saalidt som han har kaldt den Aand; der boede i ham selv, en »*urén Aand*«. Det er her Odd eller hans Bearbejder, der har sat sine religiøse Anskuelser over Sandhedskjærligheden, hvad der i lignende Tilfælde ikke sjældent skér.¹ Det er *Solen*, den altbefrugtende, der er »Høvdingen over de Aander, der bo i Luften«; og Eyvindr har utvivlsomt sagt, at det var en *Lysets Aand*, der blev sendt ind i hans Moders Liv for at fødes som Menneske. Som Modsætning er det da, han har fremhævet den *Mørkets Bolig*, den kom ind i. Barnet, i hvem denne Lysets Aand kom til at bo, tilhørte fra sin Fødsel Odin, d. v. s. han hørte til den Kreds, der efterhaanden indviedes i adskillige af Odins Kundskaber, virkede i hans Tjeneste, og af hvilken den fungerende Odin valgte sin eventuelle Efterfølger. Denne Kreds bestod rimeligvis altid af *tolv* Personer, svarende til de tolv Diar eller Drottinir, som Odin havde om sig, da han kom til Norden.

Herved forklares, hvad Höttr, »der egenligt var Odin«, vil med Geirhilds Barn (i Hálfs Saga, sé foran, S. 83). Og herved forklares ogsaa de mangfoldige Folketraditioner om mér eller mindre overnaturlige Væsener, der til Løn for beviste Tjenester fordre Folks endnu ufødte Børn.²

VII. Angaaende de Skikkelser, hvorunder Thor og Freyr optræde i nogle af de anførte Beretninger, gives der nogle Oplysninger i den lille »*ÞORLEIFS ÞÁTR JARLASKÁLDS*«. Thorleif var født paa Island; og man sagde, at hans Morbroder, Midfjarðar-Skeggi, *havde lært ham adskilligt mere af de gamle Videnskaber, end det ellers faldt i Lægfolks Lod at vide Besked om* (þat töluðu menn, at Skeggi mundi fleira kenna Þorleifi í fræðum fornligum, enn aðrir menn mundi vita). Siden fik Thorleif et Skib og drog ned til Viken, hvor han traf Haakon

¹ Ret oplysende i denne Retning er, hvad Prof. D. Chwolsohn (Ueber Tammuz, p. 107) fortæller om en Muhammedaner, der skulde afskrive for ham en arabisk Oversættelse af et babylonisk hedensk Skrift. Uagtet det paa det Bestemteste var forbudt ham at ændre Noget i Texten, kunde han ikke bekvemme sig til at skrive »vor Gud, Solen«, men skrev »deres Gud, Solen«.

² Nogle saadanne Børn anvendtes dog sandsynligvis som Slagtofre; sé herom nærmere i det Følgende, i Afsnittet om Ofringer.

Jarl, der tilbød at købe hans Ladning. Da Thorleif imidlertid ikke havde meget at handle med, gav han et undvigende Svar, over hvis Form Jarlen følte sig fornærmet og i den Anledning lod Thorleifs Skib brænde og Besætningen hænge. Thorleif selv var det lykkedes at undkomme til Danmark, til Kong Svein, hvis store og gode Egenskaber han forherligede i et Digt paa 44 Vers. Forklædt som en gammel Tigger drog han derpaa til Norge for at hævne sig paa Haakon Jarl. Han fik Lov at fremsige et Digt om Jarlen, og Begyndelsen syntes denne godt nok om; den priste hans og hans Søn Eriks Bedrifter. Men saa begyndte Haakon at føle en unaturlig Kløe paa visse Dele af sit Legeme, samtidigt med at det syntes ham, at Digtet noget nær antog Karakteren af en Nidvise. »Kan din pjaltede Karl ikke kvæde bedre?«, raabte han; »dette synes mig snarere Spot end Pris.« Men Thorleif svarede med de siden saakaldte Taagestrofer, hvori han forkynner, at en Taage vil trække op: Røgen fra det brændte Skib. Og som han havde fremsagt disse Vers, blev det mørkt i Hallen; Vaabnene, der hang paa Væggene, kastedes ned fra deres Pladser, og dræbte adskillige af de Mænd, der sad langs Væggene, og Jarlen selv faldt bevidstløs bag over. Da det begyndte at blive lyst igjen, var Thorleif borte. Men Jarlen var saa ilde medtaget, at han maatte ligge hele Vinteren og det meste af Sommeren med, før han kom sig; og Somme sagde, at han aldrig hélt forvandt Følgerne af denne Explosion, hvis mindste Virkning var, at Halvdelen af hans Haar og Skjæg var brændt af. Da han var kommen sig nogenlunde, var det hans Tur at tænke paa Hævn; men han havde faaet at mærke, at Thorleif ikke var ubevandret i »de gamle Videnskaber« og derfor ikke saa ganske let at komme nær. Haakon henvendte sig da til den, han satte sin Lid til (á fulltrúa sína), *Thorgerde Hølgabrud*, og bad hende sende en eller anden Slags Trolddom til Island, der kunde gjøre det af med Thorleif. Han bragte hende og hendes Søster Irpa store Offergaver og bad om Raad. Omsider fik han et Raad, han syntes om, og lod i Henhold hertil *hente et Stykke Drivtømmer og deraf gjøre en Træmand*. Ved deres Trolddom og Kunster lod saa Jarlen og de to Søstre, hedder det, *en Mand dræbe og satte hans Hjerte ind i Træmanden, som de derpaa gav Klæder paa og kaldte Thorgard*. Ved deres Troldkyndighed gjorde de da denne Skikkelse *istand til at gaa og tale med Folk* (- - - ok færir þeim miklar fórnir ok gekk til fréttar, en er hann fékk þá frétt, er honum líkaði, lét hann taka einn rekabút ok gera or trémann, ok með fjölkýngi ok atkvæðum

jarls, en tröllskap ok fítons anda þeirra systra, lét hann drepa einn mann, ok taka or hjartat ok láta í þenna trémann, ok færðu síðan í fót ok gáfu nafn ok kölluðu Þorgarð, ok mögnuðu hann með svá miklum fjandans krapti, at hann gekk ok mælti við menn). Denne Thorgard satte de saa i et Skib og sendte ham til Island med det Ærinde at dræbe Thorleif, hvem Kong Svein, da han hørte om hans Bedrift, havde givet Tilnavnet »Jarleskjald«. Haakon forsynede Thorgard med en Hellebard (atgeirr, en Landse, der ogsaa kunde hugge), som han havde taget i Søstrenes *Helligdom*, og som Hörgi havde ejet (gyrði Hákon hann atgeir þeim, er hann hafði tekit or hofi þeirra systra ok Hörgi hafði átt). Thorgardr kom til Island just paa den Tid, da Altinget holdtes. Thorleif Jarleskjald var ogsaa paa Tinge; og en Dag, han var gaaet lidt ud, saa han en ualmindeligt stor og grim Mand passere Øxeraaen. Han spurgte om hans Navn, og Manden svarede, at han hed Thorgardr og begyndte strax at tale Ondt om Thorleifr. Da denne hørte det, tog han til sit Sværd; men før han kunde bruge det, havde Thorgardr jaget ham sin Hellebard i Livet, saa Indvoldene væltede ud. Ved at snøre sine Klæder fast om sig lykkedes det ham dog at vinde hjem til sit Telt paa Tingpladsen, hvor han, før han døde, fortalte, hvad der var hædet ham. Efter at have faaet sit Saar, fortalte han ogsaa, havde han slaaet til Thorgard, saa denne var falden omkuld og havde víst sine Fodsaaler. Thorgard var imidlertid forsvunden, og ingen Andre saa ham; men Alle vidste, at det var Haakon Jarls Trolddom, der havde fældet Thorleifr Jarleskjald (Fornm. Sög., III, p. 89—101).

Vi staa altsaa her overfor en ny Slags Formummelse: *Man lavede Figurer af Træ, hule, saa et levende Menneske kunde hélt eller delvis finde Plads i dem*. Rimeligvis vare de indrettede til at bæres paa Skuldrene, medens Forbindelsen mellem dem og det Menneske, der bar dem, skjultes af Klæder. De to ityfalliske Figurer nederst paa Korsfragmentet fra Ellanmore (sé S. 64, Fig. 2) turde være Exempler paa formummede Præster af denne Art, og antyde tillige, hvorledes saadanne Skikkelser blive overnaturligt høje. At et Menneske ofres og hans Hjerte sættes i Træfiguren, der saa bliver levende, vil naturligvis ikke sige Andet, end at vedkommende Menneske anbringes i Figuren. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at Navnet, som Haakon giver den levende Træmand, Þorgarðr, betyder »Thors Gaard«, »Thors Bolig«, »Thors Opholdssted«. Det Menneske, som fingeredes at være ofret, og som saa i sit Træfutteral tog til Island, turde have

været en af de næppe ganske faa levende Udgaver af Thor, som fandtes i Norge paa Jarl Haakons Tid.

Der siges i denne Beretning, at Thorgerde har et »Hof«, en Helligdom, et Tempel. Den samme Oplysning faas ogsaa af et Sted i »FÆREYINGA SAGA«, kun i endnu bestemtere Form. Da den bekjendte færøiske Helt, Sigmundr Brestisson, der stod i stor Gunst hos Haakon Jarl, engang skulde tilbage til sine Fædreøer for en Tid, fulgte Jarlen ham paa Vej og spurgte ham: »Hvad kan Du svare mig, naar jeg spørger Dig, hvilken Tro Du har?« — »Jeg tror paa mine Evner og paa mine Kræfter«, lød Sigmunds uforbeholdne Svar. Hvortil Jarlen bemærkede: »Saaledes maa det ikke være. Du maa ogsaa sætte din Lid til den, som jeg med min fulde Fortrøstning stoler paa, og det er Thorgerde Hørdabrud. Skal vi nu ikke sammen gaa hen til hende og søge Held og Lykke for Dig dér?« Sigmund føjede sig efter hans Ønske; og de gik da *ind i Skoven*, først ad en Vej og siden ad en lille Sti, indtil de kom til en aaben Plads, *hvor der stod et Hus med en Indhegning omkring. Dette Hus var meget smukt; i Udskjæringerne paa Træværket var der indlagt Guld og Sølv* (- - ok verðr þar rjóðr fyrir þeim, ok þar stendr hús, ok skíðgarðr um; þat hús var harðla fagrt, ok gulli ok silfri var rent í skurðina). Haakon og Sigmund, fulgte af nogle faa Mænd, gik ind i Huset. *Der var en Mængde Guder derinde* (þar var fjöldi goða). Paa Huset var der mange *Glasvinduer* (glergluggar), saa man kastede Skygge til alle Sider. *Inde i Huset stod inderst til den ene Side en Kvinde, og hun var rigt smykket* (kona var þar innar [1] húsit um þvert, ok var hún vegliga búin). Jarlen kastede sig ned for hendes Fødder og blev liggende dér længe. Saa stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende nogle Offergaver og lægge noget Sølv paa Stolen foran hende. Det skulde være et Tegn paa, at hun var tilfreds med Offeret, sagde Haakon, at hun paa hans Bøn vilde give Slip paa den Ring, hun havde i Haanden; den skulde saa bringe Sigmund Lykke. Men da Jarlen prøvede at tage Ringen, tyktes det Sigmund, at hun bøjede Haanden; og Jarlen fik ikke Ringen. Han kastede sig nu anden Gang ned for hende;¹ og Sigmund så, at der var Taarer i hans Øjne. Da han atter rejste sig, og tog i Ringen, var der Intet, der holdt igjen. Han gav da Sigmund Ringen og sagde, at den maatte han aldrig skille sig ved; hvad Sigmund ogsaa lovede. Saa skiltes de, men Sig-

¹ Et Haandskrift har, at han først tog mere Sølv og lagde paa Skammelen foran hende.

mund var siden flere Gange hos Jarlen, bl. A. ogsaa i Aaret 994, da Jomsvikingerne kom til Norge. I Kampen huggede han Hænderne af Búi Digri. Siden fik Olaf Tryggvason ham til at antage Kristendommen; men Haakon Jarls Ring vilde han dog ikke skille sig ved. (C. 23, Rafns Udg., Kbhvn, 1832, 4to, p. 101—104. Jfr. c. 27, 29, 33, l. c., p. 129—30, 139, 153).

Som Thorgerdes Tempel eller Hus her skildres, var vistnok ogsaa mange andre levende Guders Boliger indrettede. Minder herom findes idetmindste flere Steder bevarede i Folketraditionerne. Ved Allentacken, Nord for Peipus-Søen, i Ehstland, fortæller saaledes FR. KREUTZWALD, stod der i gamle Dage en smuk Skov, kaldet Tontla-Skoven, som ingen Mennesker vovede at betræde. Der gik imidlertid Sagn om en lille Pige, der en Dag var gaaet derind og havde truffet en anden lille Pige derinde, som var prægtigt klædt og havde ført hende ind i en smuk Have. Midt i Haven stod *et Hus, bygget af Glas og Ædelstene, saa Væggene og Taget straaede som Solen.* En Kvinde i prægtige Klæder sad paa en Bænk foran Døren; hun tog venligt mod den lille Fremmede og sørgede for hendes Fremtid. Men den lille Pige fik at vide, at hun kun var et Menneske, medens Skovens Beherskerinde og de Andre derinde *vare Væsener af højere Art, om de end havde menneskelig Skikkelse.* (Fr. Kr., Ehstnische Märchen, übers. von F. Löwe. Halle 1869, 8vo, p. 59—76. En anden lignende Beskrivelse i Eventyret om »De tolv Døtre«, l. c. p. 87—90). — Som man vil sé, er Sceneriet i alt Væsenligt det samme i Ehstland som i Norge. Der er begge Steder i Skoven en indhegnet Plads, en »garðr« (»Garten«, Have), og midt i denne et Hus med straalende Vægge og Glasvinduer. Og begge Steder er det en levende Gudinde, der bebór Huset.

Ligesom Thor og Odin forekommer Thorgerde Hölgabrud ogsaa i Flértal. En Thorgerde-Helligdom maa være bleven anlagt paa Island allerede i Harald Haarfagres Tider af Landnamsmanden Bjørn Gullberi (den Guldbærende), efter hvad der fortælles i »HARDAR SAGA GRÍMKELSSONAR« (udg. af Jón Sigurðsson og C. C. Rafn i »Íslendinga Sögur«, Bd. II, Kbhvn., 1847, 8vo). Idetmindste havde Bjørns Søn Grímkell Goði, ved sin Gaard Ölfusvatn en saadan Helligdom. Da Grímkell skulde bortgifte sin Datter Thorbjörg, gik han til Thorgerdes Helligdom (til hofs Þorgerðar hörgabrúðar) for at sikre sin Datter hendes Velvilje. Men da han kom ind i Helligdommen, *fandt han Guderne i megen Travlhed og ikke, som sædvanligt, sid-*

dende paa deres Sæder (en er hann kom í hofit, þá voru goðin í busli miklu, ok burtbúningi af stöllunum). Grimkell spørger for-
bavset, hvad dette skal betyde, og hvem de nu have i Sinde at drage
hen og tage i Beskyttelse, siden de ere i Opbrud. Thorgerde svarede,
Grunden var, at Guderne intet vilde have at skaffe med Grimkells
Søn Hörðr: »Hörðr vil vi ikke beskytte,« siger hun, »ti han har
plyndret *min Broder Soti* (d. v. s. den Præst eller »Gud«, der som
»draugr« eller »Gjenganger« vogtede Skattene i Sotes Gravhøj, sé
foran S. 86) for hans gode Guldring og paa anden Maade krænket
ham«. Thorbjörg ønsker hun dog alt Godt, men spaar Grimkell selv,
at han snart skal dø. Grimkell gik strax bort, og var højest forbitret
paa sine Guder. Han ilede hjem efter Ild og *brændte Helligdommen
op tilligemed alle de Guder, der var derinde* (- - ok brendi upp hofit
ok öll goðin), idet han sagde, at nu skulde de ikke mere give ham
slig krænkende Besked. Men om Aftenen, da man sad ved Bordet,
døde Grimkell Gode pludseligt. (L. c., cap. 19, p. 59).

Medens Thorgerde saaledes her og paa Hlade tydeligt nok op-
træder som en virkelig *Gudinde*, med »Hof« eller Tempel, betegnes
hun dog i »Jomsvíkinga Saga« (c. 44, p. 136) simpelthen som en
»*flagð*«, en *Hex*, en *Troldkvinde*. Efter en islandsk Tradition, som
MAURER meddeler (L. c., p. 307—9), existerede hun endnu paa Olaf
den Helliges Tid som en »tróllkona«, der ikke vilde svare Kongen Skat.

Den samme Dobbeltthed ligger forøvrigt allerede i selve Ordet
»*gyðja*«, der *snart betyder »Gudinde*«, — det er Hunkjøn af »*goð*«,
»Gud« — og *snart »Præstinde*«. Oprindeligt har det Samme sik-
kert ogsaa været Tilfældet med Hankjønsbetegnelsen »*goð*«; senere
bruges »*goð*« for »Gud«, og »*goði*« for »Præst«, men det er tydeligt
nok kun to forskellige Former af et og samme Ord.

VIII. TACITUS (Germ., 8, jfr. Statius, Silv. I. 4, v. 90) fortæller
om en germanisk Præstinde, Uéleda, som Romerne havde taget til
Fange og ført til Rom, *at hun af sine Landsmænd i lang Tid var
bleven identificeret med Guddommen* (Vidimus sub divo Vespasiano
Ueledam diu apud plerosque numinis loco habitam). — Et andet Sted
fortæller han om samme Uéleda, at hun af Fødsel hørte til Brukter-
ernes Stamme og havde en mægtig Indflydelse vidt omkring. *Det
var en gammel Skik hos Germanerne, tilføjer han, at visse Kvinder
méntes at kunne forudsige kommende Ting og ånsaàs for Gudinder*
(Ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos

more, quo *plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas*). Hendes Anseelse var særligt stor efter Varus' Nederlag, ti hun havde iforvejen spaaet Germanerne Held og forudsagt de romerske Legioners Undergang. Tacitus giver endvidere nogle Oplysninger om, hvorledes hun optraadte som Gudinde. Det tillodes ikke nogen Lægmand at staa Ansigt til Ansigt med hende. *Ingen fik hende at sé, at Ærefrygten for hende skulde være saa meget desto større* (- - - coram adire adloquique Ueledam negatum; arcebantur aspectu, quo venerationis plus innesset). Hun holdt sig tilbage i sit Tempel, der havde Form af et Taarn; og hun havde en Præst, der som Mellemed mellem Gudinden og Menneskene bragte Spørgsmaal til hende og hendes Svar tilbage (*Ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat*. Hist. IV, 61 og 65).

Altsaa, den levende »Gudinde« havde atter en Præst som Mellemed mellem sig og Lægbefolkningen. Det er ganske samme Forhold, som herskede mellem den levende Freyr og hans Præstinde (sé foran S. 128 ff.); han taler kun med og gennem hende. Og ligesom Thorgerde forudsiger Grímkell Gode, at han snart skal dø, saaledes er der ifølge DIO CASSIUS (LV, 1, Ed. Fabr. et Reim., Vol. II, pag. 770—71) en formummet Kvinde, overnaturligt stor (*γυνή τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπων φύσιν*), der forkynner Drusus, Kejser Tiberius' Broder, hans nær forestaaende Død. Da Drusus Aar 8 før Chr. var trængt frem til Elben, altsaa var hélt inde i Sachsernes Land, stillede denne Skikkelse sig i Vejen for ham og sagde: »Hvor langt tænker Du at gaa, umættelige Drusus? Ikke skal det dog lykkes Dig at faa hele Verden at sé. Vend om og gaa tilbage, ti snart vil der nu være Ende baade paa dine Bedrifter og paa dit Liv!« *Det er underligt nok*, fortsætter Dio Cassius, *at en saadan Stemme fra en Gud kan lyde En i Møde, men jeg har ingen Grund til at tvivle derom* (*θαυμαστόν μὲν οὖν τὸ τινὰ φωνὴν παρὰ τοῦ δαιμονίου τοιαύτην τῷ γενέσθαι, οὐ μέντοι καὶ ἀπιστεῖν ἔχω*). Ti Drusus vendte strax om og gik tilbage, men førend han naaede Rhinen, blev han syg og døde. Og medens han laa syg, var der alleslags Tegn paa, at germaniske »Guder« vare virksomme rundt omkring hans Lejr; man hørte Kvinder synge Døds-sange og Ulve hyle, mens Stjerner fløj omkring i Luften, og to unge Mænd saås at ride gennem alle Forskandsningerne.

SUETONIUS (Vif. Caes., V, Claudius, c. 1) fortæller ligeledes, at Drusus vedblev at trænge dybere og dybere ind i Germanien, indtil

en Skikkelse, der saå ud som *en Barbarkvinde af overmenneskelige Dimensioner* (species barbarae mulieris humana amplior), traadte i Vejen for ham og »paa Latin« bød ham at vende om.

Ogsaa andre romerske Forfattere komme lejlighedsvis til at omtale saadanne Søstre til den af Tacitus beskrevne Uéleda. De synes at have været udbredte over hele Germanien.

De erindres ogsaa meget levende endnu allevegne i Tyskland. *Der gives næppe nogen Samling af Folkesagn, der ikke indeholder Traditioner om denne levende Gudinde*, om hendes Skikkelse eller den Maade, hvorpaa hun lod sig tilsyne, og fremfor Alt om den Strenghed, hvormed hun tog sig af den kvindelige Befolknings Opdragelse og gennemførte Overholdelsen af visse bestemte Skikke.

I det mellemste og nordvestlige Tyskland, d. v. s. i Thüringen, Franken, Hessen, Rhinlandet, Westphalen, Niedersachsen og Harzen, betegnedes denne »Gudinde« gennem Middelalderen og Renæssance-Tiden almindeligt som »Hulda« eller »Holda«. I vore Dage er hendes Navn blandt Almuen i de nævnte Lande i Regelen blevet til »*Frau Hulle*«, »*Frau Holle*« eller (sjeldnere) »*Frau Helle*«, i nogle Egne til »*Frau Wulle*«. Benævnelsen »Uéleda« synes saaledes at have været udtalt med en Aspiration, som Romerne have oversét eller rettere overhørt. Det har vel lydt som »Huéleda« eller »Hwéleda«; at Tonen er paa første Stavelse, vides af det foran berørte Vers af Statius (l. c., »captivaeque preces Uéledae«).

WALAFRIDUS STRABO, den lærde Benediktiner fra St. Gallen (død 849), siger i et af sine latinske Digte Kejser Ludvig den Frommes Gemalinde Judith forskjellige smukke Ting. Medens Moses' Søster Maria kun havde sin raat klingende Tamburin at slaa paa, siger han, frembringer Judith ved sin Strengeleg langt sødere Toner. »Og selv om den lettalende Sappho *eller Holda* kom og besøgte os, saa vilde Du [Judith] dog være i Besiddelse af noget Bedre end det, at forstaa sig paa Versfødder eller spaa Folk deres Fremtid, etc.«:

Tympana raucisona pulsavit pelle Maria,
Organa dulcisono percussit pectine Judith.
O si Sappho loquax vel nos inviseret *Holda*,
Ludere jam pedibus, vel ferre futura valeres, etc.

(Poëmata, ed. Henr. Canisius, Lectio Antiqua, Tom. VI, Ingolstadii, 1604, 4to, p. 621).

BURCHARDUS, Biskop af Worms (død c. 1024), har i sin store Samling Dekreter ogsaa følgende: »Trór Du, at der gives nogen

Kvinde, der kan gjøre det, som visse Kvinder, der ere i Djævelens Magt, paastaa, at de nødvendigvis og efter Ordre maa gjøre, d. v. s., regne sig med til den Skare Dæmoner i Kvindeskikkelse, der visse Nætter ride paa forskjellige Udyr, i Følge med det som en formummet Kvinde optrædende Væsen, der af den taabelige Almue kaldes *Holda*. Deler Du denne Vantro, saa skal Du gjøre Bod et Aar de bestemte Dage«. (Credidisti vt aliqua foemina sit, quae hoc facere possit, quod quaedam a diabolo deceptae se affirmant necessario et ex praecepto facere debere, id est, cum daemonum turba in similitudinem mulierum transformatam, quae vulgaris stultitia *Holdam* vocat, certis noctibus equitare debere super quasdam bestias, et in eorum se consortio annumeratam esse? Si particeps fuisti illius incredulitatis, annum vnum per legitimas ferias poenitere debes. Burchardi Wormaciensis Decreta, Colon. 1548, Fol., Lib. XIX, p. 194). — JAC. GRIMM, i hvis »Deutsche Mythologie« (I, p. 221, III, p. 87) disse ældre Udtalelser om »Hulda« først findes anførte, tilføjer, at i et Wiener-Manuskript af Burchards Værk Navnet »Holda« af Afskriveren er ændret til »Unholda«.

Grimm gjør ogsaa opmærksom paa, at MARTIN LUTHER oftere i sine »Skrifter omtaler »*Frau Hulde*«. Interessant er navnlig et Sted i Luthers Prædiken over den til Søndagen mellem Jul og Nytaar henlagte Epistel. Han bruger her »*Frau Hulde*« som Repræsentant for Hedenskabet, som Billede paa den menneskelige Natur, der »bjæffer mod Gud og benægter Sandheden af hans Ord«, og beskriver hende som optrædende med paasat Næse, behængt med et hélt Kludetorv, i Harnisk af Halm, og med Ledsagelse af Musik (»*Hie tritt frau hulde herfür mit der potznasen, die natur, vnd darff irem got widerpellen vnd jn lügen straffen, hengt vmb sich iren allen trewdelmarckt, den stroharnss, das natürlich liecht, die vernunft, den freyen willen, die natürlichen krefft, darnach die heidnische bücher vnd menschenlere, hebt an vnd scharret daher mit irer geygen, etc.*« Awszlegung der Epistelen vnd Euangelien, etc.. Basel 1522, Fol., p. 69; paa halvt moderniseret Tysk i »*Sämmtliche Werke*«, Bd. VII, Erlangen 1827, 8vo, p. 239).

Luthers Samtidige, ERASMUS ALBERUS, omtaler ligeledes »*Frau Hulda*«, i en versificeret Parafrase af den gamle Fabel om Bjerget, der er i Barnsnød. Han beskriver, hvorledes Folk (»*Bønder*«) fra alle mulige Lande løbe sammen omkring et Bjerg (»*zu einem Berg bey Grimmenthal*«). En har »*ein Schlegel*«, en Anden møder med

»ein Flegel« »und hatt ein höltzern Pantzer an«; man var bange for, at Bjerget skulde føde en Rise, der vilde lægge hele Verden øde:

»Man sorgt, der Berg würd bald gebern

»Ein Rysen, der würd alls verhern,

»Vnd alle Welt verderben gar. Etc.«

Der kom ogsaa mange Kvinder løbende, bevæbnede med Léer for at væрге sig mod Uhyret:

»Es kamen auch zu diesem Heer

»Viel Weiber, die sich fürchten sehr,

»Vnd trugen Sichel in der Handt,

»*Fraw Hulda hett sie aussgesandt.*«

Men saa er det, der kun kommer en Mus ud af Bjerget. (»Neun und viertzig Fabeln, somehrertheils auss Esopo gezogen, etc«, Franckfurt am Mayn, 1590, 8vo, p. 49—51). — Det sér ud, som om en lokal Folketradition her er sammenarbejdet med den ældgamle Fabel; og Omtalen af »Hulda« som Herskerinde specielt over den kvindelige Dél af Befolkningen, stemmer godt nok med, hvad der om hende findes bevaret i Almuens Erindring endnu i vore Dage.

Dr. W. CRECELIUS meddeler, at i en Hexepoces Aar 1630, hvis Akter han har undersøgt, tilstod en vis Diel Breull fra Calbach, at han havde været i »*Fraw Venus berg*« hos »*Fraw Holt*«, hvor der var alleslags mystiske Folk: »leut, die man aber nicht kennen kont, dan sie praesentirten sich nurent als ein schein«. Der var ogsaa en *Slags Præst*, med hvem »*Fraw Holt*« talte, dog ikke meget. *Hun var fortil af Udseende som en smuk Kvinde, men bagtil saå hun ud som et hült Træ*: »Es were einer im berg, wie ein pfarrer, mit deme redete fraw Holt, aber nicht viel. - - - *Fraw Holt were von forn her wie ein fein weibsmensch, aber hinden her wie ein holer baum von rauhen rinden.* - - - Es weren 3 seulen im berg, und wer zu der mittelsten, bei deren das feuer am grösten, kem, keme nimmermehr wieder heraus. - - - Man hörte auch liebliche psalmen singen, sehe aber nicht, woher solches keme. Etc.« (Wolfs »*Zeitschr. f. Deutsch. Myth. u. Sittenk.*«, I, p. 273—75).

Herefter synes det, som om der endnu i det syttende Aarhundrede i *Hessen* har existeret en levende Uéleda, der i al Hemmelighed opretholdt de gamle hedenske Skikke. Naar dette har været Tilfældet, saa er det ikke saa underligt, at Almuen endnu har saameget at fortælle om »*Frau Hulle*«.

Bjerget Meissner i *Hessen* synes i gamle Dage at have været

Sædet for en Uéleda eller Hulda. JOH. PRAETORIUS, der skrev i det syttende Aarhundrede, beretter efter en ældre Kilde, at der paa eller ved dette Bjerg ligger en større Sø, eller rettere Sump, da den er meget tilgroet. Den kaldes »*Frauen Höllen-Bad*«, fordi man undertiden skal have sét »et Spøgelse i Skikkelse af en Kvinde« bade sig deri; og i hele Egnen om Bjerget og Sumpen skal der være saa fuldt af »Spøgelser«, at det er farligt for Rejsende eller Jægere at færdes der. Efter gamle Beretninger havde disse mange Spøgelser (»viel Gespänste«) »forført eller beskadiget« Folk (»verführt oder beschädigt«). »*Anthropodemus Plutonicus, das ist, Eine Neue Weltbeschreibung von allerley Wunderbahren Menschen*«, Magdeburg 1666, 8vo, II, p. 63). — I vore Dage er Søen bleven til en Eng, der dog ikke er fastere, end at paa nogle Steder Heste siges at være sunkne igjennem og forsvundne. Der skal endnu findes Spor af, at den for-dum har været omgivet af en Sténsætning. Kun i et Hjørne af Engen er der endnu en lille Dam eller et Vandhul, der har beholdt Navnet »*Fru Holles Dam*« eller »*Brønd*«. Man fortæller, at Kvinder, der søgte Hjælp hos hende i hendes Dam, *helbredte hun* og gjorde dem istand til at føde Børn, om de vare ufrugtbare. *Alle nyfødte Børn komme fra hendes Brønd*, hedder det sig videre; men undertiden lokker hun ogsaa Børn ud til sig i sin Dam, og gjør dem til Lykkebørn, naar de ere gode, til Skiftinger (»Wechselbälge«), naar de ere slemme. Hun har sin egen vidunderlige Have ude i Søen; og Blomster, Frugter, ogsaa Kager, deler hun ud til dem, der vinde hendes Gunst. Hvert Aar drager hun omkring paa Landet og *gjør Markerne frugtbare*, men forskrækker ogsaa Folk af og til, naar hun *farer gjennem Skoven i Spidsen for »das wüthende Heer*«. Hun vaager over, at Befolkningen har deres Huse i Orden, og navnligt, *at Kvinderne udrette deres Arbejde ordenligt*. Dem, der ere dovne til at spinde, straffer hun ved at tilsmudse deres Rok, bringe deres Garn i Uorden eller stikke Ild i deres Hør. De flittige Piger derimod giver hun gjerne en Haandsrækning, og undertiden sidder hun om Natten og spinder paa deres Rok, saa de finde Tenene fulde af Garn om Morgen. De Kvinder, der ikke gide staa op om Morgen, trækker hun Sengklæderne af og lægger dem nøgne ud paa Sténbroen; medens de, der ere tidligt oppe at skure Spandene og bære Vand ind i Kjøkkenet, undertiden som Belønning fra hende finde en Sølv mønt paa Spandens Bund. — Undertiden sés hun *som en smuk, hvid Kvinde* midt ude i Dammen; til andre Tider er hun usynlig tilstede, og man hører da

ligesom Klokketoner i Dammen. (Grimm, Deutsche Sagen, I, p. 6—9). — I Omegnen af Meissner-Bjerget fortæller Folk videre om Frau Holle, at hun bekymrede sig lidet om den mandlige Dél af Befolkningen, og i ethvert Fald kun interesserede sig for de Mænd, der vare gode ved deres Hustruer. *Alle unge Kvinder, der bleve forladte af deres Elskere eller deres Mænd, søgte hun at lokke til sig* og adspredte dem ved altslags let Arbejde. Men da deres Antal var meget stort, opstod der stadigt Kiv og Strid mellem dem indbyrdes; og derfor bleve de alle af »Frau Holle« *forvandlede til Katte*. Unge Mænd fra Egnen, som vidste, at der hos »Frau Holle« var mange smukke unge Kvinder, vovede sig jevnligt op paa Bjerget i Haab om at opleve et lille Eventyr med disse »schöne Wasser- und Wald-Jungfern«. Katte-Pigerne bleve da ved at lokke dem efter sig, til de naaede Frau Holles Hus, hvor de saa bleve *forvandlede til Svin*. Ligesom man endnu paa Bjerget betegner et Sted som Frau Holles »Kiezkammer«, hvor »Kattene« boede, saaledes kaldes et andet Sted hendes »Sauställe«, hvor hun havde »Svinene«. Andre Mænd, som begav sig op paa Bjerget for, om muligt, at sætte sig i Besiddelse af nogle af Frau Holles Skatte eller faa drikke hendes Vín, *forvandlede hun til Oxe eller Tyrekalve*. Ved hver Nymaane ofrede hun en af disse »Oxe«, og ligeledes hver Gang en »Kalv« og et »Svin«. De bleve slagtede paa Grønsværet ved den hellige Dam, hvor en Eng endnu kaldes »der Schlachtrasen«. Ligeoverfor, paa Bjergets Skraaning, paa et Sted, der kan sées vidt omkring, staar endnu, om end halvt skjult i Krattet, den gamle Alterstén, en stor flad Stén, der hviler paa tre andre Stene. Her brændte Frau Holle en Dél af sit Offer, og i Nattens Mørke lyste Offerflammen vidt ud over Egnen. »Kattene« fik deres Part af Offeret; og noget af Kjødet tog Frau Holle selv med sig hjem i sit Hus til Føde for sig. Aanderne af disse slagtede Menneske-Dyr gav Frau Holle Tilhold i Klippespalterne omkring ved Dammen; og undertiden kom de som skrækindjagende Skikkelser frem af disse deres Tilholdssteder og forfærdede de Mennesker, der tilfældigt eller af Nysgjerrighed vare komne de hellige Enemærker for nær. — Der fortælles endvidere, at da Winfred-Bonifacius prædikede Kristendommen blandt Hesserne, kom der en Mand ved Navn Bernhard til ham og blev en af hans ivrigste Disciple. Bernhard blev præsteviet og besluttede sig til at gjøre Ende paa »der Teufelsspuck auf dem Meissnerberge«. I fuldt Messeskrud gik han op paa Bjerget, og tog Plads under et mægtigt Bøgetræ. Med Korset i den højre

Haand og Vievandskarret i den venstre begyndte han saa at fremsige sin Djælebesværgelse. Men paa én Gang hører han fra den saakaldte Vínbusk (under hvilken man troede, »Frau Holle« havde sin store Vínkjælder) en klagende Stemme: »Hvad vil Du mig? *Den Magt, jeg udøver, har jeg ikke af mig selv. Jeg har den fra det mægtige Væsen,¹ for hvem jeg kun er Stedfortræderske.* Hvis jeg har begaaet noget Fejltrin, saa er det Dig, der er Skyld deri, ti Du har ikke altid været den hellige, fromme Mand, som Du nu har Udseende af at være. Du har i sin Tid bragt din Hustru i saadan Nød og Kummer, at hun blev nødt til at søge Hjælp og Beskyttelse hos den Guddom, der har gjort mig til den, jeg er«. Da Bernhard hørte denne Stemme, slog han sig for sit Bryst og kastede sig til Jorden. I yngre Dage havde han giftet sig med en Datter af en vis Diede, der paa Pipin af Heristalls Tid som Nybygger havde ryddet et Stykke Land dér i Egnen og grundet en Bygd, der siden kaldtes Diederode. Men den unge Ægte-mand havde hurtigt bortspillet Alt, hvad han ejede, og tilsidst sin egen Person, saa en Anden fik Ret til at sælge ham som Træl, medens hans unge Hustru så sig prisgiven til den yderste Nød. Saa havde hun søgt til Meissner-Bjerget; og dér var hun nu bleven »Frau Holle«. Hun søgte at bevæge sin forhenværende Husbond til atter at forlade Kristendommen, men han holdt standhaftigt fast ved sin nye Religion, og det lykkedes ham endogsaa tilsidst at faa »Frau Holle« til at lade sig døbe. Hun kastede nu sin »Wunderglocke« i Brønden, og hermed ophørte al Trolddom og alt Spøgeri paa Bjerget. I Daaben havde hun faaet Kristennavnet Martha, og under dette Navn grundede hun et Nonnekloster, hvori alle »Kattene« bleve Nonner. Bernhard grundede ligeledes et Kloster, hvori »Svinene« og »Oxerne«, der nu viste sig som almindelige Mennesker, bleve optagne som Munke. — Saaledes lyder én Beretning om »Frau Holle«; men andre Folk dér paa Egnen fastholde bestemt, at hun lige til den Dag idag er vedbleven at være den Hedning, hun altid har været, og endnu farer af-

¹ Den Gudinde, hvis Repræsentant »Frau Holle« her er, kaldes i den foreliggende Optegnelse af Folketraditionerne »Hertha«; men dette Navn turde være en Slags moderne Forbedring, der er kommet ind i den gamle mundtlige Overlevering. »Hertha« tager sig lige saa fremmed ud her, som »Frau Holle« i det Oldenburgske. Bønderne dér sige ganske vist nu, naar det snér, at »Frau Holle« »reder sin Seng«, men Strackerjan bemærker — og vistnok med Rette — at denne Talemaade i dette Tilfælde næppe er Andet end en Frugt af Læsning i Brødrene Grimms Samlinger af Sagn og Eventyr (l. c., I, pag. 422).

sted gennem Skoven i Spidsen for »das wüthende Heer«. — Lige-saa forskjelligt lyde Beretningerne om hendes Udseende. *Undertiden skildres hun som en smuk, hvidklædt Kvinde, men til andre Tider beskrives hun som gammel og bøjet, med Ansigtet fuldt af Rynker og det lange Haar flagrende i Vinden. Ofte viser hun sig ogsaa som en graahaaret Mórille, der sidder inde i et hult Træ og spinder.* (Grässe, Sagenbuch des Preussischen Staats, Bd. II, Glogau 1871, 8vo, p. 756—63). — I Ober-Hessen bruger man Udtryk som »Holle-fahren«, »mit der Holle fahren«, i samme Betydning som ellers »Hexenfahrt«. »Er ist mit der Holle gefahren«, siger man om En, hvis Haar sidder uordenligt eller strutter til alle Sider. (Grimm, Deutsche Mythologie, I, p. 223). — I Frankenau, Hessen, sige Pigerne endnu, naar der en Helligaften er Hør tilbage paa Rokken: »Ich will nur eilen, dass ich ihn [den Flachs] herunterbringe; sonst kommt Frau Holle hinein«. I Nüxei er det Helligtrekongers Aften, der specielt er »Frau Hullen-Abend«. (Adalb. Kuhn, Sag., Gebr. u. Märch. aus Westphalen, etc., II, p. 3). — Ved Fulda ligger der i Skoven en Stén, paa hvis Overflade man sér en Række Furer: *Dér har »Frau Holl« grædt saa bitre Taarer over sin Mand, at det har gjort Indtryk paa den haarde Stén.* (J. W. Wolf, Hessische Sagen, Göttingen u. Leipzig 1853, p. 10).

I *Franken* er det især ved Main-Floden, om Hasloch, at »Frau Hulli« har sit Tilhold. Hun beskrives som en smuk og venlig Kvinde, der viser sig *klædt i en lang, hvid Dragt*, med et Slør hængende ned over Ryggen. *Ofte har hun dog sit Ansigt hélt tilhyllet.* Hun býr i et Bjerg og hjælper gjerne fromme Koner og Piger ved deres Markarbejde, saavel som ved deres Spinden og anden huslig Sysse. Men naar Piger Lørdag Aften ikke har spundet deres Rokker rene, saa kommer »Frau Hulli« om Natten og bringer deres Hør eller Garn i Urede. Ved Main viser man endnu »Frau Hulda's Badplatz«; og en flad Stén ved Bredden betegnes som »der Frau Hulli-Stein«. Der plejede hun at hvile sig, naar hun havde hjulpet Pigerne med deres Arbejde. Paa Karthäuser-Vínbjerget ved Hasloch (saa kaldet efter Karthäuser-Klostret Grünau) saå man tidligere i maaneklare Nætter jevnligt »Frau Hulda« sidde paa en Klippe i Skovkanten, især ved den Tid, da Vínrankerne blomstre og fylde Bjerg og Dal med deres Duft. Hendes hvide Klædning lyste ned i Dalen, mens hun sad dér og *sang* saa vidunderligt smukke Sange, »at Hjertet kunde smelte derved i et Menneskes Bryst«. Men det var farligt at lade sig fange af

hendes Sange; en Karl, der gjorde det, døde efter tre Dages Forløb. Særligt Børnene i Landsbyen advarede man mod at lytte til »Frau Hulli« eller komme i Berøring med hende, ti de, der lode sig fange, maatte til Dommedag fare omkring i Skovene med hende. Fra Tid til anden så man »Frau Hulda« paa disse Farter gennem Skovene paa Bjergene. *Hun red paa en prægtig Skimmel*, hvis Saddeldækken og Tømmer vare kantede med smaa Bjælder og Klokker af Sølv, der frembragte et vidunderligt smukt og harmonisk Klokkespil. »Hør! Bjældehesten er paa Færde!« (»Horch! Der Rollegaul zieht um!«), sagde Bønderne fordom, naar de hørte Lyden. (A. Fries, *Sagen aus Unterfranken*, i *Zeitschr. f. d. M. u. S.*, I, p. 23—28). — I Würzburg gaar »Frau Hulle« Juleaften omkring i Gaderne. *Hun har en hvid Kyse paa Hovedet, og er hyllet i en hvid Kaabe*. Hun tager slemme Børn i sin Sæk og bringer Djævelen dem. En formummet Skikkelse, der skal skræmme Børn, kaldes endnu en »Hullefrau« eller en »Hullepotz«. — Ved Wintersbach optræder »Frau Hulle« som den, der hjælper Forurettede. — Ved Ober-Hochstatt huserer »Frau Holle« med den vilde Jagt og kommer Smuds i den Hør, der ikke er afspunden før Jul. (A. Schöppner, *Sagenb. d. Baier. Lande*, I, p. 124 og 286, II, p. 255). — Ligesom Uéleda, ifølge Tacitus, havde et mandligt Mellemed mellem sig og Lægbefolkningen, omtales ogsaa visse Steder i Franken »*der Hollepeter*« als Kobold im Gefolge der zur Zeit der Wintersonnenwende umziehenden Holda«. Andre Steder kaldes denne Frau Holles mandlige Ledsager: »*der Hullepöpel*« eller »*der Hullebetz*«. (W. Mannhardt, »Peter Holl«, *Zeitschr. f. Deutsch. Myth. u. Sitten.*, II, p. 194).

I *Thüringen* er det Horselbjerget (der Horselberg, der Hörseelberg) mellem Eisenach og Gotha, der er »Frau Holles« Hovedsæde. Det er et isoleret, ubebygget og nu skovløst Bjerg, hvori der findes en Hule, »das Hörseelloch« kaldet, hvorfra man ofte hører underlige Lyde komme ud. Bjergene kaldtes derfor paa Latin »Mons horrisonus«, »Bjergene med de skrækkindjagende Lyde«. Det kaldes ogsaa »der Venusberg«; og de, der lokkedes derind, kom aldrig ud (Tannhäuser-Sagnet hører herhen). I Vinternætterne, naar »Frau Holle« reder sin Seng, og Dunene blive til den Sné, der falder over Jorden, *jager »der wilde Jäger« gennem Skovene, og »Frau Holle« farer afsted med ham*. Tilligemed en Mængde »fordømte Aander« bo de i Hörseelbjerget; men til bestemte Tider fare de ud derfra med lydeligt Halloh og vældig Larm. Nogle gaa paa Jorden, andre flyve i Luften;

nogle ere til Fods, andre til Hest. Men somme Tider har Hesten kun tre Bén; og mangen en Déltager i Processionen bærer sit Hoved under Armen eller har sit Ansigt paa Ryggen. Undertiden har Folk i Skaren gjenkjendt Personer, der levede iblandt dem, undertiden Personer, om hvem de vidste, de vare døde. Naar Skaren drager ud fra Bjerget, gaar der foran en gammel Mand med hvidt Haar, og med en hvid Stav i sin Haand. Det er »Der treue Eckart«. Han raaber til de Folk, han møder, at de skal vige til Side og kaste sig næsegrus ned; de maa ikke sé paa Toget, kun høre det drage forbi. — Det er et almindeligt Sagn, at der fra »das Hörseelloch«, fra Hulen, gaar en hemmelig Gang gennem hele Bjerget og videre hen under Kirken i Sättelstätt. Mellem Mechterstätt og Sättelstätt er der en klar Kilde; dér saå en Hyrde en Dag, at der ind i en Høj, han ikke før havde bemærket, førte en Gang, der var aaben og prægtigt oplyst. En hvidklædt Jomfru viste sig i Gangen og bad ham befri sig. Han fulgte efter hende ind i Højen og kom gennem forskjellige oplyste Gange og Kamre omsider til et stort underjordisk Rum, prægtigt udsmykket og oplyst, og fuldt af Guld og Ædelstene. Mange Riddere og Damer sad bænkede ved et overdaadigt Maaltid, men i dybeste Tavshed. Han kunde ikke modstaa Lysten til at sætte sig i Besiddelse af noget af det meget Guld, tog et Horn og slap ogsaa lykkeligt ud med det, men glemte at befri den hvidklædte Jomfru. (Ludw. Bechstein, *Der Sagenschatz und die Sagenkreise des Thüringerlandes*, Hildburghausen 1835, 8vo, I, p. 129—31, 135—36, 145—46, 153). — Den nys nævnte Johannes Praetorius giver (*Anthropodemus Plutonicus*, etc., II, p. 62, efter en ældre Kilde, et Skrift af Matthias Hammer) følgende Meddelelse om »der Venus-Berg«: »- - - es hat auff einem hohen Berge *eine Wasser-Frau* gewohnet, so eine Königin derselben Revier gewesen, und weiln *der Berg hohl*, sind *viel Zwerglein* oder Pygmaei dahin kommen, mit ihr Freundschaft zu halten, und *weiln dieselbige Königin gelebet*, hat niemand solch Schluffloch erfahren. Nach *ihrem Tode* aber sind es die andern Zwerge gar inne worden, den Berg darauf den Venus-Berg oder Liebes-Berg genennet und geheissen«. — I Juletiden er det, »Frau Holla« drager omkring, siger, ifølge Brødrene Grimm, Joh. Praetorius i et andet af sine Skrifter. I den Anledning gjøre Pigerne Juleaften deres Rokker istand, vinde dygtigt meget Hør eller Blaar paa dem, og lade dem staa saaledes Natten over. Naar »Frau Holla« sér dette, glæder hun sig og siger:

»So manches Haar, | »Saa mange Haar,
 »So manches gutes Jahr!« | »Saa mange gode Aar!«

Hun er paa Farten lige til »det store Nytaar«, d. v. s. til Helligtrekongers Dag; saa vender hun tilbage til sit Hørselberg. Men nu skal al Hørren være spunden af Rokkerne; og de Piger, der ikke have naaet dette, faa derfor Helligtrekongers Aften travlt med at fjerne fra deres Rok, hvad der maatte være blevet tilovers. Ti naar »Frau Holla« kommer Helligtrekongers Nat, maa hun ikke finde Spor af Hør tilbage paa Rokkerne. Ellers siger hun:

»So manches Haar, | »Saa mange Haar,
 »So manches böses Jahr!« | »Saa mange onde Aar!«

(Grimm, Deutsche Sagen, I, p. 8—9). — I Eggen om Jena kaldes Helligtrekongers Aften »Frau Hollen-Abend«, ligesom sine Steder i Hessen; og den Hør, der den Aften findes uspunden paa Rokkerne, forurenes af »Frau Holle« eller, som Landbefolkningen her ofte kalder hende, »Frau Wolle«. (A. Kuhn u. W. Schwartz, Norddeutsche Sagen, Märchen u. Gebräuche, Lpzg. 1848, 8vo, p. 417). — I Ruinerne af det grevelige hennebergske Slot Hallenberg (fordum Haldinberc), der ligge paa en Klippehøjde, dominerende Eggen rundt omkring, sés til visse Tider en hvidklædt Kvinde, der under Jammerklager gaar ned fra Borgen til sine syv Børn. Nærved er »die Hexenlinde« og en »Hexentanzplatz«, hvortil Omegnens Hexe ride paa Ildragere og Kosteskafte, for at holde Maaltid og Dans sammen med »Djævelen«, der kommer fra Donnershauk eller Rupp-Bjerget. (C. L. Wucke, Sagen der mittleren Werra, etc., Salzungen 1864, I, p. 24—25).

Ved Hermeskeil i Mosellandet sidder »Frau Holla« i Bjerget og spinder. I Dillingen siger man, at »Frau Holl« *bór i nyopførte Huse, før disse have faaet kristelig Velsignelse*. (N. Hocker, Sagen von der Mosel, i Zeitschr. f. D. M. u. S., I, p. 194). — I Eifel-Bjergene, paa Vejen fra Darscheid til Schönbach, kommer undertiden om Natten en kvindelig Skikkelse med et hvidt Tørklæde bundet om Hovedet og driller Folk, *springer op paa deres Ryg og lader dem bære sig*, etc. Hun kaldes »die Unholde«. (J. H. Schmitz, Sitten und Sagen, etc. des Eifler Volkes, II, Trier 1858, 8vo, p. 9).

I Harzen og de tilgrænsende nedersachsiske Landskaber kjender man alle vegne »Frau Holle« eller »Frau Hulle« ofte ogsaa kaldet »Frau Wulle« eller »Frau Wolle«. Ved »der Hohenstein« svæver hun i hvidt Gevandt over Engene. Ved Steina taler man om hendes store, svære Haarvæxt; hun erindres som »von unvergleichlicher

Schwere in den Haaren«. Hver Lørdag Aften, »Frau Hollen-Abend«, gjør hun sin Runde; og finder hun en Rok, der ikke er spunden rén, ødelægger hun den Hør, der endnu sidder tilbage. I Lautenthal fortæller man Børnene, at »Frau Holle« tidligere *plejede at bortføre uartige eller dovne Børn, for at tage sig af deres Opdragelse*. Mange Steder skræmmer man endnu Børnene med »Frau Holle«; i Buchholz (Grevsk. Stolberg) truer man dem med, at »Frau Wulle kommt«. Der findes i Harzen forskellige Damme, der beboes af »Frau Hulle«, og hvorfra hun henter de nyfødte Børn. Ved Schulenberg kaldes hun derfor »die grosse Wasserfrau«; hun sidder »im Festenburger Teich« og har de ufødte Børn hos sig. Andre Steder kaldes hun »Haulemutter«, »Klagemutter« eller »Klagefrau«. Naar det snér, siger man i Wildemann om Frau Hulle: »Die alte Hexe zieht nach dem Brocken«. (H. Pröhle, Unterharzische Sagen, Aschersleben 1856, 8vo, p. 173 og 208; »Aus dem Harz«, i Zeitschr. f. D. M. u. S., I, p. 195—96). — I den sydlige Dél af Harzen, i Egnen om Molmerschwende, er det dog ikke hver Lørdag Aften, men som ellers Helligtrekongers Aften (»am Gross-Neujahr«), at »Frau Wulle« passer paa, at Hørren er spunden af. Og hvor det ikke er gjort, sørger hun for, at Huset bliver fuldt af Frøer, Skrubbudser og andet Kryb. (Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sag., p. 417). — I det hannoveranske Amt Scharzfeld mindes »Frau Holle« som en gammel graahaaret Kvinde med lange Tænder, der strængt fordrer, at alle Rokker skal være spundne rene til Jul eller til Nytaar. I Wulften husker man, at hun *Nytaarsaften kjører omkring med Nytaarsgaver i en Vogn*. (G. Schambach u. W. Müller, Niedersächsische Sagen und Märchen, Göttingen 1855, pag. 75—76).

Over hele Tyskland, saavel som i de omliggende Lande findes Erindringer om saadanne levende Gudinder. Men udenfor det her nævnte Landomraade, hvor Hulda er almindeligt kjendt, have de andre Navne. Undtagelsesvis træffe vi dog hist og her i Tysklands nordlige og østlige Egne forskellige Betegnelser, der turde stamme fra de Gamles »Uéleda«.

Ved Ramsloh i det oldenburgske *Saterland* siger Folk, at naar man spinder i Tiden mellem »Midvinter« (meddewinter) og Nytaar, »so werden es lauter Mettwürste, denn *Verhellen* [Frau Helle] sitze darin«. (Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sag., p. 418).

Dér, hvor nu Byen Baldenburg ligger, i *West-Preussen*, nær ved Grænsen mod Pommern, herskede i fordums Tid en smuk og jom-

fruelig Kvinde ved Navn *Hulda* (ein schönes Fräulein, Hulda genannt) vidt og bredt over hele Egnen, fortælles der. Byen har endnu i sit Vaaben en Kvinde med Blomster i sin Haand. (Tettau u. Temme, Volkssagen Ostpreussens, Litthauens u. Westpreussens, Berlin 1837, pag. 234—35).

I Fyrstendømmerne Reuss og de omliggende Landskaber, det saakaldte »*Voigtland*«, holder Frau Holla »am heiligen Abende des hohen Neujahrs«, d. v. s. paa Helligtrekongers Aften, som sædvanligt, nøje Eftersyn, om alle Rokker ere spundne rene. Men her er det ogsaa Skik, at der paa denne Aften nødvendigvis maa spises »*Polse*«, en af Mæl og Vand tilberedt tyk Grød; om *Nogen undlader dette, sprætter Frau Holla Maven op paa ham*. — I Untermhaus ved Gera staar der i en Nische i Kirkens Múr et gammelt Maria-Billede, der siges at være givet Egnens Beboere som Erstatning for et hedensk Gudebillede, der stod i den nu øde By *Pottendorf*. Dette hedenske Billede forestillede en Jagtens Gudinde, fortælles der; og det var det samme Væsen, som Romerne tilbad under Navnet Diana. »Hos os kaldtes hun Holla«, fortsætter Sagnet; og det i *Pottendorf* opstillede Billede af hende kaldtes »*Holla Popula*«. (Dr. J. A. E. Köhler, Volksbrauch, Aberglauben, Sagen und andre alte Ueberlieferungen im Voigtlande, Leipzig 1867, 8vo, p. 476 og 448). — Denne »*Holla Popula*« minder mere om »*der Hullepöpel*« end om *Hulda* selv; og Navnet »*Pottendorf*« turde have noget at gjøre med *Wodan*. I dette sidst anførte Sagn turde derfor muligt to forskjellige Ting være sammenblandede.

I Egnen om *Eger* i *Böhmen* er »*Frau Holle*« paa Farten »in der Thomasnacht«, fulgt af en Mængde Vanskabninger. Hun sér efter, at der ved den Tid ikke spindes i noget Hus; og finder hun en Pige ved sin Rok, lader hun sit Følge falde over hende og prygle hende igjennem med deres Stokke. Ved *Aldersdorf* gaar »*Frau Hille*« omkring i Fastelavnsdagene; og finder hun i noget Hus en Rok, der ikke er spunden rén, »*wischt sie sich mit dem Flachse den Hintern ab*«. (I. V. Grohmann, Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen u. Mähren, I, Prag u. Leipzig 1864, 8vo, p. 1).

I *Nieder-Oesterreich* hører man »in den Rauchnächten« (»*Weihe-nächten*«, da alle Huse renses med Røgelse og Bønner, og besprænges med Vievand) ofte Jægerhorn med Hundeglam og Hollaskrigen; det er »*die wilde Jagd*«. Det er »*der Bergmann oder Wotn*« og »*Frau Holke*«, der i disse Nætter jage gjennem Luften; og Ingen maa for-

styrre dem heri. (Theod. Vernaleken, Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich, p. 23).

I *Tirol* (Oberinntal) fortæller man, at i de gode gamle Dage, da Menneskene vare bedre end nu, og et Haandslag var saa godt som en Ed, saà man ofte »*die Königin Hulda*«. Hun var »Königin der Saligfräulein«, og hun lærte Menneskene at behandle Hörren, at spinde og at væve. (Zingerle, Sag., Märch. u. Gebr. aus Tirol, pag. 14). — Ogsaa i *Vorarlberg* og *Graubünden* kjender man »Frau Holda«. (Vonbun, Beitr. z. d. Myth., p. 7).

Der behøves ingen vidtløftig Udvikling for at paavise, at det Billede af »Hulda« der former sig ved Sammenstillingen af disse Traditioner, ganske passer med, hvad Tacitus fortæller om »Uéleda«. »*Hulda*« skildres tydeligt nok som hedensk Gudinde: Hun bór i Husene, før de have faaet den kristne Velsignelse, og fra hende kommer alle nyfødte Børn og al Markens Frugtbarhed. Hun fremtræder altsaa som Kilden til al Skabning. Men paa samme Tid skildres hun ligesaa tydeligt som en menneskelig Person, der kun er Guddommens Stedfortræderske. Vi faa ogsaa en ret klar Forestilling om denne levende Gudindes Virksomhed, der ligesom Odins for en stor Dél betinges af hendes hemmelige Kundskaber. Hun tager sig specielt af Kvinder, helbreder dem, naar de ere syge, og gjør dem frugtbare, naar de ikke kunne faa Børn. Hun hjælper dem ved Markarbejdet, og giver dem Anvisning og Haandsrækning ved alt Slags Haandarbejde. Men paa samme Tid holder hun dem strængt til et ordenligt husligt Liv efter visse bestemte Regler, og tager sig lejlighedsvis ogsaa af Børnenes Opdragelse. I sine hemmelige Kundskaber havde hun Midler nok til at faa Bugt med de Trodsige, som almindelige Mennesker ikke kunde magte. Ved sine hemmelige Kundskaber, ved sin Trolddom, blev hun ogsaa istand til at gjøre Jorden frugtbar. Denne Slags Trolddom øves ganske vist nutildags af enhver Landmand, og kaldes »at gjøde Marken med kunstig eller naturlig Gjødning«; men i gamle Dage var det kun »Guderne«, der vidste, at man ved at lade visse Stoffer opløse sig i Jorden kunde gjøre denne frugtbar.

Billeder af Hulda - Uéleda, fremstillende hende tilhest, saaledes som hun red omkring paa sine natlige Farter, ere fundne ved de større Byer i de Dele af Germanien, der en Tidlang stod under Romernes Herredømme. Saadanne Statuetter i Terracotta eller Relief-Figurer i Sandstén og Kalkstén ere fundne f. Ex. ved Mainz, Worms, Trier, Luxemburg og andre Steder i Landene om Rhinen og Mosel.

Fig. 6.

Hulda. Kalkstén. Fra Castel ved Mainz. (Museet i Bonn.)
 (Efter L. Lindenschmit, Die Alterth. uns. heidn. Vorzeit, Bd. II, Heft I, Taf. 6, Fig. 3).

Fig. 7.

Hulda. Terracotta. Fra Castel ved Mainz. (Museet i Mainz.)
 (Efter L. Lindenschmit, Die Alterth. uns. heidn. Vorzeit, Bd. III, Heft. X, Taf. 3, Fig. 3.)

Fig. 8.

Hulda. Kalkstén. Fra Heddernheim, Nassau. (Museet i Wiesbaden).
(Efter L. Lindenschmit, Die Alterth. uns. heidn. Vorzeit, Bd. III, Heft. X,
Taf. 3, Fig. 5).

Fig. 9.

Hulda. Graa Sandstén. Fra Worms. (Museet i Mainz).
(Efter L. Lindenschmit, Die Alterthümer uns. heidn. Vorzeit, Bd. II, Heft. I,
Taf. 6, Fig. 2.)

Dr. L. LINDENSCHMIT (*Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, II, 1, Taf. 6 og III, 10, Taf. 3, Mainz, resp. 1870 og 1881, 4to) omtaler ikke mindre end femten saadanne Figurer som fundne i de nævnte Lande; og af disse ere her fire — én fra Heddernheim i Nassau, to fra Mainz, og én fra Worms — efter hans Afbildninger gjengivne (Figg. 6—9). »Hulda« findes i disse fire Figurer fremstillet vistnok ganske saaledes, som hun plejede at vise sig for dem, det lykkedes at faa hende at sé. Hun viser sig i sin germaniske Dragt, som vi af Folkesagnene erfare, var hvid, en lang Kjole og derover undertiden ligesom en Slags Kaabe. Man sér den Kyse eller Hætte, hun har over Hovedet, og som man i Würzburg endnu saa nøje erindrer. Det er vanskeligt at afgjøre, om det, der sées om Hovedet i Kysen (paa Fig. 7), er Bukler dannede af hendes oftere (men dog i andre Egne) omtalte store Haar, eller om Kysen tillige gjør Tjeneste som Beholder for Et eller Andet. Paa Skjødet har hun altid Noget, Frugter, Kager, eller en Skaal eller anden Beholder, der muligvis skal antyde det, hvormed hun gjør Markerne frugtbare.

Disse gamle Billeder, der næppe ere meget yngre end Tacitus' Tid, bidrage saaledes end yderligere til at bekræfte Identiteten af hans »Uéleda« med Middelalderens og Folkesagnenes »Hulda«. Paa et enkelt af dem, et ved Trier fundet Kalksténsrelief (hosstaaende gjengivet i Fig. 10), spores den romerske Paavirkning noget mere end paa de andre. Den letklædte, barbenede Kvinde, der her er fremstillet ridende med et fireføddet Dyr og en Fugl paa Skjødet, synes at skulle forestille den romerske *Diana*. Dette stemmer med, hvad de voigtlandske Folkesagn, som vi nylig have sét (S. 166), meddele, at Holla er den Samme som Diana. Dominikanermunken JOHANNES HEROLT, der levede i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede, ytrer i en Juleprædiken, at der gives Folk, som i de tolv Nætter mellem Jul og Helligtrekonger begaa mange Daarskaber, og sige, at *den Gudinde, som Nogle kalde Diana, men som i Almuesproget hedder »die Frawen Unhold«, farter om med sin Hær* (Sunt quidam, qui in his duodecim noctibus subsequentibus multas vanitates exercent, qui deam, quam quidam Dianam vocant, in vulgari »die frawen unhold«, dicunt cum suo exercitu ambulare, Grimm, *Deutsch. Myth.*, II, p. 778). — Et Dekret, der angives allerede at være udstedt af det lilleasiatiske Concilium i Ancyra Aar 314, men som dog vistnok er af noget senere Dato og af mere occidentalsk Oprindelse, ivrer mod »visse forbryderiske Kvinder, der ere faldne tilbage til Satan og, forførte ved Dæmonernes

Blændværk og Spøgelse, tro og paastaa, at de ved Nattetide foretage et Ridt paa visse Udyr *sammen med Hedningernes Gudinde Diana* (quaedam sceleratae mulieres, retro post Satanam conversae, daemonum illusionibus et phantasmatis seductae, credunt et profitentur *se nocturnis horis cum Diana paganorum dea - - - equitare super*

Fig. 10.

Hulda som Diana. Hvid Kalkstén. Fra Trier. (Museet i Bonn).
(Efter L. Lindenschmit, Die Alterth. uns. heidn. Vorzeit, Bd. II, Heft. I,
Taf. 6, Fig. 1.)

quasdam bestias, etc. Concil., Ed. Harduin, I, p. 1798, Ed. Mansi, II, p. 535). Denne hedenske Gudinde synes man at have haft meget ondt ved at faa Bugt med, ti hos en hél Række gejstlige Forfattere finde vi hende omtalt mere eller mindre tydeligt som levende og virksom. Vi skulle indskrænke os til blot endnu at anføre et Par

Exempler. Den hellige Dominikanermunk Jacobus Mevanates (Jacopo da Bevagna), der døde Aar 1301, prises i sine »Acta« (cap. 1, sect. 10) bl. A. fordi han »opdagede og bekjæmpede *Vildfarelsen hos de Kvinder, der gaa paa Farten med Diana*« (detexit enim et impugnavit - - - errorem earum mulierum, *quae vadunt ad cursum cum Diana*, Acta Sanctorum, ed. Bollandius etc., Aug., T. IV, p. 730). Og Pave JOHANNES XXII udsteder Aar 1317 et Brev, der viser, at Kristenhedens avignonske Hoved har ikke én enkelt Diana, men mange Dianaer at bekjæmpe. I det nævnte Aar var der nemlig gjort et Forsøg paa at tage Paven af Dage ved Gift, og de i den Anledning foretagne Undersøgelser havde bragt for Dagen, at endogsaa adskillige Gejstlige fra Brabant, Limousin, etc., blandt Pavens nærmeste Omgivelser, gave sig af med forskellige hedenske Idrætter, med Nekromanti og Geomanti og alleslags magiske Kunster. Og for at faa Fremtiden at vide, slutter Paven sin Opregning af deres Synder, havde de endogsaa i deres Forvildelse af og til *henvendt sig til Dianaerne* (divinationibus et sortilegiis se immiscuerunt perperam, *Dianis nonnunquam utentes*; Brevet er trykt hos Od. Raynaldus, Ann. Ecclesiast., T. V, p. 73).

Pave Johannes kan vistnok have haft god Grund til at tale i Flertal om disse Gudinder, for der maa have været mange af dem. Man finder dem allevegne, om end under mange forskellige Navne. Hvad der fortælles om Hulda i Thüringen, Franken, Hessen, Nieder-Sachsen og Rhinlandene, det Samme fortælles i alle de sydlige tysktalende Lande, i Elsass og Baden, i Schwaben, Baiern og det tyske Schweiz, i Tirol og Vorarlberg, Kärnten, Steyermark, Salzburg og Østerrig, ja hélt op i Böhmen og Mähren, om *Berhta* eller *Berchta*, i det italienske Tirol om »*la donna Berta*«. Hun kaldes her undertiden »*Frauberta dal nas longh*«, ligesom paa sine Steder i det tyske Tirol »*die Percht mit der eisernen Nase*« (hvilket stemmer godt nok med Luthers »Fraw Hulde mit der Potznasen«). I Böhmen og Mähren tales om »*Parychta*«, »*Paruchta*«, »*Schperechtta*«, der altsammen tydeligt nok er samme Navn. Som »*Berchta*« træder i Stedet for »*Hulda*« i de sydtyske Lande, saaledes bliver hun i de østligere og sydligere Dele af de Brandenburgske Marker til »*Frau Harke*« eller »*Frau Arke*«, den angelsachsiske »*Erce*«. Ifølge GOBELINUS PERSONA sagde man i det fjortende Aarhundrede i visse Dele af de sachsiske Lande, at det var »*Vrowe Here*« eller, som Almuen sagde, »*Vro Here*«, der var paa Farten ved Juletid (Cosmodromium, Æt. VI, cap. 38, hos Meibom,

Rer. Germ. Script., T. III, Helmaestadii 1688, Fol., p. 235). I Havellandet siger man »*Frau Harfen*«; og i den sydvestlige Dél af Altmark med de tilgrænsende Dele af Hannover siger man »*de Kön*«. I Mecklenburg udfyldes Huldask Plads i Regelen af »*Frü Waur*«, »*Frau Wauer*«, »*Frü Gör*«. Dog træffer man dér, saavel som i Priegnitz og endél af Uckermark, hyppigt ogsaa »*Frü Gode*«, »*Frü Goden*«, »*Frü Gauden*«, »*Frü Göäd*«, »*Frü Gódke*«, eller endog en Benævnelse som »*Frü Wód*«, der ligefrem betegner vedkommende Gudinde som Odins Hustru, som »*Fru Odin*«. Som saadan karakteriseres hun ogsaa paa en anden Maade, idet hun i Pommern, endél af Uckermark og preussisk Sachsen kaldes »*die Fricke*«, »*die Fuik*«, »*Frü Fréen*« eller lignende.¹ Sine Steder i Nord-Tyskland betegnes hun simpelthen som »*die Hexe*«, »*de olle Håksche*«, og paa mange Steder uden nærmere Benævnelse som »*den hvide Kvinde*«. Undertiden hedder hun »*Ursula*«, »*die alte Urschel*«, et Navn, der sandsynligvis staar i Forbindelse med »*Horselbjerget*« og gennem Legendens om den hellige Ursula og hendes mange Jomfruer har fundet Vej ind i Kristendommen. Hendes Navne ere overhovedet mangfoldige.

I alle europæiske Lande træffe vi denne levende Gudinde under stadigt vekslede Navne. Det vilde være urimeligt her at dvæle nærmere ved hvert enkelt Navn; kun et Par af dem skulle vi betragte lidt nøjere.

Som berørt siges der i en Dél af Altmark og Hannover, naar der sidder Hør eller Blaar (Heede, hēi) paa Rokken Helligtrekongers Aften: »*de Kön kümmet un kêtelt in de hēi*«. (Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sag., p. 418). Denne Betegnelse forekommer næppe andetsteds i de tysktalende Lande; derimod træffe vi i visse Dele af Frankrig »*la Guenne*«, der tydeligt nok er det samme Ord. »*La Guenne*« er i Bretagne et kvindeligt Væsen, der viser sig i alleslags forummede Skikkelser, som Buk, Hund, Hest, etc. Hun fortærer Alt, og Ingen formaar at modstaa hende. (Paul Sébillot, Trad. et superst. de la Haute-Bretagne, I, p. 158, jfr. p. 163). I hele Asturien kjender man »*las Xanas*«, der ere »*Kongedøtre*«, leve i Kilder og hver St. Hans-Nat vaske deres Klædning, der er ganske fin og tynd, og *hvid* som Sné. De vise sig kun om Natten, og komme da frem bag en

¹ Grænserne mellem de forskjellige Benævnelser i Nord-Tyskland findes angivne af Adalb. Kuhn og W. Schwartz, Norddeutsche Sagen, etc., p. 413—18. Dog findes mange Steder flere Benævnelser iflæng, eller i en Landsby det ene Navn, og i Nabobyen det andet.

Klippe. Træffe de en Vejfarende, søge de at lokke ham til sig; og lader han sig lokke, kommer han aldrig mere fra dem. (L. Giner Arivau, Contribucion al Folk-Lore de Asturias, Folk-Lore de Proaza, Bibl. de las Tradit. Popul. Español., Tom. VIII, Madrid 1886, pag. 228—29). Disse »Xanas« minder om Katte-Pigerne paa Meissner-Bjerget; og Gudinden selv synes altsaa i den asturiske Almues Erintring at være traadt hélt i Skygge for den Skare unge Kvinder, der omgav hende. Der har dog vistnok ogsaa her været én »Xana«, hvem de andre tjente. Ti ligesom vi finde Hulda igjen hos Tacitus som Uéleda, saaledes træffe vi »de Kön«, »la Guenne«, »la Xana« atter hos DIO CASSIUS (LXVII, 4—5, Xiphilinus' Excerpt, Ed. Fabr. et Reim., II, p. 1103—5). Dio fortæller, at Kejsers Domitianus i Aaret 83 gjorde et Felttog til Germanien, men da Ingen dér viste Tilbøjeligheder til at slaas med Romerne, vendte han snart igjen tilbage. Forskjellige fremragende Personligheder blandt Germanerne benyttede dog Lejligheden til at hilse paa Kejseren, deriblandt Kongen over Semnonerne, Masyus, og *den jomfruelige Ganna, der paa lignende Maade som Uéleda forkyndte Guddommens Villie blandt de keltiske Stammer*. De blev godt modtagne af Domitianus, og vendte saa hjem igjen (*Μάσνος δὲ ὁ Σεμόνων βασιλεὺς, καὶ Γάννα παρθένος — ἦν δὲ μετὰ τὴν Βελίθαν ἐν Κελτικῇ θειάζουσα — ἦλθον πρὸς τὸν Σουιτιανόν, καὶ τιμῆς παρ' αὐτοῦ τεχόντες, ἀνεκομίσθησαν*; Imm. Bekkers Udg., Leipz. 1849, II, p. 298, har: *μετὰ τὴν Οὐελίθαν*). — At *Ganna* er for Kelterne, hvad *Uéleda* er for Germanerne, passer godt nok med denne Benævnelses Forekomst i franske og spanske Folke-Traditioner. Den *Ganna*, der kom til Domitianus, maa altsaa have repræsenteret en til det indre Germanien forsprængt gallisk Stamme, hvis Efterkommere vi saaledes have Grund til at søge i de Egne, hvor man endnu siger »de Kön« istedenfor »Hulda«.

Vi har altsaa her endnu et Vidnesbyrd om, at den Gudinde, der under forskjellige Navne spiller saa stor en Rolle i Traditionerne, *var et levende Menneske*. Og medens vi paa den ene Side sé dette, sé vi paa den anden Side denne Gudinde *falde sammen med Odins Hustru, med Frigg og med Freyja*.

I Uckermark er det »de Frick«, der drager om og holder Kvinderne til Orden. I de tolv Dage mellem Jul og Helligtrekonger, »die Zwölfen«, maa intet Hjul gaa; derfor skal ogsaa Rokkehjulene staa stille; og finder »de Frick« i de Dage en Pige, der spinder, forpjusker hun hende Haaret. Det Samme siger man i Priegnitz om »Frau

Gode« og i største Delen af Mittelmark om »Frau Harke« (W. Schwartz, Sagen und alte Geschichten der Mark Brandenburg, Berlin 1871, 8vo, p. 15). — I Templin, Uckermark, truer man dem, der spinde om Lørdagen, med »die Fricke«. Paa Landet i Uckermark siger man som oftest, at naar Hørrer ikke er spunden af Rokken Juleaften, saa kommer »de Fuik«. Paa sine Steder, som f. Ex. mellem Gramzow og Angermünde, bliver det endog til »de Fui«. I de sydligste Dele af Uckermark træder »Frû Herken« i Stedet. (Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sag., p. 414). — »De olle Frick jagt mit ihren Hunden«, siger man i Uckermark. (Dr. F. L. W. Schwartz, Der heutige Volksglaube und das alte Heidenthum, Zweite Aufl., Berl. 1862, 8vo, p. 17).

I *Harzen* og de omliggende Egne synes man ofte saa temmeligt iflæng at bruge Betegnelserne »Frû Fréen«, »Frû Frêke« og »Frû Holle« om et og det samme Væsen. I Eggen om Halberstadt siger man, naar Nogen ikke har faaet sin Rok spunden rén til Helligtrekonger eller til Lørdag Aften, at saa kommer »Frû Fréen«; »süst kûmt Frû Fréen un kackt in de hêen«, lyder Formelen i Drûbeck. I Ilsenburg, Veckenstedt og Zilly siger man »Frû Frien«, i Ströbeck og Derenburg »die Frêke« eller »Frû Frêke«. (Kuhn u. Schwartz, l. c., p. 414—15). — I Langeln bruger man ved Fastelavn (am Fasslabend) en ganske lignende Frase som den nys anførte fra Drûbeck:

»Jungens, spinnt jue Diesse af,
 »süss kummet de Frû Frêe
 »un kackt in de Hêe«. —

I Veckenstedt siger man, at »Frû Frêtchen« eller »Frû Fréen« »havde været i Himlen«, og at Folk søgte hende for at faa gode Raad af hende. »Hun gjorde Musik, dansede meget og faldt tilsidst i Vandet« (- - ist im Himmel gewesen und wurde von den Leuten um Rath gefragt; - - sie machte Musik, tanzte viel und fiel zuletzt ins Wasser). — I og ved Ilsenburg fortælles der om »Frû Frien«, at hun omkring i Skovene altid søgte sig en Mand. Hun ilede afsted over Bjerger og Dale; og naar det regnede eller snéde, søgte hun Ly i Huler. Men smuk var hun ikke, og derfor var der Ingen, der vilde have hende, skjønt hun rejste omkring over hele Verden for at faa sig en Mand. Havde hun faaet fat i En, saa forlod han hende strax igjen; og saa skreg og jamrede hun forfærdeligt. Man har dér i Eggen et lille Rim herom:

»Frû Frien
 »wolle gêren frien,

»un kunne keinen krîen;
 »da feng se an de schrien.«

Ved en bestemt Klippe i Nærheden af Ilsenburg (»Bäumlers Klippe«) skal der vise sig en Kvinde *i hvid Særk og med en hvid Kabuds over Hovedet*; det siges at være »Frû Frîen«. — I disse Egne af Harzen fortælles der ogsaa om »Frû Frêe mit den groten Dume« — paa Grund af den megen Spinden var hendes Tommelfinger bleven saa stor — at hun engang hjalp en ung Pige fra Ilsenburg til at blive gift med en Kongesøn, ved at lære hende at spinde Guld. Men hun gjorde det kun mod at faa hendes første Barn; og det fik hun ogsaa. Hun gjorde ogsaa Fordring paa det andet Barn af dette Ægteskab, men lovede dog Moderen, at hun maatte beholde det og dertil skulde faa sit ældste Barn tilbage, om hun kunde gjette hendes rigtige Navn. Saa hændtes det, at Kongesønnen, der nu selv var bleven Konge, en Dag gik paa Jagt, og paa Jagten kom til den Hule, hvor Frû Frêen opholdt sig. Inde i Hulen gik Frû Frêen op og ned; og han hørte hende sige:

»Hüte will ik brûen,
 »morgen will ik backen,
 »öwermorgen will ik en kleinen Königssohnen haben,
 »weil die junge Frûe nicht weit,
 »dat ik Pumpernelle heit.«

»Pumpernelle« var nemlig hendes rigtige Navn (ihr Vorname), siges der, og »Frû Frêen« hendes Tilnavn (ihr Zuname). Nu blev den unge Dronning altsaa istand til at beholde sit Barn. Snart efter *døde Frû Frêen*, hedder det videre; og Kongen sørgede for hendes Begravelse. Dronningens første Barn, som hun havde maattet give Frû Frêen, leger hos denne med lutter Sager af Guld. — En anden Tradition fra Harzen beretter, at der var engang en Kone, der kaldtes »Frû Frêen«, og som boede alene ude i Skoven. *Hun var en Hex*, og havde en Plejedatter. Den Gamle ernærede sig ved at spinde, og spandt med sin tykke Tommelfinger hver Dag femten Tene fulde. »Nu vil jeg ogsaa lære Dig at spinde«, sagde hun til Datteren; og saa spandt de Guld, Tene fulde af Guldtraad. En Kulsvier friede til Datteren; og Moderen gav sit Samtykke. Dog formanede hun Datteren til bestandigt at blive ved med at spinde, da hun ellers risikerede en skøn Dag at staa uden Brød, naar Manden blev doven og maaské tilsidst ingen Ting gad bestille. De bleve gifte og levede lykkeligt; men omsider beskyldte Manden sin Hustru for Hexeri og vilde jage

hende bort. Hvad dog imidlertid ikke skete. (Dr. H. Pröhle, Unterharzische Sagen, Aschersleben 1856, p. 209—11).

Ved Halle kjender man ligeledes »Frû Friên« eller »Frû Frêke«. (Schwartz, Der heutige Volksglaube u. das Heidenthum, p. 87).

I *Pommern* kjender man ogsaa »*dei Fuik*« som Skræmsel for dovne Spindersker. Bliver der Hør siddende paa Rokken en Helligaften, kan det endnu hænde, at Karlene i Huset komme Hestemøg eller Grønkaal deri, og sige: «Det har die Fuik gjort». Undertiden siges »*dei Fû*« eller endog »*dat Fû*«, som om man næsten var bleven uklar over dette mystiske Væsens Kjøen. — Paa Hiddensee og Ummanz var Erindringen dog mere klar, idetmindste for en tredive Aar tilbage. Da plejede man at sige om *Kjærestefolk*: »Dår is dê oll Frie in't Hûs tågen, dê warden sik trecken (heiraten)«. (Jahn, Volkssagen aus Pommern u. Rügen, p. 31).

Ved Aineth, Kr. Brixen, *Tirol*, taler man om »*die wilde Fûa*« som en Slags »Aasgardsrej«, en larmende Skare »onde Aander«, ligesom man i Uckermark taler om, at »die Frick« jager med sine Hunde. Dog bruger man ogsaa Betegnelsen »Fûa« om en Kvinde, der i Ophidselse eller Vrede løber om, som var hun gal, med pjusket Haar og sønderrevne Klæder. I der Pusterthal siger man »*Fuire*« istedenfor »Fûa«. (Vernaleken, Myth. u. Bräuch. d. Volkes in Oesterreich, pag. 45).

Det vil allerede heraf sés, at der ingen væsenlig Forskjel er mellem »die Frêke«, »de Frick«, »die Fricke«, der øjensynligt svarer til Skandinavernes »Frigg«, og »Frû Frêen« eller »Frû Friên«, der ligesaa tydeligt svarer til den skandinaviske »Freyja«. Og det vil tillige sés, at der heller ingen væsenlig Forskjel er mellem Frêe-Fricke og Hulda-Uéleda. Ligheden mellem Hulda og Freyja bliver kun endnu fuldkomnere, naar vi tage med ind i Undersøgelsen de gamle skandinaviske Kilders Vidnesbyrd.

»YNGLINGA SAGA« (cap. 4) siger om *Freyja*, at hun var *Offerpræstinde*, og at hun først lærte *Aserne* »*seiðr*« eller *Trolldom*, som *Vanerne* plejede at øve (hon var blótgyðja, ok hon kendi fyrst með Ásum seið, sem Vönum var titt, Ungers Udg., p. 6). »Gyðja« betyder, som alt foran sagt, baade »Gudinde« og »Præstinde«, men »blótgyðja« kan næppe betyde Andet end »Offerpræstinde«.

»GYLFAGINNING« (cap. 24) omtaler *Freyja* som den ypperste af *Asynjerne*, af »Gudinderne«. Hun har en Bopæl »i *Himlen*«, der hedder *Fólkvangr*; og *naar hun rider til Kamp, tilhører Halvdelen af de*

Faldne hende, og Halvdelen Odin. Og naar hun er paa Farten, *saa har hun to Katte til at trække den Vogn, hun sidder i.* Hun hjælper gjerne dem, der paakalde hende; og naar fornemme Kvinder kaldes »Frøer« (»freyjor«), er det hendes Navn, der er blevet til Hædersnavn for dem. *Hun holder meget af Sang;* og hende er det godt at paakalde i Elskovsanliggender. (En Freyia er ágætuz af Asynium; hon á þann bæ á himni er Fólkvágar heita, oc hvar sem hon riðr til vígs, þá á hon hálfan val en hálfan Opinn - - - En er hon ferr þá ecr hon köttum tveimr, oc sitr í reið. Hon er náqvæmuz mavnnum til áheita; oc af hennar nafni er þat tignarnafn, er rikis-konur eru kallaðar freyior. Henni líkafi vel mansaungr; á hana er gott at heita til ásta. Rasks Udg., p. 28—29).

Forfatteren til »Gylfaginníng« anfører ved samme Lejlighed en Strofe af »GRIMNISMÁL« (str. 14, Möbius, p. 34, Bugge, p. 78):

<p>Fólkvangr er inn níundi [sali], en þar Freyja ræðr sessa kostum í sal: hálfan val hon kýss hverjan dag, en hálfan Óðinn á.</p>	<p>Folkvang er den niende [Gudebolig], og dér raader Freyja for, hvem der skal sidde i Salen. Hver Dag vælger hun sig Hælvten af de Faldne; Ódin faar den anden Halvdél.</p>
--	---

Et andet Steds i »GYLFAGINNÍNG« (cap. 35), hvor — sandsynligvis efter en anden Kilde — en Række forskellige Gudinder opregnes, anføres Frigg som den fornemste (Frigg er æzt, l. c., p. 56). Freyja, siges der videre, er den mest dyrkede næst efter Frigg. Hun ægtede en Mand, som hed Oðr, men han forlod hende og drog langt bort. Og nu græder Freyja efter ham, og hendes Taarer er det røde Guld. Hun havde mange forskellige Navne, og ejede Smykket »Bri-singa-men« (Freyia er tignuz með Frigg, hon giptiz þeim manni er Oðr heitir - - -. Oðr fór í braut lángr leipir, en Freyia grætr eptir, en tár hennar er gull rautt. Freyia á mörg nöfn - - - Freyia átti bri-singa men. L. c., p. 37).

I »SÖRLA ÞÁTR« fortælles, som alt omtalt (S. 79—80), hvorledes Freyja er Odins Frille og kommer i Besiddelse af det nævnte Smykke ved at hengive sig til fire Dverge. Hun var sin Tids skønneste Kvinde, siges der videre. (Dóttir Njarðar hét Freyja, hún fylgdi Óðni oc var friðla hans - - - enda var hún allra kvenna fegurst í þann tíma, l. c.).

Det fra Flatøbogen mellem Edda-Digtene optagne »HYNDLULJÓÐ«

er en Slags Dialog mellem Freyja og hendes finske »Søster«, Valaen eller Vølven Hyndla. Digtet begynder med en Replik af Freyja (str. 1—3 og 5¹, Möbius' Udg. p. 82, Bugges Udg. p. 152):

Vaki mær meýja,
vaki mín vina,
Hyndla systir,
er í helli býr!
Nú er rökk rökkra,
ríða vit skolum
til Valhallar
ok til vés heilags.

Bidjum Herjans föður
í hugum sitja;
hann geldr ok gefr
gull verðugum:
gaf hann Hermóði
hjálmm ok brynju,
en Sigmundi
sverð at þiggja.

Gefr hann sigr sonum,
en summum aura,
mælsku mörgum,
ok mannvit fírum;
byri gefr hann brögnum,
en brag skáldum,
gefr hann mannsemi
mörgum rekki.

Nú taktu úlf þinn
ein af stalli,
lát hann renna
með rúna mínum.

Hertil svarer Hyndla (str. 5—6):

Seinn er göltr þinn
goðveg troða,
vil ek ei mar minn
mætan hleða.

Flá ertu, Freyja,

Vaagn, du Møernes Mø,
vaagn, min Veninde,
Hyndla, Søster,
som bór i Hulen!
Nu er det Nætternes Nat,
nu skulle vi ride
til Valhal
og til de hellige Steder.

Lad os bede Odin
sidde til Doms!
Han lønner og giver
Guld til de Værdige:
Hermod gav han
Hjelm og Brynje,
og et Sværd
har han skjænket Sigmund.

Sejr giver han til Somme
og Rigdom til Andre,
Talegaver til Mange
og Kundskaaber til Kloge;
Medbør giver han Søfarerne
og Skjaldene klingende Ord;
Mandemod giver han
til mangan Kriger.

Tag nu en Ulv
af dem, Du har paa Stald,
og lad ham løbe
ved Siden af min Orne!

Langsom er din Galt
til Løb paa Guders Vej;
og jeg vil ikke ved Siden af den
sidde paa min Ganger.

Falsk er Du, Freyja,

¹ Str. 4 synes at være en Tilsætning, der ikke oprindeligt hører til Digtet.

er þú freistar mín,
 vísar þú augum
 á oss þannig,
 er þú hefir ver þinn
 í valsinni,
 Óttar unga,
 Innsteins bur.

Hvortil Freyja siger (str. 7—10, Möbius' Udgave pag. 83, Bugges Udgave, pag. 153):

Dulin ertu, Hyndla!
 Draums ætlig þér,
 er þú kveðr ver minn
 í valsinni,
 þar er göltr glóar
 gullinbursti,
 Hildisvíni,
 er mér hagir görðu
 dvergar tveir,
 Dáinn ok Nabbi.

Sennum vit or söðlum,
 sitja vit skolum,
 ok um jöfra
 ættir dæma,
 gumna þeirra
 er frá goðum kómu.

Þeir hafa veðjat
 Vala málmi
 Óttarr ungi
 ok Angantýr.
 Skylt er at veita,
 svá at skati enn ungi
 föðurléifð hafi
 eptir frændr sína.

Hörg hann mér gerði
 hlaðinn steinum;
 nú er grjót þat
 at gleri vorðit.
 Rauð hann í nýju
 nauta blóði,

i din Henvendelse til mig.
 Tror Du, Du kan skjule
 saaledes for os,
 at Du har din Elsker
 med paa Nattefærden,
 Ottar, den unge
 Søn af Innstein?

Taabelig er Du, Hyndla!
 Drømmesyner sér Du,
 naar Du siger, jeg har med
 paa Nattefærden en Elsker
 i den straalende Galt
 med de gyldne Børster,
 Hildisvinet,
 som til mig blev gjort
 af tvende Dverge,
 Daain og Nabbi.

Lad os da stige af Sadlen,
 sidde ned sammen,
 og om Høvdingeætter
 tale sammen lidt,
 tale om de Mænd,
 som stamme fra Guder.

Et Væddemaal indgik
 Ottar, den unge,
 om falden Mands Vaaben
 med Angantýr.
 Saa bør vi det mage,
 at Ædlingen, den unge,
 faar Fædrene-Arven
 efter Frænderne sine.

Han byggede mig et Altar
 af Stén lagt paa Stene;
 og nu ere Stenene
 blinkende af Væde:
 Hver Nymaane rødner han dem
 med Blod af Oxer.

æ trúði Óttarr
á Ásynjur.

Ottar har altid
stolet paa Gudinderne.

Situationen er altsaa den, at Ottar og Angantyr begge mene sig berettigede til at arve en falden Helts Vaaben, og nu ere komne over-éns om, at Vaabnene skulle tilhøre den af dem, der til en vis bestemt Tid bedst kan gjøre Rede for sine Forfædre og Familieforbindinger tilbage i Tiden. Ottar søger Hjælp hos Freyja; og denne iklæder ham en Svineham med gyldne Børster og lader ham bære sig hen til Hyndla. Hun mener da at kunne faa Hyndla med i Følge og paa Vejen faa hende til at fortælle sig om gamle Ætter, hvorved Ottar vilde faa at høre, hvad han havde Brug for. Da dette ikke lykkes, sætter Freyja ligefrem Hyndla ind i Situationen og beder hende fortælle, hvad hun véd om Ottars Forfædre og Paarørende. Det gjør hun ogsaa, temmeligt vidtløftigt ovenikjøbet. Hun opregner en Mænde berømte Mænd og Kvinder, som Ottar er i Slægt med; tilsidst kommer hun til selve de gamle Guder. Man erfarer, at Ottar paa mødrene Side er af Skjöldunge-Æt, og at hans Faders Moder var en »gyðja«, en »Præstinde« eller »Gudinde« (str. 13):

Móður átti faðir þinn
menjum göfga,
hygg ek at hon héti
Hlédís gyðja.
Fróði var faðir þeirrar
en Fríaut móðir;
öll þótti ætt sú
með yfirmönnum.

Din Fader havde en Moder,
der fik rige Offergaver;
Hledís, husker jeg,
hed hun, Præstinden.
Frodi var hendes Fader,
og Friaud hendes Moder;
hele denne Æt var
mere end Mennesker.

Blandt Ottars Slægtninge nævnes ogsaa forskjellige Konger over Skaane og Sjælland, blandt hvilke den yngste er Haraldr Hilditönn. Det bliver altsaa ikke før i det ottende Aarhundrede, at alt dette foregaar mellem Freyja og Hyndla. Da denne sidste omsider har sluttet sine Oplysninger med en Hentydning til et Uvejr, der er kommet over de gamle Guder, og et andet endnu værre, der er ved at trække op, siger Freyja til hende (str. 44, Möb. p. 87, Bugge, p. 161):

Ber þú minnisöl
mínum gelti
svá hann öll muni
orð at tína,
þessa ræðu,
á þriðja morni,

Bær Du Mindesøl
til Galten min,
at han kan huske
alle dine Ord
og klare for sig
iovermorgen,

þá er þeir Angantýr
ættir rekja.

naar han og Angantyr
skal opregne deres Ætter.

Men nu synes Hyndla, at hun har gjort nok, og giver et ubehageligt Svar (str. 45—46):

Snúðu braut héðan,
sofa lystir mik,
fær þú fátt af mér
fríðra kosta;
hleypr þú eðlvina
úti á náttum,
sem með höfrum
Heiðrún fari.

Gaa nu din Vej herfra;
nu vil jeg sove!
Faa blive de smukke Ord,
Du videre faar af mig.
Du løber med Skræmsler
ude om Natten,
som en Ged løber
omkring efter Bukke.

Rant at æði
ey þreyjandi,
skutusk þér fleiri
und fyrirskyrtnu.

Som rasende render Du,
altid i Brynde;
Mange fandt op
under Skjørterne dine.

Men nu bliver ogsaa Freyja vred (str. 47):

Ek slæ eldi
of íviðju,
svá at þú eigi kemsk
à braut héðan.

Jeg slaar Ild
omkring Dig, Skovkvinde,
saa Du ikke kan komme
bort herfra.

Hyndla maa da bøje sig (str. 48):

Hyr sé ek brenna
en hauðr loga,
verða flestir
fjörlausn þola;
ber þú Óttari
bjór at hendi
eitri blandinn mjök
illu heilli.

Blus sér jeg brænde
og Jorden flamme;
heller end omkomme
bøje sig de Fleste:
Giv Du da Ottar
Øllet i Hænde,
blandet med megen Gift,
ham til Ulykke.

Hvorpaa Freyja slutter Digtet med sit Svar (str. 49):

Orðheill þín
skal engu ráða,
þóttu, brúðr jötuns,
bölvi heitir;
hann skal drekka
dýrar veigar,
bíð ek Óttari
öllum goð duga.

Dine Ulykkes-Ord
skal Ingen skade,
skjønt Du, Jötun-Datter,
gjerne gjorde Ondt!
Han skal drikke
den dyre Drik;
og jeg beder alle Guder
give Ottar Styrke.

At Freyja saaledes rider paa Ryggen af den i en forgyldt Svineham formummede Ottar, tager sig maaské ved første Øjekast noget forunderligt ud, men er i Virkeligheden ganske i Overénsstemmelse med de gamle Skikke blandt de levende Guder. *Det giver os Nøglén til Forstaaelsen af, hvad der menes med den hyppigt omtalte Forvandling af Mennesker, saa til det ene, saa til det andet Dyr.* Det vil nu ogsaa kunne skimtes, hvad der menes med, at Freyja, naar hun kjører ud, har to »Katte« til at trække sin Vogn: Det er Mennesker, sandsynligvis Kvinder, formummede som Katte, eller maaské kun med Kattemasker over Hovedet.¹

¹ Disse Formummelser af Guderne selv eller deres Omgivelser spille en saadan Rolle i Hedenskabet, at de maa behandles udførligt i et Afsnit eller »Fragment« for sig. Vi skulle derfor her indskrænke os til at anføre et Par Exempler paa, hvorledes disse gamle religiøse Skikke i Tidens Løb ere gaaede over til at blive Almue-Skikke. Karl Bartsch fortæller følgende Træk fra Mecklenburg: »Es war früher im Lande allgemein gebräuchlich, und mag noch jetzt vorkommen, dass (auf dem Lande) Weihnacht der »Schimmel« erschien. Die Leute machten aus zwei Personen durch Behängung und Umwicklung mit Tüchern, und vielleicht der Haut eines Pferdekopfes einen Schimmel nach. Dieser Schimmel ging in das herrschaftliche Zimmer und auf die Herrschaften los, um Gaben zu gewinnen«. (Sag., Märch. u. Gebr. aus Mecklenb., II, p. 224). Endnu mere oplysende er, hvad Bartsch beretter et andet Sted: »Bei Erntefest, Fastelabend und Neujahrs haben sie in Pölitz oft einen Schimmel gemacht, indem zwei kräftige Mannsleute sich mit einem Bettuch mit dem Rücken gegeneinander lose zusammengebunden, ein Bettlaken übergehungen, und hat sich zwischen die beiden ein dritter reitend hineingesetzt, als Weib verkleidet, mit Strohhut, eine Buddel um den Arm hängend, und vielerlei Redensarten gemacht. Sie schlagen, die ihnen zu nahe kommen, mit Ruthen, und marschiren so eine Weile im Tanz herum, allerlei Spass treibend.« (L. c., II, p. 306). De tre nævnte Tidspunkter svare til tre af Hedenskabets fire Hovedfester, og de beskrevne Figurer ere Reminiscenser fra de Farter, Odin eller hans kvindelige Sidestykke, Freyja-Frigg, ved disse Lejligheder foretog. Den som Kvinde udklædte Karl, der rider paa »Skimmelen«, skal forestille Freyja, Hulda eller, som hun i Mecklenburg hedder, »Frû Waur« eller »Frû Wode«. Ligesom vi foran (S. 64—66) have sét, hvorledes man lavede »hovedløse« Mennesker, vil det nu ogsaa let forstaaes, hvorledes man lavede de »hovedløse« Heste, som der saa tidt er Tale om i Folketraditionerne.

At »Hexe« plejede at forvandle sig til Katte, erindrer man ogsaa paa mange Steder; og om Kvinder, der optræde formummede som Katte, gives der en Mængde Traditioner i mange forskellige Lande. De handle i Regelen om Mænd, som disse Spøgelsekatte overfalde eller besvære med deres Nærværelse, og som saa slaa fra sig og saare »Kattene«. Næste Dag findes da et tilsvarende Antal af Egnens Kvinder lidende af de Saar, de ved slig Lejlighed have faaet. Eller en Mand, der hugger den ene Forpote af en saadan Kat, opdager ved nærmere Eftersyn, at det er en fin lille Kvindehaand, han har hugget af. Særlig Interesse har, hvad Juristen Jean Bodin (født 1530, død 1596) siger om dette Emne, fordi det er samtidige Begivenheder, han beretter. I sin Bog om »La Demonomanie des Sorciers« (Edition dernière, Paris 1598

Ganske lignende Ukvemsord' som dem, Freyja faar at høre af Hyndla i de nyligt anførte Strofer, siger ogsaa Loki hende i »ÆGIS-DREKKA«. Den ondskabsfulde »Gud«, med hvem den »alvidende« og »forudvidende« Odin har blandet Blod uden at ane, hvad der vilde komme, udtrykker sig som følger (str. 30, Möbius' Udg., p. 53):

Pegi þú, Freyja!
þik kann ek fullgerva,
era þér vamma vant:
ása ok álfa
er hér inni eru
hverr hefir þinn hór verit.

Ti stille, Freyja!
Dig kjender jeg til Bunds!
Du er hjemme i alle Laster.
Af de Aser og Alfer,
som ere her til Stede,
har Du bolet med hver eneste En.

12mo, p. 257—58) omtaler han en Retssag fra Aaret 1566, der drejer sig om Hexene i Vernon, der i stort Antal, forklædte som Katte, plejede at holde deres Sammenkomster i en gammel Borgruin i Nærheden (- - qui frequentoient, et s'assembloient ordinairement en vn chasteau viel et ancien en guise de nombre infiny de chats). Nogle Mænd, fire eller fem i Tallet, besluttede engang at tilbringe en Nat i Ruinen, og bleve dér overfaldne af alle »Kattene«, der dræbte én af dem. De andre bleve ilde tilredte, men ogsaa flere af »Kattene« bleve saarede; og det viste sig da, at det var Kvinder (ils se trouerent assaillis de la multitude de chats; et l'vn des hommes y fut tué, les autres bien marquez, et neantmoins blessent plusieurs chats, qui se trouerent apres muez en femmes, et bien blessees). Bodin fortæller videre, hvorledes — som det synes, ogsaa paa hans Tid — en Arbejder i Nærheden af Strassburg blev overfalden af tre Hexe, forklædte som store Katte (il y eut trois Sorciers pres Strasbourg, qui assaillirent vn Laboureur en guise de trois grands chats, et en se defendant il blessa et chassa les chats, qui se trouerent au lict malades, en forme de femmes fort blessees à l'instant mesme). — Ogsaa i de islandske Sagaer træffe vi Kvinder formummmede som Katte. Saaledes optræder i »Orms Þátr Stórolfssonar« (c. 6—7, l. c., p. 214—16) Jætunen Brúsis Moder i Skikkelse af en kulsort Kat saa stor som de største Stykker Offerkvæg (en móðir hans - - var kolsvört ketta, ok svá mikil sem þau blótnaut at stærst verða). Da Sigvald Jarls Slægtning, Aasbjørn Prude, var landet paa Brúsis Ø og uforsigtig var trængt ind i selve hans hellige Hule, hvorfor han, som alt omtalt (S. 51) maatte bøde med Livet, viste denne Spøgelsekat sig for hans Skibsmandskab, der havde opslaaet et Telt paa Kysten. Hun viste sig i Telt-døren med Ild gnistrende ud af Næse og Mund paa Kattehovedet (- - ketta ógrlig var komin í tjaldsdyrnar, hon var kolsvört at lit ok heldr grimmlig, þviat eldr þótti brenna or nösúm hennar ok munn). Og saa stor var den Skræk, hun indgjød ved sin blotte Tilsyneladelse, at hun fik dræbt tyve Mand, den ene efter den anden, og kun tre undkom til Skibet, medens ingen synes at have tænkt paa at sætte sig til Modværge.

Dette lille Træk viser, hvilken Betydning Spøgeriet havde i den hedenske Tid, hvor Læg-Befolkningen i Spøgelserne saå Aabenbaringer fra en overnaturlig Verden, fra Gudeverdenen. Bodins Meddelelser illustrere Middelalderens Hedenskab i sin reducerede Skikkelse: Spøgelserne bekjæmpes af Lægbefolkningen, der har Kristendommen i Ryggen, men de existere dog endnu. Hvad Bartsch fortæller fra Mecklenburg, viser endeligt Hedenskabets Skikke reducerede til rene Folkeforlystelser. Det er ret oplysende Illustrationer til Hedenskabets Historie i Europa.

Og strax efter siger han videre til hende (l. c., str. 32):

pú ert fordæða	Du er en <i>giftbryggende Hex</i> ,
ok meini blandin mjök.	fuld af al Slags Ondskab.

Om Freyja som Spinderske findes der ganske vist Intet i Eddaerne, men at dette er en Tilfældighed, fremgaar af den Kjendsgjerning, at den svenske Almue endnu den Dag idag betegner Stjernebilledet »Orion« som »Freyjas Rok« eller »Friggs Rok« (»Freje-Rokken«, »Frigge-Rokken«, Finn Magnusen, Priscæ Veterum Borealium Mythologiae Lexicon, Havniae 1828, 4to, p. 89; I. E. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexicon, Malmø, 1867, 4to, p. 165).

Der behøves næppe yderligere Vidnesbyrd om, at der mellem Freyja og den rhinlandske Hulda eller Uéleda kun er Forskjel i Navn. Ellers spille de ganske samme Rolle; og hvad der fortælles om den Ene, fortælles ogsaa om den Anden. Begge er de paa Færde om Natten, begge ynde de Musik eller Sang, begge forstaa de sig paa Trolddom, begge have Mennesker hos sig formummede som Katte eller Svín, begge ride de paa Ryggen af Folk, etc. etc.

Og ligesom Hulda og Freyja kun bliver to forskellige Navne for én og samme Figur, saaledes falder ogsaa baade i den tyske og den svenske Almues Erindring Freyja og Frigg sammen til én Figur. Det Samme, der fortælles om »Frû Fricke« eller »Frû Fréen« eller »Frau Hulle«, fortælles i Mittelmark om »Frau Harke«, og i Mecklenburg om »Frû Waur«. Det er altsammen kun forskellige Navne for samme Figur; og det svarer ganske til, hvad der i »Gylfaginning« (cap. 35, l. c., p. 37) bemærkes, at Freyja har mange Navne.

Ikke desto mindre opføres i »Gylfaginning« (l. c., p. 36—39) ikke alene Frigg og Freyja som to forskellige Personer, men den mecklenburgske »Frû Waur« træffe vi som Asynjen »Vaur« eller »Vör«, den sachsiske »Vrowe Here« som Asynjen »Ejr«, og den keltiske »Ganna« som Asynjen »Gná«. Ligeledes omtales i »Grimnismál«, i »Ægisdrekk«, i »Oddrunargrátr« og andet Steds Frigg og Freyja som to forskellige Personer. Og som forskjellig igjen fra begge disse træffe vi den rhinlandske »Hulda« igjen i »Ynglinga Saga« som Troldkvinden *Huldr*, der berøver to Upsala-Konger, Vanlandi og Visbur, deres Liv (cap. 16—17: »Huldr seiðkona«, »Huldr vólva«, Ungers Udg., p. 13—14).

At Betegnelsen »Huldr« har været almindelig ogsaa i Norge, sés af, at Befolkningen næsten alle vegne dér endnu erindrere »Hulla« eller »Huldra« som et mystisk kvindeligt Væsen, der færdes i Sko-

vene og bór i Fjeldet. Hun har Køer, Geder og Svín, som hun samler ved at blæse paa Lúr. Hendes melankolske Sang er bekjendt under Navnet »Huldre-Slaatten«. Nogle omtale hende som en smuk Kvinde i hvid Dragt, men med en lang Ko- eller Ræve-Hale; hun vil gjerne danse med de unge Karle og tager dem undertiden ind i Bjerget til sig, hvorefter de aldrig mere blive sig selv igjen. Til andre Tider skildres hun som en gammel Kone, men stor og stærk. Af og til hedder det, at forfra sét er hun smuk, men húl som et Trug i Ryggen. (Andr. Faye, Norske Folke-Sagn, p. 36—37). — Det er ikke vanskeligt at sé, at vi her have at gjøre med ganske den samme Figur, som vi kjende fra de tyske Sagn. Selv den tyske Huldas mandlige Led-sager, »der Hullepöpel«, »der Hullebetz«, mangler ikke i Norge. »Tus-selen« og »Huldren« høre sammen, fortæller man her; og den første er Mand og er lille, mens den sidste er Kone og er stor. (J. N. Wilse, Physisk, oconomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield og Egn i Aggershuus Stift udi Norge, Christiania 1779, 8vo, p. 419). — I et nyere islandsk Manuskript, som W. H. F. ABRAHAMSON har oversat paa Dansk, og som vistnok indeholder adskillige Reminiscenser af en ældre tabt Saga¹, fortælles, at Huld er Moder til Thorgerde Hølgabrud og Irpa; hun bór i en stor Hule, er Herskerinde over alle Trolde, og staar i venskabelig Forbindelse med Odin, hvis Seng hun endogsaa deler om Natten. (Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, 1805, Første Bd., p. 276—84).

I KONR. MAURERS og JÓN ARNASONS Samlinger af islandske Folkesagn er der jevnlige Tale om »*huldufólk*«; og Udtryk som »*huldumaðr*« og »*huldukona*« ere øjensynligt endnu almindeligt i Kurs. En »*huldumaðr*« træffe vi forøvrigt allerede i »*ÞORSTEINS SAGA BÆARMAGNS*« (Fornm. Sög., III, p. 177, cap. 2); og i Norge findes ogsaa Erindringer om hele Samfund af »Huldefolk« (Faye, l. c., p. 41). I »*FOSTBRÆDRA SAGA*« er der i et Vers af Thormódr Kolbrúnarskáld

¹ Sturla Thordarson fortæller i sin »*Íslendinga Saga*«, hvorledes han kom i Forbindelse med Kong Magnus Lagabætirs Dronning, og gennem hende atter med Kongen. Han var i Bergen Aar 1263, og oplæste dér en Aften »*Huldar Saga*« bedre og rigtigere, end Nogen af de Tilstedeværende før havde hørt. Der stimlede Mange sammen om ham, og Dronningen, der så det, spurgte hvad der var paa Færde. »Det er en Saga, han, Islænderen, fortæller«, lød Svaret. »Hvad for en Saga er det?« spurgte saa Dronningen. »Den er om en stor Trolkvinde, og det er en god Saga«, lød Svaret. Næste Dag bad Dronningen Sturla komme til sig og have »Trolkvinde-Sagaen« med. (- - - ok hafa með sér trollkonu-söguna. Sturlunga Saga, edited by Gudbr. Vigfusson, Vol. II, Oxford 1878, 8vo, p. 269—70).

(Udg. Kbhvn. 1822, cap. 33, p. 153) Tale om en »*huldar-höttr*«, en Formummelses-Hætte eller Maske, der skjuler hele Hovedet. Ordet »*huldr*« betyder overhovedet »*besløret*«, »*tilhyllet*«, »*dækket*«, »*fordækt*«, »*mystisk*«; og »*Huldr*« eller »*Hulda*« bliver altsaa »*den Beslørede*«, »*den Mystiske*«, hvilket nøje passer med Traditionerne om, at Hulda optræder med hele Ansigtet tilsløret eller med en paasat Næse (»*mit der Potznasen*«, »*mit der eisernen Nas'*«). »*Huldr*« svarer følgelig til det latinske »*velata*«; og det viser sig saaledes, at Oldtidsformen »*Uéleda*« har staaet det latinske Udtryk nærmere end den middelalderlige tyske Form »*Hulda*«.

Som man i Skandinavien taler om »*Odin*«, og ikke om »*Odi-nerne*«, saaledes taler man i Tyskland om »*Hulda*« eller »*Frau Hulda*«, og ikke om »*Huldaer*« i Flórtal, skjønt det af det Foregaaende tydeligt nok fremgaar, at der maa have været mange. Men hver enkelt var repræsentativ for det samme fælles Gudinde-Begreb; og det gjorde i Tyskland intet Skaar i denne Opfattelse, at de forskellige Huldaer tydeligt nok levede under ret forskellige Vilkaar. Undertiden sé vi Hulda leve og være paa Farten sammen med »*der wilde Jäger*«, »*der Wotn*«, »*der Bergmann*«, d. v. s. sammen med Odin (»*karl af bjargi*«, jfr. S. 81). Til andre Tider har hun kun en »*Kobold*« eller Dverg som et Slags hélt eller halvt underordnet mandligt Appendix, »*der Hullepöpel*«, »*der Hullepeter*«. Og paa sine Steder høre vi, at Hulda er forladt af sin Mand, og at hendes Omgivelser stadigt rekruteres blandt de unge Kvinder, der ere forladte af deres Mænd eller Elskere, saa at den, der fungerer som Hulda de paagjældende Steder, altid er i denne Stilling. Denne Forskjel i Huldaernes Livsvilkaar forklarer den nys fremhævede Ejendommelighed, at i Skandinavien det fælles Gudindebegreb spalter sig i flere forskellige Gudinder, og da navnlig, at Frigg og Freyja, der i Tyskland ganske falde sammen, i Eddaerne flere Gange nævnes ved Siden af hinanden som to forskellige Figurer. De Huldaer, der leve sammen med Odiner, blive i Norden til »*Frigg*«; og de, der leve mere uafhængigt og alene, til »*Freyja*«.

Nærmere besét, vil denne Adskillelse dog vise sig at være af forholdsvis nyere Oprindelse. Hvad der fortælles om de to Gudinder, svarer som oftest sammen som to Varianter af samme Text. Frigg er Odins Hustru: Freyja er Odins Frille. Odin drager bort fra Frigg, saa hun trór, han aldrig kommer tilbage, og søger Trøst hos Vili og Vé: Odhr — i nogle Haandskrifter af Snorra-Edda endog »*Odin*« — drager bort fra Freyja, der begræder ham og saa faar andre Elskere.

Frigg hengiver sig til en Mand, for at faa Smykker smeddede af en Statues Guld: Freyja hengiver sig til fire Dverge, for at faa Smykket »Brisinga men«, som disse Dverge have smeddet. Frigg véd Alt og giver Odin Raad: Freyja véd Besked om Trolddom og giver Odin Undervisning deri. Det sér ud, som om de to Figurer ogsaa i Norden oprindeligt ere én og den samme.

IX. AMMIANUS MARCELLINUS (XXVIII, 5, 14, Ed. Eyssenh., p. 421) siger, at hos *Burgunderne* Kongen efter gammel Skik blev afsat, saasomt der indtraadte et Uheld i Krig eller Jordens Afgrøde slog fejl; ligesom Ægypterne ménte nemlig Burgunderne, at Landets Styrer maatte bære Skylden, naar Sligt indtraf. *Den øverste Præst hos Burgunderne*, som kaldes »Sinistus«, er derimod *uforanderlig* og ikke underkastet nogen Omskiftelse, saaledes som Kongerne (sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus, et est perpetuus, obnoxius discrimibus nullis ut reges).

Det Forhold, der her skildres hos Burgunderne, er i Virkeligheden ganske det Samme, som fandtes i Norden, hvor — som vi have sét (S. 20—21 og 121) — Kongerne Domaldi og Olaf Trætægja maa undgælde for daarlige Aaringer, medens Halfdan Svarte paa Grund af gode Aar formeligt dyrkes som Gud. Men *den Uforanderlige*, der staar over Kongerne, og ménes at give Afgrøde eftersom Kongen er ham velbehagelig, er her i *Skandinavien* »Guden« Odin. Det er altsaa Odin, der svarer til »sacerdos omnium maximus«, til Overpræsten hos Burgunderne.

Det er ikke mindre betegnende, at medens Kong Knud den Store, som anført (S. 14), i sin Definition af, hvad Hedenskab bestaar i, blandt Andet nævner »Dyrkelse af hedenske Guder«, findes i en lignende Definition fra Kong EDGARS Tid denne tilsyneladende saa vigtige Faktor ikke opført. Men istedenfor tales der her om »*manweordunga*«, om »*Dyrkelse af Mennesker*« (Thorpe, *Ancient Laws of England*, p. 396: Canons enacted under King Edgar, 16).

Love som disse vare givne for at udrydde den hedenske Religion, men de havde ikke den attraaede Virkning, idetmindste ikke tilfulde. Hedenskabet vedblev i Smug at bestaa gennem hele Middelalderen; og hvad der i Ny og Næ er oplyst herom, giver, som vi nys have sét, ingenlunde ubetydelige Bidrag til Forstaaelse af Hedenskabets Væsen. Her endnu et Par Exempler paa saadanne middelalderlige »Guder«:

Ved Cadio-Kilden i Plédran-Distriktet, Dep. Côtes-du-Nord,

Bretagne, findes en ansélig Sténsætning, hvortil, ifølge PAUL SÉBILLOT (Trad. et superst. de la Haute-Bretagne, I, p. 27, jfr. p. 29), forskellige Sagn knytte sig. Stenene danne en Kreds, hvori der staar en større Stén, formet som et Sæde. Paa denne Sténtrone, fortælles der i Egnen, sad *Michel Morin*, naar han udøvede sin Myndighed (c'était la chaise de Michel Morin, homme extraordinaire, qui remplissait ce cercle de sa capacité, etc). Og ved Midnatstide dansede »Feerne« (les fées) om den Dolmen, det Sténalter, der stod ved Kilden.

Brødrene GRIMM beretter i deres Samling af »Deutsche Sagen« (I, Berlin 1816, p. 195 ff.), at paa »der Geissenberg« i Westphalen sés endnu Rester af gamle Mure, Ruiner af en »Borg« eller et »Taarn«. Om dette Voldsted er det, at *Johann Hübner med det ene Øje paa en sort Hest rider sit Spøgelsesridt ved Midnatstide* (»der Johann Hübner erscheint oft um Mitternacht; mit seinem einen Auge sitzt er auf einem schwarzen Pferd und reitet um den Wall herum«). — Det er, tydeligt nok, Odin eller Wodan, der her rider »á kolsvörtum hesti«, som der staar i det færøiske Digt (S. 12); men *Gudenavnet er hélt traadt i Skygge for den levende »Guds« borgerlige Navn*. Man sér forøvrigt af denne Tradition, at den gamle Indvielses-Ceremoni med Udstikning af det ene Øje endnu maa have været i Brug paa et forholdsvis sént Tidspunkt.

Om denne Johann Hübner fortælles der endvidere, at han om Dagen holdt sig skjult »i en Krog«, og sad dér og drak med sine Folk. Han havde stort Skæg og Haar, bar Klæder af Jern og var stærkere end nogen anden Mand i Landet. Med sit ene Øje »saa han vidt omkring over det ganske Land«. Og om Natten var han paa Færde og røvede Kvæg fra Landboerne, hvor han kunde komme afsted dermed. Det Samme havde hans Forgængere paa Bjerget gjort. Men Fyrsten af Dillenburg, »der schwarze Christian«, gjorde en Ende paa denne Trafik, idet det lykkedes ham at dræbe Johann Hübner, hvorpaa han lagde Ild om hans Taarn og undergravede det, saa det faldt. Johann Hübner vedblev dog at spøge dér paa Stedet.

Disse westphaliske Odiner have vel næppe været de eneste, der ved Røveri have maattet søge Erstatning for de Ofre, de mistede, efterhaanden som Kristendommen udbredte sig mere og mere. DU CANGE (Gloss. Med. et Inf. Lat., Ed. Par. 1844, 4to, T. III, p. 579) anfører efter franske Dokumenter fra det fjortende Aarhundrede en Række Vidnesbyrd om, at der ved den Tid paa forskellige Steder i Frankrig i Skovene fandtes en særegen Slags Røvere, der kaldtes

»*Godins*«. Saaledes tales der i et Dokument fra 1377 om »des mal-fauteurs, pillars, larrons et meurtriers, appelez Godins ou brigans de bois«. Og i et Dokument fra 1381 hedder det: »Comme en l'an 1365 - - - estoient au pays [de Nivernois] plusieurs brigans de boys, appelez Godins, etc.«

De sidste hedenske »Guder« i Nord- og Mellem-Europa ere dog vistnok de, der under Fællesbetegnelsen »*Djævelen*« figurere i det sextende og syttende Aarhundredes Hexeprocesser. Mærkeligt nok hører man aldrig, at »*Djævelen*« kommer for Retten¹; det er altid kun de sidste bedrøvelige Udgaver af Odins Valkyrier, de stakkels »*Hexe*«, som det gaar ud over. I en hessisk Hexesag fra Aar 1597, hvis Akter opbevares hos Fyrsten af Ysenburg i Büdingen, forklarer Hexen for Retten, at »*Djævelen*«, der ogsaa havde bedrevet Utugt med hende, havde en grov Stemme som en stor Bonde og talte højt, men han havde hverken Kjød eller Bén. Han var svær og tyk, og saå ud som et Skræmsel, forklarede hun videre; og da han dansede med hende, rakte han hende en stor, grov Haand, der var at føle paa som et Stykke Træ. (W. Crecelius: Auszug aus Hessischen Hexenprocessacten von 1562—1633, i Wolfs Zeitschr. f. Deutsche Myth. u. Sittenk., II, p. 63: »- - - jr bull hab ein grob stim wie ein grosser baur, rede laut vnnd habe weder fleisch noch bein, seie schwer vnnd anzusehen wie ein scheusell, hab ein gross dölpisch hand vnnd wann sie mitt jme gedantzt, hab sie gedeucht, das die handt wie holz anzugreifen were«). Til andre Tider sér »*Djævelen*« imidlertid ganske anderledes ud. Aar 1564 er det f. Ex. en ganske lille Mand (»ein kleines mendlin«), der beklæder denne Stilling; og Aar 1633 viser »*Djævelen*« sig i Frankfurt a. M. ved Aftentide ganske simpelthen »in der Gestalt eines Schulmeisters« for blandt Tjenestepigerne at rekrutere sit Hexekorps (Creelius, l. c.).

I denne Skolemester-Skikkelse er der ganske vist kun saare lidt af Hedenskabet tilbage; derimod minder Figuren fra 1597 om de levende Træ-Billeder i de nordiske Sagaer, hvis Natur saa fortræffeligt illustreres ved, at Gunnar Helming iklæder sig Freys Skikkelse. Ligesom den levende Freyr helst kun taler gennem sin Præstinde,

¹ Det er sandsynligvis sin Titel, han kan takke for dette. Som hørende med til den daværende kristelige Teologi, maatte den personlige Djævel for Autoriteterne være sacrosanctus, ukrænkelig. Det gik vist ikke an, endog blot at tænke paa, at anlægge Sag mod et saadant overmenneskeligt Væsen. Hexene derimod havde ingen Plads i den kristne Religions Lære; de tilhørte udelukkende Hedenskabet.

oplyse Hexene i Gelnhausen Aar 1615, at »Djævelen« dér ikke selv gav Befalinger, men gjorde det gennem sine lavere Tjenere (der teufel - - befehle nichts, sondern thäte es durch die vnderdiener, Crecelius, l. c., p. 67). At »Djævelen« optræder snart paa én, snart paa en anden Maade, snart som tavs og snart som talende, etc., har maaské tildéls sin Grund i, at alle hedenske Guder sammenfattes under Fællesbetegnelsen: »Djævelen«. Undertiden udsige Hexene da ogsaa ligefrem, at ved Sammenkomsterne, hvis Ceremoniel temmeligt nøje svarer til de gamle Offerfesters, var der ikke én, men flere »Djævele« tilstede.

Et Nürnberger Mestersanger-Haandskrift fra det sextende Aarhundrede (nu i Weimar) indeholder bl. A. et Digt om en Borger i Mainz, der beder »Djævelen« skaffe sig Penge og til Gjengjæld lover at tilhøre ham efter tolv Aars Forløb (Reinh. Köhler, Sage, Fabel u. Legende, i Zeitschr. f. Deutsche Mythol., III, p. 300—301). »Djævelen« lader ham da ogsaa finde en Skat, stor nok til at holde ud de elleve Aar. — Forsaavidt er dette et fuldkomment Sidestykke til Fortællingen om Kong Erik Sejrsæles Overénskomst med Odin. Men medens forskjellige Kilder berette, at Kong Erik virkeligt døde til den fastsatte Tid, snyder den Mainzer Borger »Djævelen« og redder sit Liv ved efter sin Datters Raad at drikke »Sankt Hans-Velsignelsen«. Dette forméntlige kristelige Redningsmiddel turde imidlertid ligesaa fuldt være en Rest af Hedenskabet som selve »Djævelen«, om end Digtet paastaar, at en Pave har legaliseret det. Det hedder nemlig:

Der pabst Polagius anfang,
dass man segnen solt den weine
an Sanct Johannes tag alleine,
dass jederman den segen tranck.
also name zu danck
ein anfang Sanct Johannes segen.

Dette svarer ganske til det Horn, der ved Offerfesterne viedes til Odin eller andre hedenske Guder, og som alle Deltagerne drak af.¹ Men herom mere senere, i Afsnittet om disse Fester.

Hermed skulle vi slutte vort Uddrag af det foreliggende Bevis-

¹ Da Kong Olaf i Norge afskaffede Offerfesterne med de dertil hørende Drikkelag, indførte han som Erstatning, for at imødekomme Folkets Ønsker, Højtidsdrikkelag ved Jul og Paaske, *St. Hans Øl* (Joans messo mungat) og Høst-Øl ved Mikkelsdag (Stutt Ágrip af Noregs Konúnga Sögum, c. 16, Fornm. Sög., X, p. 393).

materiale. Det er vel næppe nødvendigt at anføre yderligere Vidnesbyrd om, at de hedenske »Guder« vare levende, eller med andre Ord, at det var levende Mennesker, der spillede Gudernes Rolle. Snart siges dette ligefrem, med tydelige og klare Ord, i de anførte Kilder. Snart fremgaar det som en nødvendig Konsekvens af, hvad der fortælles om de paagjældende Guder: De tale, brydes, spise, leve og dø — dø, som andre Mennesker. Vi høre, hvorledes Børn vies til Guderne, og hvorledes da en Gud tager Bolig i Barnets Sjæl og paa denne Maade bliver Et med det levende Menneske. Vi sé Guderne optræde som Forretningsfolk, og faa Indblik i deres hele Virksomhed. Vi sé dem haandhæve deres Stilling ved Hjælp af deres hemmelige Kundskaber. Vi sé dem endeligt under Kampen mod Kristendommen føre en bestandigt kummerligere og kummerligere Tilværelse, men stadig som levende Mennesker. Der er saamange Vidnesbyrd, og de tale saa tydeligt, at man kun kan undres over, at dette Forhold hidtil i saa høj en Grad har været oversét, som Tilfældet er.

VII

Ligesaa vist, som at »Guderne« i Nord- og Mellem-Europa repræsenteredes af levende Mennesker, er det imidlertid, at dette dog ikke altid var Tilfældet. *I de fornemste Templer i Norden var der i Hedenskabets senere Tider ingen levende Guder; de vare erstattede ved udskaarne Figurer af Træ.*

Som alt berørt, giver ADAMUS BREMENSIS en Beskrivelse af Templet i Upsala, saaledes som det var, kort før det blev ødelagt. I det guldstraalende Hus fandtes tre Statuer. *Den fornemste Plads indtoges af Thor*, der var afbildet med Scepter og i Lighed med Jupiter (- - Thor autem cum sceptro Iovem simulare videtur). Paa den ene Side af Thor stod en Statue af Wodan, Odin, der fremstilledes bevæbnet, som Romernes Mars, paa den anden Side en Statue af »Fricco«, Freyr, *cujus etiam simulacrum fingunt cum ingenti priapo.* (Descript. Insul. Aquil., c. 26, hos Pertz, l. c. VII, p. 379).

Om Templet paa Mæren fortæller ODD SNORRASON, at det var et Hovedtempel (þar var hafuðhof, Fornm. Sög. X, p. 323). Der var Træbilleder af flere Guder derinde, men *Thor sad midt i Huset og var mere smykket end de andre* (þórr var í miðio húsinu, oc hafði

mest yfirlát). Abbed BERGS Beretning siger ikke alene, at Thor sad i Midten, men ogsaa, at det fornemmeligt var ham, der var Gjenstand for Dyrkelse. Om Thors Statue siger han, at den var stor og hélt beklædt med Guld og Sølv (þórr sá í miðju ok var mest tignaðr; hann var mikill ok allr gulli búinn ok silfri, Fornm. Sög. II, p. 44).

De samme Kilder omtale ogsaa et *Tempel for Thor* (hof þórs), som en Thrønder ved Navn Sveinn med stor Bekostning havde ladet opføre. Det var et stort og smukt Hus, rigt prydet. Svein havde i sit Tempel mange Gudebilleder, men *Thor er dog atter her den fornemste* (voro þar í — sc. í hofinu — mörg skurðgoð, en þó tignaði Sveinn þór einna mest). Kong Olaf Tryggvason fik Svein til at lade sig døbe, men sit Tempel kunde den gamle Thor-Dyrker dog ikke bekvemme sig til at ødelægge. Det henstod saa en Tid lang ubrugt, indtil hans Søn, Finn, der i Danmark var bleven en ivrig Kristen, brød det ned. Finn rev Gudebillederne ned fra Gudesæderne (skýfði goðin af stallonum) og tog alle Smykker af dem. Thors Statue slog han i Stykker og brændte op, hvorpaa han blandede Asken i Hundeføde med den Bemærkning, at det ikke var mere end billigt, at Hundene aad Thor, siden han selv havde spist sine egne Børn (þat er makligt, at bikkjur eti þór, svá sem hann sjálfr sono sína). Herved sigtes sandsynligvis til Skikkene ved Menneskeofringer. (Fornm. Sög. II, p. 153—63).

I »NJÁLA« (cap. 87—88, Ísland. Sög. III, Kbhvn 1875, p. 414—30) omtales et Tempel, som Guðbrandr i Dalene havde ladet bygge for dér at dyrke Guderne i Forening med Haakon Jarl. Det siges at have været det næststørste i Norge. Dette Tempel blev aldrig benyttet, undtagen naar Haakon var i Besøg hos Gudbrand. Under et saadant Besøg hændtes det, at en Islænder ved Navn Hrappr, en Slags professionel Ugjerningsmand, om Natten brød ind i Templet. Han fandt derinde kun tre Statuer. Det synes, som om ogsaa her *Thor* har staaet i Midten, eller rettere, siddet i en Vogn; ti der siges udtrykkeligt, at Hrappr sér Thors Vogn (på sjer hann kerru þórs). Paa den ene Side havde Thor en siddende Statue af Thorgerde Hølgabrud, saa høj som en fuldvoxen Mand, med Guldring om Haandleddet og kostbart Hovedsmykke. Paa den anden Side var Søsteren Irpa, ligeledes med Guldring. Hrappr plyndrede alle Smykkerne; ogsaa af Thors Statue tog han en Guldring. De plyndrede Træfigurer bar han derpaa ud og satte saa Ild paa Templet.

Det i »KJALNESÍNGA SAGA« (c. 2, l. c.) beskrevne Tempel, som

Goden Thorgrímr Helgason lod bygge paa Kjalarnæs, var ligeledes *fornemmeligt viet Thor* (Þórr var þar mest tignaðr). Ligesom i Templet paa Mæren *stod Thor i Midten*, og Statuer af andre Guder paa begge Sider (þar stóð Þórr í miðju ok önnur goð á tvær hendr). Men de sad ikke paa Stallarne eller Gudesæderne, saaledes som i de norske Templer; Stallarne synes her snarere at være omdannede til et Slags Altre, hvorpaa der brændte en stadig Ild.

Om Thorolfr Mostrarskegg fortæller »EYRBYGGJA SAGA«, at han paa Øen Mostr ved Hördalands Kyst havde et »*Thorstempel*«, som han forestod (hann varðveitti þar í eyinni Þórshof). Da han besluttede sig til at udvandre til Island, brød han Templet ned og tog det meste af Tømmeret med sig. Derhos tog han videre med sig den Jord, der havde været under det Gudesæde, hvorpaa Thor havde siddet (hann tók ofan hofit, ok hafði með sér flesta viðu, þá er þar höfðu í verit, ok svá moldina undan stallanum, þar er Þórr hafði á setið). Paa den ene af de Højsædesstolper, han ligeledes tog med sig fra Templet, fandtes atter Thors Billede udskaaet. I det nye Tempel, han byggede paa Island, paa Thorsnæs, var der ogsaa et »stallr«; men her synes Thor ikke at have siddet paa det. Det synes, ligesom paa Kjalarnæs, at være blevet benyttet som et Slags Alter, og rundt omkring det vare Gudebillederne opstillede (umhverfis stallann var goðunum skipat. Capp. 3—4. L. c. p. 5—6).

I et Haandskrift af »LANDNÁMABÓK« har Afskriveren som et Slags Tillæg til denne samlet endél Notitser om de hedenske Templer paa Island, tildéls efter nu tabte Kilder. Det hedder heri, at de største Templer fandtes i Vatnsdal og paa Kjalarnæs. Begge disse Templer havde et Slags »Kór« eller »Guderum«, hvori Gudebillederne stod. »*Thor eller Jupiter var den fornemste af Guderne, og den der var mest dyrket*. Saa kom Freyr, Odins Søn, Grundlæggeren, den der først byggede Upsala i Sverige. Hvor mange Guder der var i hvert Tempel, er det nu ikke let at faa Rede paa, ligesaa lidt som under hvilket Navn hver enkelt dyrkedes. Paa den gamle Runestav med Edsformularen nævnes der dog følgende tre: Freyr, Njörðr og Ás, hvilken sidste vi antage, er den Samme som Odin, da denne jo dog var den fornemste Høvding blandt dem, der kom fra Asien hid til de nordlige Lande. Æsar eller Æsir kaldtes disse i Flértal«. (Þórr eða Júppítur var æðstr ok mest göfgaðr, þá Freyr, sonr Óðins, conditor, sá er fyrst bygði Uppsali í Svíaríki; ok þó eigi sé glögggt at skilja, hve mörg goð eða með hverju nafni þau hafi verit hér dýrkuð

at sérhverju hofi, þá eru þó í gömlum eiðstaf ánefndir þessir iij, Freyr, Njörðr ok Ás, sem vér hyggjum þá meina með Óðin, af því hann var æðsti höfðingi hingat í Norðrlönd kominn or Asía. Æsar eða Æsir kölluðust fleiri). Disse Gudebilleder stod paa »Stallar« eller høje Bænke, siges der videre; og foran dem var andre »Staller«, smukt forarbejdede og dækkede med Jern til Vedligeholdelse af en stadig hellig Ild, etc. Hvad videre følger, er taget af »Kjalnesinga Saga«. (Íslendinga Sögur, I, Kbhvn. 1843, 8vo, p. 335—36).

Der kan ingen Tvivl være om, at de Gudebilleder, der saaledes stadigt omtales som forekommende i Templerne, *vare Træfigurer uden Spor af Liv*. Og der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at de Mænd, der som »Goder« forestode Templer som de her omtalte, ingensomhelst Fordring gjorde paa at ansés for andet end almindelige Dødelige. Det var i Regelen Egnens fornemste Mænd. I Haakon den Godes Tid sé vi Sigurd Hlade-Jarl forestaa Offerfesterne paa Hlade. Vi sé Folk som Thrønderen Sveinn, som Thorgrim Helgason eller Thorolf Mostrarskegg bygge Templer ved deres Gaarde og forestaa dem som Goder. Men aldrig høre vi, at nogen af disse Folk i mindste Maade identificere sig med nogen Gud eller paa nogen Vís optræde som repræsenterende denne eller hin af de Guder, de dyrkede. Vi høre, at den omboende Befolkning svarede en Tempelafgibt (hof-tollr, »Tempeltold«) til Goden, og herved erhvervede sig Ret til at déltage i Offerfesterne, men vi høre ikke, at Sigurd Jarl eller Thorolf Mostrarskegg eller andre saadanne Tempelforstandere f. Ex. giver dem, der søge Templet, Orakelsvar paa en eller anden Guds Vegne. Derimod synes det, som om Tilhængerne af denne Art Gudsdyrkelse havde for Skik nemt og bekvemt uden Andres Mellekomst at raadspørge Guderne ved Hjælp af et saakaldt »Lod« (hlutr); og denne Lodkastning synes at have svaret temmeligt nøje til, hvad vi ere vante til at kalde »Plat eller Krone«. »Loddet« var af Guld, Sølv eller Bén, og havde paa den ene Side Billedet af en Gud — der nævnes Thor eller Freyr — i Relief eller Omrids paa selve »Loddet«, eller maaské paa et Stykke Guld- eller Sølv-Blik, der var befæstet til Loddet.¹ Disse

¹ I »Vatnsdæla Saga« (cap. 9—10, Werlauffs Udg., p. 40—44) omtales, at Harald Haarfagre efter Slaget ved Hafrsfjord gav Ingimund en »hlutr«, som den overvundne Konge af Agdir havde ejet og sat stor Pris paa. Paa Lodden fandtes et Sølvbillede af Freyr (» - ok er á hlutnum markadr Freyr af sylfri«). — Ifølge »Jomsvikinga Saga« (c. 42, Fornm. Sög., XI, p. 128—29) brugte Haakon Jarl to Lodder, et af Guld og et andet af Sølv, begge med et Billede paa. Han rystede dem i Skaaler af drevet Sølv,

»Lodder« plejede Folk at bære hos sig, undertiden i en Pung. Muligt have de i betydeligt Antal omkring i de nordiske Museer endnu bevarede »Brakteater« oprindeligt ogsaa tjent som »Lodder«.

Det vil altsaa sés, at Hedenskab og Hedenskab i de skandinaviske Lande ere meget forskellige Ting. *Der bestaar — idetmindste i Hedenskabets senere Tider — jevnside med hinanden to ganske forskellige Retninger: én Retning, der tænker sig Guderne repræsenterede ved levende Mennesker, og en anden, der foretrækker kun at sé dem repræsenterede ved livløse Billeder.* Den Modsætning, som den gamle rabbiniske Tradition (sé foran S. 76) betegner som Kjærnepunktet i al religiøs Splid fra de ældste Tider af, fandtes altsaa i Nord-Europa saa godt som noget andet Steds.

Det er tydeligt nok, at *der maa have fundet en Slags Reformation Sted her i Norden, hvorved man har stræbt at afskaffe Dyrkelsen af levende Guder.* Men nogen historisk Beretning om denne religiøse Bevægelses Oprindelse og Udvikling foreligger der desværre ikke. Ved Sammenligning af spredte Efterretninger, hentede mange Steds fra, lader det sig dog maaské alligevel gjøre, at trænge frem til Forstaaelse af denne Bevægelses Karakter, og at fastslaa med nogenlunde Sikkerhed det Tidspunkt, da den paagældende Reformation maa have fundet Sted.

Vi finde, at i alle Templer, hvor Guderne ere repræsenterede ved livløse Billeder, *er det Thor, der indtager Forrangen.* Thor »sitter i Midten« med de andre Gudefigurer paa begge Sider. Thor »er den fornemste og den, der dyrkes mest«. Thors Billede er rigere smykket end de andre Guders. Thor findes ogsaa i udskaaet Arbejde paa Højsædesstolperne, saavel som paa »Lodder«. Islands

hélft forgyldte. — I »Hallfredar Saga Vandræðaskálds« (c. 6, Konr. Gislason, Fire og Fyrretyve Prøver af Oldnordisk Sprog og Literatur, Kbhvn., 1860, 8vo, p. 21) fortælles, hvorledes en vis Kálfr bagtaler Hallfred for Kong Olaf Tryggvason og paastaar, at han endnu i al Hemmelighed ofrer til de hedenske Guder og *i sin Pung har Thors Billede skaaren i Hvalrostand* (- - ok hefir hann líkneski þórs í pungi sínum af tönngert). Kongen lader Hallfred kalde og spørger ham, om det er sandt. Hvilket Hallfred benægter og lader sin Pung ransage. Der fandtes nu *ingen saadan Lod* i hans Besiddelse. (Nú fannz engi sá hlutr i hans valdi er til þess veri). — Hvorledes en saadan »hlutr« af Hvalrostand, som den her omtalte, maa have sét ud, kan man muligt danne sig en Forestilling om af en saakaldet »Dambrik« af Hvalrostand i Oldnordisk Museum, paa hvis ene Side findes udskaaet en Mand (Thor?), der i hver Haand holderen Drage. (Afbildet i Worsaaes »Nordiske Oldsager i det kgl. Museum i Kbhvn.«, Kbhvn. 1859, p. 160, fig. 563).

første Bebyggere lade (gjennem Lodkastning) Thor vise, hvor de skulle fæste Bo. Thor identificeres med Romernes fornemste Gud Jupiter. *Det er atter og atter Thor, der paa alle Maader fremhæves fremfor de andre Guder.*

Der er noget saa demonstrativt ved denne Fremdragen af Thor, at det vilde kunne forsvares at betegne det reformerede Hedenskab som »*Thors-Religionen*«. Man optager Thors Navn i sit eget som en Slags Proklamation eller Bekjendelse af sin religiøse Anskuelse, og kalder sine Børn paa samme Maade. I Hedenskabets senere Dage vrimler der af Folk, der hedde Thorbjørn, Thorarin, Thorolfr, Thorgrimr, Thorleifr, Thorstein, Thorbjörg, Thordis, Thorgils eller Thorkil, osv. osv. Om Thorolfr Mostrarskegg erfare vi, at han *oprindeligt hed Hrolfr, men paa Grund af sin Dyrkelse af Thor kaldtes han Thorolfr* (Hrólfr - - varðveitti þar í eyinni þórshof, ok var mikill vin þórs, ok af því var hann þórólfr kallaðr). Det Land, han tog i Besiddelse paa Island, *helligede han til Thor* (hét hann því, at helga þór allt landnám sitt), og kaldte Stedet *Thorsnæs*. Sin Søn kaldte han Thorsteinn. (Eyrbyggja Saga, c. 3—4, l. c. p. 5 ff. Landnámabók, 2, 12, Ísl. Sög., I, p. 96—97). Intet Under, at den til Kristendommen omvendte Finn, Thrønderen Sveins Søn, siger, at Kristus har »hærjet i Helvede¹ og bundet Thor, de hedenske Guders Høvding« (Krist - - herjaði í helviti, ok batt þór höfðingja heiðinna guða, Fornm. Sög. II, p. 157).

Naar man nu imidlertid erindrer, at det *oprindeligt* var Odin, der var Skandinavernes fornemste Guddom, saa bliver det tydeligt, at *denne forcerede Fremdragen af Thor i Virkeligheden er en Demonstration mod Odin*. For Thorsdyrkerne synes Odin ikke engang at indtage den anden Plads i Gudekredsen. Ligesom Freyr, Solen, oprindeligt sattes nærmest Odin, saaledes stod Freyr nu ogsaa nærmest Thor. Vi høre om speciel Dyrkelse af Freyr, i Norge og paa Island saavel som i Sverige. Vi høre om »Lodder« med Freys Billede ligesom med Thors. Vi høre om »Freys-Goder«, og om Folk, der hedde Freystein, etc. Men Odin høre vi kun lidet om i det reformerte Hedenskab. Adamus Bremensis beretter, som anført, at den ene af de to Statuer, der i Upsala-Templet stod hver paa sin Side af Thor,

¹ »Helvede« er i Datidens Kristnes Udtryksmaade Ækvivalent for »Hedenskabets«, ligesom i kymriske Digte »Uffern« eller »Annwfn« betyder baade det kristne »Helvede« og derhos et »hedensk Land« eller et »hedensk Tempel«. En Konge over et hedensk Land betegnes som »Konge over Helvede«, »pen annwfn«.

forestillede Odin. Men dette er ogsaa det eneste Exempel paa, at et saadant livløst Træbillede af Odin nævnes som eksisterende i Skandinavien. I den større Saga om Olaf Tryggvason findes dog en Antydning af, at der ogsaa i Thrønderens Sveins Tempel fandtes en Statue af Odin paa en underordnet Plads. Der siges nemlig, at Sveins Søn Finnr allerede som ganske ung gjorde sig lystig over Træbilledernes Mangel paa Liv og Evne, ja endogsaa morede sig med at rive dem ned af deres Sæder eller Fodstykker, i hvilken Anledning Faderen alvorligt maatte erindre ham om de store Gjerninger, Thor havde øvet, hvorledes han var faret igjennem Bjerge og havde sprængt Klipper, medens Odin havde raadet for, naar Folk skulde have Sejr (- - svá mörg ok mikil þrekvirki sem þórr hafði unnit, farit í gegnum björg ok brotit hamra, en Óðinn ráðit sigri manna, Fornm. Sög., II. p. 154). Heri ligger der en Antydning af, at Odin ogsaa har været repræsenteret i Sveins Tempel, men heller ikke mere. Og hvad enten Odin her eller andetsteds har været repræsenteret eller ej, saa taler hans Statues Anbringelse paa en underordnet Plads ligesaa tydeligt, som hans fuldstændige Udeladelse af Gudernes Tal vilde gjort.

Den nyligt omtalte islandske Edsformular er forøvrigt et Vidnesbyrd om, at man helst saå Odins Navn hélt strøget af Gudernes Tal. Man lader Folk sværge: »saa sandt hjælpe mig Freyr, Njörðr og den almægtige Aas« (hjálpi mér svá Freyr ok Njörðr ok Ás hinn almáttki). Den kristne Kompilator af Tillæget til »Landnámabók« mener, at ved »Ás« skal forstaas Odin, fordi denne oprindeligt var den fornemste af de i Skandinavien indvandrede Aaser. Men Thor betegnes ogsaa som »Ás«, hvilket Ord sandsynligvis betyder »Fader«.¹ Ved Benyttelsen af dette usædvanlige Udtryk synes man altsaa at have villet besløre Odins Udstrygning, idet Thorsdyrkerne kunde tage det for Thor, og Odinsdyrkerne for Odin.

Det Spørgsmaal paatrænger sig da af sig selv: *Hvad er Grunden til, at Odin saaledes trænges tilbage, og at Thor fremdrages paa hans Bekostning?*

Et Svar paa dette Spørgsmaal lader sig læse ud af SNORRI STURLUSONS »Ynglinga Saga« (cap. 7). »Odin forstod og øvede en Idræt, der gav ham den største Magt«, hedder det her, »og denne Idræt kaldtes Seiðr eller Trolddom. Herved blev han istand til at bestemme Folks Foretagender og tilkommende Skjæbne, til at volde deres Bane

¹ Jfr. Ehstnisk: issa, Fader; Ungarsk: ós, Urfader, Stammefader; etc.

eller deres Ulykke, til at berøve dem deres Sundhed, deres Forstand eller deres Kræfter. Og det Samme, som han berøvede den Ene, kunde han give den Anden (d. v. s. han vidste ogsaa Midler til at helbrede Syge). *Men med Udøvelsen af denne Trolddom følger der saa megen Uhæderlighed, at det betragtedes som en Skam for Mandfolk at befatte sig dermed*; og saa blev det Kvinderne [eller Præsterinderne], der lærte denne Idræt«. (Óðinn kunnir þá íþrótt, er mestr máttur fylgði, ok framdi sjálfr, er seiðr heitir. En af því mátti hann vita örlög manna ok úorðna hluti, svá ok at gera mönnum bana eða úhamingju eða vanheilindi, svá ok at taka frá mönnum vit eða afl ok gefa öðrum. En þessi fjölkyngi, er framt er, fylgir svá mikil ergi, at eigi þótti karlmönnum skamlaust við at fara, ok var gyðjunum kend sú íþrótt, Ungers Udg. p. 8).

Denne Udtalelse er tydelig nok. Det var i den hemmelige Kundskab til Naturens skjulte Kræfter, at Odin havde Kilden til sin Magt. Skjøndt det maa opsættes til et senere Afsnit nærmere at forklare, hvori Trolddom bestod, er der dog alt i det Foregaaende anført saa mange Exempler paa disse hemmelige Kundskabers Anvendelse, at det næppe vil være forbunden med nogen Vanskelighed at forstaa den overvældende Betydning, Trolddommen havde i hine Dage. Ved sit Kjendskab til exploderende Stoffer, ved sine Miner eller Bomber («Myler») blev Odin istand til med Lethed at ødelægge en hél Hær, uden at denne formaaede i mindste Maade at væрге sig. Ved forgiftede Pile kunde han ogsaa opnaa Virkning, eller ved at hylle dem, der skulde gaa til Grunde, i en Røgsky, saa de intet kunde sé. I ældre Tider, før Jernvaaben blev almindelige, kunde han ogsaa gjøre Folk »usaarlige« ved at give dem en Dragt, som Bronzevaabnene ikke kunde hugge igjennem. Han havde sine Spejdere («Ravne», »Natravne«, »Valravne«), der bragte ham Besked om Alt, og han havde sine Valkyrrier eller Skjoldmøer, der tilbørligt udrustede vare tilstede i hver Kamp, han var interesseret i. *Ved Hjælp af alt dette var Odin faktisk istand til at raade over Sejren, hvor han vilde; og det var ingenlunde Humbug, naar han, saa at sige, drev Handel med Sejr.* Den, der for gode »Gaver« havde opnaaet hans Tilsagn om Sejr, var han i Regelen ogsaa istand til at skaffe Sejren.

Men det er forstaaeligt, at blandt Folkefærd som de skandinaviske, hvor Manddom og Mandemod stod saa højt i Kurs, *maatte det føles som noget Krænkende og Oprørende, at til Syvende og Sidst selv den største Helt var magtesløs overfor den, der havde formaaet at*

tilkjøbe sig en levende Guds Bistand. Den Indignation, man sporer f. Ex. bag Beretningerne om Slaget paa Fyrisvellir, hvor Styrbjörn Sviakappi, der gjaldt for Nordens drabeligste Kriger, maatte falde værgeløs for Odins Trolddom, — denne Indignation var sikkert ikke noget Nyt. Den giver os ogsaa Nøglen til Forstaaelsen af, hvorfor man netop fremdrog Thor og stillede ham paa Odins Plads.

I »Ynglinga-Sagas« Beretning om de religiøse og sociale Forhold, der oprindeligt herskede blandt Skandinaverne, spiller Thor kun en ringe Rolle. I andre gamle Beretninger nævnes han vel som en »Søn« af Odin, men han nævnes ikke blandt de »Sønner«, der faa Herredømmet over de forskjellige Landskaber, Skandinaverne bygge. Han synes at have spillet en underordnet Rolle, om han end vistnok oprindeligt — som vi skulle sé i næste Fragment — har indtaget en vis Særstilling. Som et saadant underordnet Medlem af den levende Gudekreds om Odin synes Thor at have fungeret endnu paa Styrbjörns og Olaf Tryggvasons Tider (sé foran S. 126 og 132 ff.), men den levende Thor er en Sinke mod Odin. Naar ikke desto mindre netop Thor vælges til Hovedgud af den nye Retnings Tilhængere, saa turde dette have sin Grund i, at der netop til hans Navn knyttede sig gamle Traditioner om Kampe mod finske Jøtuner, *hvor i overfor disse troldkyndige Personer den paa Muskelkraft beroende Legemsstyrke forherligedes.*

En Række saadanne Traditioner findes bevarede i Eddaerne.

Digtet »PRYMSKVIDA« (eller »HAMARSHEIMT«) handler om, hvorledes Thors Hammer, hans specielle Vaaben, er bleven stjælen fra ham. Loki opdager, at den findes i en Jøtuns, Thryms, Besiddelse; men denne Thrymr, der betegnes som »Þursa dróttinn«, »Thursernes Behersker«, vil ikke udlevere den, med mindre man vil give ham Freyja til Hustru. Thor, fulgt af sin Ven Loki, gaar saa til Freyja:

»Bittu þik, Freyja!
brúðar líni,
vit skolum aka tvau
í Jötunheima.«

»Klæd Du dig, Freyja,
i Brudedragt,
og lad os to kjøre sammen
til Jötunheim!«

Men Freyja bliver ligesaa forbitret over dette Forslag, som Thor før var det over Tabet af sin Hammer. »Guderne« holde Raad om, hvad der er at gjøre; og efter Forslag af Heimdal bestemmer Thor sig til selv at agere Freyja. Han kommer i Kvindekjæder, bliver smykket med Freyjas Smykke, og kjører saa til Thrym, ledsaget af Loki, der ligeledes er i Kvindedragt og agerer Terne. Thrym finder

ganske vist Freyjas Appetit noget kolossal og hendes Øjne under Brudsløret noget hvasse, men holder sit Ord, og lader Hammeren bringe ind og lægge i den foregivne Freyjas Skjød. Saasnart Thor faar Hammeren i sin Haand, dræber han den intet Ondt anende Jötun og dennes gamle Søster, og slaar Familiens øvrige Medlemmer til Krøblinger. (Möbius' Udg. af Sæmunds Edda, p. 58—62).

Et andet af Eddaens Digte, det i flere Retninger meget interessante »HÝMISKVIÐA«, viser »Guderne« beskæftigede med ved Hjælp af Offerblod og Runer at udfinde, hvorledes de skulde faa godt Øl at drikke. Resultatet bliver, at de med Thor som Ordfører byde sig selv til Gjæst hos en »bergúi«, en »Bjergbeboer«, en Jötun ved Navn Ægir, der imidlertid erklærer, at han ingen Bryggerkjedel har; kan Thor skaffe ham en saadan, skal han gjerne brygge Øl til Aaserne. Men hvordan en Bryggerkjedel skulde bringes til Veje,

né þat máttu	det vidste ikke
mærir tífar,	de mægtige Guder,
né ginnregin	det anede ikke
of geta hvergi.	de Høje, de Hellige.

En af Odins Drottnir, Týr, der selv var Søn af en Jötun, kom imidlertid i Tanker om, at hans Fader, Hymir, der boede *østen* for Eli-vágar, var i Besiddelse af en Kjedel som den ønskede. »Trór Du, vi kan faa den?«, spørger Thor; og Týr foreslaar da, at de i Forening skulle prøve derpaa. De drage saa til Hýmír; og dennes Hustru, Týrs Moder, hélt straalende af Guld (algullinn), byder dem velkommen og skjuler dem, til hun har forberedt Hymir paa deres Nærværelse. Ti denne raser i Regelen mod alle Fremmede. Hymir var ikke videre glad over Thors Komme, men lod dog i Anledning af Besøget slagte tre Oxer, hvoraf Thor fortærede de to. Næste Dag indbyder Hymir Thor og Tyr til en Fisketur; og da Thor beder ham om Agn, henviser han ham til at tage den af hans Hjord. Thor brød da begge Hornene af en stor Oxe; og saa roede de ud i en Baad. Hymir fanger to Hvalfiske; men Thor fanger ved Hjælp af Oxens Hoved det Uhyre, der »forneden omslynger alle Lande«, og slaar løs paa dets Hoved med sin Hammer, indtil det igjen falder ned i Vandet.¹ Hymir syntes ikke godt om dette, men roede tilbage og foreslog Thor, at den ene

¹ Hvad der skal forstaas ved dette Uhyre, vil det blive for vidtløftigt at undersøge paa dette Sted. I et senere Afsnit, om Indretningen af de levende Guders Helligdomme, skulle vi komme tilbage til dette Spørgsmaal. Det var efter al Rimelighed et Kunstprodukt, lavet af Huder og Vidjer.

af dem skulde bære Hvalerne ind, mens den anden bandt Baaden fast ved Bredden. Thor tog da hele Baaden med Aarer og Øse, og bar den langt op paa Land. Hymir spørger nu Thor, om han ogsaa er stærk nok til at kunne slaa et Bæger, han har, i Stykker. Thor tager Bægeret, og efter forgjæves at have søgt at slaa det i Stykker mod Væggen, slaar han det itu paa Hymirs Hoved, efter dennes Gemalindes Raad. Nu ønskede Hymir ikke at fortsætte Kraftprøverne længere, og sagde til Tyr og Thor, at de maatte gjerne tage Kjleden med sig af Gaarde. Tyr vilde tage den, men kunde ikke rokke den af Stedet. Thor fik dog den ene Hank op over sit Hoved, men Kjleden var saa stor, at den anden Hank slog mod hans Hæl. De var imidlertid ikke komne langt bort, før de saå Hymir fra Østen af komme efter sig med Folk formummene som flérhovedede Uhyrer, der kom ud af Klippehuler. Thor satte Kjleden fra sig, svang Mjølner og dræbte alle Uhyrerne. Sejrrig mødte han paa Gudernes Ting og havde med sig den Kjedel, der havde været Hymirs. Og nu holdt Guderne hvert Aar Drikkegilde hos Ægir (Möbius' Udg., p. 44—49).

Prosa-Eddaens Forfatter synes ikke at have kjendt hverken det ene eller det andet af de her omtalte to Digte. Dog findes der i »GYLFAGINNÍNG« (cap. 48, Rasks Udg. p. 61—63) en Beretning om de samme Begivenheder, der omhandles i »Hýmiskviða«. Men den giver et godt Vidnesbyrd om, hvorledes Thorsdyrkerne stræbte at pynte paa deres Gud eller rettere paa de gamle nedarvede Sagn om hans Bedrifter i længst svundne Dage. Thor drager ene til Hymir (her er slet ikke Tale om Tyr); og der er sat dygtig Farve paa hans Fiske-túr for ret at forherlige ham, medens Hymir blegner af Skræk ved Synet af Ormen og skjærer Fiskesnøren over for at befri den. Thor, der i Begyndelsen af Fortællingen haanes af Hymir for sin Lidenhed, stamper mod Slutningen under Kampen mod Ormen begge Benene igjennem Baadens Bund og vader i Land, efter først at have givet Hymir en Ørefigen, saa han vender Fodsaalerne i Vejret. At hele Expeditionen er foretaget for en Bryggerkjedels Skyld, lades viseligt uomtalt. Beretningen stammer øjensynligt fra en hedensk Beundrer af Thor (jfr. l. c., p. 63: - - - en ec hygg hitt vera þér satt at segia, at Miðgarþzormr lifir enn, oc liggr í síá.). Men i sin blinde Iver for at forherlige Thors Drabelighed oversér han rént, hvor parodisk det lyder, at den skrækelige Orm ikke ligger paa dybere Vand, end at den forholdsvis lille Thor kan vade derude.

Baade i »Thrymskviða« og i »Hýmiskviða«, saavel som ogsaa i

et Par andre Edda-Digte, findes Antydninger om en Kamp, Thor skulde havt med en Jötun ved Navn Hrúngnir. Thor betegnes som »Hrúngnirs Bane«, etc. En udførlig Beretning om denne Begivenhed findes i »SKÁLDA« (c. 17, Rasks Udg., p. 106—111), og heraf fremgaar det, at Thor fældede Hrúngnir i regulær Tvekamp paa Grænsen mellem Aasernes og Jötunernes Territorium. Hrúngnir havde baade Hoved og Hjerter af Stén; han havde ogsaa et Skjold af Stén, og hans Vaaben var en Slibestén (en hein hafði hann firir vápn). Thor knuste denne Slibestén med sin Hammer og slog derpaa Hrúngnirs Hoved i Stykker, men havde dog selv faaet en Stén i Hovedet og faldt til Jorden tilligemed sin Modstander. Han kom til at ligge under denne, og maatte hjælpes fri af sin Søn Magni.

I Slutningen af »Ægisdrekka«, hvor Thor truer Loki med Mjøltnir, svarer den ondsksfulde Urostifter med nogle Hentydninger til et andet Eventyr, Thor havde oplevet i Tidernes Morgen. Han skulde have lagt sig til at sove i Tommeltotten af en Hanske og ikke kunnet løse Skrymirs Knude (str. 60 og 62, l. c., p. 56). GYLFAGINNING« (cap. 44—47, l. c., p. 48—61) giver nærmere Oplysninger om denne Thors Túr øster paa til Utgarðr, som her sigtes til. Da Thor, efter sit mislykkede Forsøg paa at løse Knuden, den ene Gang efter den anden forsøger paa at dræbe Skrymir, medens han sover, og slaar ham i Hovedet af al sin Magt, opnaar han kun at vække Jötunen, der spørger, om det var et Agern, der faldt ned paa hans Hoved, eller om det var en Fugl, der lod noget falde. I Utgard kan Thor ikke tømme det Horn, der rækkes ham; og i Brydekamp sætter en gammel Kjælling ham i Knæ. Bagefter forklæres det rigtignok altsammen som Trolddom; men desto grellere fremtræder kun Thors fuldstændige Afmagt overfor andre »Guder«, der sidde inde med flere hemmelige Kundskaber end han selv.

Trods sin Afmagt overfor Trolddommen er det dog atter og atter netop de troldkyndige Personer, som Thor bekjæmper. Der siges ogsaa i »SKÁLDA« (cap. 4, l. c., p. 101), at han af Skjalde specielt betegnes som »Jötuners og Troldkvinders Fjende og Banemand« (»dólgr oc bani iötna oc tröllqvenna«). Og det er som saadan, han bliver den nye Retnings Yndlingsgud.

Det var ganske naturligt, at de skandinaviske Krigere i Thors Situationer overfor Jötunerne gjenfandt deres egen Stilling, ikke alene overfor Jötunerne — der jo stadigt eksisterede — men ogsaa overfor Odin med samt hans Valkyrier, Valaer og Norner. *De fandt deres*

egen Stilling personificeret i Thor; derfor denne forcerede Forherligelse af Thor, som i Virkeligheden var en Forherligelse af dem selv.

Men om Uvillie overfor »Gudernes« Benyttelse af deres hemmelige Kundskaber end har været den væsenlige Grund til en saadan religiøs Reform i Skandinavien, saa er *Stødet til dens Gjennemførelse* dog sikkert *kommen udefra*. Det vil ikke være undgaaet Opmærksomheden, at Thorstemplerne med deres livløse Statuer ganske stemme overéns med Romernes (og Grækernes) Templer. Og som disse vare de aabne for Folket paa Festerne, og styredes ikke af nogen særlig Præstekaste, saalidt som i Rom. Det var fornemme Folk i verdslig Stilling, der tillige forestod Ofringerne, i Norden som i Rom. Og Thor som den fornemste nordiske Gud identificeres ganske med Romernes fornemste Gud, Jupiter. Thor afbildes i lignende Skikkelse som Jupiter, han bliver Tordenens Gud i Lighed med Jupiter tonans. Og da Jupiter er Fader til de andre Guder, bliver Thor ogsaa i denne nye Ordning Fader til Odin, skjønt Forholdet i den oprindelige nordiske Religion var ganske det omvendte. Odin omtales som »Thors Søn« i et Sagabrudstykke, som vi skulle komme tilbage til i næste »Fragment« (Fornm. Sög., XI, p. 412), og fremstilles som Descendent af Thor i forskjellige Slægtregistre (Langfeðgatal, Script. Rer. Dan. Med. Ævi, I, p. 3; »Hversu Noregr bygðigst«, Fornald. Sög. Norðrl., II, p. 13—14, Etc.). Men saa tidt som Thor omtales i Edda-Digtene, er det som »Odins Søn«; og Saxo (Lib. VI. Ed. Müll., p. 275) kan derfor slet ikke finde Rede i denne Modsigelse, at Thor baade er Odins Fader og Odins Søn. Faar man imidlertid Øjnene op for, *at det er den romerske Gudsyndelse og den romerske Jupiter, der er indført i Norden under Thors Navn*, saa bliver dette Forhold ikke længere saa vanskeligt at forstaa.

Ligheden mellem denne reformerte Thor-Dyrkelse i Norden og Romernes Jupiter-Dyrkelse træder saameget desto stærkere frem, som den oprindelige Gudsyndelse i Nord- og Mellem-Europa er noget herfra saa ganske Forskjelligt. Odinernes og Jøtunernes Helligdomme ere hélt eller délvis hemmelige Laboratorier, paa alle Maader afspærrede fra Omverdenen. De levende Guders Tilsyneladelse som mystiske, formummede, fantastiske Væsener, deres hele lyske Virksomhed, der fornemmeligt udviklede sig om Natten, kort sagt, det hele til de levende Guder knyttede religiøse Apparater er saa forskjelligt, som vel muligt, fra Romernes Religion og religiøse Institutioner. De nord-europæiske Folks Helligdomme i de tætte Skove eller paa Øer ved

Havets Kyst, i Indsøer eller Moradser, ere ligesaa forskellige fra Romernes Templer, som Thorstemplerne ligne disse.

Men er det romersk Paavirkning, der har bragt den nordiske Lægbefolknings gjærende Misstemning mod deres gamle Guders Trolddom til aabent Oprør mod disse, saa falder det heller ikke vanskeligt til en vis Grad at fastslaa *Tidspunktet for denne Reformations Gjennemførelse*. Det var Julius Caesars Krige mod Gallerne, der først gjorde romerske Institutioner bekjendte i Mellem-Europa; og det var under Augustus, at Romerne først til Lands og til Vands trængte frem til Nord-Europa, til Elben. Før den Tid kan en romersk Paavirkning af nordeuropæiske Forhold næppe antages at have fundet Sted. Til Norge, hvor den reformatoriske Bevægelse indenfor Heden-skabet gjør Indtrykket af at have været stærkere end f. Ex. i Sverige, synes den romerske Paavirkning dog ikke at være kommen sydfra, men snarere vestfra. I de Uddrag af STYRMIR KÁRASONS Skrift om Olaf den Hellige, som findes i Flatøbogen (Flateyarábók, udg. af Vigfusson og Unger, III, p. 246) betegnes Thor som »*Engilsmanna god*«, »*de Engelskes Gud*«. Da der intet Spor er til, at Britannerne dyrkede en Gud af Navnet Thor, og Angelsachserne, om de gjorde det, ialtfald ikke have ansét Thor for noget Betydeligt, saa kan denne Ytring kun forstaas som gjældende den romerske Jupiter tonans, med hvem Skandinaverne identificerede deres Thor, »*Jætunernes og Troldkvindernes Fjende*«. Det Samme havde Britannerne gjort med deres Guddom Daronwy, Gwydions Fader (hos Lucanus,¹ Phars. I, 446, »*Taranis*«), der manifesterede sin Tilværelse gennem Torden og Lyn. Det er Thor som Tordner, det er Forestillingen om Thor som selve den alt omfattende Guddom, der stammer fra Britannien. Fra Britannien stammer vistnok ogsaa Betegnelsen *Hlorriði*, der overføres paa Thor; »*Hlorriði*« minder ialtfald stærkt om det kymriske »*Llwyrad*« eller »*Llwyriad*«, »det at omfatte Alt«, »den Altomfattende«. Det er den romersk-britanniske Thor, der omfatter Alt; den oprindelige skandinaviske Thor er Manden, der henter Bryggerkjedlen og slaas med Jætuner i de finske Regioner østerpaa.¹

De oldnordiske Museer bære rigeligt Vidnesbyrd om, *at en saa-*

¹ Naar Thor i Eddaens Digte kaldes »*Hlorriði*«, maa det erindres, at disse Digtes Form til en vis Grad maa tilhøre den Tidsalder, da de ere optegnede; og at i alle Tilfælde Form og Indhold ikke ere samtidige. Eilif Gudrunarsons »*Þorsdrápa*« og adskillige Folkeviser ere Exempler paa, hvor sént man endnu satte gamle Traditioner paa nye Vers.

dan romersk Paavirkning paa et vist Tidspunkt har fundet Sted i Norden. Og i Museumsforskningen betegnes dette Tidspunkt som *Jernalderens Begyndelse*. Der indføres nye Metaller, nye Former, en Mængde Nyt af forskellig Art, alt med den romerske Civilisations særegne Præg. Sammen med alt dette turde da ogsaa noget af den romerske Religion have fundet Vej til Skandinavien. De nye Jernsværd betegnes imidlertid *ikke som »romerske Sværd«, men som »velske Sværd«, d. v. s. stammende fra Britannien eller Gallien*. Saaledes hedder det i Eddadigtet »Oddrúnargrátr« (str. 19, Möbius' Udg., pag. 173):

Þá var víg vegit
völsku sverði,
ok borg brotin
sú er Brynhildr átti.

Da blev der kjæmpet en Kamp
med *velske Sværd*;
og man brød ind i den Borg,
hvori Brynhild var.

Og i Digtet om Kampen i Hafrsfjord siges om Aasbjørn Kjøtvis Skibe (Fornm. Sög., X, p. 190, ogsaa i Möbius' Udg. af Edda, p. 229):

Hlaðnir voru þeir hölda
hvítum sköldum,
vígra vestrænna
ok völskum sverðum.

De var ladede med Mænd
med hvide Skjolde,
vestlandske Klinger
og *velske Sværd*.

Endnu den Dag idag kaldes det Land, som Britannerne eller Kymrerne have beholdt: »*Wales*«. Og et yderligere Vidnesbyrd om, at det var den romerske Kultur, der over Britannien kom til Skandinavien, ligger utvivlsomt i det Faktum, at Betegnelser som »*velsk*« og »*Velskland*« her i Norden siden overførtes paa Italien, det Land, hvorfra den »*velske*« eller britanniske, »*vestlandske*«, Civilisation oprindeligt stammede.

Det var først under Kejser Claudius, altsaa ved Midten af det første Aarhundrede e. Chr., at Romerne satte sig fast i Britannien; tidligere kan følgelig denne romerske Indflydelse paa Skandinavernes Udvikling ikke have fundet Sted. Og denne Paavirkning er absolut hedensk, uden mindste Spor af Kristendommen, der temmeligt tidligt vandt Indpas i Britannien og Irland; den maa altsaa have fundet Sted, inden Kristendommen fik nogen Indflydelse dér. Det maa vel saa have været i det Tidligste ved Slutningen af det første, og sandsynligvis først i Løbet af det andet Aarhundrede, at denne Luftning fra det hedenske Rom er gaaet over Norden.

Et yderligere Vidnesbyrd om, at Jernets Indførelse som almindeligt Brugsmetal i det nordlige Europa har staaet i Forbindelse med

denne Opposition mod de levende Guder, turde muligt foreligge i den Omstændighed, at *Almuen i Skandinavien og Nord-Tyskland endnu ansér Jern og Staal som Noget, der specielt er alle »Hexe«, »Spøgelser«, »Trolde«, kort sagt, alle Former af levende Guder imod.* I Norge siger man om Troidene, at de ikke taale at komme nær hverken Jern eller Staal. (O. Nicolaisens, Sagn og Eventyr fra Nordland, I, Kristiania 1879, 8vo, p. 6). I Danmark har det været almindeligt, at man mod Spøgeri satte Staal for Døren; og Gjengangere fordrev man ved at kaste en Øxe eller en anden Gjenstand af Staal foran dem. Man lagde Staal i Vuggen hos smaa Børn, at de ikke skulde blive forbyttede af Hexe og Troidtøj. Naar man vilde grave efter Skatte, skulde man lægge Staal paa Stedet, »hvorved de Underjordiske fordrives«. Jule-Morgen skulde man lægge Staal i alle Kornbunker; og Skjærtorsdags Aften skulde man kaste Øxer og Jernkiler ud paa de tilsaade Marker og fæste Staal over Husets Døre, at ikke »de gamle Kjællinger« skulde volde Skade. (J. M. Thiele, Danmarks Folkesagn, II, Kbhvn. 1843, p. 142 og 155—56; III, Kbhvn. 1860, p. 63—64, 160, 176. Sv. Grundtvig, Gamle danske Minder i Folkemunde, I, Kbhvn. 1854, p. 14; II, Kbhvn. 1857, p. 244). I Mecklenburg plejer man ved Juletidens Begyndelse at kaste alle Slags Gjenstande af Jern (allenthalben Eisenstücke), saasom gamle Leer, Forke, Knive, etc. ind i Halmen og Høet, og at hænge et Stykke Staal af den Slags, man brugte at slaa Ild med, ned i Brønden, for at ikke »Frû Gaur« skulde forhæxe Foderet eller Brøndvandet. I samme Anledning plejede man ogsaa paa Festaftnerne at skyde med Pistoler. (Karl Bartsch, Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg, II, Wien 1880, p. 244). »Frû Gaur« er identisk med Hulda eller Freyja-Frigg; og hendes Forekomst i denne Forbindelse viser altsaa ret tydeligt, hvad der skal forstaas ved »de gamle Kjællinger« i den danske Tradition.¹

¹ De islandske Sagaer anføre dog forskjellige Exempler paa, at ogsaa troldkyn-dige Folk eller levende Guder bruge Sager af Jern. Et Exempel herpaa findes anført foran (S. 51) efter »Orms Þáttur Stórolfssonar«, et andet (S. 86) efter »Harðar Saga« (Sværdet, som Björn-Odin selv giver Hörðr); et tredje vil findes i det Følgende (Side 215), i Strofe 39 af »Harbarðsljóð«, hvor Thor omtaler sin Kamp med Troldkvinder paa Læsø. Det kan altsaa ikke have været Uvillie overfor selve Metallet eller Ulyst til at benytte sig deraf, der bringer de levende Guder til at undgaa de Steder, der vare mærkede ved Anbringelse af Jern eller Staal. Denne Forholdsregel maa have havt en rént symbolsk Betydning, som vanskeligt kan have været nogen anden end den her antydede. I det arnamagnæanske Haandskrift Nr. 748, hvori den sidste Dél af »Har-

Om det er denne samme romerske Indflydelse, Jernalderens Indførelse, der har gjort Ende paa Odinernes verdslige Magt paa samme Tid, som den har givet Stødet til Thors Fremdragelse, lader sig vel næppe ganske sikkert afgjøre. Vi mangle jo ganske historiske Beretninger. Men det er næppe rimeligt, at disse to Begivenheder ere samtidige. Sandsynligere er det, at Odinerne eller Aaserne, efter at have mistet deres verdslige Magt, have søgt at opretholde deres Gudestilling ved en altfor rigelig Anvendelse af deres Trolddom, og saaledes selv vakt en Opposition imod sig, der er kommen til Udbrud ved Synet af et Folk, som uden Trolddom var blevet det mægtigste i Europa.

Men hvorledes dette nu er gaaet til eller ikke, saa er det vist, *at den nye, reformerede Form for Hedenskabet aldrig naaede at blive eneraadende i Norden.* Billeddyrkelsen synes ganske vist at være bleven den officielle og fashionable Gudsdyrkelse over hele Skandinavien; men ved Siden heraf er dog Dyrkelsen af levende Guder vedbleven at bestaa, om end mere eller mindre i Smug. Der er allerede i det Foregaaende anført en Række Exempler, der godtgjøre dette tilfulde. *Forholdet synes at have været det, at man til Dagligdags, naar Alt gik sin jevne Gang, nøjedes med at dyrke Billederne; men naar man for Alvor trængte til extraordinær Hjælp, saa søgte man alligevel til de levende Guder, der sad inde med saadanne Kundskaber, at de i mange Tilfælde virkelig kunde hjælpe.* Det er ikke uden Grund, at Kong Olaf Tryggvason siger, at han godt véd, de Ofre ere de virksomste, som man bringer levende Personer (- - - þviat þau blót verða römmuzt, er lifandi menn ero blótaðir, Fornm. Sög. II, p. 77).

Derfor sé vi ogsaa det ene Exempel efter det andet paa, at Folk ikke følte sig tilfredsstillede ved det reformerede Hedenskab, ved Billeddyrkelsen, men søgte tilbage til den oprindelige Dyrkelse af levende Guder, i Sverige, som det synes, mere aabenlyst, i Norge mere i Smug. Haakon Jarl er ét Exempel, Erik Eymundarson et andet, Erik Sejrsæle et tredie, Grimkell Gode et fjerde, — for blot at nævne nogle enkelte. Overordenligt karakteristisk er det, at man i adskillige

barðsljóð« og deri ogsaa den ovenfor omtalte Strofe findes, synes Afskriveren at have havt vanskeligt ved at tænke sig, at Troldkvinderne kunde bekjæmpe Thor med Jernstænger, og har derfor skrevet lige det omvendte: »ægða æc þeim iarnlurki« (»Jeg — Thor — gik løs paa dem med Jernstænger«). Senere har han dog rettet »æc þeim« til »mér«, som Codex Regius har (jfr. S. Bugges Udg. af Edda, p. 102).

Tilfælde — som vi foran have sét Exempler paa — *lader de levende Guder optræde maskerede som Træbilleder* eller, med andre Ord, *som levende Træbilleder*. Ved denne Kombination forbandt man begge Retninger; man gjenoptog i Realiteten Hedenskabets oprindelige Ideer, men under Former, der undgik at vække Anstød. Ærbødigheden for Træbillederne fik kun ny Næring ved at den Tro udbredtes, at de under visse Forhold kunde faa Liv. Et Vidnesbyrd herom giver Fortællingen i »Njála« om Hrapp, der afbrænder Dale-Gudbrands Tempel, efter først at have baaret Træbillederne ud. Den naive Gudbrand udbryder, da han sér, at Billederne ikke ere brændte: »Saare mægtige ere dog vore Guder, at de have kunnet redde sig selv ud af Ilden«. Men Jarl Haakon, der er bedre inde i Forholdene, bemærker tørt, at det gjør den Slags Guder ikke: »Den Mand, der har brændt Templet, har ogsaa baaret Guderne ud«. (Njála, l. c. p. 428: þá tók Guðbrandr til orða: »mikill mátt er gefinn goðum várum, er þau hafa gengit sjálf ór eldinum« »eigi munu goðin þessu valda«, segir jarl, »maðr mun brennt hafa hofit enn borit út goðin, etc.«).

Paa mangfoldige Maader maatte nødvendigvis disse to forskellige hedenske Religioner, der fandtes jevnside i de skandinaviske Lande, *komme til at bryde sig mod hinanden*, ganske som i vore Dage Katolicismen og Protestantismen i kristne Lande. Vi have sét Hrolf Krake lade haant om Odin, paa samme Tid som han dog nærer en vis Frygt for denne »onde Aand«. Vi møder i »Ketil Hængs Saga« en saa aaben Trods mod Odin, at denne formeligt lader sig imponere deraf. Men Odinerne og de andre levende Guder vare dog utvivlsomt de intelligenteste Folk i Norden; og det kan derfor ikke overraske, at der i begge Eddaer findes Exempler paa den fine, gennemtrængende Haan, hvormed de besvarede Thordyrkernes brutale Udfald. I »GYLFAGINNÍNG« (cap. 44) spørger Gylfi eller Gangleri, som han kalder sig, den trefoldige Odin, om Thor aldrig har truffet noget saa Mægtigt eller Stærkt, at han har været afmægtig overfor dets Kræfter eller Trolddom. Herpaa lyder Svaret, at det er noget, kun faa Mænd véd at fortælle om: »og naar det virkelig er hændet, at Noget har været saa stærkt og mægtigt, at Thor ikke har kunnet faa Bugt dermed, *saa skal man helst ikke tale om det, ti der er saa Mange, der siger, og der er alle Grunde til at tro, at Thor er den Mægtigste*« (- - - en þótt svá hafi verit, at nokqvorrr lutr hafi svá verit ramr eða sterkr, at þór hafi ei sigr fengit á-unnit: þá er eigi skylt at segia frá, firir því at mörg dæmi eru til þess, oc því eru allir skyldir at trúa, at

þórr er mátkaztr, l. c. p. 48). Og efter denne Indledning følger saa Historien om Thors Expedition til Utgarða-Loki, en anden Udgave af Odin, overfor hvem de Reformertes Gud er saa afmægtig, som vel muligt.

Men et endnu langt fyldigere og interessantere Dokument om denne Modsætning mellem Thor og Odin har vi dog i Digtet »HARBARDSLJÓÐ« (Möbius' Udg. af Edda, pag. 62—67, Bugges Udg. pag. 97—104). Her træder Odins Overmagt over Thor os paa det Klarreste imøde; og Digtet har vistnok i sin Tid været et Hovedindlæg fra konservativ Side mod den nye Retnings Fremdragelse af Thor.

Thor kommer fra Austrveg, fra de finske Stammers Lande, fortælles der i »Harbarðsljóð«, og standses paa sin Vej af et Sund, paa hvis anden Side han dog sér en Færgemand med en Baad. Færgemanden hedder Harbarðr, hvilket er et af Odins Navne (jfr. »Grimnismál«, str. 49, l. c. p. 38).¹ Thor byder ham et godt Maaltid Mad for at sætte sig over Vandet. Hvorpaa der udvikler sig følgende Samtale:

H.: »Árligum verkum
hrósar þú verðinum,
veiztattu fyrir görla,
döpr eru þín heimkynni,
dauð hygg ek at þín móðir sé«.

Þ.: »Þat segir þú nú
er hverjum þikkir
mest at vita,
at mín móðir dauð sé«.

H.: »Þeygi er sem þú
þrjú bú góð eigir,
berbeinn þú stendr
ok hefir brautinga gervi,
þatki at þú hafir brækr þínar«.

H.: »Altfor tidligt
priser Du din Mad.
Ikke véd Du Besked om Noget.
Sorg er der i dit Hjem;
død er, tror jeg, din Moder«.

Th.: »Det siger Du nu,
som maa synes Enhver
det Haardeste at faa at vide:
at min Moder er død«.

H.: »Du sér ikke ud,
som om Du ejede tre gode Gaarde.
*Barbenet staar Du dér
og har ikke ordenlige Klæder.*
Du har jo ikke engang Buxer paa«.

¹ Under en Hexepoces i Rostock Aar 1576 bekjender en »Hex« ved Navn Margretha Gudowen bl. A., at hun af »Djævelen« har faaet Ordre til at kalde Jesus »Harbrade«, der er et af »Djævelens« Navne. (»Hirbei hatt diss weib vermeldet, das der dufelzuir gesagt, sie solte Ihesum harbrade hiessen, den das wer ein dufel«, Karl Bartsch, Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Mecklenburg, Bd. II, Wien 1880, 8vo, p. 11). — Meningen hermed var vistnok at liste Hedenskab ind i Kristendommen, saa at Folk skulde lokkes til at bede til Odin, naar de tilsyneladende bad til Jesus. Dette var de hemmelige Hedningers Politik i Middelalderen: »Oden vill gerna antaga kristen tro, men får det icke«, siger man endnu i Sverige (J. E. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexikon, Malmö 1867, 4to, p. 480).

Thor forlanger paany at blive sat over, men Harbard vil først vide, hvem han er.

Þ.: »--- ek em Óðins sonr,
Meila bróðir,
en Magna faðir,
þrúðvaldr goða,
við þór knáttu hér dæma;

hins vil ek nú spyrja,
hvat þú heitir?»

H.: »Harbarðr ek heiti,
hylk um nafn sjaldan«.

Þ.: »Hvat skaltu of nafn hylja,

nema þú sakar eigir?»

H.: »Enn þótt ek sakar eiga,

þá mun ek forða
fjörvi mínu
fyr slíkum sem þú ert,
nema ek feigr sé.«

Þ.: »Harmljótan mér þikkir
í því at vaða um váginn til þín,
ok væta [d]ögur[ð] minn;
skylda ek launa kögursveini
þínum

kanginyrði,
ef ek komumk yfir sundit.«

H.: »Hér mun ek standa
ok þín héðan bíða;
fanntattu mann inn harðara

at Hrungni dauðan.«

Þ.: »Hins viltu nú geta,
er vit Hrungnir deildum,
sá inn stórúðgi jötunn,
er or steini var höfuðit á;
þó lét ek hann falla

Th.: »--- Jeg er Odins Søn,
Mejlis Broder
og Magnis Fader,
den Vældigste blandt Guderne:
Thor er det, Du har at gjøre med
her.

Og nu vil jeg spørge:
Hvad hedder Du?»

H.: »Harbard hedder jeg;
sjeldent skjuler jeg mit Navn.«

Th.: »Hvorfor skulde Du ogsaa
skjule dit Navn,
naar Du ikke er kjendt fredløs?»

H.: »Og selv om jeg var kjendt
fredløs,

saa skulde jeg dog let
værget mit Liv
mod slig Person, som Du er,
hvis jeg ikke allerede var død«.

Th.: »Harmeligt synes det mig
at skulle vade over Vigen til Dig
og faa min [Madpose] vaad.
Jeg skulde betale din Slubbet

for dine Ukvemsord,
om jeg blot kunde komme over
Sundet«.

H.: »Her skal jeg blive staaende
og tage imod Dig, naar Du kommer.
Ikke fandt Du haardere Mand end
jeg,

siden Hrungnir døde«.

Th.: »Det vil Du nok minde om,
at jeg gjorde det af med Hrungnir,
den heltemodige Jötun,
hvis Hoved var af Stén.

Dog slog jeg ham til Jorden,

ok fyrir hníga.
Hvat vant þú þá meðan, Harbarðr?«

H.: »Var ek með Fjölvari
fimm vetr alla
í ey þeirri
er Algræn heitir;
vega vér þar knáttum
ok val fella,
margs at freista,
mans at kosta.«

Þ.: »Hversu snúnuðu yðr konur
yðrar?«

H.: »Spárkar áttu vér konur,
ef oss at spökum yrði;

horskar áttu vér konur,
ef oss hollar væri;

þær or sandi
síma undu,
ok or dali djúpum
grund um grófu.
Varð ek þeim einn öllum
efri at ráðum;
hvílda ek hjá þeim systrum sjau,
ok hafða ek geð þeirra allt ok
gaman.

Hvat vant þú þá meðan, Þórr?«

Þ.: »Ek drap Þjassa
enn þrúðmóðga jötun,
upp ek varp augum
allvalda sonar
à þann inn heiða himin;
þau eru merki mest
minna verka,
þau er allir menn síðan um sé.

Hvat vant þú meðan, Harbarðr?«

og han faldt for min Haand.
Hvad gjorde saa Du imens, Har-
bard?«

H.: »Jeg var hos Fjølvar
fem hele Vintre
paa den Ø,
som hedder Algrøn.
Der kunde vi kjæmpe
og fælde Fjender,
fristede mangt og meget,
og bejlede til Pigers Gunst.«

Th.: »Hvordan gik det Jer saa
med Jeres Kvinder?«

H.: »Prægtige Kvinder havde vi,
blot de havde været lidt mere med-
gjørliche.

Kløgtige Kvinder havde vi,
blot de havde sét lidt mildere til
os.

De kunde spinde Garn,
om det skulde være, af Sand;
og ingen Dal var saa dyb,
at de ikke stak dybere.
Jeg alene blandt Alle
var dog snildere end de:
Hos de syv Søstre fik jeg hvile,
og fik eje deres Sind og deres
Skjønhed.

Hvad gjorde saa Du imens, Thor?«

Th.: »Jeg dræbte Thjassi,
den dumdristige Jötun,
den Alvældiges Søn,
og jeg kastede hans Øjne
op paa den klare Himmel.
Dér sidde de som et Mindesmærke
om mine Gjerninger,
det alle Mennesker siden har kun-
net sé.

Hvad gjorde Du imens, Harbard?«

H.: »Miklar manvélar

ek hafða við myrkriður,
þá er ek véltá þær frá verum.

Harðan jötun
ek hugða Hlébarð vera;
gaf hann mér gambantein,
en ek véltá hann or viti.«

Þ.: »Illum huga launaðir
þú þá góðar gjafar.«

H.: »Þat hefir eik
er af annarri skefr;
um sik er hverr í slíku.
Hvat vantú þá meðan, Þórr?«

Þ.: »Ek var austr
ok jötna bardak
brúðir bölvísar,
er til bjargs géngu;
mikil mundi ætt jötna,
ef allir lifði,
vætr mundi manna
undir Miðgarði.
Hvatvantú þá meðan, Harbarðr?«

H.: »Var ek á Vallandi
ok vígum fylgðak,
atta ek jöfrum

en aldri sættak.
Ódinn á jarla
þá er í val falla,
en Þórr á þræla kyn.«

Þ.: »Ójafnt skipta er þú mundir
með ásum liði,
ef þú ættir vilgi mikils vald.«

H.: »Þórr á afl ærit

H.: »Mange Slags Elskovs-
handler

havde jeg med Natryttersker,
naar jeg listede dem fra deres
Mænd.

En haard Jötun
vidste jeg, at Hlebard var;
han gav mig en Tryllestav,
og jeg listede hans Forstand fra
ham«.

Th.: »Daarlig Tak gav Du
da for gode Gaver.«

H.: »Et Egetræ faar Grøde
af hvad de andre tabe:
Enhver er om sig i Sligt.
Hvad gjorde saa Du imens, Thor?«

Th.: »Jeg var østerpaa
og sloges med Jötuners
ondskabsfulde Døtre,
naar de gik til Bjergs.
Alfor mange Jötuner blev der,
om alle fik Lov at leve,
og ingen Mennesker
blev der i Midgard.
Hvad gjorde saa Du imens, Har-
bard?«

H.: »Jeg var i Valland
og fulgte Stridens Gang,
Høvdingen hidsede jeg mod hver-
andre

og forsonede dem aldrig.
Odin faar de Jarler,
der falder i Kampen;
og Thor faar kun alle Slags Trælle.«

Th.: »Ulige skiftede Du
mellem Aaserne Mandskab,
om Du formaede at sætte din
Villie igjennem.«

H.: »Thor har nok Muskler,

en ekki hjarta,
af hræzlu ok hugbleyði
þér var í hanzka troðit,
ok þóttiska þú þá Þórr vera;
hvárki þú þá þorðir
fyr hræzlu þinni
físa né hnjósa,
svá at Fjalarr heyrði.«

Þ.: »Harbarðr inn ragi!
ek munda þik í hel drepa,
ef ek mætta seilask um sund.«

H.: »Hvat skyldir þú um sund
seilask,
er sakir 'ro alls öngar?
Hvat vantú þá, Þórr?«

Þ.: »Ek var austr,
ok ána varðak,
þá er mik sóttu
þeir Svárangs synir;
grjóti þeir mik börðu,
gagni urðu þeir þó lítt fegnir;
þó urðu þeir mik fyrri
friðar at biðja.
Hvat vantú þá meðan, Har-
barðr?«

H.: »Ek var austr
ok við einhverja dæmdak,
lék ek við ena línhvítu

ok löng þing háðak,

gladdak ena gullbjörtu,
gamni mæx undi.«

Þ.: »Góð áttu þeir mankygni
þar þá.«

H.: »Liðs þíns væra ek þá
þurfi,
Þórr! at ek hélda

men ikke Mod.
Skrækslagen og feig
søgte Du Ly i Handsken,
og syntes Du saa, Du var Thor!
Saa bange var Du,
at Du turde hverken
fise eller nyse,
saa Fjalar kunde høre det.«

Th.: »Elendige Harbard,
jeg skal dræbe Dig til Hel,
naar blot jeg kunde komme over
det Sund.«

H.: »Hvad skulde Du over Sun-
det for?
Det er der slet ingen Grund til.
Hvad gjorde Du saa videre, Thor?«

Th.: »Jeg var østerpaa
for at væрге Aaen,
da Svaarangs Sønner
søgte Strid med mig.
De kastede Stene efter mig,
men de fik kun liden Gavn deraf,
og det blev dem, der først
maatte bede mig om Fred.
Hvad gjorde saa Du imens, Har-
bard?«

H.: »Jeg var østerpaa
for at tale med Nogen.
Jeg legede Tavl med en hvidklædt
En,
og havde en lang Forhandling med
hende.

Jeg glædede en guldstraalende En,
og hun fandt Behag i mig.«

Th.: »Det var vist en rar Slags
Kvinder, de dér.«

H.: »Din Hjælp kunde jeg have
trængt til,
Thor, for at holde fast

þeirri enni línhvítu mey.«

Þ.: »Ek munda þér þá þat
veita,
ef ek viðr of kæmumk.«

H.: »Ek munda þér þá trúa,
nema þú mik í trygð véltir.«

Þ.: »Emkat ek sá hælbítr

sem húðskór forn á vár.«

H.: »Hvat vantu meðan,
Þórr?«

Þ.: »Brúðir berserkja
barðak í Hléseyju;
þær höfðu verst unnit,
véltu þjóð alla.«

H.: »Klæki vantu þá, Þórr!

er þú á konum barðir.«

Þ.: »Vargynjur váru þær,
en varla konur;
skeldu skip mitt,
er ek skorðat hafðak;
ægðu mér járn lurki
en eltu þjálfu.
Hvat vantu þá meðan, Har-
bardr?«

H.: »Ek vark í hernum,
er hingat gördisk
gnæfa gunnfána,
geir at rjóða.«

Þ.: »Þess viltu nú geta,
er þú fórt oss óljúfan at bjóða.«

H.: »Bæta skal þer þat þá
munda baugi,
sem jafnendr unnu

þeir er okkr vilja sætta.«

hende, den hvidklædte Mø.«

Th.: »Og den skulde Du have
faaet,
om jeg tilfældigt var kommen til
Stede.«

H.: »Jeg skulde stolet paa Dig,
hvis jeg ikke vidste, Du sveg mig.«

Th.: »Jeg drejer mig ikke saa
let paa Hæl,
som en gammel Sko om Vaaren.«

H.: »Hvad gjorde Du saa imens,
Thor?«

Th.: »Berserkeres Døtre
sloges jeg med paa Hlesø (Læsø).
Ond Gjerning havde de øvet,
ført alt Folket bag Lyset.«

H.: »Liden Ære vandt Du da,
Thor,
naar Du sloges med Kvinder.«

Th.: »Ulvinder var de,
og ikke Kvinder.
De skilte mit Skib ad,
da jeg havde sat det sammen,
gik løs paa mig med Jernstænger
og drev Thjalfi paa Flugt.
Hvad gjorde saa Du imens, Har-
bard?«

H.: »Jeg var ved Hæren,
som stævnede hid
med højt løftede Krigsfaner
at rødne Spydenes Odder.«

Th.: »Det vil Du nok minde om,
at Du drog ud og bragte Ulyk-
ker over os.«

H.: »Du skal faa i Bøde
Ringe til dine Arme
af den Slags, som Dommere maa
tilkjende Dig,
om de skal forsone os to.«

Þ.: »Hvar namtu þessi
in hnæfiligu orð,
er ek heyrða aldregi
hnæfiligri?»

H.: »Nam ek at mönnum
þeim enum aldrænum,
er búa í heimis skógun.«

Þ.: »Þó gefr þú
gott nafn dysjum,
er þú kallar þær heimis skóga.«

H.: »Svá dæmi ek
um slíkt far.«

Þ.: »Orðkringi þín
mun þér illa koma,
ef ek ræð á vág at vaða;

úlf hæra
hygg ek þik æpa munu,
ef þú hlýtr af hamri högg.«

H.: »Sif á hó heima,
hans mundu fund vilja;
þann muntu þrek drýgja,
þat er þér skyldara.«

Þ.: »Mælir þú at munns ráði,
svá at mér skyldi verst þikkja,
halr enn hugblauði!
hygg ek at þú ljúgir.«

H.: »Satt hygg ek mik segja,

seinn ertu at för þinni;

langt mundir þú nú kominn,
þórr!

ef þú litum færir.«

Þ.: »Harbarðr enn ragi!
heldr hefir þú nú mik dvaldan.«

H.: »Ásapórs hugða ek

Th.: »Hvorfra har Du dog
alle de Haansord?
End aldrig har jeg hørt
haanligere Tale.«

H.: »*Dem har jeg fra
de gamle Mænd,
der bór i al Verdens Skove.*«

Th.: »*Et godt Navn giver Du
dér Gravhøjene,
naar Du kalder dem Verdens
Skove.*«

H.: »*Saaledes dommer jeg nu
om disse Ting.*«

Th.: »Dine Taleblomster
skal komme Dig dyrt at staa,
om jeg blot kunde vade over det
Vand!

Højere end Ulvene, tænker jeg,
skulde Du komme til at hyle,
om Du fik smage min Hammers
Hug.«

H.: »Sif har en Elsker hjemme;
ham skulde Du hellere sé at finde.
Ham kan Du hugge løs paa;
det har Du meget mere Gavn af.«

Th.: »Du lader Munden løbe,
for at sige mig de værste Ting.
Du fejge Usling,
jeg mener, Du lyver.«

H.: »Og jeg mener, jeg taler
sandt.

Hvorfor skynder Du dig ikke at
faa Rede paa Sagen?

Langt kunde Du nu være kom-
men, Thor,

om Du havde faret i Ham.«

Th.: »Elendige Harbard,
det er Dig, der har opholdt mig!«

H.: »Aldrig havde jeg tænkt mig,

aldregi mundu

glepja féhirði farar.«

Þ.: »Ráð mun ek þér nú ráða:

ró þú hingat bátinum,

hættum hætingi!

hittu föður Magna!«

H.: »Far þú firr sundi,

þér skal fars synja.«

Þ.: »Vísu þú mér nú leiðina,

alls þú vill mik eigi um váginn
ferja.«

H.: »Lítið er at synja,

langt er at fara:

stund er til stokksins,

önnur til steinsins,

haltu svá til vinstra vegsins

unz þú hittir Verland.

Þar mun Fjörgyn

hitta Þór son sinn

ok mun hon kenna hónum átt-
unga brautir

til Óðins landa.«

Þ.: »Munek taka þangat í dag?«

H.: »Taka við vil ok erfiði

at uppverandi sólu

er ek get þá ná.«

Þ.: »Skamt mun nú mál ok-
kat vera,

alls þú mér skætingu einni sva-
rar;

launa mun ek þér farsynjun,

ef vit finnumk í sinn annat.«

H.: »Far þú nú þars

pik hafi allan gramir!«

at en simpel Kvæghyrde

kunde stoppe Aasathor i Farten.«

Th.: »Nu skal jeg give Dig et
Raad:

Ro herover med Baaden,

hør op med dine Haansord

og hent Magnis Fader!«

H.: »Gaa Du din Vej fra Sundet;

Dig nægter jeg at sætte over.«

Th.: »Saa vis mig idetmindste
Vejen,
naar Du ikke vil færge mig over
Vandet.«

H.: »Det er for lidt at nægte.

Der er en lang Vej at fare:

Først et Stykke til Stokken,

saa et Stykke til Stenen!

Tag saa Vejen til Venstre,

saa kommer Du til Verland.

Dér vil Fjörgyn

finde sin Søn Thor,

og hun vil nok sige sin Pode Vej

til Odins Lande.«

Th.: »Kan jeg naa derhen idag?«

H.: »Naar Du tager fat og ar-
bejder paa

at holde Solen oppe,

saa trór jeg nok, Du kan naa det.«

Th.: »Nu skal vor Samtale have
Slut;

Du svarer mig jo kun med Spotte-
gloser.

At Du nægtede at sætte mig over,
det skal Du faa betalt,

om vi to skulde træffes en anden
Gang«.

H.: »Aa, rejs Du nu blot

alle vrede Væsner i Vold!«

Situationen kan vel vanskeligt skildres mere levende end i dette mærkelige Digt.

Her kommer Thor med Fordring paa at holdes for »den Vældigste blandt Guderne«. Og som saadan identificeres han med den romerske Jupiter og afbildes i Lighed med denne, altsaa i romersk Stil, efter hvad Adamus Bremensis meddeler (Descr. Ins. Aquil., c. 26: Thor --- Iovem simulare videtur). Harbard-Odin spotter i den Anledning over, at han er barbenet, ingen Buxer har paa, og overhovedet kun har meget faa Klæder. Og som Jupiter, som den øverste Gud, skulde Thor altsaa være Verdensaltets Styret og Herre, der maatte have det i sin Magt at lade Solen blive staaende paa Himlen, hvad Odin-Harbard spydigt opfordrer ham til.

I sin Egenskab af Jupiter eller Overgud i det reformerede Hedenskab er Thor bleven Repræsentant for Modstanden mod al »Trolddom«. Derfor staar »den vældigste blandt Guder« nu og kan ikke engang komme over en Smule Vand. Spottende bemærker Harbard-Odin, at han aldrig havde tænkt sig, en simpel Kvæghyrde kunde stoppe Aasathor i Farten. Naar de levende Guder vare paa Rejse, saa fór de »i Ham«, i en fantastisk Dragt, der beskyttede dem ved at vække Forfærdelse hos de Mennesker, de mødte, og tillige var saaledes indrettet, at den satte dem istand til med Lethed at komme over Vand (hvorum mere i et senere Afsnit). »Du kunde været langt fremme nu, om Du havde faret i Ham«, siger Harbard-Odin. Men som Modstander af Trolddom kunde Thor naturligvis ikke benytte sig af Sligt; og derfor maa »den Vældige« bekvemme sig til at gaa udenom, naar Ingen vil sætte ham over.

Medens enhver Odin har sine Sendebud ude (sine »Ravne«) for at skaffe sig Besked om Alt, hvad der foregaar, er der intet saadant Efterretningssystem forbundet med det reformerede Hedenskabs Thors-templer og deres livløse Billeder. Derfor spotter Harbard-Odin Thor som den, der ikke véd Besked om Noget.

Med halvt komisk Stolthed anfører Thor de gamle Sagn om sine Kampe mod Jøtuner og Troldkvinder, der have gjort, at netop han af Reformatorerne stilles op imod Odin og gjøres til den øverste Gud. Overfor disse Kampe mod enkelte Personer, tilmed for største Delen Kvinder, viser Harbard-Odin hen til, hvorledes han, den levende Gud, leder Stridens Gang og raader over hele Hæres Skjæbne, ved Hjælp af sin »Trolddom«. »Du minder om, at Du drog ud og bragte Ulykker *over os*«, siger Thor hertil. I dette »os« træder det

aabenbart og uden Omsvøb for Dagen, at det er Modstanderne af Trolddommens Anvendelse i Kamp, der have gjort Thor til den »vældigste« Gud. Men Thors Ytring indeholder paa samme Tid en Erkjendelse af, at han er afmægtig overfor Odins Trolddom. Paa hans Beklagelse over de Ulykker, Odin har ført over hans Tilbedere, svarer denne haanligt, at al den Bøde, han kan faa, er de Ringe eller Baand om sine Arme, som enhver Dommer i det Spørgsmaal, der er dem imellem, vil tilkjende ham. Odin-Harbardr truer Thor med Bast og Baand som en Forræder eller Oprører: »Jeg skulde troet Dig, om jeg ikke *vidste, Du sveg mig*«. Thor var jo oprindeligt en af Odins Diar, altsaa en af Odins Underordnede, som man havde opstillet imod Odin; Reformatorerne havde gjort Thor til Oprører mod Odin.

At Digtet stammer fra en Odin, eller i ethvert Fald fra en ivrig konservativ Hedning, sés af, at medens Thor og den nyere Retning haanes paa enhver Maade og gjøres til Gjenstand for den mest bidende Spot, siges der intet Nedsættende om Odin. Tvertimod, Harbard-Odin staar hélt igjennem som den Overlegne. Og da, som vi have sét, Odin frembød svage Sider nok, træder herved Digtets Karakter som polemisk Indlæg i den religiøse Strid ret tydeligt for Dagen.

»Harbarðsljóð« indeholder imidlertid alligevel Adskilligt, der kaster Lys over Odinernes Tilværelse og Virksomhed under Reformationens Periode eller »Jernalderen«, som dette Tidsrum nu almindeligt kaldes.

Flértallet af Odiner træder os aabent imøde i Harbards Ytring, at sin Fordømmelse af Thorsdyrkelsen deler han med »*de gamle Mænd, der bo i al Verdens Skove*«. Og Harbard, der selv er Odin, karakteriserer disse andre Odiner som sine Læremestre. Af Thors Svar paa vedkommende Replik sés, at disse gamle Mænd i Skovene *bo i Gravhøje*; hvormed det passer godt nok, at Harbard erklærer, let at kunne værge sit Liv mod Thor, »*hvis han ikke allerede var død*«. Hvad dette vil sige, er allerede foran (S. 61—62) nærmere paavist: *Odinerne vare henviste til at leve som »Drauger« eller »Gjengangere*«.

Dette maa dog ikke forstaas saaledes, som om Odinerne stadigt boede i saadanne Høje. De havde deres Huse, som de boede i, om end ofte paa skjulte, énsomme og afsides Steder; men i en Høj i Nærheden af disse havde de saa deres »Helligdom«, hvori de opbevarede deres Skatte af forskjellig Art, deres Guld, deres Runestave og deres

Tryllemidler. Den foran (S. 86) efter »Harðar Saga« gjengivne Fortælling om Expeditionen til Sotis Høj turde være ret oplysende i denne Retning. Odin, der kalder sig Bjørn, bór i et lille Hus i Skoven, godt skjult, nær ved Sotis Høj. Han er vel underrettet; han kjender Hörðr og de Andre, og véd, at de vil opbryde Højen. Men deres Udgravninger kastes stadigt til om Natten, indtil de henvende sig til ham om Hjælp. Da de nu trænger ind i de af Træ byggede Kamre inden i Højen, strømmer der først en dræbende Luft ud, og derpaa følger en Explosion; endeligt kommer selve den levende Døde, der sikkert er identisk med Bjørn, om det end ikke udtrykkeligt siges i Sagaen. Men Hørd er forberedt paa Alt; og overfor Draugen lader han blot tænde Lys. Saa er »den Døde« afmægtig og maa villieløst lade sig udplyndre; ellers kunde let det Mystiske, som kun trives i Mørket, gaa af ham. Det vil imidlertid ikke undgaa Opmærksomhed, hvor snildt denne Odin sørgede for selv i uheldigste Tilfælde at bevare sin Prestige: han sørgede for, at selv om Højen skulde blive plyndret, var det dog kun ved hans, Odins, Hjælp, at det skete.¹

¹ Blandt Almuen i Mecklenburg træffer man endnu Traditioner om Begivenheder af lignende Art, som »Harðar Sagas« Fortælling om Indbrudet i Sotis Høj. Ved Melkhof, mellem Hagenow og Wittenburg, ligger der en Høj, som er bekjendt under Navnet »Trünnelberg«. Under denne Høj, fortæller man, ligger en Risekonge begravet. Han vilde erobre Helm, der nu kun er en tarvelig Landsby, men i gamle Dage var meget større og rigere; og da han var falden i Kampen, lagde man hans Lig i Højen, indesluttet i en Guld-kiste, der atter omgaves af en Kobberkiste, og denne igjen af en Jernkiste. Mange havde forsøgt at sætte sig i Besiddelse af denne Skat, men »Djævelen« selv holder Vagt over den (*Mancher hat schon den Schatz zu heben versucht, aber der Teufel selbst hält Schildwache dabei*). Engang kom der en rejsende »Skattegraver« til Melkhof; han forstod sig lidt paa Trolddom og foreslog Egnens Folk, at de i Forening skulde hæve Skatten og dele Udbyttet. En St. Hans-Nat skred man til Værket, efterat den Fremmede først havde paabudt Alle at bevare den fuld-stændigste Tavshed under Arbejdet; et eneste Ord kunde forspilde al hans Trolddom. Ved Hjælp af en »Wünschelrute« fandt han Stedet, hvor der skulde graves; og da de havde arbejdet noget, kom virkeligt Jernkisten til Syne. Men saa viste »der leibhaftige Teufel« sig pludseligt imellem dem og erklærede kort og bydende: »Dat is min, un blift wo't liggt!« — »Dreck is din«, svarede en af Karlene uvilkaarligt, idet han glemte Forbudet mod at tale. Og i samme Nu forsvandt baade Kisten og »Djævelen« for deres Øjne; og med et Brag styrtede Jorden sammen om Hullet, de havde gravet, og fyldte det. Siden er der Ingen, som har turdet søge efter Risekongens gyldne Kiste; det var den sidste Gang, man prøvede paa at grave efter Skatte i denne Høj. (Karl Bartsch, Sag., Märch. u. Gebr. aus Mecklenburg, I, p. 29—30).

Mangfoldige andre Steder findes lignende Traditioner om Skattegraveri, om Folk, der ville hæve en Skat, og som saa afbrydes i Arbejdet ved, at der viser sig en overnaturligt stor Hund »med Øjne saa store som Tallerkener«, eller en sort Hund, der

Et lignende Forhold findes i »Grimnismál«, hvor Odin lever som Smaabonde, men dog giver en Beskrivelse af »Valaskjálf« som en Hal med sølvbeklædt Loft og omtaler den guldstraalende »Valhal«. De færøiske Folkeviser kunne her levere den nødvendige Kommentar. I en af dem (Hammershaimb, l. c., I, p. 92—93) hedder det om Færingernes Yndlingshelt, Sigurd Faafnisbane:

Sjúrdur reið á skogvin burt
eystur um *heygin brúna*.
opnan sá hann *gullsalin*,
og *gullid lá í túni*.

Túnini vóru af marmorsteini,
veggir af filabeini,
stokkarnir vóru af siprisviði
og hongsl af *silvuri* reina.

Saaledes saå der ud *inden i Højen*. Sigurd gaar ind i Højen (Sjúrdur gekk í *heygin inn*), og spørger den unge Pige, der fører ham ind, hvad det er for to Kjæmper, han har sét ride i Skoven. Hun svarer:

Hálvdan og hann Eirikur
her hava ríðið leingi,
teir ríða sár nú í Ásgarðar
at royna Óðins dreingir.

Sigurd red ind i Skoven
østen om *den brune Høj*.
Dér saå han Guldsalen aaben,
og Guldet laa paa Gulvet.
Gulvet var af Marmorstén
og Væggene af Elfenbén;
Bjælkerne vare af Cypressetræ,
og Hængslerne *af det rene Sølv*.

Det er Haalvdan og Erik;
de har ridt her længe.
De ride nu i Aasgard
for at søge Odins Svende.

Herefter synes det, som om Skoven med Høj og Guldsal er identisk med Ásgarðr, hvad jo forøvrigt ogsaa antydes i en anden Variant af samme Vise (citeret S. 97), hvor det udtrykkeligt siges, at Pigens Fader havde »hersket over Odins Rige.«

Hvorfra alt det Guld kom, der kunde findes i en saadan Høj, faa vi en Idé om af et Sted i »Skálda« (c. 44, l. c., p. 154), hvor der fortælles om en Konge Haulgi, efter hvem Haalogaland skulde være opkaldt¹, og som var Fader til Thorgerde Haulgabrud. »*Man ofrede til dem begge*«, hedder det videre, »og til Haulgi blev der opkastet en

spyer Ild og har gloende Øjne, eller et andet lignende Uhyre. Det er altsammen Minder om disse gamle »levende Guder«, der, formummede snart paa den ene, snart paa den anden Maade, værgede deres Skatte, som de havde faaet enten som Offergaver eller ved Dødsfald. De Døde tilhørte jo Odin og Freyja, og de Dødes Skatte følgerigt ogsaa, forsaavidt som de tog dem med sig i deres Grave. Men herom mere i et senere Afsnit.

¹ I »Þorsteins Saga Víkingssonar« siges, at Hálogaland har faaet sit Navn efter en Rise ved Navn Logi eller Hálogi (Fornald. Sög. Norðrl. II, p. 383). Denne Logi omtales i »Hversu Noregr bygdist« som Søn af Fornjotr og Broder til Hler og Kári (Ibid, p. 3).

Høj, først et Lag Guld og Sølv — det var de indkomne Offergaver — og saa et Lag Jord og Stene (þau voru bæpi blótut, oc var haugr Haulga kastaðr, önnor fló af gulli eþa silfri, þat var blótféit, en önnor fló af moldu oc grjóti). — Det var altsaa de indkomne Offergaver, der gjorde Odinerne rige og satte dem i Stand til at fylde Guld i deres Høje.

I »Harbarðsljóð« træder ogsaa en anden Side af Odins Natur frem: Medens Thor er den erklærede Fjende af alle Jötuner og Trolkvinder, lægger Odin an paa at lære af dem og staar i stadigt Samkvem med dem. Han lærer af Jötunen Hlebard og han omgaas de finske Præstinder eller levende »Gudinder« østerpaa, baade dem i hvid Dragt og dem i pragtfuld guldstraalende Dragt. Vi have foran sét, hvorledes Odin har Jötunen Hrimnirs Datter og Jötunen Hymirs Søn blandt sine nærmeste Omgivelser, hvorledes han søger Raad hos Finnen Hrossthiofr, o. s. v. I Beretningerne om Eyvind Kinnrivas Endeligt (sé S. 145—48) bliver Odinsdyrkelsen, det oprindelige Hedenskab, ligefrem sammenblandet med den af al Reformation uberørte finske Religion. I Digtet »Vafþrúðnismál« haves et Exempel paa, hvorledes en skandinavisk Odin faar en finsk Jötun til at fortælle sig, hvad han véd. I »Völuspá« og »Vegtamskviða« er det »Trolkvinder« eller »Valaer«, Odin søger at faa Noget at vide af. I Folkesagnene findes af og til Erindringer om disse Odinerne Konferencer med »Trolkvinder« eller »Gudinder«¹. Ved Passeier i Tirol fortæller man om »der wilde Mann«, som Odin dér ofte kaldes, at han »im Pillerberg, Lauer genannt« jevnligt traf sammen med »die Langtüttin«, en Slags Hulda eller Berchta. De sad ofte i Timevis sammen og spillede [med Terninger]; engang vandt hun 99 Gange, men han den hundrede Gang (Zingerle, l. c., p. 81). Dette stemmer godt nok med Harbard-Odins Ord, at han østerpaa »legede [Tavl] med en hvidklædt En«, og »havde en lang Forhandling med hende«.

Harbard berører endvidere, hvorledes Odinerne under de forandrede Forhold fik rekruteret deres betydelige kvindelige Personale, der i en yngre Alder gjorde Tjeneste som Valkyrier, og senere optraadte som Norner eller Valaer. Som det fremgaar af forskellige Edda-Digte (Völundarkviða, Helgakviða Hundingsbana II, Oddrunargrátr,

¹ Disse to Benævnelser betyde vistnok oprindeligt Et og det Samme. Naar der i »Skálda« og andet Steds gjøres Forskjel paa »Ásynjer« og »Trolkvinder«, forstaaes vistnok ved den første Kategori de Navne, Thorsdyrkerne benyttede til kvindelige Figurer i deres Templer, ved den anden Kategori de Navne, de ikke benyttede.

etc.) var det oprindeligt ofte Kongedøtre, der traadte i Odins Tjeneste som Valkyrier. Efterat de levende Odiner i Skandinavien havde mistet baade deres verdslige Herskermagt og deres Stilling som officielle »Guder«, maatte dette naturligtvis her falde bort. Nu sér man, hvorledes Odinerne ved Elskovshandler maa skaffe sig Herredømme over de til deres Magts Udøvelse og Opretholdelse nødvendige »Nattytersker«. Harbard fortæller, hvorledes han »lister dem fra deres Mænd.« Dette Forhold synes at have holdt sig saa temmeligt uforandret indtil ned i det syttende Aarhundrede. Det oplyses i Hexeprocesserne, at »Djævelen« bedriver Utugt med de Kvinder, han har faaet til at afsværgede den kristne Religion. Og naar de skulle ud paa de natlige Farter, sørger han for, at deres Mænd ikke vaagne, eller forsyner dem med Midler til selv at sørge for dette (»Wann sie ausgefahren, verschwefelt der Böse ihre Männer, dass sie nicht erwachen; sie legen dem Manne auch Kraut in das Bett.« W. Crecelius, Auszug aus Hessischen Hexenprocessacten von 1562—1633, Zeitschr. f. D. Myth., II, p. 64—66).

Ligeoverfor det velskrevne og meget oplysende »Harbarðsljóð« staar i Eddaen Digtet »ALVISSMÁL« eller »ALSVINSMÁL« (Möbius' Udg., p. 40—44; Bugges Udg., p. 129—34), der behandler samme Situation, men sét fra det modsatte Synspunkt, fra Ny-Hedningernes, de Reformertes, Thorsdyrkernes Side. Dette Digt hører imidlertid til de tarveligste i Eddaen og har langtfra samme Interesse som sit konservative Modstykke. Alviss kommer og vil erhverve sig en Kvinde:

»- - nú skal brúðr með mér
heim í sinni snúask.«

Thor tager imod ham og siger:

»Hvat er þat fíra?
hví ertu svá fölr um nasar?
vartu í nott með ná?
þursa líki
þikki mér á þér vera,
ertattu til brúðar borinn.«

Alvis navngiver sig og svarer:

»Alviss ek heiti,
bý ek fyr jörð neðan,
á ek undir steini stað, etc.«

Thor navngiver sig nu ogsaa og erklærer, at Alviss ikke uden hans Minde skal faa den unge Pige. Hvortil denne svarer (str. 7):

»- - Nu skal en Brud med mig
drage hjem til mit Bo.«

»Hvem er her paa Færde?
Hvorfor er Du saa bleg om Næsen?
Var Du i Nat hos Líg?
En Slags Thurse
tykkes Du mig at være;
ikke er Du født til den Brud«.

»Alvis hedder jeg;
jeg bór nede i Jorden,
har under en Stén mit Hus, etc.«

»Sáttir þínar
er ek vil snemma hafa,
ok þat gjaforð geta;
eiga vilja heldr
en án vera
þat it mjallhvíta man.«

»Dit Samtykke
skal jeg let skaffe mig,
og faa hendes Løfte.
Hellere vil jeg eje
denne mélhvide Mø,
end være hende foruden.«

Thor lader nu, som han vil give efter, naar Alvíss vil give ham nogle Oplysninger, han ønsker. Alvíss beder ham bare spørge; han er vel bevandret i alle ni Verdener og véd baade det Ene og det Andet. Nu spørger Thor ham om, hvad »Jorden«, »Himlen«, »Solen«, »Maanen«, etc. hedder i de forskjellige »Verdener« eller Lande, d. v. s. hos Guder, Jøtuner, Alfer, Vaner, etc.; og Alvis besvarer (gjennem 26 Strofer) disse Spørgsmaal med alle Slags uinteressante Omskrivninger. Omsider slutter Digtet med, at Thor spydigt bemærker (str. 36):

»Í einu brjósti
ek sák aldregi
fleiri forna stafi;
miklum talum
ek kveð tældan þik;
uppi ertu, dvergr! um dagaðr,

nú skínn sól í sali.«

»I én Mands Bryst
såå jeg end aldrig
saamange gamle Runestave!
Men ved den megen Tale
fik jeg dog Magten over Dig:
Du er bleven oppe, Dverg, om Da-
gen;
nu skinner Sol ind i Salen!«

Thor optræder i dette Digt som den Overlegne, men videre Oplysninger om ham gives her ikke. »Alvíss« eller »Alsvinn« betyder »den Alvidende«; og Kundskabsfylde, Bolig under Jorden, Samkvem med Líg, og Bestræbelse for at sætte sig i Besiddelse af unge Kvinder er, som vi have sét, altsammen Kjendetegn paa den exilerede levende Gud. Men som i »Harbarðsljóð« Thor praler med sine Bedrifter, er det her Alvis, der praler med sin Kundskabsrigdom, om hvilken de 26 Strofer med de aandløse Omskrivninger kun giver et tarveligt Begreb. Vidste man ikke, at slige Omskrivninger havde Kurs i gammel skandinavisk Skjaldskab, kunde man opfatte denne Dialog som en Spot over Datidens Lærdom. Nu synes det Spottende nærmest at ligge i, at Alvis trods alle sine Kundskaber lader sig lokke til at overtræde det blandt levende Guder vistnok under Dødsstraf hævdede Forbud mod at vise sig i Ham ved Dagens Lys. Han er »bleg om Næsen« og minder om Líg, synes altsaa at være kommen med Dødningemaske for Ansigtet.

At en Odin med Dødningemaske for Ansigtet skulde søge at

vinde en ung Pige, lyder idetmindste i vore Dage absurd. Men det er øjensynligt Digtets Forfatter magtpaaliggende at faa den levende Gud flérsidigt karakteriseret, selv om de forskjellige Kjendemærker ikke passe ind sammen i en enkelt Situation. Et karakteristisk Træk er det, at Thor ikke vil tillægge Alvis Navnet Odin, men sætter ham i Klasse med »Thurser« og »Dverge«. Thor kalder sig her, ligesom i andre Edda-Digte, »Odins Søn« (»den Langskjæggedes Søn«: sonr em ek Síðgrana, str. 6), men det reformerede Hedenskabs Hovedgud anerkjender ikke nogen af de tilbagetrængte *levende* Guder som sin Fader. Derfor kaldes »den Alvidende« ikke »Odin«, men en Dverg. Dette giver os Forklaringen paa det Faktum, at *en Række Navne, som Odin i »Grimnismál« (str. 46—49) henfører til sig, i forskjellige Haandskrifter af »Skálda« henføres til Dverge.* Odin siger saaledes i »Grimnismál«, at þekkr, Viðurr eller Viðr, Hár (»den Høje«), Grímr, Fjölsviðr, etc. ere identiske med ham selv; men i »Skálda« (Ed. Arn-Magn., II, p. 469—70, jfr. p. 553 og 590) gjøres de alle til »Dverge«. þekkr eller þekr er øjensynligt de færøiske Visers »Dagman«, der »herskede over Odins Rige«, men hvis smukke Datter desuagtet betegnes som en »Dvergamoj« (Hammershaimb, l. c., I, p. 102—3). Dvergene bo i Jorden, i Høje; og om Odin hedder det undertiden, at han bór »i Underverdenen«, som f. Ex. i »Egils Saga einhenda« (c. 12—13), hvor Arinnefja gaar ned »í undirheima« eller »í undirdjúp«, og dér træffer Odin som Hersker (Fornald. Sög. Norðrl., III, p. 391—93).

H. J. WILLE meddeler i sin »Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge« (Kiøbenhavn, 1786, 8vo, p. 250—54) adskilligt om den derværende Befolknings Traditioner eller »Overtro«, som han kalder det. Det hedder her bl. A.: »Tusserne ere to Slags: Hougetasser, saa store som Mennesker, *boe i smaae Bierge og Høie, vare tilforn saa utallige, at Christne kunde ei beboe Norge,* og Norge ikke blev bebygget, førend de indgik Ægteskab med dem. Vætter ere ikke større end ti Aars gamle Dreng, *boe i Høie,* kaldet Vættehougar, *hvorhen man maae bære Mad til Beboernes Tieneste.* Seer man dem om Dagen, da ere de iførte graae Klæder med sorte Hatte paa Hovedet. Men *om Aftenen og Natten ere de ude at vandre,* og da maae man ikke bedrøve eller forstyrre dem. De eie Huus og Creature, kaldet *Huddekrætur,* der bliver om Natten bevogtede af deres Budejer [Piger], og Hunde, kaldet *Huddebikkier.* *De have stor Lyst til Qvindfolk,* hvoraf mange endog i vore Tider blive indtagne i Høie, og Børn, som de ombytte med sine egne.«

Traditioner af lignende Art findes optegnede ogsaa fra andre Steder i Norge. HANS STRØM har i sin meget alsidige »Physiske og Oeconomiske Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge« (Første Part, Sorøe 1762, 4to, p. 538—40) følgende Optegnelser: »De saa kaldte *Underjordiske* ansees som Folk, der *boe under Jorden* (fornemmelig *under visse Høie*, item under visse Huse og store Træer) men *ellers i Levemaade og Skabning som andre Mennesker*; ikkun at de siges at *have en blaae Farve*. - - De holdes ikke for at være skadelige, uden for saa vidt, at de undertiden *tage Folk ind i Houen*, som det her kaldes; da de enten med eet blive borte, eller og, om de komme tilbage igien, blive siden ligesom *vanvittige og tossede al sin Livs Tid*. Den Indbildning have og mange Bønder, at visse store Træer ikke maa fældes, fordi de *Underjordiske*, som *boe derunder*, ei vilde taale det.« Særegne Traditioner dreje sig om disse Væseners Optræden som Spøgelse: »*Houbukke* have sit Navn af *Høiene*, hvori de siges at *opholde sig*, og komme efter *Pøbelens* Begreb ganske overens med de Hedenske Satyris eller Skov-Trolde«, siger Strøm. »Den gamle Nordiske Overtroe om Houbukkene - - - nu omstunder er den mestendeels udryddet, ikkun at *det selvgiorte Spøgelse, kaldet Jule-Buk eller Jule-Geed*, hvormed man her ved Jule-Tider pleier at kyse Børn, synes at være en Efterbelse og Levning deraf.«

Heraf sés, hvor troligt Almuen i Norge har bevaret Mindet om de levende Odiner i deres tilbagetrukne Stilling i Hedenskabets sidste Periode, ganske som den skildres i »Harbarðsljóð« og »Alvíssmál«. Det erindres, at de »*boede i Høje*«, men dog paa samme Tid havde baade *Huse* og *Kreaturer*. Det erindres, at de vare Modstandere af de Kristne, og at Befolkningen *bragte dem Ofre*. Det erindres, at de *vare blaa* (jfr. S. 61: »blá sem Hel«), at de vare paa Færde om *Natten*, og specielt *ved Juletid*, ganske som den natlige Rytter eller den natlige Færd (hvad vi i et senere Afsnit skulle komme tilbage til). Det erindres ogsaa, hvorledes de efterstræbte Kvinder; og endelig er selve Navnet »Odin« (»der Wode«, »der Hodenjäger«) blevet hængende ved deres Kreaturer, »*Hudde-Kreaturerne*«, og ved deres Hunde eller Bikjer, »*Hudde-Bikjerne*«.

Skjønt baade Strøm og Wille udtrykkeligt nævne »Dverge« som noget fra disse Højbeboere Forskjelligt, er der dog navnligt i Traditionerne fra Telemarken tilstrækkelige Spor af den i »Alvíssmál« fremtrædende Sammenblanding af de levende Odiner med Thurser

og Dverge. »Huddekreaturenes« Ejere betegnes som »Hougetasser« eller »Vætter«, om hvilke sidste det udtrykkeligt siges, at de ere smaa. Denne Opfattelse af Odin som lille eller som Dverg turde staa i Forbindelse med den foran (S. 186) omtalte Tradition fra det søndenfjeldske Norge om Tusselen og Huldren, der danne et Par, hvoraf Manden er lille og Konen er stor. Ved samme Lejlighed saå vi, at ogsaa andetsteds de levende Gudinder, naar de optraadte som selvstændige Herskerinder, havde saadanne smaa, dvergeagtige Personer til Mænd eller til Assistance i deres Virksomhed. Som vi ligeledes have sét (S. 199), siges der i »Ynglinga-Saga«, at den Trolddom, Odin øvede, senere fornemmeligt øvedes af Gydjerne, d. v. s. Præstinderne eller de levende Gudinder; og for Norges Vedkommende bekræfte de historiske Efterretninger dette. Der behøves kun at minde om Heidr, Thorgerde Hølgabrud, etc. »Hulla« eller »Huldra« er Almuens Erindring om den Slags Kvinder, og er, som vi have sét, væsentligt identisk med Frigg, Odins Hustru i forskjellige Edda-Digte. Det vil da ogsaa kunne forstaas, hvorledes Odin kan blive identificeret med slige Kvinders smaa Mænd.

At opføre her alle de Dokumenter, der vedrøre Jernalder-Reformationen eller giver Bidrag til Belysning af Thor-Jupiter-Dyrkelsen, vilde blive for vidtløftigt. Det er vor Opgave her blot at paavise, at en saadan Reformation har fundet Sted; og dertil vil det Anførte forhaabenligt være tilstrækkeligt. Vi skulle endnu kun anføre et Par ret karakteristiske Strofer af Digtet »HYNDLULJÓÐ«, hvis Indhold alt er omtalt i det Foregaaende (S. 179—82).

Strax i Begyndelsen af Digtet, hvor Freyja opfordrer Hyndla til at ride med til Valhal, til Odin, har en Afskriver eller Optegner følt sig foranlediget til at indflette en Bemærkning, som han med Hentydning til Freyjas Opfordring retter til Hyndla (str. 4, Möb. p. 82, Bugge, p. 152):

»Þór mun hon blóta
þess mun hon biðja,
at hann æ vi þik
einart láti;
þó er hánum ótitt
við jötuns brúdir.«

»Til Thor maa hun ofre
og bede ham om,
at han vil være
venlig imod Dig,
skjønt det er sjældent, han er det
mod Jætun-Kvinder.«

Digtet, der sandsynligvis oprindeligt er blevet til i Skaane eller maaské paa Sjælland, staar væsentligt paa det oprindelige Hedenskabs Grund;

og den Thorsdyrker, der paa Island først har optegnet det, har ikke kunnet forsonse sig med en saadan Ignoreren af hans »vældige« Gud, hvis Væsen det netop var at bekjæmpe Troldkvinder.

Længere hen i Digtet findes der lagt i Hyndlas Mund en anden Hentydning til Thorsdyrkelsen, og *den* er vel næppe nogen Interpolation af en Afskriver. Efter at have fortalt Adskilligt om de levende Guder, siger Hyndla Noget om et Uvejr, der fra Havet har bredet sig ud over Landene, og fortsætter umiddelbart derpaa (str. 42—43, Möb., pag. 87, Bugge, pag. 161):

Varð einn borinn

öllum meiri,
sá var aukinn
jarðar megni;
þann kveða stilli
stórauðgastan,
sif sifjaðan
sjötum görföllum.

Þá kemr annarr
enn mátkari,
þó þori ek eigi
þann at nefna;
fáir sjá nú
fram um lengra,
en Óðinn mun
úlfi mæta.

Saa blev der En født,
den Største af Alle;
og Jordan gav ham
bestandigt større Magt;
ham kalde Fyrster
den Allerfornemste
og sige, hans Slægt
er alle Folkeslag.

Men der kommer en Anden
endnu mægtigere;
dog tør jeg ikke
nævne hans Navn.
Faa sé nu
længere frem
end til Odins
Møde med Ulven.

At der i den første af disse Strofer sigtes til Thor, viser Ordspil-Hentydningerne til »Jordan« og Sif, hans Moder og Hustru. Det er Thor, der voxer de andre gamle Guder over Hovedet, men Digtets Forfatter øjner allerede en Mulighed for, at en Anden, endnu mægtigere, kan komme og gjøre det af med selve Thor. Herved sigtes der utvivlsomt til Kristendommen, om hvis voxende Udbredelse man sikkert vidste ret god Besked i de skandinaviske Lande adskillige hundrede Aar før disse selv bleve kristnede, og som tilmed paa det Tidspunkt, da »Hyndluljóð« efter al Rimelighed er affattet, ved Sachsernes Betingelse af Carl den Store var rykket Skandinaverne et godt Skridt nærmere paa Livet.

Og da saa virkelig Kristendommen kom til Norden, fik den med Lethed Bugt med det reformerede Hedenskab, der, saa at sige, faldt sammen i en Haandevending, medens de tilbagetrængte Rester af det

oprindelige Hedenskab med dets levende Guder viste sig i Besiddelse af en ganske anderledes seig Livskraft, og holdt sig i sin tilbagetrukne Stilling hélt ned igjennem det syttende Aarhundrede, ja, paa en Maade maa siges under forskjellige Former at give Livstegn endnu i vore Dage.

Det kan være sandt nok, at Thorsdyrkernes Opfattelse af Guddommen som Verdensaltets Styrer, som den, der manifesterer sig gjennem Torden og Lyn og Liv i Naturen, er adskilligt højere og ædlere end den ældre Opfattelse, der saà Guddommen aabenbaret gjennem et levende Menneske, som vidste Besked om Sprængstoffer, Elektricitet, etc., og forstod ved passende Lejligheder at vise sig ved Nattetid iført alleslags fantastiske Forklædninger. Men med denne abstrakte Forestilling om en almægtig Guddom havde man sammenvævet de gamle Traditioner om Thor og hans Kampe mod Finnerne. Derved blev det Nye ganske vist paa en Maade gammelt og hjemligt for Skandinaverne, men det Ophøjede deri gik tabt. Hertil kom, at Jupiter var omgiven af en hél Dél andre Guder, og det maatte Thor følgelig ogsaa være. Vi høre da ogsaa, at der i de reformerte Hedningers Templer omkring Thors Billede, der altid stod i Midten, fandtes grupperet flere eller færre udskaarne Træfigurer af andre Guder. I et Thorstempel i Gautland, som Haakon Jarl i den korte Periode, han var Kristen, benyttede Lejligheden til at plyndre, fandtes der ikke mindre end hundrede saadanne Guder, efter hvad der berettes (Jarlinn spyrr þá til eins hofs er í váro C guða, oc var þat helgat Þór; þángat ferr jarlinn oc brýtr hofit, en tegr féit allt, Fornm. Sög. X, p. 252, efter Odd Snorrason). Nogen væsenlig Rolle i Gudsdyrkelsen synes disse Guder ikke at have spillet, og som vi have sét, gik det hurtigt i Glemme, hvem de egenligt skulde forestille. Efter de Antydninger, der foreligge, synes de imidlertid at have været benævned med nogle af de Navne, de gamle levende Guder bar.

Det reformerede Hedenskab kunde saaledes ikke virke paa Menneskesjælene ved nogen særligt ophøjet Rénhed eller imponerende Storslaaethed, og paa den anden Side ydede denne Religion heller ikke sine Tilhængere den praktiske Nytte, som de levende Guders Trolddom. Derfor var dens Modstandskraft overfor Kristendommen saa ringe, og de religiøst Ligegyldiges Antal i Hedenskabets sidste Dage saa stort. Vi have allerede haft Lejlighed til at anføre adskillige Exempler. Vi skulle erindre om Sigmund Brestisson, der kun trór paa sin egen Kraft og Styrke (»ek trúi á mátt minn ok megin«, jfr.

S. 151), og om Finn Sveinsson, der allerede som Barn haaner de magtesløse Træfigurer i sin Faders Tempel, spotter over deres Hjælpe-løshed, og morer sig med at rive dem omkuld (- - er hann kom í hof foður síns, lofaði hann ekki guðin, heldr hæddi hann þau í hverju orði, kallaði þau rángeyg ok rokindusta, sagði þau eigi mega avðrum hjálpa, er þau höfðu eigi afl til at hreinsa saur af sér; optliga greip hann til þeirra ok svipti þeim af stöllum, l. c., p. 154, jfr. S. 193). Men da samme Finn for første Gang kommer mellem kristne Mennesker, og disse spørge ham, hvilke Guder han tror paa, svarer han: »Paa Thor og Odin, som andre Nordmænd«. Denne lille Episode viser med al ønskelig Klarhed det officielle, reformerede Hedenskabs indre Svag-hed og Raaddenskab. Og et Digt som »Ægisdrekka«, der uden at vise mindste Spor af kristelig Paavirkning kaster en Strøm af de blodigste Haansord ud over samtlige Guders Hoveder, vidner om, at et radikalt »Fritænkeri« indenfor det officielle Hedenskab alt havde banet Vejen godt for den fremtrængende Kristendom. Hvor Olaf Tryggvason kom og brød Templerne ned og huggede Træbillederne i Stykker, var det i en Haandevending forbi med det reformerede Hedenskab. Og som næsten eneste Minde om denne Jernalderens Dyrkelse af Thor vedblev kun en Stund endnu Torsdagen, Thors eller Jupiters Dag (Donares tac, þunores dæg, Thunresdei, »Tordne-rens«, Jupiter tonans' Dag), at holdes halvt hellig. Lige til ned i vore Dage maatte man sine Steder i Norge intet bestille Torsdag Aften, ikke spinde, etc. (J. N. Wilse, l. c., p. 419. H. J. Wille, Utrykte Op-tegnelser om Thelemarken, udg. af L. Daae, Norsk Histor. Tidsskr. Anden Række, III, p. 182). Og i Sverige skulde man »Helge-Thors-dags-Natt« (Natten før Kristi Himmelfarts Dag) besøge de hellige Kilder, og saa fejre den hellige Torsdag som en glad Folkefest (J. E. Rietz, l. c., p. 729—30).

En ganske anderledes sejt og solid Modstand mod Kristendom-men viste det tilbagetrængte oprindelige Hedenskab med sin Trold-dom og sine levende Guder. Tilhængerne af det Gamle havde for-længst indrettet sig og fundet sig tilrette i den undertrykte Stilling, de ved Tidernes Ugunst vare blevne nødte til at indtage; og dette gav dem allerede paa Forhaand en særegen Modstandskraft overfor den nye Modstander. Forat bekjæmpe denne Art Hedenskab bleve i mange Tilfælde de kristne Præster, Bisper og Munke nødte til at lære »Trolddom«, hvor Lejlighed tilbød sig, da de ellers vanskeligt vilde kunnet vinde Overtaget. Præsterne maatte »kunne mere end deres

Fadervor«. Og alligevel fik de gennem mange hundrede Aar ikke Bugt med »Troldene«; der maatte Hexeprocesser og Baal og Brænd til, og endda blev der Adskilligt tilbage. Men denne det gamle Hedenskabs lange og udholdende Kamp for Livet lader sig ikke skildre i Korthed. Vi skulle senere hellige den et særegent Afsnit: den er en af Kulturhistoriens mærkeligste og interessanteste Fænomener.

VIII

Den samme romerske Indfyldelse, der i de skandinaviske Lande fremkaldte den her skildrede Reformation indenfor Hedenskabet, gjorde sig naturligvis i endnu højere Grad gjældende *i de Lande, der ligefrem kom under romersk Herredømme*. Romerne byggede Temppler med Gudebilleder i, ganske som de havde dem i deres eget Land; og *Guderne i de erobrede Lande identificerede de med deres egne Guder*, som det bedst lod sig gjøre. Man tog det ikke saa nøje. Den spanske *Neton* identificerede man med *Mars* eller *Ares*, medens den etruskiske *Netuns*, den latinske *Neptunus*, som bekjendt, var bleven identificeret med *Poseidon*. *Odin* eller *Wodan* bliver snart til *Mars* og snart til *Mercurius*, eftersom det er hans Virksomhed som Krirogenes Leder eller hans Betydning som Indehaver af alle Kundskaber, der mest stikker Romerne i Øjnene. Undertiden identificeres han ogsaa med *Apollon*; der findes Indskrifter til *Apollo Grannus* (jfr. »Grøn Jæger«, »Jætten Græn«, paa Møen) eller til *Apollo Belenus* (jfr. »Palne Jæger« ved Odense, »der Wölenjäger« ved Osnabrück). *Freyja* eller *Hulda* bliver, som vi have sét, til *Diana*. Og vi have sét, hvorledes den levende Gudinde afbildes i Stén eller Terracotta, snart klædt i Landets Dragt, snart i en lettere Paaklædning i Lighed med den tilsvarende romerske Gudindes. Jo mere romersk Kultur vinder Overhaand i Landet, jo renere romerske blive Gudebillederne.

I Spanien, Gallien, Britannien og ved Rhinen blev dette romerske Hedenskab den officielle Religion, men *saa lidt som i Norden formaaede det hélt at kvæle de oprindelige levende Guder. De trængtes tilbage, men de vedbleve at existere*. Og allevegne huskede Befolkningen senere ret vel disse gamle levende Guder i deres besynderlige Formummelser, og de Skikke der vare knyttede til deres Dyrkelse, mens den af Romerne importerede Reformation hurtigt glemtes. Dette

fremlyser af Folketraditionerne fra alle de nævnte Lande, af de gamle kymriske Digte fra det sjette Aarhundrede eller senere, af gamle Biografier af mere eller mindre hellige Mænd, etc., etc.

Et enkelt oplysende Skrift af sidstnævnte Art skulle vi som et Exempel instar omnium dvæle lidt nærmere ved. Det er »VITA SANCTI SAMSONIS«, en i Slutningen af det sjette Aarhundrede affattet Levnetsbeskrivelse af den hellige Samson, Biskop af Dol (i det gamle Armorica, Bretagne). Paa Samsons Tid var der næppe noget romersk hedensk Tempel i Brug mere; noget Saadant omtales heller ikke med et eneste Ord i hans Biografi. Men til Gjengjæld træffe vi ham stadig i Berøring med det oprindelige Hedenskabs levende Guder, baade medens han levede som Munk i sit Fødeland, Britannien (Wales), og siden, da han blev Biskop paa den anden Side Kanalen. Den fromme Mand korsrer sig og beder, men optræder forøvrigt nærmest som en anden Thor eller Hercules og nedlægger med sine hellige Hænder et ikke ganske ringe Antal Pragtexemplarer af den nævnte Slags. Snart er det Troldkvinde, i Lighed med Hyndla, Freyja eller Hulda, der bo i Skove og ikke ville taale Uvedkommende paa deres viede Ene-mærker; snart er det Drager, i Genre med Faafnir, der bo i Huler og fra hvis Kamme der staar Flamme ud. Engang træffer Samson endog en saadan Fremtoning formummet som Løve; og en anden Gang er det en »Guedianus« eller Gwydion, altsaa en keltisk Odin eller Jøtun, der paa Toppen af en Høj forestaar Dyrkelsen af et »modbydeligt« Billede, mens de Tilstedeværende som Bakkanter danse omkring til dets Ære. (Vit. S. Sams., I, c. 26—29, 32, 48, 50, 57, 58, 60. Act. Sanct. Ord. S. Bened., Saec. I, Ed. Paris 1668, p. 172—74, 178—79, etc.). — Her er ikke Spor af romersk Paavirkning tilbage; det er altsammen Figurer, hørende til den gamle keltiske Religion, Figurer, som vi ogsaa kjende andet Steds fra, og som nøje stemme overens med tilsvarende Fremtoninger hos Skandinaver og Finner.

Som Prøve skulle vi nærmere anføre en enkelt af Samsons Hændelser. Da han engang, ledsaget af en anden Munk, fra sit Kloster i Wales vilde aflægge et Besøg i sit Fædrenejhem, og maatte passere en stor Skov, hører han pludseligt et uhyggeligt, skingrende og skræk-indjagende Skrig, der bringer hans Ledsager til i blind Forfærdelse at fare afsted for at redde sig ved Flugten (dum irent orantes per vastissimam silvam, dirissimam audierunt vocem a quodam horribili valde ad dexteram partem iuxta illos terribiliter strepitantem, atque in hujus vocis auditu Diaconus supradictus depavescens, ac primo om-

nium pallens - - - in velocem fugam sese dedit). Den modigere Samson nøjedes med at slaa Korsets Tegn til alle Sider og saa nu en »Bekjæmperske af Gud«, lodden og graahaaret som en gammel Kone, i en Offerslagterskes Dragt og med en guldbelagt Lanse i Haanden, fare gennem Skoven saa hurtigt som om hun fløj, og i lige Linie sætte efter Flygtningen (circumvallans se sancto semper signaculo Crucis, vidit Theomacham hirsutam canutamque jam vetulam anum suis vestimentis bribetham¹, chrysulatamque venalem in manu tenentem, ac silvas vastas veloci cursu volucritantem, fugientemque recta linea insequentem). Førend Samson kunde komme sin Rejsefælle til Hjælp, havde Troldkvinden naaet denne og givet ham et Stød med sin trespidsede Lanse (trisulca lancea), saa han tilsyneladende livløs faldt til Jorden. Samson raabte hende nu an, og hun blev staaende, støttende sig til sin Lanse, indtil han naaede hende og spurgte, hvad Slags ondt Væsen hun var (»Quae es mala forma, vel qualis es?»). »Jeg er en Bekjæmperske af [din] Gud,« svarede hun, »ti min Stamme har hersket her, før I kom, og nu er der af min Slægt i denne Skov ikke Andre tilbage end jeg alene«. Hun havde dog otte Søstre, og hendes Moder levede endnu, men de opholdt sig i en mere afsides liggende Skov, forklarede hun videre, og tilføjede, at hun havde været gift, men hendes Mand var død, og *dérfor* kunde hun ikke forlade denne Skov (meus maritus mortuus est, et propter hoc secedere de hac silva non possum). Samson forlanger nu af hende, at hun skal gjøre hans Ledsager levende igjen. Men det vil hun ikke; hun har fra sin Barndom af til nu altid kun gjort Ondt [3: mod de Kristne]. Hvorpaa Samson erklærer, at da hun er uforbedrelig, skal hun dø (dum irremediabilis es, hac hora moriaris). — Denne Kvinde har fuldstændigt sine Lige i Norge. I »ÞORSTEINS ÞÁTR UXAFOÐS« (c. 9, »Tröll á Heiðarskogi«) staar der, at der i Heiðrs Skov var Troldkvinder, som gjorde alle Vejene usikre. Efter Olaf Tryggvasons Anmodning paatager en vis Brynjulf sig at rense Skoven, og finder ogsaa derinde et Hus, ud af hvilket der kommer løbende tre Troldkvinder, alle med Sværd i Haand. De to ere unge, men den tredje og største hélt lodden som en Graabjørn, altsaa noget ganske Lignende som den i »Vita S. Samsonis« beskrevne »Theomacha« (þaðan sá þeir hlaupa þrjár tröllkonur, 2 únligar ok ein stærst, hún var

¹ »Bribetha« er her opfattet som et latiniseret Femininum af det kymriske »breuad«, »Slagter«, »Kannibal«, et Udtryk, som det ret vel kunde tænkes, at de Kristne benyttede om de levende hedenske Guder.

loðin öll utan sem grábjörn; þær höfðu allar sverð í höndum). Men i Heiðrs Skov kom der ogsaa en Mand og to Dreng. Alle disse Trolde saå fæle ud (öllum voru tröllin illilig at sjá); og de fældede Brynjulf og alle hans Mænd paa fire nær, der undslap og fortalte Begivenheden. Thorstein Oxefod, der selv forstod sig noget paa Trolddom, var derimod heldigere og fik Troidene dræbte. (Fornm. Sög., III, p. 122—23). — Det vil bemærkes, at i begge disse Tilfælde, som i mangfoldige andre, er de levende »Guders« — Troidenes og Troldkvindernes — Magt brudt, naar man ikke er bange for dem. Og dette gjælder i endnu højere Grad de af et mere eller mindre kompliceret Hylster omsluttede »Drager«, der — naar de ikke have Vitriol eller »Myler« eller lignende Vaaben hos sig — ere aldeles værgeløse overfor den, der ikke lader sig imponere af deres Tilsyneladelse. Deres Magt er væsenligt baseret paa Lægbefolkningens Tro paa deres overnaturlige Væsen.

Interessant er ogsaa, hvad der fortælles om Samsons Møde med en Guedianus eller Gwydion, fordi denne har med sig et Billede, et »idolum«, et »simulacrum abominabile«, altsaa optræder som Præst, ganske som de burgundiske Odiner, Sinisterne. Som Præses for Bakkanterne viser han paa den anden Side hen imod »Djævelen«, der leder Hexenes Dans i det sextende og syttende Aarhundrede.

Ret mærkeligt er fremdeles, hvad der fortælles om *denne hellige Samsons Fødsel*. Hans Moder var længe ufrugtbar; og da saavel hun som hendes Mand gjerne vilde have Børn, foretog de en tre Dages Rejse til en lærd eller »klog« Mand, der søgtes af Folk fra mange Provinser. Samsons Fader *bragte denne kloge Mand Gaver, bøjede Knæ for ham tilligemed sin Hustru og bad ham ydmygeligt om at interessere sig for dem* (munera offerens, et genua ante eum pariter cum sua uxore provolutus, suppliciter precabatur, ut ipse eorum causae suum animum diligenter apponeret). Den vise Mand *véd forud*, hvad der er i Vejen, at Konen er ufrugtbar, og tror nok, at Gud vil hjælpe, naar Manden giver en Sølvstang af Konens Længde (»Causam scio adventus vestri, quia uxor tua hucusque sterilis fuit, et nunc credo quod divina misericordia aderit. Tu vero fac virgam argenteam coaequatam uxori tuae, et da pro anima illius, et deinde Deus omnipotens suscitabit vobis semen secundum voluntatem suam et secundum placitum desiderii vestri«). I overstrømmende Glæde herover lover Samsons Fader, at han vil give hele tre saadanne Sølvstænger; og da den vise Mester saaledes sér, at han har med en intelligent og

forstandig Mand at gjøre, opfordrer han Parret til at blive hos sig Natten over. Og om Natten viser Gud sig saa for Konen og siger: »O Kvinde, som er fast i Troen, standhaftig i Kjærlighed til Gud og udholdende i Bønnen, Du er lykkelig, og lykkeligt er dit Modersliv, og end lykkeligere Frugten af dit Modersliv, etc.« (Videns autem magister intellectum et prudentiam viri, manere apud se in hospitium fecit, --- atque ita quiescenti mulieri per visum Dominus monstrare dignatus est: O, inquit, mulier firma in fide et stabilis in Dei dilectione, perseveransque in prece, felix es, felixque uterus tuus, felicior fructus uteri tui, etc.). Men *det Barn, hun fødte, skal hun vie til Præst for den almægtige Gud*, betyder der hende endvidere i Aabenbarelsen; og nærmere Oplysninger om, hvorledes hun har at forholde sig i saa Henseende, henvises hun til at faa hos den lærde Mester, til hvem hun har henvendt sig (- - ecce habebis prolem, et primarium filium Samsonem vocabis; hic erit coram omnipotente Deo sanctus et sacerdos summus, et fidem hujus rei in mane habebis per magistrum illum ad quem venistis). Da Konen saa om Morgen fortæller den kloge Mand om den Aabenbaring, hun har havt, svarer han, at ogsaa for ham har Gud aabenbaret sig om Natten angaaende hende og hendes Afkom, og bl. A. sagt ham, at Barnet skulde vies til Gud, etc. (L. c., I, c. 2—5, p. 166—67). — Denne Fortælling stemmer ret nøje med, hvad Eyvind Kinnriva beretter om sin Fødsel og Vielse til Odin (sé foran S. 145—48), kun at Kristendommen som en tynd Fernis dækker over den hedenske Skik, og de Kristnes Gud er traadt istedenfor Odin. Men det er andetsteds fra ret vel bekjendt, at mange Druider antog Kristendommen og søgte at smelte den nye Religion sammen med Hedenskabet.

Disse faa Exempler fra et enkelt Skrift vise tilstrækkeligt klart, at det Hedenskab, der saaledes vedblev at leve, var ikke Romernes, men de gamle Britanneres og Galleres Religion; og de vise, hvor nøje denne stemmede overéns med de gamle Skandinavers og Finners religiøse Skikke og Forestillinger. Der kan anføres en Mængde andre Exempler, der alle ville godtgjøre dette. Adskilligt er allerede lejlighedsvis anført hist og her i det Foregaaende; og at fremdrage mere her vil blive for vidtløftigt. Vi skulle derfor ikke opholde os længere ved dette Spørgsmaal.

Derimod vil det have sin Interesse, nærmere at undersøge Forholdene paa det Sted, hvorfra den reformatoriske Paavirkning udgaar, d. v. s. *Forholdene i selve Rom*.

Vi sé da strax, at den Religion, der under Republiken og Kejserdømmet var den herskende i Rom, ikke var Romernes oprindelige Religion. M. TERENTIUS VARRO siger, at i mere end 170 Aar efter Roms Anlæggelse dyrkede man dér Guderne uden Billeder. (Citeret af Augustinus, De Civitate Dei, IV, 31, Op., Ed. Ben., Vol. VII, Par. 1685, p. 111: Dicit [Varro] antiquos Romanos plus annos centum et septuaginta deos sine simulacro coluisse. Jfr. Plutarchus, Numa, c. 8, Ed. Bryan. Vol. I, Lond. 1729, p. 141, hvor det tillige siges, at Numa udtrykkeligt forbød at danne Billeder af Guddommen i Skikkelse af et Menneske eller et Dyr: οὗτος — sc. ὁ Νουμᾶς — δὲ διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζώομορφον εἰκόνα Θεοῦ Ῥωμαίοις νομιῖζειν). Allerede Numa foretog sig dog at indføre en Slags ny Religion, som Plutarchus hævder, kun var lidet forskjellig fra Pythagoras' Lære, og som i ethvert Fald synes paavirket af den ældre græske Filosofi. Og da Tarquinius Priscus — hvis Fader Demaratus var en til Italien udvandret Corinthier — lagde Grunden til Jupiter-Templet paa Capitolium, holdt den Tids officielle græske Religion sit Indtog i Rom, hvor den snart blev almindeligt herskende. *Den romerske Republiks Religion var altsaa Frugten af en eller flere Reformationer; og disse Reformationer vare atter Resultatet af Paavirkning fra Grækenland.*

Da denne Kjendsgjerning er almindeligt bekjendt, er der ingen Grund til at dvæle længere derved. Mere Interesse vil det derimod have at undersøge lidt nærmere, *hvilke religiøse Forestillinger man da havde dér i Landet, førend de omtalte Reformationer fandt Sted.*

Man finder jevnligt hos romerske Forfattere Hentydninger til denne »gamle Religion«, »Oldtidens Religion« eller »Forfædrenes Religion«, som den kaldes i Modsætning til det senere reformerede Hedenskab. Og det er stadigt hellige Lunde, Huler, Søer eller Kilder, der i dette Italiens oprindelige Hedenskab spiller en Rolle som Opholdssteder for Guderne (Sé f. Ex. Virgilius, Aen., VIII, v. 597—98: ingens lucus, *religione patrum* late sacer; Ovidius, Fasti, III, v. 263—64: silva praecinctus opaca est lacus *antiqua religione* sacer; Etc.).

Den fornemste mandlige Gud i denne gamle italiske Religion er, ligesom Odin, mangenavnet, men kaldes dog i Regelen *Faunus*. LACTANTIUS betegner denne Faunus som *Ophav til den Religion, der var herskende i Latium før Numas Tider* (Divin. Institut. Lib. I, c. 22, Ed. Fritsche, I, p. 57: Ut [Numa] Pompilius apud Romanos institutor ineptarum *religionum* fuit, sic ante Pompilium *Faunus in Latio*). DIONYSIUS HALICARNASSENSIS omtaler Faunus, efter Sigende en Ætling

af Ares eller Mars, som *Konge over Latiums oprindelige Beboere*, en kløgtig Mand, der havde udført store Ting, og som Romerne ved Oftringer og Hymner hædrede som en af Landets gamle Guder (*ἐτύγχανε δὲ τότε τὴν βασιλείαν τῶν Ἀβοριγίνων παρειακῶς Φαῦνος, Ἄρεος ὡς φασιν ἀπόγονος, ἀνὴρ μετὰ τοῦ δραστηρίου καὶ συνετοῦ, καὶ αὐτὸν ὡς τῶν ἐπιχωρίων τινα Ῥωμαῖοι δειμόνων θυσίαις καὶ ῥδαῖς γεραίρουσιν*, *Antiquitates Romanae*, I, 31, Ed. Reiske, Lips. 1774, 8vo, Vol. I, pag. 82). POMPEJUS TROGUS omtaler ligeledes Faunus som en Konge over Aborigines, og nævner som tidligere Konger i Landet hans Fader Picus og hans Farfader Saturnus (*Historiae Philippicae*, Justinus' Excerpt, Lib. XLIII, 1. Jfr. Virgilius, *Aeneis*, VII, v. 48—49). Alle Forfattere ere enige om, at han i Kongedømmet efterfulgtes af Latinus, og denne atter af sin Svigersøn, Trojaneren Aeneas. En enkelt Forfatter, DERCYLLUS, siger, at den italienske Konge Faunus, hvem han betegner som en Søn af Hermes, havde for Skik at ofre til sin Fader alle de Fremmede, der kom til hans Land; da han ogsaa vilde gjøre dette ved Heracles, *slog denne ham ihjel* (*Ἡρακλῆς - - - ἐπεξενώθη Φαῦνῳ βασιλεῖ, ὃς ἦν Ἑρμοῦ παῖς, καὶ τοὺς [γε] ξένους τῷ γενήσαντι ἔθνευ ἐπιχειρήσας δὲ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνηρέθη*. Anført efter Plutarchus, *Collecta Parallela*, 38, *Scripta Moralia*, ed. Dübner, I, p. 387). Dionysius og Andre vide imidlertid Intet om dette, og sige at Faunus modtog Heracles godt.

Hvad der her fortælles om Faunus, har stor Lighed med, hvad der i »Ynglinga Saga« fortælles om Odin. Og Ligheden vedbliver fremdeles, ti ligesom Odin, efter at være død og efterfulgt i Kongedømmet af Andre, vedbliver at vise sig som levende, naar Lejligheden gives, saaledes ogsaa Faunus. Da Numa vilde gennemføre sin Reformation, var Aventinerbjerget, efter hvad PLUTARCHUS meddeler (Numa, cap. 15), endnu ubeboet og bedækket af tæt Skov, hvori der var flere Kilder. *I denne Skov eller Lund*, hedder det videre, *færdedes to Guder eller overnaturlige Væsener, Picus og Faunus* (*μυθολογοῦσι γὰρ εἰς τὸν Ἀβεντῖνον λόγον - - - φοιτῶν δύο δαίμονας, Πίκον καὶ Φαῦνον*). Ved deres *Kundskaber om Lægemedler* eller overhovedet om Kemi, og ved deres Fortrolighed med al den til Gudsdyrkelsen knyttede *Trolldom* (*δυνάμει δὲ φαρμάκων καὶ δεινότητι τῆς περὶ τὰ θεῖα γοητείας*) fik de nogen Lighed med de kunstfærdige saakaldte »Idæiske Daktyler«. Disse to Guder, Picus og Faunus, *bleve tagne til Fange af Numa*, hedder det videre, efter at han havde faaet dem til at beruse sig i noget Vín og Mjød, som han havde blandet i den

Kilde, de plejede at drikke af. Efter at være fangne, *forvandlede de sig og antog forskellige Skikkelser, viste sig som tilsyneladende rædselsfulde Spøgelser*; og da de mærkede, at de ikke kunde slippe ud af deres Fangenskab, bekvemmede de sig til at *forudsige Numa mange kommende Ting* og anviste ham at ofre til Tordneren det Offer af Løg, Menneskehaar og smaa Sild, som endnu var i Brug paa Plutarchs Tid (*τούτους φασὶ χειρώσασθαι τὸν Νομίαν - - - ληφθέντας δὲ, πολλὰς μὲν ἰδέας τρέπεσθαι, καὶ μετεκδέσθαι τὴν αὐτῶν φύσιν, ἀλλόκοτα φάσματα καὶ φοβερὰ τῆς ὕψεως προβαλλομένους - - - ἀλλὰ τε προθεσπίσαι πολλὰ τῶν μελλόντων, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς κερανοῖς ἐκδιδάξαι καθαρμὸν, ὃς ποιεῖται μέχρι νῦν διὰ κρωμμύων, καὶ τριχῶν, καὶ μαινίδων*). En anden Tradition, siger Plutarchus, lader Picus og Faunus ved deres Besværgelser bringe Jupiter fra Himlen ned paa Jorden til Forhandling med Numa angaaende det nævnte Offer. Jupiter fordrer »Hoveder«, men Numa spiller den Tungnemme og siger: »Du mener vel, af Løgvæxter?« — »Nej, af Mennesker,« svarer Jupiter, hvortil Numa bemærker: »Du mener altsaa Hovedhaaret af Mennesker?« — »Nej, hele levende - - -« — »Smaa Sild!«, skynder Numa sig at fortsætte. Og hermed maatte saa Jupiter slaa sig tilfreds.

Denne sidste Tradition passer imidlertid, nærmere besét, fortræffeligt sammen med den første; ti Picus og Jupiter er én og samme Person, Saturns Søn. Det Hele vil sige saa meget som, at *Numa — efter sin Elskerindes, Gudinden Egerias, Raad og Anvisning — fangede Roms gamle Guder og tvang dem til at anerkjende den nye Tingenes Orden, som han vilde have indført*. Eller med andre Ord, *han lod de gamle Guder selv tjene som Gjennemførere af Reformationen*.

Dette fremgaar endnu tydeligere af en anden Beretning om samme Begivenhed, der findes i OVIDIUS' »Fasti« (III, v. 285—384, Ed. R. Merkel, Berol. 1841, p. 111—17). Gudernes Fader sendte saa mange Lyn, hedder det her, at det langt overgik, hvad man ellers var vant til. Kongen, Numa, var angst, og hele Folket forfærdet. Men »Gudinden« Egeria lader Numa vide, at han ikke behøver at være saa forskrækket; den Lynen lader sig standse, og Jupiters Vrede kan man nok faa Bugt med. Picus og Faunus, der begge ere Guder i det romerske Land, kunne belære Folket om, hvorledes dette skal ské. Men de gjøre det ikke godvilligt, tilføjer Egeria (L. c., v. 285—93):

Ecce deum genitor rutilas per nubila flammæ

spargit, et effusis aethera siccata aquis.

Non alias missi cecidere frequentius ignes.

Rex pavet, et volgi pectora terror habet.
 Cui dea, ne nimium terrere; piabile fulmen
 est, ait, et saevi flectitur ira Iovis.
 Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
 tradere, romani numen uterque soli.

Nec sine vi tradent. Adhibe tu vincula captis!

Saa er det altsaa, hun raader ham til at fange de omtalte Guder. Hvorledes dette gaar til, fortæller Ovidius øjensynligt bedre end Plutarchus. Numa begiver sig ind i Gudernes mystiske Lund paa Aventinerbjerget, hvori der findes en aaben Plads — ganske som i de nordiske Guders hellige Skove —, og paa denne Plads en hellig Kilde. Her ofrer han et Faar og nogle Kar med duftende Vín. Derpaa holder han sig tilligemed sine Folk skjult i en Hule, medens Lundens Guder komme til deres Kilde og gjøre sig til Gode med de Sager, han har ofret dem, specielt med den stærke Vín, som de drikke af Hjertens Lyst. Bagefter maa de sove Rusen ud; og nu kommer Numa frem af Hulen og sikrer sig de drukne Guders Personer ved at binde dem forsvarligt (l. c., v. 295—306):

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
 quo posses viso dicere, numen inest.

In medio gramen, muscoque adoperta virenti
 manabat saxo vena perennis aquae.

Inde fere soli Faunus Picusque bibebant.

Huc venit et fonti rex Numa mactat ovem,
 plenaque odorati disponit pocula bacchi;
 cumque suis antro conditus ipse latet.

Ad solitos veniunt silvestria numina fontes,
 et relevant multo pectora sicca mero.

Vino quies sequitur. Gelido Numa prodit ab antro,
 vinclaque sopitas addit in arta manus.

Og trods alle deres Anstrængelser ere Guderne ikke stærke nok til at befri sig fra Kongens Lænker eller Reb. De maa finde sig i Situationen. Ovidius taler intet om, at de forvandle sig eller antage nye Spøgelse-Skikkelser, efter at de ere fangne; men han lader dem være til en vis Grad formummede allerede, da de tages til Fange: Quatiens cornua, rystende sine Horn, siger Faunus til Numa: »Du kan ikke ved dine egne Kræfter drage Jupiter ned fra Himlen, men Du kan det maaské ved vor Hjælp!« Og saa skaffe de da Jupiter tilstede; men, føjer Ovidius til, det passer sig ikke for Mennesker at faa at

vide, ved hvilke Trylleformularer og ved hvilke Kunster de saaledes fik Jupiter halet ned fra sin himmelske Trone (l. c., v. 323—25):

- - - quae carmina dicant,
 quaque trahant superis sedibus arte Iovem,
 scire nefas homini.

Imidlertid, Jupiter kommer tilstede og maa finde sig i Numas Betingelser. Samtalen stemmer ganske med Plutarchs Referat: Istedesfor det forlangte Menneskeoffer maa Jupiter nøjes med et Løg, nogle Haar og en Fisk. Og dertil maa han love Numa, at han næste Morgen ved Solopgang vil give ham sikker Bekræftelse paa hans Herredømme (v. 345—46):

Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem
 Cvnthius, imperii pignora certa dabo.

Tilfreds hermed gik Numa hjem og fortalte sit Folk, hvad han havde opnaaet, at Lynnedslagene vilde høre op, og at Jupiter næste Dag vilde give Alle et Tegn paa, at han, Numa, nu havde Herredømmet i Rom. Folket tvivlede, men mødte dog talrigt om Morgenen før Solopgang, mens Duggen endnu laa paa Jorden, foran Kongens Bolig. Kongen kommer ud og tager Plads paa sit Kongesæde, mens Mængden staar i tavs Forventning omkring ham. Nu staar Solen op, og Kongen rejser sig. Med sit Hoved hyllet i Hvidt, hæver han sine af Guderne nu saa vel kjendte Hænder og siger: Nu er det Tid, at Du holder dit Ord, Jupiter, og bekræfter de Løfter, Du har givet mig (L. c., v. 363—66):

Constitit, atque caput niveo velatus amictu
 iam bene dis notas sustulit ille manus.

Atque ita, tempus adest promissi muneris, inquit:

Pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.

Som Numa siger dette, straalere Solen med hele sin Glans, og oppe i Luften lyder der et vældigt Brag. Uden at der var en Sky paa Himlen, tordnede det tre Gange og lignede det tre Gange (v. 367—69):

Dum loquitur, totum jam sol emoverat orbem,
 et gravis aethereo venit ab axe fragor:

Ter tonuit sine nube deus, ter fulgura misit. *

Hvorpaa det saå ud, som om Himlen sprængtes. Alle saå op, og under sagte Bevægelse i Luften faldt der et lille rundt Skjold ned, som Numa tog op som Tegn paa sin Værdighed. Han lod strax en vis Mamurius forfærdige elleve andre Skjolde, der saa nøjagtigt lignede dette saakaldte »Ancile«, at det ikke var muligt at skjelne, hvil-

ket der var det himmelfaldne. Nu vidste Folket, at Numas Reformer havde Gudernes Billigelse. »I kan stole paa, hvad jeg siger«, indskyder Ovidius; »det er underlige Ting, jeg fortæller, men det er virkelig skét« (*Credite dicenti; mira, sed acta loquor*).

Hos ARNOBIUS (*Adversus Nationes*, Lib. V, 1, Ed. A. Reifferscheid, Vindob. 1875, p. 173—74) findes endnu en tredie Beretning om samme Begivenhed, uddraget af VALERIUS ANTIAS' Annaler og følgelig ældre end de andre (Antias var samtidig med Marius og Sulla). Da Numa ikke vidste, fortæller Antias, hvorledes han skulde faa Lynene stansede og ønskede at blive istand dertil, lagde han tolv »kyske unge Mænd« (*castos duodecim juvenes*) i Skjul ved en Kilde, for at de kunde fange og binde Faunus og Picus Martius, naar de kom for at øse Vand. Før at lette de Tolv Arbejdet havde Numa sat Vín ved Kilden, hvori Guderne berusede sig. De bleve fangne og bundne, og maatte bekvemme sig til at lære Kongen, hvordan han skulde faa Jupiter ned paa Jorden (*quibus ad terras modis Juppiter posset et sacrificiis elici*). Og Numa havde saa paa Aventinerbjerget sin Samtale med Jupiter, hvorved Menneskeofret erstattes ved Løg, Sild og Haar. »Du har narret mig, Numa«, lader Antias Jupiter sige til Slut; »ti jeg vilde havt Menneskehoveder for at holde op med at lyne, og ikke Sild, Haar og Løg; men da Du ved din Snedighed har faaet Overtaget over mig, saa lad Skikkene være saaledes, som Du ønsker det, etc.« (*»Decepisti me, Numa; nam ego humanis capitibus procurari constitueram fulgurita, non maena, capillo, caepicio; quoniam me tamen tua circumvenit astutia, quem voluisti habeto morem, etc.«*).

Numa har Overtaget over Jupiter, han har Jupiter i sin Magt; og Jupiter maa kun lyne og tordne efter den romerske Konges Kommando. Det er intet Under, at Arnobius føler Trang til at forsikre, at den Fortælling, han meddeler, ikke er nogen ondskabsfuld Opdigtelse af en eller anden Kristen om Hedenskabets fornemste Gud, men er taget af et vel bekendt stort Værk om Romerfolkets Historie, skrevet henimod hundrede Aar før Jesu Fødsel. Forsikringen er overflødig, ti selv om Valerius Antias' Værk siden er gaaget tabt, godtgjør Sammenligningen med Ovidius' Fremstilling tilstrækkeligt, at der intet Overdrevent er i, hvad Arnobius fortæller. Det er Traditionen om Religionsforandringen, som det romerske Folk har bevaret i Minde, og som Antias og Ovidius, og maaské Andre før dem, have optegnet.

Efter denne Begivenhed spores der ingen levende Guder mere i selve Byen Rom, men paa Landet udenom Byen vedbleve de at eksistere. DIONYSIUS (Ant. Rom., V, 16; l. c., Vol. II, p. 882—83) fortæller, at efter den haardnakkede Kamp mellem Romerne og Etruskerne Aar 507 f. Chr., hvor Brutus faldt i Tvekamp med Tarquinius Superbus' Søn Aruns, gik begge Parter ved Nattens Frembrud til Ro i deres Lejre, for at optage Kampen næste Dag igjen. Men begge Lejrene laa ved en hellig Skov, der var beboet af en Heros, Horatus (*παρὰ δρυμὸν ἱερὸν ἥρωος Ὀράτου*); og ud fra denne lød der i Nattens Stilhed et mægtigt Raab, der kunde høres af Alle, »hvad enten det nu kom fra den Heros, der var Indehaver af Skoven eller fra den saakaldte Faunus« (*ἐκ τοῦ δρυμοῦ - - - φωνή τις ἤκούσθη - - - εἴτε τοῦ κατέχοντος τὸ τέμενος ἥρωος, εἴτε τοῦ καλουμένου Φάνου*). Denne Gudestemme varslede Romerne Sejr, og slog Etruskerne med Skræk, saa de led et stort Nederlag. I den Anledning bemærker Dionysius om Faunus, at Romerne tilskreve denne Gud al Pans Virksomhed og alle andre Spøgelser, der i forskjellige Skikkelser viste sig for Folk og voldte Forskrækkelse — panisk Skræk; ligesom ogsaa alle dæmoniske Lyde eller angstvækkende Gudestemmer sagdes at være hans Værk (*τούτῳ γὰρ ἀνατιθέασι τῷ δαίμονι Ῥωμαῖοι τὰ πανικὰ καὶ ὅσα φάσματα ἄλλοτε ἄλλοίως ἴσχοντα μορφὰς εἰς ὄψιν ἀνθρώπων ἔρχονται, δειμάτα φέροντα, ἢ φωναὶ δαιμόνιοι ταράττουσαι τὰς ἀκοὰς, τούτου φασὶν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸ ἔργον*). — PLUTARCHUS, der ogsaa omtaler denne Begivenhed, siger (Poplicola, c. 9, Ed. Bryan, I, p. 222), at Romerne havde slaaet Lejr nær ved nogle hellige Steder, »Urser-Skoven« og »Aesuiet-Engen« (*- - ἐν χωρίοις ἱεροῖς, ὧν τὸ μὲν, Οὔρσον ἄλλος, τὸ δὲ, Αἰσούειον λειμῶνα προσαγορεύουσιν*). — LIVIUS' Version (II, 7) lyder paa, at i Nattens Stilhed lød der ud fra »Arser-Skoven« en vældig Røst, der méntes at være *Silvanus'* Røst (*Adiciunt miracula huic pugnae: silentio proximae noctis ex silva Arsia ingentem editam vocem, Silvani vocem eam creditam etc.*).

Silvanus, »Skovguden«, kaldes Faunus ogsaa andetsteds oftere. M. PORCIUS CATO giver i sin Bog om Landvæsenet en Slags Recept eller Anvisning om, hvorledes man har at forholde sig, naar man vil ofre til »Mars Silvanus«, »Krigsguden i Skoven«, for at sikre sin Kvægbesætning Sundhed og Trivsel (*De Re Rustica*, cap. 83 [84], *Script. Rei Rust. Vet. Lat.*, Ed. I. G. Schneider, Vol. I, Lips. 1794, p. 69). Ogsaa andetsteds findes Benævnelsen »Mars Silvanus«, der antyder, at Faunus oprindeligt, ligesom Odin, har været en Krigenes

Leder, hvad jo ogsaa hans Virksomhed ved den nys nævnte Kamp mellem Romere og Etruskere tyder paa.

Og ligesom man ofrede til Odin for at opnaa »gode Aar«, Held i Landvæsenet, saaledes ogsaa til Faunus. Ligesom Odin fanges af Hreidmar, fanges Faunus af Numa. Ligesom Odin optræder som Spøgelse, formummet paa forskjellig Maade, saaledes ogsaa Faunus. Hvad der fortælles om den Ene, fortælles ogsaa om den Anden; Ligheden er saa fuldstændig, at man kan fristes til at tro, at »Odin« og »Faunus« kun er to forskjellige Benævnelser for Et og det Samme.

Om det saa er Odins erotiske Tilbøjeligheder, finde vi dem igjen hos Faunus. HORATIUS har imellem sine Oder ogsaa en (III, 18), der er rettet til Faunus og begynder med at tiltale ham som »*de flygtende Nymfers Elsker*« (»*Faune, Nympharum fugientum amator, per meos fines et aprica rura lenis incedas, etc.*«). Og som Odin bliver latterlig i sin Elskov til Billings Datter, saaledes gaar det ogsaa Faunus. Ingen kan fortælle den Slags Ting bedre end PUBLIUS OVIDIUS NASO; og hos ham faa vi da følgende Oplysninger: Hercules var paa Rejse med sin lydiske Elskerinde, Omphale, der ikke alene i overført, men ogsaa i virkelig Betydning var bleven hans »Herskerinde«. Og som Faunus fik den lydiske Skjønhed at se, med gyldne Prydelser paa Brystet og de duftende Løkker faldende ned over Skuldrene, blev han strax forelsket (vidit et incaluit). Da Natten faldt paa, lagde Parret sig til Hvile i en Hule; og da Alt ved Midnat var blevet stille, listede Faunus sig derind (quid non amor improbus audet!). Men Hercules og Omphale havde været saa forsigtige at bytte Klæder, inden de gik til Ro; og da Faunus i Mørket maatte famle sig frem, troede han, som naturligt, at Kvinden var der, hvor Kvindeklæderne var. Paa denne Maade gik det til, at Hercules blev Gjenstand for hans ømme Tilnærmelser, hvilket atter havde til Følge, at den elskovshede Gud paa en alt andet end lempelig Maade blev expederet ud i den friske Luft. Hvorpaa Hercules tænder Ild og belyser ham:

Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto,
 membraque de dura vix sua tollit humo.
 Ridet et Alcides et qui videre jacentem,
 ridet amatorem Lyda puella suum.

(Fasti, II, v. 303—354, Ed. Merkel, p. 60—63). Denne Situation er tilvisse saa latterlig som nogen af dem, hvori Odin har befundet sig. Saa Ligheden lader heller ikke paa dette Punkt Noget tilbage at ønske.

Som der er flere Odiner, er der ogsaa flere Faunus'er. DIONYSIUS beretter, at en 60 Aar før Trojanerkrigen kom, efter hvad Romerne selv fortælle, *Euander* til Italien fra Arkadien. Han var en Søn af *Hermes* og en arkadisk Nymfe, som Hellenerne kalde *Themis*, og i hvem de paastaa, en Guddom havde taget *Bo* (- - ἦν οἱ μὲν Ἕλληνες Θέμιν εἶναι λέγονσι, καὶ Θεογόρητον ἀποφαίνουσιν). Romerne kalde hende *Carmenta*, en Benævnelse, der har sin Rod i Ordet »carmen«, »Digt«, »Sang«, »Lied«. Hun kaldtes saaledes, fordi hun, efter Alles overénsstemmende Udsagn, som Følge af at Guddomsaanden boede i hende, var istand til at forudsige Folket, hvad der skulde hænde i Fremtiden, og gjorde dette paa Vers (τὴν δὲ γυναικία ταύτην ὁμολογοῦσι δαιμονίῳ πνεύματι κατάσχετον γινομένην, τὰ μέλλοντα συμβαίνειν τῷ πλήθει δι' ὧδῆς προλέγειν). *Euander* og hans lille Skare fandt ved deres Ankomst til Italien en velvillig Modtagelse hos den derværende Konge, *Faunus*, der gav dem alt det Land, de maatte have Lyst til. Efter *Themis*' guddommelige Anvisning (ὡς ἡ Θέμις αὐτοῖς ἐπιθυμιάζουσα — eller: ἐπιθειάζουσα — ἐφραζεν) nedsatte de sig da paa en Høj ved Tiberfloden, og kaldte den efter deres Fædrene stad i Arkadien »Pallantium«, hvilket senere blev til »Palatium« eller »Mons Palatinus«. Dette var Begyndelsen til Byen Rom. Saasnart som de havde bosat sig paa denne Høj, indrettede de ogsaa Helligdomme (ὑπὸ τῷ λόφῳ συνοικισθέντες - - - καὶ ἱερὰ ἰδρύονται). Først og fremmest indrettede de, efter *Themis*' Anvisning, en Helligdom for *Pan Lycaeus*, der blandt Arkaderne ansaås for den ældste af alle Guder og den, der fremfor alle andre burde dyrkes (- - πρῶτον μὲν τῷ Λυκαίῳ Πανί, τῆς Θέμιδος ἐξηγουμένης Ἀρκάσι γὰρ θεῶν ἀρχαιότατος τε καὶ τιμωτάτος ὁ Πάν). Paa *Dionysius*' Tid — d. v. s. under *Augustus* — var det ikke længere muligt at paavise Spor af denne Helligdom, da Grunden var hélt bedækket med sammenhængende Bygninger, men der sagdes, at den oprindeligt bestod i en stor Hule, der var omgiven af tæt Skov, med store, løvrige Træer og med Kildevæld springende frem af Klipperne (ἦν δὲ τὸ ἀρχαῖον, ὡς λέγεται, σπήλαιον ὑπὸ τῷ λόφῳ μέγα, θρυμῶ λασίῳ κατηρεφές, καὶ κρηνίδες ὑπὸ ταῖς ηἱπέτραις ἐμβύθιοι, ἦτε προσεχῆς τῶν κρημνῶν νάπη, πυκνοῖς καὶ μεγάλοις δένδροισιν ἐπίσκιος· ἔνθα βωμὸν ἰδρυσάμενοι τῷ θεῷ, τὴν πάτριον θυσίαν ἐπέτελεσαν, κ. τ. λ. Ant. Rom., I, c. 31—32, Ed. Reiske, Vol. I, p. 80—85. Jfr. *Livius*, I, c. 5 ff.). *Dionysius*' Beskrivelse af denne Helligdom for *Pan* stemmer altsaa ganske overéns med *Plutarchus*' og *Ovidius*' Beskrivelser af den Helligdom, hvori indtil *Numas* Tider *Faunus* dyrkedes. Og

medens Pans Helligdom beskrives som beliggende nær ved Palatinerbjerget, siges det om Faunus' Helligdom, at den laa paa Aventinerhøjen, altsaa ganske nær ved Mons Palatinus. Allerede herved faar man Mistanke om, at det er én og samme Helligdom, her er Tale om, og ikke to forskellige. At dette i Virkeligheden ogsaa er Tilfældet, faa vi Bekræftelse paa af OVIDIUS, hos hvem »Faunus« og »Pan« kun er to forskellige Benævnelser for én og samme Gud. Han siger, at Euander indfører Dyrkelsen af *Faunus* i Rom (Fasti, V, v. 100—101: *Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis has docuit gentes*). Og Festen »Lupercalia«, som Dionysius (l. c.) lader Euander indstifte til Ære for Pan, er hos Ovidius en Fest for Faunus, der ligefrem identificeres med Pan (Fasti, II, v. 265—79, l. c. p. 58—59):

Tertia post idus nudos aurora *lupercos*
aspicit et *Fauni sacra bicornis* eunt.

Dicite, Pierides, sacrorum quae sit origo,
attigerint latias unde petita domos.

Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades - - - -

Transtulit Euander silvestria numina secum.

Hic ubi urbs nunc est, tum locus urbis erat.

Inde deum colimus - - - -

Ovidius siger her, at *Faunus-Festen* er indstiftet af Euander til Ære for Pan, men udelukker selv enhver Formodning om, at der herved menes to forskellige Væsener ved kort efter (v. 422, l. c., p. 67) at sige, at »*Faunus Lycaeus*« har Templer i Arkadien (*Faunus in Arcadia templa Lycaeus habet*). — Vi sé altsaa, at Euander, der ved sin Ankomst til Italien bliver modtaget af en *Faunus*, allerede i Arkadien har dyrket en anden *Faunus*, hvis Repræsentant eller Inkarnation han altsaa etablerer paa Aventinerhøjen, ikke meget fjernt fra den første. At Euander selv har været den første Repræsentant for denne anden *Faunus*, tør man maaské slutte af den Omstændighed, at medens *Faunus'* eller Pans Helligdom paa Aventinerbjerget saa at sige var bleven borte i Tidernes Løb, fandtes der endnu paa Dionysius' Tid et Alter for Euander paa det nævnte Sted (Ant. Rom., I, 32, l. c., Vol. I, p. 84). Den *Faunus*, Numa fanger, synes altsaa at have været den sidste Efterfølger af Euander dér paa Stedet.

Det er imidlertid bekjendt nok, at der ogsaa før Euanders Tid havde fundet Udvandring Sted fra Arkadien til Italien; og der er følgerigt al Sandsynlighed for Rigtigheden af Dionysius' Anskuelse,

at de saakaldte »Aborigines«, som Faunus herskede over, da Euander kom til Italien, vare Efterkommere af indvandrede Arkadere (Ant. Rom., I, 11, l. c., Vol. I. p. 29—31). De forskjellige italiske Faunus'er vilde i saa Fald have samme fælles Oprindelse. — Men saa er der en Række Forfattere, der, tildéls citerende MANETHO som Kilde (Chron. Pasch., Ed. Bonn., Vol. I, p. 84), omtaler en fra de arkadiske forskjellig Faunus, der var Konge i Ægypten. Denne ægyptiske Faunus er den Samme, som Hermes; han er en lærd og kløgtig Mand, der forstaar at smelte Guld ud af Malm og gaar i en hélt gylden Dragt. Han lærer Ægypterne Filosofi og forudsiger dem kommende Ting; hvorfor de dyrke ham som Gud. Oprindeligt var han ingen Ægypter, men flygtede til Ægypten, da han efterstræbtes af sine Brødre, og blev saa Landets Konge. Han dyrkedes som Rigdomsgiver, især af de Fattige. (Julius Africanus, hos Routh, Reliquiae Sacrae, Vol. II, Oxonii, 1814, 8vo, p. 150, efter en utrykt Krønike af Simeon Logotheta, og hos Georgius Cedrenus, Ed. Bonn., I, p. 29. Chronicon Paschale, Ed. Bonn., I, p. 80. Johannes Antiochenus, fr. 5 og 6, 5, Müller, Fr. Hist. Graec., IV, p. 542. Anonymi Chronologica, trykt i Udgaverne af Johannes Malala, Ed. Bonn., p. 20. Johannes Mudabbir, c. 9, Journ. Asiat., Sér. VII, T. X, p. 470. Georgius Cedrenus, Ed. Bonn., I, p. 32—33. Etc.). Denne ægyptiske Faunus levede nogen Tid før »Sesostris«, alias Rameses II, og altsaa adskillige hundrede Aar før den Faunus, der modtog Euander i Latium. Det berór saaledes paa en Misforstaaelse, naar nogle af de nævnte Forfattere tro, at det var den italiske Faunus, der flygtede til Ægypten. Nogen Forbindelse turde der dog alligevel være mellem de to, forsaavidt som den ægyptiske Faunus identificeres med Hermes, medens den italiske betegnes som en Søn af Hermes (Plutarchus, Coll. Parall. c. 38, l. c., p. 387. Jfr. Cicero, De Natura Deorum III, 22 [56]: Mercurius - - - tertius - - - ex quo et Penelopa Pana natum ferunt). — Ligesom den ene Odin følger efter den anden, følger altsaa ogsaa den ene Faunus efter den anden. Ligesom der var flere Odiner samtidigt, er der ogsaa flere Faunus'er samtidigt. Og ligesom der tales om Odiner i Flértal, Udini, Βουδῖνοι, Βούτωνες, etc., saaledes tales der ogsaa om Fauni, om Fauner, i Flértal. I CICEROS Dialog »De Natura Deorum« (II, 2 [6]) ytrer f. Ex. en af Personerne, at selv ugudelige eller vantro Individuer maatte tvinges til at indrømme Gudernes Nærværelse omkring Menneskene ved Bevidstheden om, at man ofte havde hørt *Faunernes* Stemme og sét disse Guder som levende Skikkelser (saepe *Faunorum* voces ex-

auditae, saepe visae formae deorum quemvis non aut hebetem aut impium deos praesentes esse confiteri coegerunt). OVIDIUS, der, saa ofte som han gjengiver en Tradition, taler om Faunus i Enkelttal, ligesom Eddaerne tale om Odin, bruger andre Steder i sine Skrifter Flértalsformen »*Fauni*«, og omtaler »*Faunerne*« som en vis Slags Guder, der hørte hjemme ude paa Landet (f. Ex. *Metamorphoses*, I, v. 192—93: »rustica numina, Nymphae *Fauniquae* Satyrique et monticolae *Silvani*«. Ibid., VI, v. 392—93: »silvarum numina, *Fauni* et Satyri fratres«. *Heroides*, Ep. IV, v. 49—50, hvor Phaedra skriver, at hun befinder sig som dem, quos semideae Dryades *Fauniquae* bicornes numine contactos attonuere suo). AULUS GELLIUS karakteriserer Folk, der staa paa et forældet Standpunkt, som havende Anskuelser »fra Faunernes og Aboriginernes Tider« (*Noctes Atticae*, V, 21: »- - habeas auctoritates istas, ex *Faunorum* et Aboriginum saeculo repetitas, atque huic rationi respondeas«. Jfr. XVI, 10: jus *Faunorum* et Aboriginum). MARTIANUS CAPELLA omtaler »de Skarer, der nu i lange Tider have befolket Skove, Sunde, Søer, Kilder og Floder, og som kaldes *Paner*, *Fauner*, Satyrer, *Silvaner*, Nymfer etc.« (*longaeavorum chori, qui habitant silvas, nemora, lucos, lacus, fontes ac fluvios appellanturque Panes, Fauni, Fontes, Satyri, Silvani, Nymphae, Fatui Fatuaeque vel Fantuae vel etiam Fanae, a quibus fana dicta quod soleant divinare, De Nuptiis Philologiae et Mercurii*, Lib. II, 167). Han tilføjer, at alle disse Væsener ligesom Menneskene blive gamle og dø, men desuagtet dog altid ere tilstede med samt deres Evne til at forudsige eller forhexe eller skade (hi omnes post prolixum aevum moriuntur ut homines, sed tamen et praesciendi et incurrandi et nocendi habent praesentissimam potestatem, l. c.).

At Romulus omgav sig med tolv *Lictorer* som Tegn paa sin *Herskermagt*, tyder paa, at de tidligere Gudekonger eller Kongeguder i Landet have haft en Kreds af tolv Mænd om sig, ligesom Odin havde sine tolv Diar eller Drottnir. Om Faunus'erne i Latium er dog intet Saadant bekendt; og LIVIUS (I, 8) har derfor muligt Ret i sin Paastand om, at Romulus har optaget dette efter Etruskerne. Det var nemlig her Skik, at Folkets Overhoved havde om sig tolv »*Dii consentes*«, hvoraf hver enkelt tillige repræsenterede en af de tolv Forbundsstater, hvoraf Etruskernes Land bestod. Overhovedet har sandsynligvis oprindeligt været den Gud, der senere identificeredes med Grækernes Zeus, og som kaldtes *Tina* eller *Tinia*, et Navn, der minder lidt om det nordiske Ópinn. Paa en saa fjern Lighed vilde

der dog i og for sig intet kunne bygges; men noget mere Betydning faar den, naar vi tillige af Lexicografen HESYCHIUS erfare, at Etruskerne kaldte deres Guder »Æser« (*Ἄισοι θεοί, ὑπὸ Τυρρηνῶν*, Hesy-chii Alexandrini Lexicon, rec. M. Schmidt, Vol. I, Jenae 1858, 4to, p. 86). Dette er nøjagtigt det samme Ord, hvormed man i Norden betegnede de levende Guder, Odin og dem, der vare om ham (jfr. f. Ex. Citatet S. 195: *Æsar* eða *Æsir* kölluðust fleiri).

Ogsaa i andre Henseender har Italiens levende Guder lignende Omgivelser som Nordens. Ligesom Odin har sin Frigg eller Freyja, har Faunus sin Pales eller Fauna; og ligesom Odin har sine Valkyrier, har Faunus sine Nymfer eller Dryader.

Paa Landet hed Faunus' kvindelige Sidestykke *Pales* eller *Pares*, idetmindste i det romerske Kejserdømmes første Tider. OVIDIUS (Fasti, IV, v. 721—62, Ed. Merkel, p. 195—98) omtaler forskellige Ceremonier ved hendes Fest, der faldt i Foraarstiden. Han anfører blandt Andet en Bøn til denne Gudinde i de hellige Skove (*silvicola Pales*), der skulde ledsage det Offer af Landbrugs- og Kvægdrifts-Produkter, der bragtes hende. I denne Bøn beder man Gudinden tilgive, om man i Uvidenhed skulde være kommen til at krænke hendes Helligdom, til at sætte sig under *det hellige Træ* eller til at lade sine Faar græsse paa Gravhøjene, om man skulde være gaet ind i *den forbudne Lund* og derved været Skyld i, at *Nymferne* og *Halvbukke-Guden* (*Faunus*) havde maattet trække sig tilbage, for ikke at sés af profane Øjne, om man skulde hugget en Grén af et Træ i Lunden for at give Løvet til et sygt Faar, etc. (v. 749—55):

Sive sacro pavi, sedive *sub arbore sacra*,

pabulaque e bustis inscia carpsit ovis:

Si nemus intravi vetitum, nostrisve fugatae

sunt oculis *nymphae semicaperve deus*:

Si mea falx ramo lucum spoliavit opaco,

unde data est aegrae fiscina frondis ovi:

Da veniam culpae.

Videre anmodes Gudinden om at stemme Kilderne og de Guddomme, der bór om dem, saavel som de forskellige Guder, der bór i den hellige Skov eller Lund, venligt mod den Bedende, saa han ikke skal faa Skovnymferne at sé, eller Dianas Badeplads, eller Faunus, naar han midt om Dagen befinder sig paa Markerne (v. 759—62):

Tu, dea, pro nobis fontes fontanaque placa

numina, tu sparsos per nemus omne deos.

Nec dryadas, nec nos videamus labra Dianae,
nec Faunum, medio cum premit arva die.

Alt, hvad der i denne Bøn omtales eller sigtes til, har sit Sidestykke i Nord-Europas Traditioner, hvad enten disse ere optegnede for Aarhundreder tilbage eller først i vore Dage. Det hellige Træ er vel bekjendt (sé S. 94) og ligesaa de hellige Skove, hvori de levende Guder havde deres Tilhold, og som almindelige Mennesker ikke maatte betræde. Tyskerne have endnu for saadanne Skove det specielle Udtryk »*Bannforst*«. De hellige Kilder og deres Rolle i Nord-Europas Religion er ogsaa bekjendt nok. Den sidste Hentydning (Nec dryadas videamus, etc.) angaar Gudernes Ledelse af Markarbejdet, som ogsaa har sit Modestykke i Norden. Ligesom nemlig Guderne dér holdt paa, at Hørrer skulde være spunden af Rokkerne til visse Tider, saaledes vaagede de ogsaa — paa sine Steder idetmindste — over, at Markarbejderne fik deres Hviletid om Middagen. I Lausitz findes f. Ex. endnu mange Traditioner om, hvorledes levende Guder, baade mandlige og kvindelige, gjøre deres Runde over Markerne ved Middagstid og skjære Hovedet af dem, de finde arbejdende ved denne Tid. Lignende Traditioner findes blandt Russerne. (Veckenstedt, *Wendische Sagen*, p. 55—56, 105—111. Karl Haupt, *Sagenbuch der Lausitz*, I, Leipz. 1862, p. 70—71).

M. TERENTIUS VARROS store Værk om Italiens Oldtid, der til lige var Hovedværket over de gamle Italers Religion, maa have indeholdt højst interessante Oplysninger om de levende Guders Virksomhed som hjælpende og vejledende Lægbefolkningen ved alle op-tænkelige Lejligheder. Vi kunne slutte dette af de Uddrag deraf, som Augustinus og andre Forfattere meddele. AUGUSTINUS gjør sig lystig over den Masse af Guder og Gudinder, som de gamle Italere dyrkede: Over Markerne vaagede Markgudinden (Dea Rusina), over Bjergene Bjergguden (Deus Jugatinus), over Højene Højgudinden (Dea Collatina), over Dalene Dalgudinden (Dea Vallonia), over Saaningen Saagudinden (Dea Seja), over Kornets Grøde Korngudinden (Dea Segetia), over den indbjergede, i Sikkerhed bragte Afgrøde Sikkerhedsgudinden (Dea Tutilina), over Spiringen Spiregudinden (Dea Proserpina — a proserpendo), over Kornets Skridning Skridegudinden (Dea Patelana), over Blomstringen Blomstergudinden (Dea Flora), over Modningen Modnegudinden (Dea Matuta), over Mejningen af Kornet Mejegudinden (Dea Runcina), over Børns Opammelse Ammegudinden (Dea Rumina), over Drikkevarer Drikkegudinden (Dea Potina), over Maden Madgud-

inden (Dea Educa), etc. For Skræmning af Børn stod Skræmme-
 gudinden (Paventia), for Hjemførelse af Bruden Hjemførelsesguden
 (Deus Domiducus), for Hjemmet Hjemguden (Deus Domitius), for
 Ægteskabets Varighed Varighedsgudinden (Dea Manturna), for de
 kommende Ting det Kommendes Gudinde (Venilia), for Nydelser
 Nydegudinden (Volupia), for Handlinger Handlegudinden (Agenoria),
 for Stimulering Stimuleregudinden (Dea Stimula), for Ankomst An-
 komstgudinden (Dea Adeona), for Affart Affartsgudinden (Dea Abe-
 ona), etc. etc. (De Civitate Dei, IV, c. 8, 11, 16, 20, 21; Opera, Ed.
 Bened., Vol. VII, p. 93, 97, 100, 102—3. Jfr. VI, c. 9; l. c. p. 156—
 58). Men samme Augustinus siger selv et andet Steds (De Civ. Dei,
 VII, 3; l. c. p. 164), at det er Juno, der er baade Domiduca og Iter-
 duca og Abeona og Adeona; og det fremgaar tydeligt nok af, hvad
 han ellers anfører af Varros Værk, at denne maa have hævdet, at alle
 disse mange Gudinder i Virkeligheden vare én og den samme Gud-
 inde, og de mange forskellige Guder ligeledes én og samme Gud.
 Og denne Gudinde og denne Gud gik atter op i en enkelt højere
 Guddom (hi omnes dii deaque sit unus Jupiter, L. c., IV, c. 11, p.
 97. Jfr. c. 9, p. 94: hunc Varro credit etiam ab his coli, qui unum
 deum solum sine simulacro colunt, sed alio nomine nuncupari). Denne
 mangfoldige Benævnelse af én og samme Gud eller Gudinde er for-
 øvrigt ikke noget for det gamle Italien ejendommeligt; det samme
 Træk finde vi atter f. Ex. hos Ehsterne, der betegner samme Gud-
 inde som Markgudinde («Markmoder», Lauka maat), Skovgudinde
 («Skovmoder», Mesha maat), Havegudinde («Havemoder», Daarsa
 maat), Kvæggudinde («Kvægmoder», Lopu maat), Havgudinde («Hav-
 moder», Juras maat), Vindgudinde («Vindmoder», Weja maat), etc.,
 alt efter Omstændighederne. (P. Einhorn, Reformatio Gentis Letticae,
 etc., l. c. p. 616 og 618. Jfr. Fr. Kreuzwald, Ehstnische Märchen,
 p. 30 og 104: »die Rasenmutter«; p. 89: »die oberste Wasserbeherr-
 scherin«; p. 222: »die Wassermutter«, Wete ema, etc). Det vil sés,
 at hvad der her berettes fra Ehstland, nøjagtigt svarer til, hvad Varro
 fortæller om de gamle Italere. Og Grunden til denne Besynderlighed
 kan maaské søges deri, at vedkommende Gudindes Navn var saa
 helligt, at det ikke turde nævnes. Om den saakaldte »gode Gudinde«
 (Bona Dea) siger PLUTARCHUS (Caesar, c. 9), at hun var identisk
 med »den af Dionysos' Mødre, der ikke tør nævnes ved Navn« (τῶν
 Διονύσου μητέρων ἢ ἄρρητος).

Men denne »gode Gudinde« er netop det kvindelige Sidestykke

til Faunus, som vi have sét Ovidius betegne som Pales, og som ellers i Regelen betegnes som *Fauna* eller *Fatua*, med den til Faunus eller Fatuus svarende Hunkjønnsbenævnelse. LACTANTIUS (Div. Inst., I, 22) anfører, efter GABIUS BASSUS, at hun plejede at give Kvinderne *Orakelsvar*, ligesom Faunus Mændene. VARRO skriver, siger Lactantius videre, at hun var saa ærbar, at med Undtagelse af hendes Mand var der intet mandligt Væsen, der fik hende at sé eller fik hendes Navn at vide, saa længe hun levede; og derfor ofre kun Kvinder til hende, for sig selv, og kalde hende »den gode Gudinde«. (L. c.: Eandem Varro scribit tantae pudicitiae fuisse, ut nemo eam, quoad vixerit, praeter virum suum mas viderit, nec nomen ejus audierit: idcirco illi mulieres in operto sacrificant, et Bonam Deam nominant). Denne Kvindernes specielle Dyrkelse af »den gode Gudinde« varede ved i Rom ogsaa efter Numas og Tarquiniernes Reformationer; hendes Fest fejredes den første Maj, altsaa nøjagtigt samme Dag som Hexesabbaterne paa Bloksbjergene. I Rom fejredes Festen i et privat Hus ved Nattetide; og intet mandligt Væsen maatte være tilstede i dette Hus (Plutarchus, Quaestiones Romanae, 20, Scr. Mor. ed. Dübner, p. 331, jfr. Vitae Parallelae, Caesar, c. 9). Det hedder sig, at hun blev pryglet med en Myrtegrén af sin Mand eller Elsker, inden hun blev Gudinde, hvilket minder om, hvad der fortælles om Frau Holle (Plutarchus, l. c.; Sextus Clodius hos Lactantius, l. c., I, 22; Macrobius, Saturnalia, I, 12. Jfr. foran S. 159—60). Som Lucina gjør hun Kvinder frugtbare; og ligesom Frau Holle har de ufødte Børn hos sig, er det Lucina, der bringer de Nyfødte for Lyset (Ovidius, Fasti, III, v. 255: Tu nobis lucem, Lucina, dedisti. Jfr. II, v. 433—48, om hendes Lund, etc.).

CORNELIUS LABEO siger (hos Macrobius, l. c.), at efter Præsternes Bøger er »den gode Gudinde« den Samme som Fauna, Fatua, Ops og Maja. Og efter CALLIMACHUS (Hymnus in Dianam, v. 240, Ed. Ernesti, T. I, p. 138), CICERO (De Nat. Deor. III, 23 [58]) og Andre er Opis eller Upis atter den Samme som Diana eller Artemis. OVIDIUS (l. c.) identificerer Lucina med Juno; og efter MACROBIUS (l. c.) identificeres ogsaa »den gode Gudinde« med Juno, saavel som med Proserpina og Hecate. APULEJUS, som vistnok véd særdeles god Besked om den hedenske Religion, siger imidlertid, at Juno, Proserpina og Hecate atter ere identiske med den frygiske »Gudernes Moder«, med Minerva, Venus, Diana, Ceres, Bellona, Nemesis og Isis. Eller rettere, han lader denne sidste, Ægypternes Isis, identifi-

cere sig selv med alle de Andre, som én eneste Guddom med mange Navne og mangfoldige Skikkelser, der paa forskjellig Maade dyrkes al Jorden over, Moderen til hele den synlige Verden, Herskerinden over alle Elementer, Tidernes Begyndelse og Førstegrøde (En adsum tuis commota precibus, rerum naturae parens, elementorum omnium domina, saeculorum progenies initialis - - -; cujus numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur orbis. Inde primigenii Phryges Pessinuntiam deum matrem, hinc autochthones Attici Cecropiam Minervam, illic fluctuantes Cyprii Paphiam Venerem, Cretes sagittiferi Dictynnam Dianam, Siculi trilingues Stygiam Proserpinam, Eleusinii vetustam deam Cererem, et Iunonem alii, Rhamnusiam alii, - - - Aethiopes Arique priscaque doctrina pollentes Aegyptii caeremoniis me propriis percolentes apelant vero nomine reginam Isidem. Metamorphoses, Lib. XI, c. 5, Ed. Hildebrand, p. 994—1001). STRABO siger, at Frygerne og Troerne om Idaberget dyrke *Rhea* (eller *Hrea*, som Navnet vel rettest bør skrives) og kalde hende »Gudernes Moder« eller »Agdistis« eller »den store frygiske Gudinde«, samt efter de Steder, hvor hun dyrkes: *Idaea, Dindymene, Sipyrene, Pessinuntis, Cybele* (οἱ Φρύγες καὶ τῶν Τρώων οἱ περὶ τὴν Ἰθὴν κατοικοῦντες Ῥεᾶν μὲν καὶ αὐτοὶ τιμῶσι - - - μητέρα καλοῦντες θεῶν καὶ Ἀγδιστιν καὶ Φρυγίαν θεὸν μεγάλην, ἀπὸ δὲ τῶν τόπων Ἰδαίαν καὶ Δινδυμήνην καὶ Σιτυλήνην καὶ Πεσσιουντίδα καὶ Κυβέλην. Geogr., X, 3, 12, Ed. Müll. et Dübn. p. 402). AUGUSTINUS paastaar, at efter Romernes Tempelbøger (secundum istorum, non poeticos, sed sacrorum libros) er »Gudernes Moder«, »Mater Deorum«, identisk med »Tellus« eller »Terra«, Jorden, og denne igjen med Ceres og med Vesta, som atter er identisk ikke alene med Ilden, men ogsaa med Venus (De Civ. Dei, IV, c. 10, l. c., p. 95—96).

Disse og lignende Udtalelser vise, at den Adskillelse mellem de forskjellige Gudinder, der træder os i Møde i det italiske eller romerske Hedenskabs senere Periode, i Virkeligheden er ganske overfladisk og ingen dybere Rod har i Religionen. *Jo længere man gaar tilbage i Tiden, jo mere sér man disse forskjellige Gudinder gaa over i hverandre, smelte sammen og omsider gaa op i én eneste kvindelig Aabenbaring af Guddommen, der virker gennem alle Elementerne, altsaa ogsaa baade gennem Ild og Jord, og gennem alle de forskjellige levende Guder og Gudinder, Repræsentanterne for hende og hendes mandlige Sidestykke.* Som saadan er det, hun bliver »Gudernes Moder«, »Gudernes store Moder«, »Magna Mater Deum.«

Det er Sammenblandingen af dette Begreb med dets mange levende Repræsentanter, der volder de besynderlige tilsyneladende Modsigelser, som at f. Ex. Juno bliver baade Jupiters *Moder* og hans *Søster* og *Ægtefælle* (Augustinus, l. c.). Eller at Fauna, »den gode Gudinde«, der ogsaa identificeres med Juno, snart omtales som Faunus' *Søster* og *Ægtefælle* (Lactantius, l. c., I, 22; Plutarchus, Quaest. Rom., 20; Etc.), snart som hans *Datter*, hvem han tvinger til at dele sit Leje efter først at have pryglet hende med en Myrtegrén, gjort hende beruset ved *Vín* og forvandlet sig selv til en Slange (Macrobius, Saturnalia, I, 12).

Lad os nu kaste et Blik paa, hvad der fortælleres om denne »*Gudernes Moder*«, der altsaa er den Samme som Isis og Diana og Romernes »Gode Gudinde«! Hendes Helligdomme ere *skjulte i tætte Skove*, som den, OVIDIUS omtaler, Echion i sin Tid viede hende (*Metamorphoses*, X, v. 686—87):

Templa deum matri, quae quondam clarus Echion
fecerat ex voto, *nemorosis abdita silvis*.

Hun yndede ogsaa at have sin hellige Skov eller Lund paa Toppen af Bjerge eller Højder, som f. Ex. ved Troja, efter hvad VIRGILIUS lader hende selv sige (*Aeneis*, IX, v. 85—86):

Pinea silva mihi multos dilecta per annos
lucus in arce fuit summa, etc.

Frygerne viede hende ogsaa *Huler*. En saadan omtales af PAUSANIAS (X, 32, 2); den var rund og af betydelig Højde. Hvor der ikke fandtes virkelige Huler, synes man at have indrettet en Slags Efterligninger, efter hvad OVIDIUS antyder (l. c., v. 691—93):

Luminis exigui fuerat prope templa recessus
speluncae similis, nativo pumice tectus,
religione sacer prisca, etc.

Den frygiske Gudinde synes altsaa at have levet under ganske samme Forhold som den tyske »Frau Hulda«, og gik ligesom denne *med et Slør faldende fra Hovedet ned over Ryggen*. I detmindste afbildes hun saaledes. Som Freyja *kjører med Katte*, gjør ogsaa Frygernes Gudemoder, men det er *store Katte, Løver*. Jfr. f. Ex. MACROBIUS (*Saturnal.*, I, 21: *Haec dea leonibus vehitur*) og LUCRETIUS (*De Rerum Natura*, II, v. 600—601), hvilken sidste siger, at gamle græske Digtere, der vidste Besked, omtalte hende som *kjørende i en Vogn trukket af to Løver*, »som fra sit Sæde i Vognen styrende et Tve-spand af Løver«:

Hanc [deam] veteres Graium docti cecinere poëtae
sedibus [Ϸ: sedentem] in curru bijugos agitare leones.

I ORPHEUS-HYMNERNE nævnes hun allerede som kjørende med Løver, »der brøle som Tyre« (*ταυροφόνων ζεύξασα ταχύδρομον ἄρμα λέόντων*, Hymn. XXVII, v. 3). »Gudernes Moder« afbildes gjerne som staaende eller siddende med en Løve paa hver Side af sig. Hun lever omgivet af Løver, som Hulda lever omgivet af Katte. Og som Huldas Katte ere *forvandlede Mennesker*, saaledes ere ogsaa den frygiske Gudindes Løver. OVIDIUS fortæller (l. c., v. 689—704), hvorledes Hippomenes og Atalante beredte sig et Elskovsleje i det nys omtalte mørke Rum, der skulde forestille Gudindens hellige Hule; og til Straf for denne Krænkelser af Helligdommen forvandlede hun dem til Løver og spændte dem for sin Vogn¹.

Ligesom det *kun var saadanne Kvinder, som havde været ulykkelige i Kjærlighed eller Ægteskab*, der paa Meissner-Bjerget kunde blive »Frau Hulda«, saaledes gaar der ogsaa mangfoldige Sagn om den frygiske Gudindes Ulykke i Kjærlighed. Efter DIODORUS SICULUS (III, c. 58—59, Ed. Wesseling, T. I, p. 226—27) er hun Datter af Lydiens og Frygiens Konge Meon, og bliver som Barn udsat paa Bjerget Kybelos. Her opammes hun af Pantere — altsaa atter store Katte — og bliver siden opfostret af nogle Hyrdinder, indtil omsider Kongen, da hun er bleven voxen, beslutter at anerkjende hende som sin Datter. Men hun har allerede haft en Elskovsforbindelse med en ung Mand dér paa Egnen ved Navn Attis; og da Kongen erfarer dette, lader han baade Attis og hendes Fostermodre dræbe. Fortvivlet herover farer hun saa ud i Landet, løber omkring med udslagne Haar og fylder hele Egnen med sine Klager og sin Musik. OVIDIUS (Fasti, IV, v. 223 ff., l. c., p. 162—63) lader Gudinden forelske sig i en smuk ung Fryger ved Navn Attis, som hun vil, altid skal være om hende, og som hun fordrer, skal være hende tro. Men Attis bliver forelsket i en Nymfe Sagaritis (Sagarius' Datter), og bliver Gudinden utro. Hvor-paa denne i sin Vrede ødelægger Nymfen, og Attis ødelægger sig selv. Efter TIMOTHEUS, en hedensk teologisk Forfatter, der skal have

¹ Ogsaa Dianas Nymfer synes at have noget med Katte at gjøre. Saaledes er hos Virgilius (Aeneis, XI, v. 576—77) Camilla klædt i et Tigerskind, der dækker hende fra Issen og ned over Ryggen:

Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ
Tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.

Efter Hyginus (Poët. Astron., II, 28) bliver i Ægypten Diana selv til en Kat.

øst af hemmelige Bøger om gamle Tider (ex reconditis antiquitatum libris) meddeler ARNOBIUS (V, 5—7) en noget mere kompliceret Fortælling. Gudinden er her bleven til to Personer, »den store Moder« og »Agdistis«, der begge elske Attis, en Søn af Kong Sangarus' Datter Nana. Da Kong Midas imidlertid vil gifte Attis med sin Datter, volde Gudinderne baade hans og Kongedatterens Undergang. Hvorpaa »den store Moder« trækker sig tilbage i en Hule for at begræde sin Ulykke. Andre fortæller Andet; der er en Mængde Beretninger af denne Art, og de ere saa godt som alle indbyrdes forskellige. Disse mange forskellige Relationer lade sig imidlertid let nok forklare, naar man betænker, at hver ny Repræsentant for Gudinden maa have haft sit specielle Eventyr for at opnaa Pladsen. Det er altid »den store Moder«, der er den ulykkelige Elskerinde, men det er kun sjældent, at Traditionerne udtrykkeligt accentuere, at »den store Moders« Kjærlighedshistorie foregik, førend hun blev »den store Moder«. At dette var Tilfældet, fremgaar desuagtet i Regelen af Fortællingen: *efter* Elskovstragedien »trækker hun sig tilbage i en Hule«, etc. Og den ulykkelige Elsker eller utro Elsker hedder altid Attis, eller har i ethvert Fald et Navn, der ligner dette saa meget, at det tydeligt nok kun er en Variant deraf. Undertiden forekommer saaledes Formen »Attin«. Med Navnet Attis synes man overhovedet at betegne enhver mandlig Person, der kommer i nærmere Berøring med »den store Gudinde«. Saaledes findes der iblandt CATULLUS' Digte ogsaa et om »den store Moder« og Attis (Carm. 63, Ed. Baehrens, Lips. 1876, p. 58 ff.), hvor Attis er en Mand, der langvejs fra kommer sejlene til Frygiens Kyst, her gaar i Land, og forvilder sig ind i Gudindens skyggefulde Skov, hvor Cymbler skingre og Tamburiner klinge og frygiske Fløjter og gennemtrængende hellige Hyl. Han bliver greben af Vanvid og glemmer Alt; da han atter kommer til sig selv, længes han efter sit Hjem og vil ud, men Gudinden med sine Løver spærrer ham Vejen. Dette Digt er i Virkeligheden altsaa ikke Andet end en versificeret Parallel til Fortællingen om, hvorledes »Frau Hulda« bemægtiger sig de Mænd, der trænge ind paa hendes hellige Enemærker, og forvandler dem til Svin og Oxer.

I senere Tider høre vi Intet om, at »den store Moder« forvandlede til Dyr de Mandfolk, der gjorde Tjeneste hos hende; istedenfor gjorde hun dem vanvittigt exalterede, saa de kastrerede sig selv. Men dette er ikke Noget, der oprindeligt hører med til hendes Dyrkelse. Oprindeligt var »den store Moder« ikke omgivet af Kastrater; hun

var omgivet af Kureter, Korybanter og Idæiske Daktyler; og Attis eller Attin identificeredes med Papas, der atter er den Samme som Zeus. Paa det frygiske Ida dyrkedes i Virkeligheden Zeus og »den store Moder« sammen (sé f. Ex. Plutarchus, De Fluviis, c. 13: *ὄρος Ἰδη - - - ἔπον Διὸς καὶ Μητρὸς θεῶν βωμοὶ τυγχάνουσιν*, Scr. Spur., Ed. Dübner, p. 90), ligesom Hulda eller Freyja-Frigg undertiden lever sammen med Odin. De »Idæiske Daktyler« skildres af PHERECYDES som Troldmænd (*γόητες*) og Læger eller Giftblandere (*φαρμακείς*), dertil som de Første, der forstod at behandle Jern og andre Metaller (*δημοῦργοι σιδήρου λέγονται εἶναι πρῶτοι καὶ μεταλλεῖς γενέσθαι*). Det gamle Digt »PHORONIS« karakteriserer dem ligeledes som Troldmænd og Smede, og betegner dem derhos som »Bjergmænd« (*ἄνδρες ὀρέστεροι*) og som »Bjerggudindens kunstfærdige Tjenere« (*εὐπάλαμοι θεράποντες ὀρέης Ἀδρηστείας*). HELLANICUS beretter, at de »Idæiske Daktyler« eller »Fingre« leve inde i Ide-Bjerget hos Rhea, den store Moder (*ἐντὸς Ἰδῆς συντυχόντες τῇ Πέτῃ*). Hans Forklaring af Benævnelsen »Fingre« som hidrørende fra, at de dér inde jevnligt havde Lejlighed til at trykke Gudindens Haand, gjør Indtryk af at være hentet »aus der innern Tiefe seines sittlichen Bewusstseins«; rimeligere er andre Forfatteres Anskuelse, at Navnet kommer af, at de tjente Gudinden som Fingre, hvilket vel vil sige saameget, som at det var gennem dem, at hun virkede og udøvede sit Herredømme. Efter Pherecydes déltes de i Højre-Daktyler og Venstre-Daktyler, eller Højre-Fingre og Venstre-Fingre; og Venstre-Daktylerne vare dem, der øvede Trolddom, medens Højre-Daktylerne sad inde med Kundskaber om, hvorledes Trolddom kunde modvirkes eller »løses« (*ἀριστεροὶ μὲν αὐτῶν, ὡς φησὶ Φερεκύδης, οἱ γόητες, οἱ δὲ ἀναλύοντες δεξιοί*). Efter en anden Beretning vare Højre-Daktylerne mandlige og Venstre-Daktylerne kvindelige; og der var sex af den første Art, og fem af den sidste, med »den store Gudinde« selv ialt tolv (*ἕξ καὶ πέντε φασι τούτους εἶναι, δεξιούς μὲν τοὺς ἄρσενας, ἀριστεροὺς δὲ τὰς θηλείας*). Scholia vetera in Apollonium Rhodium, I, v. 1129, Ed. H. Keil, Lips. 1854, 8vo, p. 371). Som man vil sé, er dette noget ganske Andet end det Samfund af Kastrater, der omgav »den store Moder« i senere Tider, da hun havde ophørt at være levende. Man vil ogsaa sé, at disse »Daktyler« svare ret nøje til de Omgivelser, i hvilke Nordens levende Guder, Freyja-Frigg eller Odin, levede. »Góeter«, »γόητες«, kaldte man dem i Syden, og »Guder« eller »Goder«, »god«, kaldte man dem i Norden.

Blandt DE ORPHISKE HYMNER findes der ogsaa et Par til »Gudernes Moder« eller »Rhea« (Hymn. XIV og XXVII, Ed. Hermann, p. 275 og 287). Hun betegnes ikke alene som Gudernes, men ogsaa som de dødelige Menneskers Moder (*μήτηρ μὲν τε θεῶν ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων*). Og paa samme Tid tiltales hun som den, der holder af Farter (*φιλόδρομος*), der slaar paa Tamburiner (*τυμπανόδουπε, τυμπανότερης*) og ynder Bjergene og de Dødeliges skingrende Sang (*οὔρεσιν ἢ χαίρεις θνητῶν τ' ὀλολύγμασι φρικτοῖς*). Dette svarer til Beretningerne om Hulda, der farer afsted over Bjerge og gennem Skove, og fra hvis Damme eller Huler alle nyfødte Børn komme, hos hvem alle ufødte Børn ere. Videre hedder det i Hymnen til Gudemoderen: »Du hellige Mangelnavnede, der indtager det midterste Sæde i Verden, Du omfatter al Jorden og giver de Dødelige deres rigelige Føde, fra Dig har baade de Udødelige og de Dødelige deres Udspring, fra Dig strømme Floderne evindeligt og det hele Hav; Ilden hedder Du! Lykkebringersken kalder man Dig, ti alle Guder ere Gaver fra Dig til de Dødelige«:

- - - πολώνυμε, σεμνή·

ἢ κατέχεις κόσμοιο μέσον θρόνον, οὐνεκεν αὐτῇ
γαῖαν ἔχεις, θνητοῖσι τροφὰς παρέχουσα προσηγεῖς.
ἐκ σέο δ' ἀθανάτων τε γένος θνητῶν τ' ἐλοχεύθη·
σοὶ ποταμοὶ κρατέονται αἰεὶ καὶ πᾶσα θάλασσα·
Ἰστίη αὐδαχθεῖσα· σέ δ' ὀλβοδοτὴν καλέουσι
παντοίων ἀγαθῶν θνητοῖς ὅτι δῶρα χαρίζῃ.

Dette minder atter om Hulda, der gjør Markerne frugtbare, belønner de Flittige, bringer Nytaarsgaver, etc. Og det minder endnu mere om Ehsternes Gudinde, der er »Vandenes Moder«, »Havets Moder«, »Markens Moder«, »Græssets Moder«, etc., og dog færdes som levende Kvinde inde i de hellige Skove, som de Dødelige ikke tør betræde.

Det lader sig nu uden Vanskelighed forstaa, hvorledes TACITUS (Germ., c. 45) kan sige om Ehsterne, at de dyrke »Gudernes Moder«, eller (l. c., c. 9) om Sueverne, at de dyrke Isis. Det vil nu heller ikke mere forekomme besynderligt, naar STRABO (IV, 4, 6, l. c. pag. 165, efter Artemidorus) fortæller, at den Gudinde, der dyrkedes paa Samothrace, ogsaa dyrkedes, og med de samme Ceremonier, paa en Ø ved Britanniens Kyst. Romerne og Grækerne fandt i Norden Paralleler til Gudinderne i deres egne Mysterier.

TACITUS beretter videre om Ehsterne, at nogle af dem, der vare

særligt ivrige Dyrkere af »Gudernes Moder«, som Tegn herpaa *bare Svinehamme* og i denne Skikkelse selv blandt Fjender vare hellige og urørlige (Aestui - - Matrem deum venerantur. *Insigne superstitionis formas aprorum gestant*. Id pro armis omniumque tutela securum deae cultorem etiam inter hostes praestat). Dette passer ret nøje med, hvad vi af Hyldluljóð erfarer om Ottar, der som ivrig Dyrker af Freyja iklæder sig hendes Svineham og bærer hende omkring paa sin Ryg (jfr. foran S. 179—82). Det stemmer ogsaa ret vel med, hvad der i Hessen fortælles om Hulda, at hun forvandler de unge kraftige Karle, hun faar fat i, til Svin (sé S. 159). Det er heller ikke uden Sidenestykke i Syden.

Som vi have sét, siges det ligefrem, at Italernes »gode Gudinde« er den Samme som »Gudernes Moder« eller »den frygiske Gudinde«, og paa den anden Side er identisk med Fauna eller Fatua, det kvindelige Sidenestykke til Faunus. Denne Gudinde dyrkedes imidlertid i den sydlige Dél af Latium under Navnet *Marica*; og de pontinske Sumpe kaldtes »Maricas Sump«, »Palus Maricae« (sé f. Ex. Vellejus Paterculus, II, 19, om Marius: extractus arundineti circa paludem Maricae - - in carcerem Minturnensium - - perductus est). Ved Floden Liris havde Marica sin hellige Skov, der spiller en Rolle i Beretningerne om Marius' Undvigelse fra Fængslet i Minturnae, og som synes at være bleven opretholdt som Helligdom lige til Kristendommens Indførelse. Hvad der kom ind i denne Skov, maatte ikke komme ud igjen, beretter PLUTARCHUS (Vit. Par., Marius, c. 39: τὸ τῆς λεγομένης Μαρίκας ἄλλος, ὃ σέβονται καὶ παραφυλάττουσι μηδὲν ἐκεῖθεν ἐκκομισθῆναι τῶν εἰσκομισθέντων. Jfr. Strabo V, 3, 6, Ed. M. et D., p. 194: ἄλλος ἱερὸν τιμώμενον περιτῶς ὑπὸ τῶν ἐν Μιντούρναϊς, ὑποκείμενον τῇ πόλει. Lucanus, Pharsalia, II, v. 424: umbrosa regna Maricae. Martialis, Epigr. XIII, 83: silva Maricae. Claudianus, Panegyris in Probinus et Olybrii Consulatum, v. 259, Ed. Gesner, p. 15: flavae querceta Maricae. Etc.). Denne Marica er atter, ifølge LACTANTIUS, ingen Anden end den fra Homers Odysseé bekendte *Circe* eller *Kirke*, der »efter sin Død« blev kaldt Marica (Nam et Romulus post mortem Quirinus factus est, et Leda Nemesis, et Circe Marica, etc., Div. Inst. I, 21, Ed. Fritzsche, p. 53). Hos VIRGILIUS er imidlertid Marica levende, forsaavidt som hun er Moder til Latinus, ligesom Faunus er hans Fader (Aen. VII, v. 47—48: Hunc — sc. Latinum — Fauno et nympha genitum Laurente Marica accipimus). Men ogsaa Virgilius véd meget vel, at Marica er identisk med Circe, »Solens Datter«; ti han omtaler et andet

Steds Latinus som »Solens Ætling« og som saadan bærende en Krone med tolv gyldne Straaler (Aen. XII, v. 161—64: Latinus - - cui tempora circum aurati bis sex radii fulgentia cingunt, Solis avi specimen). HESIODUS betegner i Slutningen af Theogonien (v. 1011—13) ligefrem Latinus som Søn af Circe; og det Samme gjør HYGINUS (Fab. 127, Ed. Maur. Schmidt, Jenae 1872, p. 111), der dog bygger paa en hélt anden Tradition end den, Hesiodus refererer. Denne Circe-Marica, der i senere Tider havde sin hellige Lund ved Minturnae eller Lirisfloden, havde oprindeligt sit Sæde noget nordligere ved Latiums Kyst, paa en skovbeklædt Højde, der hélt omsluttedes af Havet og de pontinske Sumpe, og saaledes paa en Maade dannede en Ø. Den under Tarquinierne gennemførte Reformation havde til Følge, at denne Helligdom blev forvandlet til et Fort, der endnu langt ned i Middelalderen vedblev at betegnes som »Arx Circaea« (siden Mons Circeius, nu Monte Circello eller Capo Circello, ikke langt fra Terracina). VIRGILIUS omtaler (Aen. III, v. 384—87), hvorledes det forudsiges Aeneas, at han skal passere Sicilien, det ausoniske [tyrrheniske] Hav og Circes Ø, før han kommer til sit nye Hjem. Og siden fortæller Digteren, hvorledes Aeneas passerer Circes Sæde, hvor hun, Solens rige Datter, stadig lader sin Sang lyde i sine utilgængelige Lunde (Aen. VII, v. 10—12):

Proxima Circaeae raduntur litora terrae,
dives *inaccessos* ubi Solis filia *lucos*
assiduo resonat *cantu*.

Derinde har hun sine *Løver*, sine *børstebærende Svin* og sine *Bjørne*, i deres Indhegninger, og dertil *Skikkelser, som ligne store Ulve*. Det er altsammen *Mennesker, som Gudinden ved sine Tryllemidler har faaet »beklædt med Vilddyrs Ansigter og Rygge«* (Aen. VII, v. 15—20):

Hinc exaudiri gemitus iraeque *leonum*
vincla recusantem et sacra sub nocte rudentum,
setigeraeque sues atque in praesepibus ursi
saevire, ac *formae magnorum* ululare *luporum*;
quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis
induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

HOMERUS beskriver i Odysseens tiende Afsnit Circes Ø, hvor Odysseus fra Højden gennem tæt Skov (*διὰ δρυμὰ πικρὰ καὶ ἕλην*, v. 150) skimter Røgen fra Circes Hus, der ligger paa en aaben Plads i Skoven (*περισκέπτῃ ἐνὶ χώρῳ*, v. 211). Dette stemmer ret nøje med,

hvad vi ere vante til at træffe i Skandinavien eller Tyskland. Og ligesom Hulda er bekendt for sit svære Haar (sé foran S. 164—65), taler Homerus om »Circe med det svære Haar« (*Κίρκη εὐπλόκαμος*, v. 136 og andetsteds), eller han kalder hende »Gudinden med det smukke Haar« (*Θεὰ καλλιπλόκαμος*, v. 220). Hun har Borde af Sølv og Kurve af Guld, Skaale af Sølv og Bægere af Guld (v. 353—57); hun sætter Odysseus paa en sølvprydet, med Kunst forarbejdet Tronstol, og hendes Turner bringer Vand ind i en Guldkande paa et Sølvfad (v. 366—69). Hendes Rigdom paa Guld og Sølv er næppe ringere end de nordiske Guders. Hendes Klædning straalere af Sølv, hendes Belte er af Guld, og paa Hovedet har hun et Slør (*κεφαλή δ' ἐπέθηκε καλύπτρον*, v. 543—45), ganske som Hulda eller den frygiske Gudinde. Og ligesom Hulda synger og ynder Sang, saaledes gjør ogsaa Circe. Og som Hulda er kyndig i Spinden og Væven, saaledes væver ogsaa Circe det fineste og prægtigste Tøj, alt medens hun synger sine Sange. Odysseus' Folk staa udenfor hendes Dør og høre hende synge inde i Huset, mens hun sysler med sin Væv (v. 220—23):

*ἔσταν δ' ἐν προθύροισι θεᾶς καλλιπλοκάμοιο,
Κίρκης δ' ἔνδον ἄκουον ἀειδούσης ὄπι καλῆ,
ἰσὸν ἐποιχομένης μέγαν ἄμβροτον, οἷα θεῶων
λεπτά τε καὶ χαρίεντα καὶ ἀγλαὰ ἔργα πέλονται.*

Hun byder dem ind til sig og faar dem vel bænkedede, hvorpaa hun giver dem noget at drikke. Men i Drikken har hun blandet en Gift, der berøver dem Hukommelsen, saa de glemme deres Hjem (v. 235—36):

- - - ἀνέμουγε δὲ σίτω

φάρμακα λύγω', ἵνα πάγχυ λαθολάτο πατρίδος αἴης.

Efter at de have drukket dette, fortæller Homerus videre, slaar Circe dem med sin Stav og lukker dem inde i sin »Svinestald«, hvor *de faa Hoveder, Stemme, Børster, etc. som Svin, men tænke som Mennesker, ligesom før* (v. 237—40):

*αὐτὰρ ἐπεὶ δῶκέν τε καὶ ἔκπιον, αὐτίκ' ἔπειτα
ζάβδω πεπληγνῖα κατὰ σφραεῖσιν ἔεργον.
οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχον κεφαλὰς φωνήν τε τρίχας τε
καὶ δέμας, αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ.*

Andre havde hun iforvejen ved sine Tryllemidler forvandlet til Ulve eller Løver (v. 212—13). Disse forvandlede Mennesker tvinger hun saa til at tjene sig og bruger dem til Vagt om sit Hus. Vi have alt-saa her et fuldstændigt Sidestykke til de tyske, skandinaviske og ehstniske Overleveringer. Allevegne have Gudindens specielle Tje-

nere en Dyremaske over Hovedet og vedkommende Dyrs Skind hængende ned ad Ryggen som en Slags Uniform eller Livrée, om man vil. Hos Virgilius eller Homerus er der Intet, der taler imod at opfatte »Forvandlingen« paa denne Maade; og at den ogsaa i Oldtiden er bleven opfattet saaledes, ses af bevarede billedlige Fremstillinger. Paa en sortfiguret Lekythos fra Sicilien ses Circe afbildet med en Skaal i Haanden og omgivet af Odysseus og fire »forvandlede« Personer; disse ere ikke fremstillede som Dyr, men *som Mennesker med Dyrehoveder* (G. Körte, Vasenbilder mit dem Abenteuer des Odysseus bei Kirke. *Archaeologische Zeitung*, Jahrg. 34, 1876, p. 189 og Taf. 14). Paa en rødfiguret Amphora fra Nola (Ibid., Taf. 13) ses en lignende Fremstilling af en enkelt »forvandlet« Mand. Det synes altsaa, som om disse levende Guder og Gudinder, i Syden som i Norden, *have benyttet en Gift, hvorved de kunde berøve Folk deres Hukommelse* og saaledes gjøre dem til villieløse Trælle, der i formummet Skikkelse paa forskjellig Maade maatte gjøre Tjeneste hos dem (jfr. Saxos Beretning om Kong Gorms Besøg hos Gudmund, alt omtalt S. 139, eller Harbard-Odins Behandling af Jætunen Hlebard, i *Harbardsljóð*, str. 20, anført S. 213). De maa imidlertid ogsaa *have kjendt en Modgift*, hvormed de kunde gjøre Giften uskadelig eller ophæve dens Virkninger. Dette kan sluttes af Homérs Beretning om, at Circe atter bringer Odysseus' Folk tilbage til deres tidligere Tilstand; og det siges da ogsaa ligefrem i Odysseen, at Hermes giver Odysseus en Modgift mod Circes Gift, »en Urt, som Guderne kalde Moly, men som Menneskene ikke forstaa at opgrave« (v. 305—6: *Μόλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν ἀνδράσι γε θνητοῖσι, κ. τ. λ.*). Dette stemmer med, hvad der siges om Odin i »Ynglinga Saga«, at han ved sin Seið er istand til at tage Viddet — Sans og Samling — fra Folk, saavelsom til at give dem det (- - - taka frá mönnum vit - - - ok gefa öðrum, Stedet anført S. 199). Det erindrer ogsaa om Slutningen af »Hyndluljóð«, hvor Freyja beder Hyndla give Ottar »Mindesøl«, »minnisöl«, hvorved ifølge Sammenhængen maa forstaas en Drik, der skal *skjærpe hans Hukommelse* (jfr. foran S. 181). — Naar det endeligt siges om de Mennesker, Circe forvandler til Svin, *at de ogsaa grynter som Svin*, saa forholder dette sig vist rigtigt nok, og er simpelthen noget, der hører med til Ceremoniellet. Der siges ogsaa om »den store Moders« Løver, at de brøle, men rigtignok som Tyre eller Oxer (Orph. Hymn. XXVII, v. 3: *ταυροφώνων ἄρμα λέοντων*). AESCHYLUS gav i en af sine Tragedier, »*Ἡδωνοί*«, som

nu desværre er tabt, en Beskrivelse af Ceremoniellet ved den thraciske Gudinde *Cotys*' Dyrkelse, hvori der blandt Andet forekom følgende Linier, som STRABO har opbevaret (X, 3, 16, Ed. M. et D., p. 404):

- - ψαλμὸς δ' ἀλαλάζει
 ταυρόφθογοι δ' ὑπομνῶνται
 ποθὲν ἐξ ἀφανοῦς φοβεροὶ μῦμοι,
 τυμπάνου δ' εἰκὼν ὡσθ' ὑπογαίου
 βροντῆς φέρεται βαρυνταρβῆς.

(»Den hellige Musik falder skingrende ind; formummede Skikkelser med gruelige Masker *brøle som Tyre* rundt omkring fra deres skjulte Opholdssteder, og et Instrument, der sér ud som en Tamburin, bruges til at frembringe en skrækindjagende underjordisk Torden«). Strabo jevnfører selv denne thraciske *Cotys* med Frygernes »store Moder«, og fremhæver Ligheden mellem det thraciske og det frygiske Ceremoniel. Citatet efter Aeschylus kaster da ogsaa Lys over Homérs Udsagn, at *Circes* »Svin« maatte grynte. Denne hellige Musik af vilde Dyrs Brøl til Gudindens Ære skulde sandsynligvis symbolsk betegne al Naturens Underkastelse under hendes Herredømme: Selv de vildeste Dyr maa lyde Gudinden og prise hende, hver med sin Stemme.

Som der i Norden var mange Hulda'er, tildéls under andre Navne, saaledes var der i Syden ogsaa mange *Circes*, men ligeledes med varierende Navne. Hvad der i *Odysseen* anføres som karakteristisk for *Circe*, det Samme siges ogsaa om *Calypso*, ja selve de Ord og Udtryk, som *Homerus* bruger om den *Ene*, anvender han ogsaa om den *Anden*. *Calypso* har stort Haar, er *ἐνπλόκαμος*, ligesom *Circe* (*Od.*, V, v. 58 og XII, v. 449). Hun synger, mens hun sysler med sin Væv, ganske som *Circe* (*Od.* V, v. 61—62). Og ligesom denne bór hun paa en Ø, der er bevokset med Skov; paa en aaben Plads i Skoven har hun sin Bolig, en stor Hule (V, v. 57, 64, 72) Der siges ganske vist ikke, at *Calypso* gaar med Slør, men selve Navnet *Καλυψώ* betyder »den Beslørede«, er altsaa ligefrem det græske Ækvivalent for det nordiske »Huldr« eller »Hulda«.

Af lignende Art som *Circe* og *Calypso* ere fremdeles de to Solens Døtre — altsaa paa en Maade Søstre til *Circe* — *Lampetie* og *Phaethusa* (*Od.* XII, 131—36, 374 ff.), hvis Kvæg *Odysseus*' Folk forgribe sig paa. Det er allesammen levende, talende Gudinder.

I Trang til Elskov staa *Circe* og *Calypso* næppe tilbage for Huldr,

der deler sit Leje med Odin, eller Freyja, der bestandigt løber omkring efter Mandfolk (sé foran S. 175 og 182). Odysseus maa dele baade Circes og Calypsos Leje; og den Sidste især vil meget nødtigt af med sin Elsker. Odysseus maa sove hver Nat hos hende i Hulen, hedder det (Od. V, v. 154—55), skjønt han kun ugjerne gjør det:

ἀλλ' ἢ τοι νύκτας μὲν λαύσκειν καὶ ἀνάγκη
ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι παρ' οὐκ ἐθέλων ἐδελοῦση.

Circe er ikke Odysseus' Elskerinde alene; ifølge HYGINUS (Fab. 127, l. c.) staar hun i samme Forhold til hans Søn Telemachus. Dertil er hun Faunus' Elskerinde eller Hustru; og hun er ligeledes dennes Faders, Picus', Hustru. PLUTARCHUS (Quaest. Rom., 21, l. c., p. 331) beretter nemlig, at Picus ved *sin Hustrus* Giftblanderi blev forvandlet til en Spette, i hvilken Skikkelse han saa gav Orakelsvar (*τὸν Πίκον λέγουσιν ὑπὸ φαρμάκων τῆς γυναικὸς μεταβαλεῖν τὴν φύσιν, καὶ γενόμενον δροκολάπτην ἀποφθέγγεσθαι λόγια, καὶ χρησμοδεῖν τοῖς ἐρωτῶσιν*). Og OVIDIUS har i sine »Metamorphoses« (XIV, v. 320—96) en udførlig Fortælling om, hvorledes Picus, der var Konge over Ausoniernes Lande, *forvandles til en Spette af Circe*, fordi han forsmaar hendes Elskov. Efter Ovidius bór Circe i en Hule, ligesom Calypso hos Homér; og hun lokker Picus til sig i Skoven *ved Hjælp af et kunstigt Vildsvin, hun laver* (v. 358—59: *effigiem nullo cum corpore falsi finxit apri*). At Circe forvandler Picus til en Spette, vil næppe sige Andet, end at hun forsyner ham med den nødvendige Ham, hvori han kan optræde formummet, naar han giver Orakelsvar¹. Hvad der imidlertid særligt har Interesse i denne Tradition,

¹ Dr. Edm. Veckenstedt meddeler blandt Sagnene om »der Wendenkönig«, den lausitziske Odin, ogsaa følgende: Der Mann, welcher den Wendenkönig erzogen hatte, verwandelte sich später in einen Habicht. Als solcher begleitete er den König überall hin, und verkündete ihm jedesmal, wenn Feinde kamen, etc. (Wendische Sagen, p. 14—15).

Afbildninger af saadanne Mennesker i Fuglehamme ere meget talrige: vi skulle i et senere Fragment komme tilbage til dem. Den Afbildning, der bedst vilde kunne illustrere Picus som Spette, turde være et af en Indianer tegnet Billede af den mexikanske Gud Huitziloposhli, i den saakaldte »Codice Ramirez«, Munken Juan de Tobars Optegnelser om Mexicanernes hedenske Religion (Lam. 18). Man sér Menneskehovedet titte frem i det store Spettenæb, der som et spidst, langt udtrukket Hjelmsvisir springer frem over og under det, medens hele Kroppen er omgivet af en Fjerkaabe. (Det højst værdifulde Haandskrift, ved Siden af Fray Bernardinos Værk den vigtigste Kilde til Kundskab om de mexikanske Indianeres Religion, blev i sin Tid stærkt benyttet af Acosta og Duran, men forsvandt senere, og er først i nyere Tid gjenfundet og sammen med Tezozomocs »Cronica Mexicana« udgivet af M. Orozco y Berra, Mexico 1878, 4to, som et Bind af Vigils »Biblioteca Mexicana«).

er, at Circe saaledes kommer i Berøring med Picus, der — som alt omtalt (S. 238) — næppe er nogen Anden end selve Jupiter, med hvem Grækernes Zeus identificeres. Det kan følgelig ikke forundre, hos NONNUS PANOPOLITANUS ligefrem at finde Circe opført som Zeus' (eller Poseidons) Hustru og Moder til Faunus (Dionysiaca, XIII, v. 328—31: *Φαῦνος - - - τὸν βυθίῳ Κρονίῳ συναπτομένη τέκε Κίρκη, σύγγονος Αἰήταο πολύθρονος*). Hun er her, ligesom hos Homerus, Aetes' Søster. Efter andre Forfattere er Circe derimod Aetes' Datter (Schol. in Apollon. Rhod., III, v. 200: *Τὴν Κίρκην τινὲς μὲν Αἰήτου ἀδελφήν, τινὲς δὲ θυγατέρα φασὶν εἶναι*, Ed. Keil, pag. 456, Ed. Brunck, pag. 538). DIONYSIUS MILESIUS kalder hende Datter af Aetes og Hecate, Perseus' Datter (Schol. in Apoll. Rhod., l. c.); og det Samme gjør DIODORUS SICULUS (IV, 45). Den Sidste omtaler nærmere Circes Dygtighed som Troldkvinde og lader hende *blive gift med Sarmaternes Konge Skytas*, hvem hun siden rydder af Vejen ved Gift. Derpaa skulde hun efter Nogle *være flygtet til Oceanet* (Østersøen eller Atlanterhavet), hvor hun paa en øde Ø tilligemed endél andre Kvinder grundede en Helligdom. Efter Andre var hun gaaet til Italien, til det Sted, som efter hende kaldtes Circaeum. Mange af sine Kundskaber havde hun arvet efter sin Moder *Hecate*, der var en saare kløgtig Troldkvinde, en ivrig Jægerske og en stor Offerpræstinde, som ofrede til den tauriske Artemis alle de Fremmede, der kom til Landet. Hecate beklædte altsaa ganske samme Stilling, som siden Iphigenia, Agamemnons Datter.

Andre Steder (hvoraf nogle ere anførte S. 251—52) identificeres imidlertid Hecate med selve Artemis, eller med »Gudernes Moder«, eller med Demeter, Afrodite, Maanen, Jorden, Ilden etc. Og hvad der fortælles om Hecate, svarer ret nøje til, hvad der fortælles om hendes »Datter« Circe eller om »Gudernes Moder«, om Freyja eller om Hulda. Som andre lignende Gudinder *bór Hecate i en Hule* (sé f. Ex. Lycophron, Alexandra, v. 77: *Ζήρινθον ἄνθρον τῆς κυνοφαγοῦς θεᾶς, ἢ τῆς Ἐκάτης*, hvori der, ifølge Mimedigteren Sophron, ofredes Hunde, Ed. Potter, Oxon. 1697, p. 12). Som Gudemoderen og som Hulda *giver hun Menneskene gode Gaver og et lykkeligt Liv* (*καί τε οἱ ὄλβον δαΐζει ἐπεὶ δύναμις γε πάρεστιν*, Hesiodus, Theogon., vers. 420). *Hun giver Kvæget Trivsel og Kornet Grøde*, i hvilken sidste Anledning hun afbildes med en Kurv eller et Kornmaal, *κάλαθος*, paa Hovedet (Symbol paa *ἡ δύναμις τῆς τῶν καρπῶν κατεργασίας*, Porphyrius hos Euse-

buis, Praepar. Evangel., III, 11; jfr. Hesiodus, Theog. v. 444—47). Men, som Hulda og Freyja, er hun ogsaa alle Troldkvinders Øverste; i Colchis sværge Troldkvinderne ved Hecate (Scholia vetera in Apoll. Rhod. III, v. 478: *εἰς τὴν Ἑκάτην αἱ φαρμακίδες ἀναφέρονται*; in III, v. 861: *δοκοῦσι γὰρ αἱ φαρμακίδες τὴν Ἑκάτην ἐπάγεσθαι*; in IV, v. 1020: *δοκος παρὰ Κόλχοις ἢ Ἑκάτη ταῖς φαρμακίαι*, Ed. Keil, p. 463, 470, 513). Som Freyja er god at paakalde i Elskovsanliggende, forstaar Hecate og hendes »alter ego«, Selene, sig specielt paa Elskovsmidler eller Elskovsdrikke (Scholia in Theocriti Idyllia, II, v. 69, efter Sophron: *ταύτας γὰρ συνεργοὺς εἰς τὴν περὶ ἐρωμένου φαρμακείαν παραλαμβάνει*). PORPHYRIUS anfører (hos Eusebius, Praep. Evang., IV, 23) et versificeret Orakelsvar, hvori Hecate siger om sig selv: »Jeg er den himmelske Jomfru, der viser sig i mangfoldige Spøgelse-Skikkelser, snart med Kohoved, snart med tre Hoveder, snart revsende ublidt med min gyldne Lanse, paa én Gang Artemis, den jomfruelige, og Eileithyia, der bringer alle Dødelige frem for Lyset«:

Ἥδ' ἐγὼ εἰμι κόρη πολυφάσματος, οὐρανόφοιτος,
ταυρώπις, τρικάρηνος, ἀπηγής, χρυσοβέλεμος,
Φοῖβη ἀπειροτεχνής, φαεσίμβροτος Εἰλειθῦννα.

Naar Hecate optræder som den Ublide, med sin gyldne Lanse i Haanden, bliver hun et fuldkomment Sidestykke til den »Theomacha«, der med gylden Lanse i Haanden angriber den hellige Samson i Skoven i Wales. Og som de nordiske Guder farer hun »i Ham«, viser sig som Spøgelse, til Forfærdelse for Folk (jfr. Schol. in Theocrit. II, 12: - - - ἦν ὡς φασματώδη δεδοίκασι, Ed. Dübner, Paris 1849, p. 19). Ligesom de nordiske Gudinder paa samme Tid betegnes som jomfruelige og som Mødre til Alt i Verden, saaledes ogsaa Hecate. Som alle nyfødte Børn komme fra Hulda, saaledes er det ogsaa Hecate, der som Eileithyia eller Lucina lader alle Børn fødes og sørger for deres Trivsel (Apollonius, Argonautica, III, v. 861: *Βοιμὼν κουροτρόφος*; Hesiodus, Theogonia, v. 450—52:

Θῆκε δέ μιν Κρονίδης κουροτρόφον, οἱ μετ' ἐκείνην
ὀφθαλμοῖσιν ἴδοντο φάος πολυδερκέος Ἡοῦς,
οὕτως ἐξ ἀρχῆς κουροτρόφος).

Men Hecate er ikke alene den, der giver Menneskene Liv. Ligesom Freyja i Norden, saaledes faar ogsaa Hecate de Døde (Schol. in Theocrit. II, 12, efter Sophron: *τὴν Ἑκάτην χθονίαν φασὶ θεὸν καὶ νερέρων πρύτανιν*). Og som Hulda og Freyja er denne »Herskerinde over de Døde« paa Færde om Natten, jagende afsted i Mørket, sort besløret

(Apollonius, Argonautica, III, v. 862—63, Ed. Merkel, pag. 177:

- - Βριμὼ νυκτιπόλον, χθονίην, ἐνέροισιν ἄνασσαν,
 λυγαίη ἐνι νυκτί, σὺν δρφναίοισι φάρεσσιν).

Som Germanernes og Skandinavernes Gudinder nøjes Hecate ikke med at jage omkring alene. APOLLONIUS RHODIUS kalder hende »Brimo« paa Grund af den Skræk, hun ved sine overnaturlige Tilsyneladelser indjager de Dødelige, idet hun ikke alene selv, som »Empusa«, antager alleslags underlige Skikkelser, *men ogsaa sender ud de saakaldte »Hecate-Spøgelser«* (Schol. in Apoll., III, v. 861: Βριμὼ δὲ αὐτὴν προσηγόρευσε — sc. ὁ Ἀπολλώνιος — διὰ τὸ φοβερόν καὶ καταπληκτικὸν τῆς δαίμονος [λέγεται δὲ] καὶ φάσματα ἐπιπέμπειν τὰ καλούμενα Ἐκαταῖα καὶ πολλάκις αὐτὴ μεταβάλλειν τὸ εἶδος, διὸ καὶ Ἐμπούσαν καλεῖσθαι, Ed. H. Keil, p. 470). De Spøgelser, hun saaledes udsendte, vare, efter Nogle, *overnaturligt høje Mennesker med Dragehoveder*, hvis blotte Tilsyneladelse maatte forfærde Beskueren (Suidas, s. v. Ἐκάτη: τὰ δὲ φάσματα αὐτῆς δρακοντοκέφαλοι ἄνθρωποι καὶ ὑπερμεγέθει· ὡς τὴν θεὰν ἐκπλήττειν τοὺς δρῶντας, Ed. Bernhardt, I, 2, p. 123). Andre Steder beskrives de anderledes. Som »de olle Frick« i Ukermark jager med sine Hunde, saaledes *følges Hecate af en Skare skrækindjagende sorte Hunde* (Schol. in Lycophr. v. 1176, Ed. Potter, Oxford 1697, p. 121: καὶ τῇ Ἐκάτῃ δὲ φασι κύνας μέλαινας φοβερὰς ἐπεσθαι). Gudinden siger selv i det af Porphyrius (l. c.) bevarede Orakelsvar: *»Jeg styrer Jorden gennem mine mystiske Hunde«* (Γαῖαν δ' ἐμῶν σκυλάκων δυοφερῶν γένος ἡνιοχεύει). EUSEBIUS føjer hertil den Bemærkning, at ved disse »Hunde«, σκύλακες, skal forstaas »onde Aander«, *πονηροὶ δαίμονες*. Og nærmere Oplysninger om Beskaffenheden af disse »Hunde« faas af et Sted hos LYCOPHRON, hvor *Hecabe eller Hecuba, Kong Priamus' Hustru* (der af forskellige andre Forfattere betegnes som »Hund«) *trøstes i sin Ulykke med Udsigt til, at Hecate-Brimo vil optage hende i sit Følge* (eller: blandt sine Tilsynshavende), *der ved natlig Larm skal forskrække de Mennesker, der ikke dyrke Gudinden tilstrækkeligt samvittighedsfuldt og nøjagtigt bringe hende de skyldige Ofre og Æresbevisninger* (Alexandra, v. 1175—80, Ed. Potter, p. 121—22):

- - - Περσέως δὲ παρθένος
 Βριμὼ, τρίμορφος, θήσεται σ' ἐπωπίδα,
 κλαγγαῖσι ταρβήσουσαν ἐννύχοις βροτοῦς,
 σοι μεδόσης Στρυμόνος Ζηρυνθίας
 δείκηλα μὴ σέβουσι λαμπραδουχίαις,
 θύσθλοισι Φεραίαν ἐξακεύμενοι θεάν.

»Perseus' jomfruelige Datter«, »Strymons zeryntiske Herskerinde« og »den phæræiske Gudinde« er altsammen kun andre Benævnelser for Hecate. (Jfr. Scholiasten: *ἐπιπίδα δὲ ἀκόλουθον τῆς Ἑκάτης φησὶ τὴν Ἑκάβην, δι, καθάπερ ληροῦσιν, ἢ Ἑκάβη κύων γέγονε*. Jfr. ogsaa Lycophron, v. 315 og Scholion dertil, l. c. p. 39). Ligesom i Norden en »Søster« til Freyja kaldes »Hyndla«, »lille Hund« og »har Ulve paa Stald« (i Hyndluljóð, sé S. 179)¹, saaledes kaldes ogsaa selve *Hecate* »Hunden«, ligesom hun ogsaa kaldes »Koen« eller »Løvinden« (Porphyrius, De Abstinencia, III, 17: *ἢ δ' Ἑκάτη ταῦρος, κύων, λέαινα ἀκούουσα μᾶλλον ὑπακούει*, jfr. IV, 16, Ed. Rhoer, Traj. ad Rhen. 1767, p. 253 og 352). Hundene kaldes »Hecates Billede«, og hun afbildes undertiden med Hundehoved (Hesychius Alexandrinus: *Ἑκάτης ἀγαλμα τὰς κύνας οὕτω φασί, διὰ τὸ ἐκφέρεσθαι Ἑκάτη κύνας. ἔνιοι δὲ καὶ αὐτὴν κνυνοκέφαλον πλαττουσιν*, Lexicon, Ed. Maur. Schmidt, Vol. II, Jenae 1860, p. 39). Som Hulda optræder hvidklædt, bærer ogsaa *Hecate* hvide Klæder, og dertil Sandaler af Guld, som Billede paa Nymaanen (*Ἑκάτη δὲ ἢ Σελήνη πάλιν - - - διὸ τρίμορφος ἢ δύναμις, τῆς μὲν νομμηρίας φέρουσα τὴν λευχείμονα καὶ χρυσοσάνδαλον, καὶ τὰς λαμπάδας ἡμμένας*, Porphyrius hos Eusebius, Praep. Evang. III, 11).

HOMERUS (Ilias, XI, v. 270, *μογοστόκοι Εἰλείθυιαι*, jfr. II. XIX, v. 119) og andre Forfattere tale om *Eileithyier* i *Flértal*; PAUSANIAS (I, 44, 2) siger, at i Megara var der et Tempel for *Eileithyierne* (*Εἰλειθυῶν ἐστὶν ἐναυθα ἱερόν*). LUCIANUS (Philopseudes, c. 39) taler om *Hecater* i *Flértal*. En Mand, der har hørt paa en Række Spøgeshistorier, som Fortællerne tildéls erklære selv at have oplevet, siger, at han befinder sig, som om han selv »saå Spøgeser og Dæmoner og Hecater« (*τέρατα γοῦν, καὶ δαίμονας, καὶ Ἑκάτας ὄραν μοι δωκῶ*). ISAACIUS TZETZES opregner i sine Scholier til Lycophrons »Alexandra« (v. 1176 og 1178) ligeledes *flere forskellige Hecater*, med forskellige Forældre. Om en af dem fortæller han, at hun blev funden som udsat Barn og opfostret af nogle Hyrder, der vogtede Kvæg for en vis Pheres. Denne Pheres byggede Byen Pherae (i Thessalien); og *Hittebarnet dyrkedes siden her som »den phæræiske Gudinde«*. (*Ἑκάτη ἐτέρα - - βουκόλοι δὲ Φέρητος εὐρόντες αὐτήν, ἀνέθρεψαν - - Φε-*

¹ Dr. Konr. Maurer omtaler (Isländ. Volkssag. d. Gegenw., p. 314 ff.) et islandsk Digt om en anden »Hyndla«, der oprindeligt hed Signy og var Datter af Rogalands Konge, men af en Troldkvinde blev »forvandlet« til en Hund, der dog undertiden antog menneskelig Skikkelse, og i Virkeligheden kun var et Menneske i en Hundeham. Den omtalte Troldkvinde bliver til en »Kat«.

ραϊαν δὲ, τὴν ἐν Φεραῖς τιμωμένην· Φέρης γάρ τις ἔκτισε πόλιν Φέρας, Ed. Potter, p. 122). PAUSANIAS (Descr. Graec., I, 43, 1) siger, at HESIODUS i sit nu tabte Digt om berømte Kvinder berettede om Iphigenia, Agamemnons Datter, at hun ikke var død, men efter Artemis' Villie var bleven til Hecate (οἶδα δὲ Ἡσίοδον ποιήσαντα ἐν καταλόγῳ γυναικῶν Ἰφιγένειαν οὐκ ἀποθανεῖν, γνώμη δὲ Ἀρτέμιδος Ἐκάτην εἶναι). I Forbindelse hermed henleder Pausanias Opmærksomheden paa et Sted hos HERODOTUS (IV, 103, Ed. H. Stein, Vol. I, Berol. 1869, p. 411), hvor denne omtaler, at Taurierne til deres Jomfru-Gudinde ofre alle Skibbrudne og alle Hellener, de kunne faa fat paa. »Den Gudinde, som de bringe disse Menneskeofre, siges de selv, er Iphigenia, Agamemnons Datter«, fortsætter Herodotus; og efter hans Ord synes det at være endnu paa hans Tid, at de siges dette (θύουσι μὲν τῇ παρθένῳ τοὺς τε ναυηγούς καὶ τοὺς ἄν λάβωσι Ἑλλήνων ἐπαναχθέντες τρόπῳ τοῦδε. - - - τὴν δὲ δαίμονα ταύτην τῇ θύουσι λέγουσι αὐτοὶ Ταῦροι Ἰφιγένειαν τὴν Ἀγαμέμνονος εἶναι). Her identificeres altsaa Iphigenia ganske med Artemis. Et andet Steds i sin Beskrivelse af Hellas siger PAUSANIAS om et Tempel for Artemis i den achæiske Havnestad Aegira, at Statuen deri er ny, men at den ældre Statue, som blev afløst af den nye, endnu opbevares i Templet og kaldes Iphigenia. »Forholder det sig rigtigt med denne Betegnelse«, bemærker Forfatteren, »saa maa Templet jo oprindeligt være bygget for Iphigenia« (VII, 26, 4—5: Ἀρτέμιδος τε ναός καὶ ἄγαλμα τέχνης τῆς ἐφ' ἡμῶν - - - ἔστηκε δὲ καὶ ἄγαλμα ἐνθαῦτα ἀρχαῖον, Ἰφιγένεια ἢ Ἀγαμέμνονος, ὡς οἱ Αἰγυριῶται φασιν· εἰ δὲ ἀληθῆ λέγουσιν οὗτοι, δηλὸς ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς Ἰφιγενεία ποιηθεὶς ὁ ναός). Dette, i Forbindelse med DIODORS nys anførte Ytring, at det var Hecate, der i Taurien ofrede Mennesker til Artemis, giver et ret fyldigt Billede af, hvorledes Præstinder og Gudinder blandes sammen i idel Forvirring, der først opløser sig, naar man er kommen til klar Forstaaelse af, at den levende Præstinde identificeres med den Gudinde, hun repræsenterer. Man ofrede til Agamemnons Datter, som man i Sverige ofrede til Harald Haarfagres Datter (jfr. S. 122).

Hecate er, som alt bemærket, kun en Variant af Circe, af »den store Moder«, af »den gode Gudinde«, af Freyja, Hulda etc. Og vi kunne fortsætte med andre Gudinder, den ene efter den anden, og stadigt komme til samme Resultat. *De blive alle Varianter af den samme enkelte Figur, i Syden som i Norden, af den samme ene Gudinde med de mange forskellige Repræsentanter, paa samme Tid én og dog mange.* Og ikke alene er det den samme Gudinde, der snart

hedder Hecate, snart Eileithyia, snart Circe, snart Artemis, snart Here, etc.; men der er, som vi have sét, atter flere Hecater, flere Eileithyier, etc. Der er ogsaa flere Circer. Der er én Circe, der er Aetes' Søster, en anden, der er hans Datter, én, der er Faunus' Moder, en anden, der er hans Hustru, én i Italien, en anden hos Sarmaterne.

At Circe saaledes fra Colchis gaar op til Sarmaterne og videre til Havet, giver os maaské en Nøgle til at forstaa, hvorfor Hulda eller Freyja endnu i Mark Brandenburg og visse Dele af det preussiske Sachsen repræsenteres af »*Frau Herken*«, »*Frau Harke*«, »*Archen*«, eller i sin Tid blandt Angelsachserne af »*Erce*«. Herke, Harke, Erce synes alt at være *samme Navn som Circe eller Kirke*. Den angelsachsiske Erce betegnes i en gammel Formular (trykt i B. Thorpe's *Analecta Anglo-Saxonica*, London 1846, 8vo, p. 118) som »*eorðan modor*«, »*Jordens Moder*«, har altsaa været opfattet ganske paa samme Maade som den frygiske Gudinde i de orphiske Hymner. Denne frygiske Gudinde kaldes af Grækerne *Hrea* (*Ῥέα*) eller *Hreia* (*Ῥεία*, Hesiodus, *Theog.* v. 453, *Ῥείη*, Apollonius Rhodius, *Agonaut.* I, v. 1151); og da Aspirationen i det ældste græske Sprog ofte havde en F-Lyd (der betegnedes ved det senere bortfaldne Bogstav *F*), vil det sés, at *Hrea* og *Hreia* ret nøje svarer til *Frea*, *Freen* og *Freyja* (ligesom *Attis* og *Attin* minder adskilligt om *Oðr* og *Oðin*). I JOHANNES MUDABBIRS *Krønike*, der nu kun eksisterer i æthiopisk Oversættelse, findes optaget et Stykke, hvis Indhold gjenfindes i et Par noget ældre græske *Krøniker*, men hvor disse have *Ῥέα*, *Hrea*, har den æthiopiske Text **አጊውግጊ**, »*Araven*«, der ret nøje svarer til Betegnelsen »*Frau Harfen*« i visse Dele af *Altmark* (*Mémoire sur la chronique byzantine de Jean, évêque de Nikiou*, par H. Zotenberg, *Journ. Asiat.*, VII Sér., T. X, p. 469). ARISTOPHANES identificerede i et nu tabt Drama, »*Ἀήμνιαι*«, »den store Gudinde« (*ἡ μεγάλη θεός*), d. v. s. *Rhea-Hrea* eller Frygernes Gudemoder med den thraciske Gudinde *Bendis*, *Βενδῖς*, der forøvrigt af Andre identificeres med *Artemis*. (Aristophanes, *Ed. Dindorf*, T. II, *Oxonii* 1835, 8vo, p. 623. Jfr. *Hipponax* hos *Hesychius*, s. v. *Κυβήβη*, og *Hesychius* selv s. v. *Βενδῖς*). *Freyja* kaldes med et andet Navn »*Vanadis*« (*Gylfag.*, c. 35, l. c. p. 57), hvilket paa-faldende minder om dette thraciske »*Bendis*«. *Bendis* er næppe forskjellig fra *Cotys*, *Κόρυς* (*Strabo*, X, 3, 16, *Ed. Müll.* et *Düb.*, p. 404), der minder om den mecklenburgske »*Frú Gode*«, »*de Gódsche*«, den norske »*Gudr*«. »*Hechta, die Waldfrau*«, der huserede i Egnen om *Kufstein* i *Tirol* (*Zingerle* i *Wolfs Zeitschr. f. D. Myth.*, II, p. 354)

minder om *Hecate*. Da, som vi have sét, disse Gudinders Væsen og Natur er noget nær ganske éns i Syden og i Norden, er der nogen Grund til at antage, at denne gennemgaaende Navnelighed ikke er noget rént tilfældigt.

Benævnelsen *Hulda* eller *Ueleda*, »den Beslørede«, træffe vi ikke hos latinske eller græske Forfattere, uden for saa vidt som Navnet *Calypso*, *Καλυψώ*, kan betragtes som et Ækvivalent derfor. Derimod forekommer selve Formen »Hulda« lidt længere mod Øst, hos Jøderne. Da under Kong Josiah Ypperstepræsten Chilkiah (Helcias) ved en Restauration af Tempelbygningen havde fundet Lovbogen, *בספר התורה*, siger Kongen til ham og nogle Andre: »Gaa hen og spørg Herren for mig og for Folket og for hele Judah angaaende denne nyfundne Bogs Ord, etc.« Hvorpaa Chilkiah og de Andre gik til Profetinden *Chulddah*, Sallums Hustru, Ticvahs Datter, der boede i Jerusalem (*אִלְחֻדָּה הַנְּבִיאָה* - - - *וַיִּבֶן חִלְקִיָּהוּ*; Septuaginta: *πρὸς Ὀλδαν τὴν προφητῆσαν*; Vulgata: ad Holdam prophetissam; Targ. Jonathan b. Uziel: *לִית חִלְקִיָּהוּ נְבִיאָה*). Og hun sagde til dem: »Saaledes siger Herren, Israels Gud: Sig til den Mand, der har sendt Jer, at saaledes siger Herren, etc.« (Walton, *Biblia Polyglotta*, II Reg., c. 22, v. 13—16; jfr. II Paralipom., c. 34, v. 21—23).

Da vi ved denne Navnelighed ere førte Øster paa, kan lejlighedsvis bemærkes, at det mecklenburgske »*Fru Gaur*« eller »*Fru Gör*«, det norske »*Guro*«, »*Gurri*«, »*Gjøgra*«, etc., synes at have Paralleler i Babylonien, hvor en Gudinde *Gur* nævnes som »Moder til Himmel og Jord«, og i Indien, hvor (i Egnen om Patna) Folkesange endnu forherlige *Gaura* som »Sib-Mahadebs«, Sivas, Mahadevas, Brud. (C. P. Tiele, *Babylonisch-Assyrische Geschichte*, II, Gotha 1886, 8vo, p. 521. G. A. Grierson, *Some Bihārī Folk-Songs*, *Journ. of the Royal Asiatic Society*, New Ser., XVI., 1884, p. 234). Der synes ogsaa at være en chaldaisk Gudinde, der hedder *Ghanna* (Fr. Hommel, *Geschichte Babylo니ens u. Assyriens*, Berlin 1885, 8vo, p. 255). Og den bekjendte babyloniske Gudinde *Istar* finde vi atter i den sachsiske Gudinde *Eostre* eller *Ostara*, efter hvem Paasken endnu paa Tysk hedder Osterfest, men som forøvrigt næppe er forskjellig fra Hulda eller Freyja. (Eostre nævnes som angelsachsisk Gudinde af Beda, *De Ratione Temporum*, c. 13).

Vi kunde blive ved med disse Paralleler, baade hvad Navne og Karakteristik angaar, næsten i det Uendelige. Men det Anførte vil være nok til at vise, at alle de mange forskjellige Navne dække over

ét og det samme Begreb, betegne én og den samme Gudinde, kun repræsenteret af en Mængde forskellige Mennesker eller Præstinder.

Og hvad der er Tilfældet for den kvindelige Guddoms Vedkommende, det Samme gjælder ogsaa det mandlige Sidestykke. Vi have sét, hvorledes Faunus betegnes baade som Hermes og som Søn af Hermes, som Mars og som Søn af Mars, eller som Søn af Jupiter-Picus. Her løber altsaa Jupiter, Mars, Hermes og Faunus sammer til Et. Arkadernes Ulvegud (Lycaeus) hedder hos Nogle Pan (f. Ex. hos Dionysius, l. c.), hos Andre Zeus (f. Ex. hos Pausanias, VIII, 2, 1 og mange andre Steder). I en orphisk Hymne (XI) betegnes Pan som »den sande, den hornede Zeus» (*ἀληθῆς Ζεὺς ὁ κεράστῆς*). Enyalus er efter MACROBIUS (Sat. I, 19) Bacchus, efter HISTIAEUS (hos Josephus, Ant. Jud. I, 4, 3) Zeus, og efter de fleste andre Forfattere Mars eller Ares. SOPHOCLES betegner Ares som en Dæmon, der repræsenterer den højere Guddom Enyalus (hos Suidas, Lexicon, Ed. Bernhardt I, 2, pag. 286 s. v. Ἐνυάλιος: - - Σοφοκλῆς. διαστέλλει γὰρ τὸν Ἄρεα ἀπὸ τοῦ Ἐνυαλίου, ὡς ἕτερον δαίμονα ὑπουργὸν τοῦ μείζονος θεοῦ). Etc. Etc. Alle mandlige Guder smelte efterhaanden sammen til én enkelt Figur, ligesom alle kvindelige. Der er én mandlig Gud og én kvindelig Gud, men begge med en Uendelighed af forskellige levende Repræsentanter med mange forskellige Navne.

Og hver af disse levende Repræsentanter har da atter om sig en Stab af tjenende Aander: Først de tolv Dii Consentes, svarende til de tolv Diar eller Drottuir i Norden. Dernæst Repræsentanter for de syv Vandrekloeder, hvoraf vel særligt Solens Repræsentant, i Norden Freyr, spillede en Rolle. Endeligt den betydelige Samling af unge Kvinder, der gjorde Tjeneste som Sendebud, i Syden kaldte Nymfer, i Norden Valkyrier og forøvrigt betegnede med mangfoldige forskellige Navne. Naar de bleve ældre, gjorde de da Tjeneste som Parcer (*Μοῖραι*, Carmentae), Spaakvinder, Sibyller, i Norden Norner, Vølver, Troldkvinder. Endél af disse til Gudekredsen hørende Mænd eller Kvinder levede omkring selve »Guderne«, nærmest saalænge de vare unge; siden, naar de vare tilstrækkeligt uddannede, spredtes de ud over Landet, forat intet Sted skulde være uberørt af Guddommens Tilstedeværelse. Rundt omkring, i Skove, i Huler, træffe vi disse Gudernes Udsendinge, mandlige og kvindelige, terricolae Lamiae, som Digteren LUCILIUS kalder de sidste (hos Lactantius, l. c., I, 22: Terricolae Lamiae, Fauni quas Pompillique instituere Numae). Og Adskilligt af, hvad der i det Foregaaende er anført, viser, som dér be-

rørt, hvorledes de vidste at blande sig i Befolkningens daglige Liv ved næsten enhver optænkelig Lejlighed. De optraadte ganske vist hjælpende og vejledende, men den Maade, hvorpaa de bogstaveligt tvang Befolkningen til i alle Forhold at tage Hensyn til sig, fik dog noget nær Karakteren af Tyranni.

VARRO meddeler et meget oplysende Exempel herpaa (anført af Augustinus, De Civ. Dei, VI, 9, l. c., p. 156). Naar en Kvinde havde født et Barn, skulde der strax hentes tre »Skytsguder«, »at ikke Silvanus (Skovguden, Faunus) skulde komme om Natten og gjøre BARNET Skade« (mulieri fetæ post partum tres deos custodes commemorat adhiberi, ne Silvanus deus per noctem ingrediatur et vexet). Disse tre »Skytsguder« skulde om Natten gaa omkring Huset, den ene med en Øxe, den anden med en Støder (af dem der brugtes til at knuse Korn med), og den tredie med en Fejekost, hvilke tre Symboler paa Civilisation tillige vare Symboler paa Gudernes Virksomhed. Den, der bar Øxen, skulde saa paa Dørtærskelen indhugge visse Tegn, hvorved Silvanus' Indtrængen i Huset vilde forhindres. Dette Exempel viser klart nok, hvorledes Guderne forstod at hævde deres Indflydelse. Det viser tillige, hvor nøje de holdt Regnskab med den Befolkning, de styrede og ledede, og om hvis Forhold de maatte være eller synes alvidende. (Jfr. S. 97—98. Der var dog muligt ogsaa en Slags Afgift eller Offer, som pligtskyldigt skulde erlægges til »Guderne« for hver Fødsel). De tre »Guder«, der fungerede ved denne Lejlighed, havde — som Varro videre meddeler — i denne, som i enhver anden Funktion, deres specielle Benævnelser. Den, der med en Øxe huggede Mærket ind i Dørtærskelen, kaldtes »Mærkehuggersken« (Intercidona, a securis intercisione), den, der stampede paa Dørtærskelen med sin Støder, kaldtes »Støderguden« (Pilumnus, a pilo), og den tredie, der fejede Døren med sin Kost, kaldtes »Fejegudinden« (Deverra, a [deverrendo] scopis). Efter dette var der altsaa én mandlig og to kvindelige Skytsguder. Adskilligt tyder forøvrigt paa, at de undertiden alle vare kvindelige og faldt sammen med de tre Parcer eller *Μοῖραι*, saaledes f. Ex. et andet Udsagn af Varro, som Augustinus anfører (De Civ. Dei, IV, 11, l. c. p. 97): at Jupiter — her betegnende i Almindelighed Guddommen — ansaas for at være tilstede i *de Gudinder, der gennem Sange spaaede de Nyfødte deres Skjæbne og som kaldtes Carmentes* (- - - in deabus illis, quæ fata nascentibus canunt et vocantur Carmentes). Disse »Gudinder« svare ganske nøje til de nordiske Norner, der ligeledes forudsagde Nyfødtes Skjæbne, og vare tre i Tallet (sé

f. Ex. Norna-Gests þáttur, Fornald. Sög. Norðrl., I, p. 340—41)¹. PLUTARCHUS (Romulus, c. 21) siger, at *Carmenta* efter Nogles Sigende var en *Parce*, der stod for *Menneskers Fødsel*, og derfor særligt dyrkedes af Mødre. Efter Andre var hun Arkaderen Euanders Hustru, en *Sandsigerske*, der fremsagde sine *Orakelsvar paa Vers*, og derfor kaldtes *Carmenta* (af *carmen*), medens hendes *virkelige Navn var Nicostrate* (τὴν δὲ Καρμέτιαν οἰονταί τινες μοῖραν εἶναι, κυρίαν ἀνθρώπων γενέσεως διὸ καὶ τιμῶσιν αὐτὴν αἱ μητέρες. οἱ δὲ, τὴν τοῦ Εὐάνδρου τοῦ Ἀρκάδος γυναῖκα, μαντικὴν τινα καὶ φοιβαστικὴν ἐμμέτρων χρησμῶν γενομένην, Καρμέτιαν ἐπονομασθήναι — τὰ γὰρ ἔπη κάρμυνα καλοῦσι — Νικοστράτη δὲ ἦν ὄνομα κύριον αὐτῆς).

Da dette Emne strejfer Spørgsmaalet om Gude-Samfundenes Rekrutering, skulle vi opholde os et Par Øjeblikke ved dette Spørgsmaal. Det synes i Syden, som i Norden, ofte at have været Børn, ved hvis Fødsel der var noget Irregulært, som Guderne optog i deres Kreds. Vi skulle anføre et Par Træk, der kunne jevnføres med, hvad foran (S. 145—48) er fortalt om Eyvind Kinnriva. ARISTIDES MILESIUS fortæller (hos Plutarchus, Coll. Parall., c. 22, l. c., p. 382), at *Valeria Tuscalanaria* blev greben af en unaturlig Kjærlighed til sin egen Fader, *Valerius*, og ved sin Ammes Hjælp fik Faderen lokket til Samleje med sig. Da Faderen, der troede, det var en anden Pige, saå, hvad der var skét, berøvede han sig selv Livet. Datteren, der var bleven frugtsommelig, flygtede derpaa »ud paa den vildene Mark« og fødte, da Tidens Fylde kom, *Aegipan*, som *Romerne kalde Silvanus* (« - - ἦτις ἐπὶ ταῖς ἀγροικίας ἦν, ἐγκύμων τυγχάνουσα - - - καὶ εἰς τὸν ὄρισμένον χρόνον ἐγέννησεν Αἰγίπταν, κατὰ τὴν Ῥωμαίων φωνὴν Σιλουάνον). Som ulykkelig i Kjærlighed har hun altsaa søgt ud i en hellig Skov, og hendes Barn kommer i Tidens Løb til dér at beklæde Stillingen som *Faunus*. — VARRO (hos Dionysius, Ant. Rom. II, 48, Ed. Reiske, Vol. I, p. 336) giver en ikke mindre interessant Beretning om, hvorledes engang i Tiden før Roms Grundlæggelse en ung Pige af fornem Æt gik til Dans i *Enyalius'* eller, som *Sabinerne kalde ham, Quirinus'*

¹ Visse Steder i Syd-Europa er der dog kun to Norner. Blandt Rumænerne gaar saaledes det Sagn, at der ved hvert Barns Fødsel kommer to Jomfruer (Urbitele) og give den Nyfødte Gaver paa Sjel og Legeme (Wilh. Schmidt, Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens, Hermannstadt, 1866, 8vo, p. 25). Efter H. v. Wlislöcki (i »Germania«, 34 Jahrg., Wien 1889, p. 131) beskytte to Norner Barnet mod en tredie, der vil gjøre det Skade. Jfr. Pausanias' Ytring, at der i Templet i Delphi stod Statuer af to Moirer, og *istedenfor* den tredie en Zeus eller Apollon Moiragetes (Descr. Græc. X, 24, 4).

Helligdom. Som hun dansede dér i Gudens Lund, blev hun pludseligt »fyldt af Guddommen«, forlod de andre dansende Piger og løb ind i Gudens hemmelige Opholdsted. Siden blev hun frugtsommelig ved Guden og fødte et Barn, der kaldtes Modius med Tilnavn Fabidius. *Da dette Barn var blevet voxent, fik det en guddommelig, og ikke nogen menneskelig Natur, og glimrede ved Sejre i Krig fremfor alle Andre* (παρθένος τις ἐπιχωρία τοῦ πρώτου γένους εἰς ἱερὸν ἦλθεν Ἐνναλίου χορεύουσα - - - ἐν δὲ τοῦ θεοῦ τῷ τεμένει χορεύουσα ἡ παῖς ἔνθεος ἄφνω γίνεται, καὶ καταλιποῦσα τὸν χορὸν, εἰς τὸν σηκὸν εἰστρέχει τοῦ θεοῦ. ἔπειτα ἐγκύμων ἐκ τοῦ δαίμονος, ὡς ἅπασιν ἐδόκει, γενομένη, τίεται παῖδα, Μόδιον ὄνομα, Φαβίδιον ἐπίκλησιν δς ἀνδρωθεῖς μορφὴν τε οὐ κατ' ἀνθρωπον, ἀλλὰ δαιμόνιον ἴσχει, καὶ τὰ πολέμια πάντων γίνεται λαμπρότατος). Denne Modius Fabidius grundlagde saa den sabiniske By Cures¹, hvis Indbyggere siden, under Titus Tatius, flyttede til Rom. — Det er værdt at lægge Mærke til, at det var først, *da han var voxen*, at Modius Fabidius blev mere líc en Gud end et Menneske.

Der behøves vel næppe yderligere Vidnesbyrd om, at de gamle Italers Religion ret nøje svarede til de gamle Nordboers, med de samme levende Guder og Gudinder. Ogsaa selve *Grunden, hvorfor en Reformation gennemførtes, synes at have været den samme her som dér.*

Beretningerne om Romulus' Endeligt forklare ialtfald ret vel, at hans Efterfølger kunde føle Trang til at reformere. PLUTARCHUS fortæller, at da Romulus en Dag i Juli Maaned holdt Ofring udenfor Byen ved den saakaldte *Gedebukke-Dam* (περὶ τὸ καλούμενον αἰγὸς ἔλος), *gik der pludseligt en voldsom Bevægelse gennem Luften, og en Sky lejrede sig over Jorden med Stormvind og Hagl. Den øvrige Folkemængde fik et Stød og spredtes i Flugt til alle Sider, medens Romulus forsvandt; og Ingen saå ham siden, hverken levende eller død* (ἐξαίφνης δὲ μεγάλης περὶ τὸν ἀέρα τροπιῆς γενομένης, καὶ νέφους ἐπὶ τὴν γῆν ἐρείσαντος ἅμα πνεύματι καὶ ζάλη, τὸν μὲν ἄλλον ὄμιλον ἐκπλαγέντα συνέβη φυγεῖν καὶ σκεδασθῆναι, τὸν δὲ Ῥωμόλον ἀφανῆ γενέσθαι, καὶ μήτε αὐτὸν εἶ μήτε σῶμα τεθνηκότος εὔρεθῆναι, Numa, c. 2, jfr. Romulus, c. 28). DIONYSIUS fortæller overénsstemmende hermed, at Romulus, efter

¹ Dionysius (l. c., c. 49, p. 338) citerer ogsaa Cato, der kalder Grundlæggeren af Cures Sabinus, og nærmere betegner denne som en Son af Sancus, Stedets Gud, der ogsaa kaldtes Jupiter Fidius eller Deus Fidius. (Jfr. Lactantius, Div. Inst. I, 15: Privatim vero singuli populi gentis aut urbis suae conditores - - - summo veneratione coluerunt, ut - - - Latini Faunum, Sabini Sancum, etc.).

Sigende, under en Forsamling i en Lejr forsvandt i en mørk Sky, der opstod under klar Himmelfar og ledsagedes af stærke Luftstød og store Hagl. Og han tilføjer, at *man troede, det var hans Fader Ares (eller Mars), der havde revet ham bort* (ἐκκλησιάζοντά φασιν αὐτὸν ἐπὶ στρατοπέδου, ζόφου κατασκήφαντος ἐξ αἰθρίας, καὶ χειμῶνος μεγάλου καταρδάγεντος, ἀφανῆ γενέσθαι καὶ πεπιστεύκασιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἄρεως τὸν ἄνδρα ἀηρηπάσθαι, Ant. Rom., II, 56, l. c., Vol. I, p. 354). Dionysius siger imidlertid videre, at der er en anden Beretning, der lyder troligere, nemlig at Romulus blev myrdet af Senatorerne, der hver tog et Stykke af hans Lig og gjemte det under deres Klæder, for siden i al Hemmelighed at begrave Stumperne i Jorden. Plutarchus (l. c.) siger ogsaa, at der opstod den Mistanke, at det var Senatorerne, der skaffede sig af med den noget tyranniske Romulus paa den omtalte mystiske Maade. Alle disse Beretninger ere vistnok ganske overénstemmende med Sandheden, og stemme godt nok indbyrdes: Senatorerne skilte sig af med deres Konge ved Hjælp af Faunus (alias Mars Silvanus), der »tog sin Søn til sig« ved at sprænge ham i Luften med Benyttelse af et exploderende Stof. Og derpaa tog Senatorerne og gjemte Stumperne af hans Lig under deres Klæder, etc. De Fænomener, der ledsage Romulus' Endeligt, svare ret nøje til de »Uvejr«, Thorgerde Hølgabrud vakte for Haakon Jarl, eller Thorleif Jarleskjald imod ham.

Nu forstaar man, hvad der menes med de mange Lyn og den megen Torden, som gav Numa noget at tænke paa, og som lod sig stoppe, naar han blot fik fat i vedkommende Guder (jfr. Ovidius' Beretning foran, S. 238—240). Det er intet Under, at Numa ønskede at sikre sig mod at dele sin Forgængers Skjæbne; og det er forstaaeligt nok, at han derfor har fattet Beslutningen om at gjøre en Ende paa Faunus og hans Trolddom. Den Indflydelse udenfra, der skulde give ham Mod til et saadant Skridt som en religiøs Reform, manglede ikke her saalidt som i Norden. Filosofernes Ideer spillede vistnok alt en stor Rolle i det græske Syd-Italien paa denne Tid, og synes, som antydet, ogsaa at have gjort noget Indtryk paa Numa. Men han turde dog ikke, og kunde vel heller ikke, gennemføre sin Reformation uden med Bistand fra de gamle Guder. Han knyttede da et Elskovsforhold med en Gudinde eller Nymfe ved Navn *Egeria*, der havde sin hellige Lund og Hule ved den nuværende Nemi-Sø; og ved hendes Hjælp og efter hendes Anvisninger var det saa, han fangede Faunus og Picus. Og nu tvang han, som vi have sét, ogsaa disse til at arbejde i sin Tjeneste og til selv ved Hjælp af deres Spø-

geri, etc. at bevæge Folket til at gaa ind paa den nye Tingenes Orden, der gjorde en Ende paa deres eget Herredømme i Byen Rom. PLUTARCHUS fortæller, at Numa, naar hans Talegaver ikke slog til, satte sin Villie igjennem ved at spekulere i sine Undersaatters »Overtro«, og gjorde dem bange for Gudernes Vrede ved Hjælp af skrækindjagende Spøgelse og ublide Guderøster, indtil de bleve medgjørlige (ἔστι δ' ὅτι καὶ φόβους τινὰς ἀπαγγέλλων παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ φάσματα δαιμόνων ἀλλόκοτα καὶ φωνὰς οὐκ εὐμενεῖς, ἐδούλον καὶ ταπεινὴν ἐποίηε τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὑπὸ δεισιδαιμονίας, Numa, c. 8). Dette hænger utvivlsomt sammen med, hvad Plutarchus — efter en anden Kilde, som det synes — beretter om, at Picus og Faunus, efter at være fangne af Numa, antog alleslags skrækindjagende fantastiske Skikkelser (sé foran S. 238).

Selve Numas nye Religion med dertil hørende Foranstaltninger er der ingen Grund til her nærmere at tage i Betragtning. Den viste sig ikke levedygtig. Allerede hans Efterfølger, Tullus Hostilius, lod haant om hans Institutioner (Plutarchus, Numa, c. 22); og Tarquinierne, der hørte til en fra Corinth indvandret græsk Familie, indførte i Rom den Religion, der var bleven den officielle i de græske Lande. Alt blev nu efterhaanden indrettet i græsk Stil og efter græske Forbilleder. Og i den Tids officielle græske Religion var der ingen levende Guder og ingen Trolddom, eller ialtfald kun meget lidt.

Men fik man end forholdsvis let Bugt med de gamle levende Guder, *bleve de gamle Skikke dog vedvarende holdte i Hævd*, om end i en efter Forholdene modificeret Form. Saalænge Hedenskabet bestod i Rom, blev man ved at holde Fest for Pan eller Faunus, *Lupercalia*, som den kaldtes, oprindeligt strax efter Vintersolhverv (*ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ, μετὰ χειμερίους τροπὰς*, Dionysius, I, 32, p. 85), altsaa ganske svarende til Midvintersfesten i Norden¹. Efter Oftringen svøbte to nøgne Mænd de ofrede Gedebukkes afflaaede Huder om Lænderne, og løb saaledes gennem Byen med en Rem af disse Huder i Haanden. Med denne Rem slog de til Alle, som de mødte. (Plutarchus, Romulus, 21. Ovidius, Fasti, II, v. 265—300. Etc.). Det er ikke saa vanskeligt heri at gjenkjende en Rest af den Offerskik, vi have truffet i Norden: Guden, der, klædt i Offerets aftrukne Hud, efter endt Offerhandling iler ud paa sin vilde Fart og volder Alle dem Mén, der ikke kaste sig næsegrús til Jorden, mens Færden pas-

¹ Man synes endogsaa at have højtideligholdt denne Fest in duplo, forsaavidt som der ogsaa i December celebreredes en Fest ved Navn »Faunalia«, dog — som det synes — af forholdsvis nyere Oprindelse.

serer. Selve Guden var nøgen, kun med et Bukkeskind om sig, siger POMPEJUS TROGUS; og derfor løbe Lupercalerne saaledes (Justinus' Excerpt, XLIII, 1). Og OVIDIUS (Fasti, II, v. 281—86) siger, at Lupercalernes Løb gennem Byen er en Efterligning af selve Gudens Løb gennem Bjergskovene:

Cur igitur currant, et cur sic currere mos est,
nuda ferant posita corpora veste, rogas?

Ipse deus velox discurrere gaudet in altis
montibus, et subitas concipit ille fugas.

Ipse deus nudus nudos jubet ire ministros.

Nec satis ad cursus commoda vestis erat.

Guden bar imidlertid næppe sit Bukkeskind paa den Maade som Lupercalerne. Han har havt Bukkens Hovedhud, med Hornene, paa sit Hoved, og Skindet hængende ned over Ryggen (jfr. Ovidius, Fasti, II, v. 266: Faunus bicornis). Dette gav da Anledningen til, at Pan eller Faunus i den græsk-romerske Kunst afbildes som halvt Menneske og halv Gedebuk (Ovidius, l. c., IV, v. 752: Deus semicaper).

En anden Reminiscens fra de levende Guders Tid var den alt omtalte Kvindefest i Rom for »den gode Gudinde«, samme Nat som i Norden Hexene ride til Bloksbjerg. Men de romerske Kvinders »Orgier« i et Privathus, hvori ingen Mand maatte findes, vare utvivlsomt uskyldige i Sammenligning med Mænadernes vilde Farter gennem Skovene, hvor de Mandfolk, de mødte, sommetider bleve revne ihjel.

Tilkaldelsen af de tre Skytsguder ved et Barns Fødsel, som vi nys berørte (S. 272), vedblev man at mindes ved en tom Ceremoni, idet tre almindelige Mennesker gik rundt om Huset og indhuggede de normerede Mærker i Tærskelen (Varro, hos Augustinus, l. c.). — En anden lignende Rest fra de levende Guders Tid er en gammel kuriøs Bestemmelse om, at *hver Landejendom har tre Silvaner eller Skovguder*, en for Husets Vedkommende, en anden for Markens og en tredie, hvem en Lund i Nærheden skulde være helliget. (»Omnis possessio tres Silvanos habet; unus dicitur *domesticus*, possessioni consecratus; alter dicitur *agrestis*, pastionibus consecratus; tertius dicitur *orientalis*, cui est in confinio lucus positus, a quo inter duo pluresve fines oriuntur. Ideoque inter duo pluresve est lucus.« Ex libris Dolabellae, Rei Agrariae Auctores, ed. Will. Goesius, Amstelod. 1674, 4to, p. 294). Det drejede sig senere næppe om Andet end Op-

stillingen af Billeder¹, men tydeligt nok stammer Bestemmelsen fra den Tid, da de levende Guder toge Dél i hvert Skridt, Lægbefolkningen gjorde, i deres Huse, paa deres Marker, allevegne, og derved erhvervede sig den Rigdom af specielle Benævnelser, som vi S. 249 have sét Prøver paa.

Nogle af de besynderligste Reminiscenser fra Faunernes Tider ere dog de Ceremonier i det capitolinske Jupiter-Tempel, som SENECA omtaler (hos Augustinus, De Civ. Dei, VI, c. 10, l. c. p. 159—60, i de dér citerede Brudstykker af det tabte Skrift »Contra Superstitiones«). »Jeg kom op paa Capitolium«, skriver Seneca, »og jeg skammer mig næsten ved at fortælle, hvad det meningsløseste Vanvid dér offentlig giver sig selv for Bestillinger. Der er En, der hævder Jupiters Herredømme over Guderne, en Anden skal forkynde Jupiter, naar en ny Time begynder, en Tredie er hans Liktor, en Fjerde har den Bestilling at salve ham, det vil sige, han skal staa og gjøre nogle Bevægelser med Armene, som om han salvede et Menneske. Der er Kvinder, som har den Bestilling at sætte Junos og Minervas Haar; og det gjør de ikke engang i Nærheden af Billedstøtterne, men langt udenfor Templet staa de og gjøre med Fingrene nogle Bevægelser, som om de pyntede Nogen. Andre Kvinder har saa den Bestilling at holde Spejlet. Saa er der Bestillingsmænd, hvis Forretning det er at opfordre Guderne til at sidde til Doms, medens andre have at forebringe Klager og tale deres Sag for dem. En kyndig Balletmester, nu en gammel og af-fældig Person, opfører hver Dag paa Capitolium en hél Pantomime, ret som om Guderne skulde finde Fornøjelse i at overvære, hvad intet Menneske mere gider sét paa.« — »Disse Folk«, tilføjer Seneca lidt efter, »om de end opretholde et aldeles tomt og ørkesløst Ceremoniel, gjøre sig dog ikke skyldige i noget Usømmeligt eller Van-

¹ At slige Figurer opstilledes, godtgjøres ved en Indskrift, som *Rigaltius* meddeler i sine Noter til de af Goesius udgivne agrariske Forfattere (p. 283). Den lyder: »SIGNVM · SILVANI · MARMOREVM · HIGINVS · SER · VILLICVS · POSVIT · DEDICAVITQ · ITEM · SILVANVM · ANTICVM · VEXATVM · DE · SVO · REFECIT.« En vis Higinus meddeler altsaa herved, at han har opsat en ny Marmor-Silvanus, og paa sin Bekostning ladet en gammel Silvanus, der havde taget Skade, istandsætte. Higinus angiver sig derhos i Indskriften udtrykkeligt som Landbo, som Bonde (*servus villicus*, Fæstebonde). Men ogsaa den jevnere Borgerstand synes at have havt saadanne Husguder repræsenterede ved Billeder. *Petronius* lader saaledes Trimalchio i et Hjørne af en af sine Stuer have et Skab, hvori han opbevarer forskjellige Husguder af Sølv og dertil en Venus af Marmor (*praeterea grande armarium in angulo vidi, in cuius aedicula erant lares argentei positi Venerisque signum marmoreum, Satirae, cap. 29, Ed. Fr. Buecheler, Berol. 1862, 8vo, p. 31).*

ærende overfor Guddommen. Men der sidder nogle Kvinder deroppe paa Capitolium, som bilde sig ind, at Jupiter har Samleje med dem; og de afskrækkes ikke engang ved Tanken om den forfærdelige Vrede, der — hvis man skal tro paa, hvad Digterne sige — griber Juno ved Synet af Sligt.« (In Capitolium perveni, pudebit publicatae dementiae quod sibi vanus furor adtribuit officii. Alius numina deo subjicit, alius horas Iovi nuntiet; alius ictor est, alius unctor qui vano motu brachiarum imitatur unguentem. Sunt quae Iunoni ac Minervae capillos disponant; longe a templo, non tantum a simulacro stantes, digitos movent ornantium modo. Sunt, quae speculum teneant. Sunt, qui ad vadimonia sua deos advocent. Sunt qui libellos offerant, et illos causam suam doceant. Doctus archimimus senex jam decrepitu, quotidie in Capitolio mimum agebat, quasi dii libenter spectarent, quem homines desierant. - - - Hi tamen, etiamsi supervacuum usum, non turpem nec infamem deo promittunt. Sedent quaedam in Capitolio, quae se a Iove amari putant; nec Iunonis quidem, si credere poetis velis, iracundissimae respectu terrentur).

Der var fuldt op i Rom af saadanne gamle tomme Skikke og Ceremonier, som man vanemæssigt vedblev at iagttage uden længere at tænke over, hvorfor man gjorde det, eller vide Besked med, hvad Grunden var til disse Skikke eller hvad de betød. Det var M. TERENTIUS VARRO, Romerfolkets Jacob Grimm, der først gav sig til at forske efter Grundene til Sligt, som til alt andet Nedarvet i Romernes Sæder, Sprog og Levemaade. »Vi gik omkring som Fremmede i vor egen By, vi stode ligesom udenfor vort eget Folkeliv«, siger CICERO til ham i Anledning af dette hans videnskabelige Arbejde; »og dine Bøger er det, der først rigtigt har bragt os til Rette i vort Hjem, saa vi nogenlunde forstaa igjen, hvem vi egentligt er og i hvilke Omgivelser vi leve« (Academica Posteriora, I, cap. 3, sect 9: Nos in nostra urbe peregrinantes errantesque, tamquam hospites, tui libri quasi domum reducerunt, ut possemus aliquando qui et ubi essemus agnoscere). Og ude blandt Landbefolkningen er det sikkert, at Varro har gjort sin rigeste Høst under sine Forskninger efter gamle Traditioner. »Landboguder«, »Bondeguder« (dii agrestes), »Smaafolksguder« (dii plebeji), kaldte man siden de gamle Guder, som efter Tarquinius' Tid vare gaaede af Mode eller blevne til livløse Figurer med tomme Ceremonier. Ude paa Landet, især i afsides Egne, vedbleve sikkert ogsaa de gamle levende Guder at trives i Italien som andetsteds, kun er det i senere Tider noget vanskeligt at afgjøre, hvad der virkelig er af

gammel italisk Oprindelse, og hvad der er kommet ind med Gother, Longobarder, etc. Vi have alt sét (S. 172), hvorledes i det trettende Aarhundrede Jacopo da Bevagna i Umbrien »bekjæmpede Vildfarelsen hos de Kvinder, der gaa paa Farten med Diana«. Og en halvtredie hundrede Aar tidligere finde vi endog *en Pave*, om hvem det siges, at han *déltog i den hemmelige hedenske Gudsyndelse i Skovene*. Det var den ungdommelige Benedictus IX (Theophylactus af Tusculum), der var Pave fra 1033 til 1045. *Han var hengiven til at ofre til »Djævlene«, hedder det, og ude i Skovene, mellem Bjergene, løb han omkring, fulgt af en Skare Kvinder, hvis Elskov han ved sine Tryllemidler havde tiltvunget sig* (sacrificiis dæmoniorum deditus, in sylvis et montibus mulieres post se currere faciebat, quas magicis artibus ad sui amorem coëgerat, Benno, De Vita et Gestis Hildebrandi, Lib. II, Ed. Goldast, Apolog. pro Imp. Henrico IV, Hannoviae 1611, 4to, p. 10). Herefter synes det, som om dette besynderlige Overhoved for Kristenheden i Virkeligheden nærmest har spillet en Rolle som Odin eller Faunus, altsaa som et Slags Overhoved for Hedenskabet. Og over hvad han hemmeligt bedrev i Skovene, holdt han Dagbog (testantur hoc libelli ipsius inventi in domo ejus, postquam vitam male finierat, Benno, l. c.). Naar Hans Hellighed Paven fra sine Udflugter i Skovene vendte tilbage til Byen (is dum ad Ecclesiam rediret de sylvarum secretis, l. c.), gav han sig af med at spaa og give Orakelsvar, hvori ogsaa hans Ven og Aandsfrænde, Erkebiskop Laurentius af Molfetta, var en Mester (gaudebat etiam publice in conventu Episcoporum et Cardinalium et Senatorum auguria sua magnificare, et ad cantum avium subito auguria denunciare, l. c.). Hedenskabet førte saaledes ogsaa i Italien sin hemmelige Tilværelse gjennem hele Middelalderen; men her, som andet Steds, er det Levninger af det gamle Hedenskab med de levende Guder, vi træffe.

At ogsaa i *Grækenland* disse levende Guder have spillet en Rolle, fremgaar allerede af, hvad der i det Foregaaende er anført om Rhea og Hecate. Og der findes i de græske Myter en overvældende Rigdom af Træk, der yderligere vidner herom. Vi skulle blot minde om, hvorledes i Kampene om Troja, som de skildres i Homérs Digte, Guderne kjæmpe med som andre Mennesker, saares, skrige af Smerte, etc., hvorledes snart det ene snart det andet Steds i Hellas Guderne strides indbyrdes, saa om en By, saa om en Landstrækning. Vi skulle erindre om, hvorledes Apollon bliver Træl hos Admetus og maa vogte hans Kvæg. Vi skulle fremdeles pege paa, at de ældste

græske Sténbygninger, ikke uden Grund kaldes »cyklopiske«. I et enkelt Tilfælde faa vi nærmere Besked om slige Bygningsværkers Opførelse: Det er Guderne Poseidon og Apollon, der bygge Trojas Mure for Kong Laomedon, Priamus' Fader, og hvem Kongen siden vil snyde for Betalingen. Men Poseidon forstod ikke Spøg, og der viste sig et Uhyre eller en Drage dér i Landet, som hvert Aar fordrede sig en ung Pige udleveret. (Apollodorus, Bibliotheca, II, 5, 9, Ed. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Vol. I, pag. 139, jfr. Homerus, *Ilias* VII, v. 452—53 og XXI, v. 441—45.) At Guderne, der ogsaa til tekniske Arbejders Udførelse sad inde med særegne Kundskaber, paatage sig Udførelsen af Byggeforetagender, stemmer godt nok med, hvad vi erfare af nordiske Sagn (f. Ex. Gylfaginning, c. 42, hvor en Jøtun skal bygge for Aaserne og have Freyja til Løn)¹. Vi sé i mangfoldige Overleveringer, som det her vil blive for vidtløftigt at dvæle ved, de græske Guder optræde som levende Personer. Som saadanne bo de dog ikke i Templer, men paa hellige Bjerge (Olympus, Ida, etc.), i hellige Skove, i hellige Huler, ganske som levende Guder andet Steds. Zeus kaldes »Dictæus« efter et Bjerg paa Kreta med en hellig Hule, hvori han skal være født; men Andre sige, at han er født i Arkadien (Callimachus, Hymn. in Iovem, v. 4—7, Ed. Ernesti, I, p. 4, jfr. Schol. in Apoll. Rhod., I, v. 1130, Ed. Keil., p. 371), atter Andre, at han er født paa Naxos (Aglaosthènes hos Hyginus, Poët. Astr., II, 16), atter Andre, at han er født i Boeotien, i Thebae (Schol. in Lycophr. v. 1194, Ed. Potter, p. 123). Som der er født Zeus'er paa mange forskellige Steder, saaledes var der ogsaa mange forskellige Zeus'er i Funktion. CICERO (*De Nat. Deor.*, III, 21 [53]) opregner tre, hvoraf to skulle være fødte i Arkadien; og han beraaber sig paa ældre teologiske Forfattere (ii qui theologi nominantur). Paa samme Maade opregner han og andre Forfattere ligeledes tre, fire eller fem forskellige Udgaver af hver af de andre Guder. Paa Kreta viste man Zeus' Grav, som i Upsala Odins (Callimachus, Hymn. in Iov., v. 8—9; Cicero, *De Nat. Deor.*, l. c.; Lucianus, *Philopseudes*, c. 3; og Flere); og i Stymphalos, i Arkadien, dyrkedes Hera paa én Gang i tre forskellige Templer som resp. Jomfru, Hustru og Enke (Pausanias, VIII, 22, 2). Andre Steder viste man andre Guders Grave. (En Række saadanne ere opregnede af

¹ Selv efter Kristendommens Indførelse synes man ikke sjældent at have akkorderet med hedenske Guder om Byggeforetagender, endog om Bygning af Kirker. Derom vidner ialtfald de mange Sagn om Kirker, der ere byggede af »Trolde«.

Clemens Romanus, Homil. VI, cap. 21; om Circes Grav paa den største af de ved Salamis beliggende pharmacussiske Øer, sé Strabo, IX, 1, 13).

I god Overénsstemmelse med alle disse spredte Efterretninger staar, hvad LACTANTIUS (Div. Inst. I, 22, l. c. p. 58—59) meddeler, at Zeus anlagde Helligdomme for sig selv rundt omkring i Verden, idet han knyttede intimt Venskab med Kongerne allevegne, og hvert Sted lod sig en Helligdom indrette under vedkommende Konges Navn. Paa denne Maade blev der en Zeus Atabyrius, en Zeus Labrandeus, etc., eftersom Atabyrius, Labrandeus, etc. vare stedlige Herskere, der støttede Zeus i Krig (Historia vero sacra testatur, ipsum Iovem, postquam rerum potitus sit, in tantam insolentiam venisse, ut ipse sibi fana multis in locis constitueret. Nam cum terras circuiret, ut in quamque regionem venerat, reges principesve populorum hospitio sibi et amicitia copulabat; et cum a quoque digrederetur, jubebat sibi fanum creari hospitis sui nomine. - - - Sic constituta sunt templa Iovi Atabyrio, Iovi Labrandeo; Atabyrius enim et Labrandeus hospites ejus atque adjuutores in bello fuerunt. Item Iovi Laprio, Iovi Molioni, etc.). Det er fra EUHEMERUS' paa Undersøgelser af Tempelbøger, Tempelindskrifter og Lign. baserede Skrift om den græske Religions Oprindelse, at Lactantius har hentet denne Notits, der kan suppleres med, hvad ISAACIUS TZETZES i sine Scholier til Lycophrons »Alexandra« (v. 1194, l. c.) bemærker i Anledning af, at Zeus omtaltes som født paa saa mange forskellige Steder. Det maa erindres, siger han, at alle Konger kaldtes Zeus'er (*Ζίεζ*) og Guder; og der bliver da intet Underligt i, at der siges at være født Zeus'er paa Kreta, i Arkadien, i Thebae, og tusinde andre Steder, hvor der er født Konger. Naar Zeus kaldes Konge over Guderne, vil det sige saameget som, at han var Konge over andre Konger (*τοῖς δ'εἰδόουν ὅτι Δίεζ πάντεζ οἱ βασιλεῖζ καὶ θεοὶ λέγονται, οὐ καινὸν δόξει, καὶ ἐν Κρήτη, καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἐν Θήβαιζ, καὶ ἐν ἑτέροιζ μυρίοιζ τόποιζ εἶναι γεννήσειζ βασιλέων, καὶ ἐπιγράμματα* - - - οὕτωζ ὁ εἰδὼζ τοῖζ βασιλεῖζ πάνταζ Δίεζ καὶ θεοὺζ καλουμένουζ, οὐ ξενισθῆ τοῦτων πολλὰζ πατρίδαζ εὐρίσκειν καὶ ἐπιγράμματα - - - θεῶν δὲ βασιλέα ἐκεῖνον εἶπε, τοντέστι βασιλέων βασιλέα· θεοὶ γάρ καὶ οἱ βασιλεῖζ, ὡζ ἔφημεν, λέγονται). — Man sammenligne hermed den Antydning om, hvorledes det gik til med Odins Mangfoldiggjørelse, som foran er givet (S. 106—7). Endog selve Benævnelsen *Ζίεζ*, *Dier*, *Diar*, er fælles for Norden og Syden. Og

begge Steder er det de sædvanlige Repræsentanter for Guden, der identificeres med denne selv.

Det passer ret vel hermed, at i DE ORPHISKE HYMNER, der synes at have tjent som en Slags autoriseret hedensk Psalmebog, de forskellige Guder som oftest tildales med ganske de samme Benævnelser og tillægges ganske de samme Egenskaber, saa man i Virkeligheden har Følelsen af, at det er én og samme Gud, der tildales under mange forskellige Navne. Og denne Følelse bliver endnu mere intensiv, naar man sér hver enkelt af disse Guder skildret saaledes, at der slet ikke bliver Plads til de andre ved Siden af ham. Saaledes tildales Pan (i Hymnus XI, Ed. Hermann, p. 270—71) som den, der omfatter Alt, og af hvem Himmel og Jord, Ild og Hav kun ere Dele (v. 1—3):

*Πᾶνα καλῶ κρατερὸν, νόμον, κόσμοιο τὸ σύμπαν,
οὐρανὸν, ἠδὲ θάλασσαν, ἠδὲ χθόνα παμβασιλείαν,
καὶ πῦρ ἀθάνατον τάδε γὰρ μέλη ἐστὶ τὰ Πανός.*

Han skaber Alt, føder Alle, styrer Alt i Verden (v. 10—11):

*παντοφύης, γενέτωρ πάντων, πολυώνυμε δαίμων
κοσμοκράτωρ, ἀξήγητὰ, φαιεσφόρε, κάρπιμε Παιάν.*

Men samtidigt tildales han som den, der bór i Hulen, der let bliver fornærmet (v. 12: *ἀντροχαρὲς, βαρύμηνις*), og som den, der viser sig som Spøgelse, for at indjage de Dødelige Frygt (v. 7: *φαντασιῶν ἐπαρωγὴ, φόβων ἐκπαγλὴ βροτείων*). Stadigt møder os denne Sammenblanding af Guddommen og dens levende Repræsentant.

Saaledes var der da oprindeligt ganske de samme religiøse Forhold i Grækenland som andre Steder i Europa, de samme levende Guder, de samme Spøgelser og fantastiske Uhyrer, de samme hellige Huler og hellige Skikke, etc. etc. *Men fra Grækenland udgik jo den Reformation, der bredte sig til Italien og siden videre, endog til Skandinavien.* Og denne Reformation maa ligge langt tilbage i Tiden; den maa have fundet Sted længe førend der existerede Historiekrivere. Men Mindet om den levede i Traditionerne; og om end disse senere under Digteres Hænder ere blevne lidt mishandlede, lader dog *Reformationens Hovedmand* sig uden Vanskeligheder paavise. *Det var næppe nogen Anden end Heracles, alias Hercules.* Han førte en formelig Udryddelseskrig mod de levende Guder. I et af de følgende Fragmenter, om de levende Guders Formummelser, skulle vi nærmere paavise, hvorledes de forskellige Uhyrer, som Heracles fælder eller fanger, have deres Sidestykker andet Steds, og her som dér hverken ere mere eller mindre end formummede levende Guder. Et Par af

dem ere »udsendte af Poseidon«, hvilket vil sige saa meget som, at de vare lokale Poseidoner. Andre ere »Børn af Tyfon«, hvilket omtrent vil sige det Samme, da Tyfon, som vi skulle sé, er saa temmeligt identisk med Poseidon. Den lernæiske Hydra er »opfostret af Hera«, d. v. s. en Gudinde af samme Slags som Hera, som Hecate, Circe, etc. Hun optræder som Kvinde med ni Drage-Hoveder, hvoraf dog kun det midterste er levende, mens de andre ere tomme Hylstre, hvorigjennem hun kan udspy Ild eller andre ødelæggende Stoffer. De stymphaliske »Fugle«, der sagdes at være opdragne af Ares, og færdedes, hvor Hera havde en Helligdom, vare Kvinder med Vinger af Metal, i Genre med de etruskiske Lasae eller de nordiske Valkyrier i Svanehamme, »Svanemøer«. De »spiste Menneskekjød«, ligesom Diomedes' »Heste«, hvilket ganske stemmer med Skikkene i den gamle hedenske Religion (jfr. Første Fragment, S. 45—49). Lejlighedsvis hedder det ligefrem, at Heracles angriber Guderne, saarer Ares, Hades eller Hera, eller skyder sine Pile mod Okeanos og Helios, »Solen«, der dog tager det fornuftige Parti at tilkjøbe sig Reformatorens Velvillie for en »Guldskaal«, som, nærmere besét, synes at have været en forgyldt Baad (Pherecydes hos Athenaeus, Deipnosophistae, XI, 39, Ed. Schweighäuser, Vol. IV, p. 239—40). Ord-sproget »Der er intet Helligt her« (*Οὐδὲν ἅγιον ἐστίν*, *Οὐδὲν ἅγιον ἐπιπέσει*, eller blot *Οὐδὲν ἅγιον*) synes at være blevet staaende i det græske Tale-sprog som en Erindring om Heracles' Opposition mod sin Tids »Guder«. Dets Oprindelse henføres idetmindste altid til ham: »Der er intet Helligt her«, sagde Heracles, da han saå Adonis (*Ἴδὼν τὸν Ἄδωνιν τοῦτό φησιν Ἡρακλῆς*, Diogenianus, Paroemia, Cent. VII, 13, Ed. Gaisford p. 212. Jfr. Zenobius Cent. V, 47, efter Clearchus Solensis, l. c. p. 358).

Samtidigt med, at Heracles saaledes søgte at gjøre en Ende paa de levende Guder og det Tyranni, de ved Hjælp af deres Formummelser og Trolddom udøvede over Befolkningen, synes han ogsaa at have bestræbt sig for at afskaffe de barbariske Skikke, der vare forbundne med denne Art Gudsdyrkelse. AURELIUS MACROBIUS (Saturn. I, 7) og DIONYSIUS HALICARNASSENSIS (Ant. Rom. I, 38, l. c. p. 96) siger, at det var Hercules, som afskaffede Menneskeofringerne til Saturnus og satte Dukker og Lys i Stedet. Andre Forfattere fortælle, hvorledes han redder forskellige Mennesker fra at blive ofrede til Guderne, som f. Ex. Hesione eller Athamas. Hans Iver for at afskaffe Menneskeofringer lader sig forøvrigt ret vel forklare af en Op-

levelse, han selv skal have havt. HERODOTUS fortæller (II, 45), at Heracles engang, da han var kommen til Ægypten, skulde været ofret til Zeus, blev pyntet som et andet Offerdyr og ført til Alteret; men da Ceremonierne skulde til at begynde, rev han sig løs og slog hele Offerpersonalet ihjel. AGATHON AF SAMOS (hos Plutarchus, Coll. Par., c. 38, Scr. Mor. ed. Dübner, p. 387) siger, at det var en »Søn« af Poseidon, Busiris, der paa denne Maade vilde gjøre en Ende paa Heracles' Existens, men som nu blev dræbt af denne (Jfr. Apollodorus, II, 5, 11, l. c., p. 141, og Andre). Sandsynligvis er det den samme Begivenhed, der sigtes til i det alt (S. 237) anførte Udsagn af Dercyllus, at Heracles dræbte Faunus, da denne vilde ofre ham til sin Fader Hermes. I den Periode, da Guderne endnu ere levende Herskere, løbe de jo alle, mere eller mindre, over i hverandre; og Faunus, Hermes eller Poseidon vil i dette Tilfælde kun sige saameget som i Almindelighed »en levende Gud«. Alt i Alt har vistnok DIONYSIUS Ret, naar han (I, c. 41, l. c. p. 105—6) siger, at den rigtigste Opfattelse af Heracles, den som ogsaa mange andre Historieskrivere dele (*ὁ δ' ἀληθέστερος* — sc. *λόγος* — *ὃ πολλοὶ τῶν ἐν ἱστορίας σχήματι τὰς πράξεις αὐτοῦ διηγησαμένων ἐχρήσαντο*), er, at han drog omkring og befriede Folk fra et Tyranni, der hvilede haardt paa dem, afskaffede den Skik, at Fremmede, der kom til et Land, bleve dræbte [d. v. s. ofrede til Guderne], oprettede rigtige Kongedømmer [istedenfor de levende Guders Regimenter] og en fornuftig Samfundsordning, lærte Menneskene at tage Hensyn til hverandre, og overhovedet indførte en humanere Levens (- - *Ἡρακλῆς* - - *ἄπασαν ἐπῆλθε τὴν ἐν τῷ Ὠκεανοῦ, καταλύων μὲν εἴ τις εἶη τυραννὶς βαρεῖα καὶ λυπηρὰ τοῖς ἀρχομένοις* - - *ἀνθρώπων ἀνημέρω διαίτη καὶ ξενοκτονίας ἀθεμίτοις χρωμένων καθιστὰς δὲ νομίμους βασιλείας, καὶ σωφρονικὰ πολιτεύματα, καὶ βίων ἔθνη φιλόανθρωπα καὶ κοινοπαθῆ*). Naar man har faaet dette Syn paa Heracles, saa lader det sig ogsaa uden Vanskelighed forstaa, at denne Mand siden efter selv i ret vid Udstrækning kunde blive dyrket som Gud.

Det Spørgsmaal kunde nu opkastes, om Heracles selv var det oprindelige Ophav til denne Bevægelse, om de Ideer, han gennemførte, hélt og holdent vare hans egne, eller om han var paavirket andetsteds fra. Svaret maa da blive, at om en direkte Importering af en andetsteds i længere Tid etableret Tingenes Tilstand — saaledes som for Roms og Skandinaviens Vedkommende — kan der hér næppe være Tale. Derimod kan der vel paavises forberedende Skridt af Andre, hvortil Heracles' Virksomhed sluttede sig som en

Fortsættelse. Om *Cecrops*, Høvdingen for de ægyptiske Udvandrere, der nedsatte sig i Attica og først bebyggede dette Land, hedder det hos forskellige Forfattere, at han havde sine egne Meninger i religiøs og social Henseende, og gennemførte dem i den Nybygd han grundede. Han var den Første, der indførte Dyrkelsen af Zeus som den højeste Gud; og da det var Zeus og Athene, Atticas Nationalguddom¹, hvis Dyrkelse fornemmeligt tog Opsving efter den af Heracles gennemførte Reformation, tør man slutte, at denne kun var en videre Udførelse af *Cecrops*' Ideer. Det hedder sig ogsaa, at *Cecrops* — i Modsætning til Arkaderne, der holdt paa de traditionelle Menneskeofringer — ikke vilde bringe Guderne Ofre af levende Væsener, men kun en Slags Kager (*Pausanias*, VIII, 2, 3), hvormed atter Heracles' Reformere ere i Overénsstemmelse. Nogen Betydning for Gjennemførelsen af Reformationen synes ogsaa at maatte tilkjendes Heracles' Slægtning *Eurystheus*, efter hvis Opfordring eller paa hvis Bud Heracles synes at have begyndt sin Udryddelseskrig mod de levende Guder. Den Omstændighed, at *Eurystheus* ikke interesserer sig for et rént praktisk Arbejde, som Rensningen af *Augias*' Stald (jfr. *Apollodorus*, II, 5, 5, l. c. p. 138), men fordrer, at Heracles skal anvende alle sine Kræfter paa Udryddelsen af de levende Guder, viser at *Eurystheus* (som forøvrigt var en Ætling af den *Perseus*, der fældede Gorgoner, Graier og Søhyrer) specielt havde dette Maal for Øje. Efterat Heracles saa havde vundet Berømmelse ved at gaa *Eurystheus*' Ærinde, synes han at have fortsat sin Virksomhed for egen Regning; og *Eurystheus*, som selv personlig intet udrettede, traadte da ganske naturligt i Skygge. Men han har næppe været saa hélt ringe en Mand, som visse græske Forfattere senere har villet gjøre ham til.

Reformationen blev dog langt fra gennemført over hele Grækenland i Heracles' Levetid. Under den trojanske Krig høre vi endnu meget om levende Guder, men de optræde dog forholdsvis lidt i for-

¹ Athene synes for Heracles at have spillet en lignende Rolle, som siden Egeria for Numa. Utallige ere de Billeder, paa Vaser, Spejle, etc., der forevige dette Forhold mellem Heracles og Athene. Efter Reformationen kom da ogsaa Athene til at spille en meget større Rolle end for. »Vil Du sammenligne Katten med Athene!« (*Ἄθηνῆ τὸν αἰλουρον*) sagde man siden, naar paa Grund af en overfladisk Lighed noget Slet eller Ringe sammenlignedes med noget Godt (*Diogenianus*, Cent. II, 37; *Zenobius*, Cent. II, 25, *Paroemiographi Graeci*, ed. Gaisford, p. 168 og 260). Ordsprogets Oprindelse vil kunne forstaas, naar man betænker, hvilken Rolle Katten spillede blandt de levende Gudinder.

mummet Skikkelse. Den Omstændighed, at et enkelt Menneske, som Heracles, havde faaet Bugt med saa mange af disse Uhyrer, maatte være vel egnet til hos Lægbefolkningen at nedbryde den Frygt og Respekt for dem, uden hvilken deres Herredømme ikke kunde opretholdes. I de Aarhundreder, der fulgte efter Trojas Ødelæggelse, forsvinder efterhaanden de levende Guder i Grækenland. I stedet for denne »Brahminerkaste« træde Præster og Præstinder, som Borgerne vælge af deres Midte, og som forestaa Ofringerne til Guderne, der repræsenteres ved Billeder af livløst Stof, af Træ eller Stén¹. Den jævne Dél af Befolkningen tog vel i de fleste Tilfælde selve det livløse Billede for Guden, medens den intelligentere Part efterhaanden gav sig til at »danne filosofiske Skoler«, d. v. s. søgte at danne sig et abstrakt Begreb om den Guddom, de livløse Billeder repræsenterede, ved at studere den Maade, hvorpaa den virkede gennem Naturen og Menneskelivet. Men intet af disse Grækernes filosofiske Systemer blev til nogen fuldbaaren Religion, der kunde omfatte hele Folket. Pythagoras' Lære var den eneste, der gjorde noget alvorligt Tilløb dertil, men den var allevegne ude af Stand til i Længden at holde sig som Folkereligion. Om en Religion, der er fælles for hele Folket, er der overhovedet siden Heracles' Reformation næppe mere Tale i Grækenland, højst om en Slags Modus vivendi, baseret paa indbyrdes Fordragelighed, mellem Billeddyrkerne, Filosoferne og Resterne af den oprindelige Religion med de levende Guder.

Ti i Grækenland saa lidt som andetsteds var Reformationen istand til hélt at udrydde den gamle Religion. Da de levende Guder bleve afskaarne fra at virke ved mystiske Tilsyneladelser, synes de at have lagt sig efter at virke ved mystisk Tilbagetrukkethed. Der vedblev i Grækenland at findes Helligdomme, som almindelige Dødelige ikke turde betræde; og om Nogen gjorde det, døde han strax, eller snart efter, paa en mystisk Maade. Der fandtes mystiske hellige Huler, og der fandtes selv til store Templer, med Billedstøtter i, knyttet Mysterier, som kun de Indviede kunde déltage i. Spaadomskunsten vedblev at florere. Heracles vilde havt den afskaffet tilligemed den gamle Religions andre Skikke; og der fortælles, at han engang var

¹ Dette maa dog ikke forstaaes saaledes, som om saadanne Gudebilleder først indfortes ved Reformationen. Som det ogsaa fremgaar af Adskilligt i det Foregaaende, fandtes der hist og her ved Siden af de levende Guder Billeder som repræsenterende Guddommen. Men de spillede kun en ringe Rolle, og vare i mange Tilfælde næppe tilgængelige for Lægbefolkningen.

ifærd med at bortføre den berømte Trefod fra Delphi; men Zeus satte sig derimod og Oraklerne vedbleve at bestaa (Apollodorus, II, 6, 2, l. c. 143). Ved Siden heraf finde vi dog ogsaa allerede her i Grækenland Forbilledet for det nordiske »hlutr« (sé S. 195) knyttet til Heracles' Navn. PAUSANIAS (VII, 25, 10) fortæller nemlig, at der ved Bura i Achaia stod en lille Heracles-Statue i en Hule, og foran denne et Apparat, hvorved man selv kunde raadspørge Guderne ved Hjælp af Knogler med Billeder paa, som laa ved Statuen, og som man saa tog og kastede paa et Bord. En vejledende Tavle med Forklaring af Figurerne paa Knoglerne synes at have været anbragt i Hulen. Naturligvis skulde man først forrette sin Andagt henvendende sig med Bøn til Gudebilledet (*Ἡρακλῆς οὐ μέγας ἐστὶν ἐν σπηλαίῳ* - - - *μαντείας δὲ ὑπὸ πίνακι τε καὶ ἀστραγάλαις ἔστι λαβεῖν. εὔχεται μὲν γὰρ πρὸ τοῦ ἀγάλματος ὁ τῷ θεῷ χρώμενος· ἐπὶ δὲ τῇ εὐχῇ λαβῶν ἀστραγάλους* — *οἱ δὲ ἀφθονοὶ παρὰ τῷ Ἡρακλεῖ κεῖνται* — *τέσσαρας ἀφήσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης. ἐπὶ παντὶ ἀστραγάλῳ σχῆμά τι γεγραμμένον ἐν πίνακι ἐπίτηδες ἐξηγήσῃν ἔχει τοῦ σχήματος*). Det er, som man sér, en noget mere kompliceret Fremgangsmaade, end man brugte i Norden; men Principet er dog væsenligt det samme.

I Pausanias' Værk støder man hvert Øjeblik paa interessante Reminiscenser fra de levende Guders Tider. Vi skulle anføre et Par. Ved Omtalen af et Tempel i Byen Titane, ikke langt fra Sicyon, tilføjer han, efter at have opregnet de mange Statuer af Træ og Marmor, der findes i Templet: »Til de hellige Drager tør Folk ikke gaa ind, fordi de ere bange for dem; man nøjes derfor med at sætte Foder til dem foran Indgangen og tager ingen videre Notits ad dem« (*παρὰ δὲ τοὺς δράκοντας εἰσεῖναι τοὺς ἱεροὺς οὐκ ἐθέλουσιν ὑπὸ δέματος· καταθέντες δὲ σφίσι πρὸ τῆς ἐσόδου τροφήν οὐκ ἔτι πολυπραγμονοῦσι*, II, 11, 8). Paa samme Maade vedblev man ogsaa at sætte Føde til Hecate ved Korsvejene, hvor der forlængst ikke mere gaves levende Hecater; og det blev Tiggerne og de fattigere Vejfarende, der spiste Offermaden. — I Megara, fortæller Pausanias et andet Steds (I, 43, 2), var der en Klippe, hvorpaa Demeter havde staaet og raabt efter sin Datter, Kore. Endnu paa Forfatterens Tid var der Kvinder i Byen, der mente sig forpligtede til at spille Demeters Rolle. — Noget af det Interessanteste, Pausanias fortæller af denne Art, er vel forøvrigt hans Beretning om Kelternes (eller Galaternes, Gallernes eller Britannernes) Angreb paa Delphi Aar 278 før Chr. Da Barbarerne nærmede sig Apollos Helligdom, fik de hurtigt at føle, hvad Guden formaaede. Hvor de lejrede

sig, skjælvende Jorden voldsomt under dem; og næsten hele Dagen tordnede og lynede det uafbrudt, saa de fortunlede Kelter ikke vare istand til at høre deres Høvdingers Befalinger, og mange af dem bleve dræbte af »Lynene«, ikke enkelte ad Gangen, men hele Flokke, mens paa samme Tid deres Vaaben ødelagdes. Der viste sig ogsaa Spøgelser, forestillende Aander af Heroer. Og da det blev Nat, løsnede der sig store Sténmasser og Klippestykker af Parnasset, paa Steder hvor Kelterne havde slaaet sig til Ro, og faldt ned over dem og knuste dem i Grupper paa tredive eller mere ad Gangen. (Descr. Graec. X, 23, 1—4: - - και τοῖς βαρβάροις ἀντισημαίνε τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ ταχύ τε καὶ ὧν ἴσμεν φανερώτατα. ἦ τε γὰρ γῆ πᾶσα, ὄσσην ἐπεῖχεν ἡ τῶν Γαλατῶν στρατιὰ, βιαίως καὶ ἐπὶ πλείστον ἐσείετο τῆς ἡμέρας, βρονταὶ τε καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο· καὶ οἱ μὲν ἐξέπληττόν τε τοὺς Κελτοὺς καὶ δέχεσθαι τοῖς ὠσὶ τὰ παραγγελλόμενα ἐκώλνον, τὰ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἐς θνητὰ κατασκήναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησίον καὶ αὐτοὺς ὁμοίως καὶ τὰ ὄπλα ἐξῆπτε. τὰ τε τῶν ἡρώων τηρικαῦτὰ σφισιν ἐφάνη φάσματα - - -. τὰ δὲ ἐν τῇ νυκτὶ πολλὰ σφᾶς ἐμελλεν ἀλγεινότερα ἐπιλήψεσθαι - - - πέτραι τε ἀπολιοθάνουσαι τοῦ Παρνασοῦ μεγάλαι καὶ κρημνοὶ καταδῶγγνύμενοι σκοπὸν τοὺς βαρβάρους εἶχον, καὶ αὐτοῖς οὐ κατὰ ἓνα ἢ δύο, ἀλλὰ κατὰ τριάκοντα καὶ ἔτι πλείοσιν, ὡς ἕκαστοι ἐν τῷ αὐτῷ φρουροῦντες ἢ καὶ ἀναπανόμενοι τύχοιεν, ἀθρόοις ἢ ἀπώλεια ἐγένετο διπὸ τῆς ἐμβολῆς τῶν κρημνῶν. Jfr. Pompejus Trogus, Hist. Philipp., Justinus' Excerpt, Lib. XXIV, c. 6). Hvad Pausanias her beretter, stemmer ganske nøje med, hvad der i »Styrbiarnar Þáttir Sviakappa« (sé S. 126) fortælles om den Maade, hvorpaa Odin ødelagde Styrbjørns Hær, og viser, at de gamle levende Guders hemmelige Kundskaber ogsaa i Grækenland stadigt holdtes vedlige paa Steder, hvor Reformationen ikke hélt havde faaet Overtaget. Kelterne vare øjensynligt hurtigt paa det Rene med, at de nu havde at kjæmpe med Guder; og dette synes at have slaaet dem med en saadan Rædsel, at de den følgende Nat bleve grebne af en panisk Skræk, hélt forvirrede saà Fjender allevegne, og gave sig til at hugge løs paa hverandre indbyrdes i den Tro, at de paany vare Gjenstand for et mystisk Angreb (Ibid., X, 23, 7—8).

Disse faa Exempler maa være nok paa nærværende Sted; de kunne, som sagt, forøges med mangfoldige andre. Og ikke alene i Pausanias' Værk, men ogsaa hos mange andre Forfattere vilde man kunne gjøre en rig Høst af Vidnesbyrd om det oprindelige Heden-skabs Sejglivethed i Grækenland, som andetsteds.

Hertil kommer endnu *den Indflydelse, som den afskaffede Religion*

udøvede gennem Digternes Værker. Ligesom i Norden Sagnene om den levende Thors Bedrifter, tildéls hyllede i smukke Vers, lejrede sig forplumrende omkring de Reformeredes Gudsbegreb, saaledes gik det ogsaa i Syden. Det var HOMERUS, der først fandt paa at samle og forme til Digte alle Slags Traditioner om de gamle Tider, da der endnu var levende Guder i Hellas. Og ikke alene Digtenes Indhold, ogsaa deres Form laante han fra de levende Guders Tid. Det var samme Slags Vers, som Sibyllerne eller Themis'erne brugte til deres Orakler; selv Udtryk og Vendinger i dem skulle være laante fra Sibyllerne. De levende Guders Bedrifter fik nyt Liv i Homers Digte; og den Lykke disse gjorde, drev andre Digtere til at følge hans Fodspor. Folketraditionerne bleve for Digterne en Guldgrube, som de Aarhundrede efter Aarhundrede vedbleve at bearbejde, som i Grækenland saa senere i Rom. Men som Følge af, at man ogsaa efter Reformationens Gjennemførelse var, vedbleven at dyrke Guderne under de gamle Navne — et Orakelsvar fra Dodona synes at have autoriseret dette (jfr. Herodotus, II, 52) — kunde det ikke undgaas, at Homers og Andres Digte fik en Indflydelse paa Befolkningens religiøse Forestillinger, der maatte vække adskillig Forargelse hos virkeligt religiøse Mennesker. XENOPHANES, der levede et Par hundrede Aar efter Homer, giver denne Forargelse et Udtryk i sin Ytring (hos Sextus Empiricus, Adv. Math. IX, Ed. Bekker, p. 431), at »Homerus og Hesiodus have tildélt Guderne alle de Egenskaber, der blandt Menneskene gjælde for Skam og Skjændsel; de lade Guderne stjæle, forføre Kvinder og bedrage hverandre:

*Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδος τε
δοῦσα παρ' ἀνθρώποισιν δνείδεα καὶ ψόγος ἐστίν,
κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.*

Og selv PLATON (De Republica, X, 7) mener, at Digte som Homers, hvor fortræffelige de end ere som Poesi betragtede, ikke ere paa deres Plads i en velordnet Stat, da de svække Lovenes Autoritet ved at lade Guderne gjøre, hvad Lovene forbyde Menneskene. Et Vidnesbyrd om Digternes Indflydelse er det Udsagn af HERODOTUS, at efter hans Mening var det Homerus og Hesiodus, der havdē lavet Grækernes Gudelære og givet hver enkelt Gud særegne Tilnavne og særegne Beskæftigelser, et særegent Ceremoniel og en særegen Skikkelse (II, c. 53: οὔτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημήναντες). Et andet Vidnesbyrd i samme Retning yder Kunstens

Udvikling, og da fornemmeligt Billedhuggeren PRAXITELES' Bestræbelser for i sine Statuer at give hver enkelt Gud en bestemt Individualitet, et Exempel, der fulgtes af Lysippus og overhovedet af hele Kunsten efter ham. Det var et Slags filosofisk System, Kunsten her dannede sig, og som senere lyses i Kuld og Kjøn af visse professionelle Filosofer, — men et filosofisk System fremgaaet af Digternes Værker, af Traditionerne om den Tid, da Guderne vare levende, da Hedenskabet endnu eksisterede i sin oprindelige Skikkelse.

At den Opfattelse af dette Grækenlands oprindelige Hedenskab, som vi her gennem en sammenlignende Undersøgelse ere naaede frem til, skulde være noget aldeles Nyt, er dog ikke Tilfældet.

I den græske Oldtids senere, »historiske«, Tidsrum synes ganske vist Spørgsmaalet om Folkereligionens Oprindelse og Udviklingshistorie kun i forholdsvis meget ringe Grad at have beskæftiget Folks Tanker. Mange Aarhundreder efter Heracles' og Trojanerkrigens Tid havde de græske Stammer nok at gøre med at organisere sig som Stater, vedtage Love, grunde Kolonier; og heraf absorberedes alle Tanker, der bleve tilovers fra Kampen for Tilværelsen og det daglige Brøds Erhvervelse. Man dyrkede Guderne under de overleverede Navne og iagttog mekanisk og tankeløst de gamle religiøse Ceremonier som Noget, der engang hørte til, men til at bekymre sig om deres Oprindelse eller dybere Betydning havde man ingen Tid. Trangen til arkæologiske Undersøgelser, og Sans for videnskabelig Forskning overhovedet, kommer først frem i et Samfund, der har naaet en vis Grad af Stabilitet og Udvikling, som Plato (i »Critias«) rigtigt bemærker. Men da den Tid saa omsider oprandt, da man i Grækenland gav sig til at efterforske Oprindelsen til Folkereligionens Guder, saa kom man til et Resultat, der nøje svarer til det, hvortil vi her ad ganske andre Veje ere naaede.

En af de Første, i hvis Tanker dette Spørgsmaal dukkede op, og som ikke ansaa det for ørkesløst at beskæftige sig nærmere dermed, var PLATO. Men Dialogen »Critias«, hvori han vilde taget det op til Behandling, er, som bekjendt, kun bleven paabegyndt og desværre aldrig fuldendt. Efter Plutarchus (Solon, c. 32) var det Platos sidste Arbejde, og det var Døden, der hindrede ham i at faa det fuldført. Noget senere, i Tiden strax efter Alexander den Stores Død, optoges Spørgsmaalet atter, af EUHEMERUS, der, som alt berørt, synes at have undersøgt alle Slags gamle Aktstykker, der opbevaredes omkring i Templerne, og overhovedet synes at være gaaet til Værks som en

virkeligt selvstændig videnskabelig Forsker. Men hans Arbejde er desværre tabt paa nogle faa Brudstykker nær.

Det Resultat, disse to Forfattere ere komne til, synes i det Væsenlige at have været det samme. PLATO taler allerede i Dialogen »Philebus« (c. 8) om »en Gud eller ogsaa et guddommeligt Menneske«, der i Ægypten skulde have opfundet Bogstavskriften (*εἴτε τις θεός εἴτε καὶ θεῖος ἄνθρωπος*). Strax i Begyndelsen af »Critias« siger en af Dialogens Personer, Timaeus, at for at kunne fremsætte noget Rigtigt om Gudernes Oprindelse, maa man være i Besiddelse af solide Kundskaber (- - - *ἐν ὧν τὸ λοιπὸν τοῦς περὶ θεῶν γενέσεως ὁρθῶς λέγωμεν λόγους, φάρμακον ἡμῖν αὐτὸν τελεώτατον καὶ ἄριστον φαρμάκων ἐπιστήμην εὐχόμεθα διδόναι*, Ed. Paris, Didot, Vol. II, p. 250). Herved angives det strax, at det er en historisk Undersøgelse, Plato tilsigter at give, og ikke blotte Spekulationer over Spørgsmaalet. I Overensstemmelse hermed begynder da ogsaa en anden af de Optrædende, Critias, at gjøre Rede for, hvad Solon angaaende dette Emne havde erfaret af Præsterne i Sais i Ægypten, hvorfra Attica først var blevet bebygget, og hvorfra altsaa Athenerne stammede. I hine gamle Dage, hedder det, levede Lægbefolkningen som Haandværkere og Agerdyrkere; og *adskilt fra den, for sig selv, boede de guddommelige Mennesker, der stod for Krigene og forstod sig paa Alt vedrørende Befolkningens Ernæring og Børneopdragelse*, hvilket vil sige saameget, som at de ledede hele Befolkningens daglige Liv. Disse guddommelige Mennesker *havde ingen Særejendom, men alt fælles; og Lægbefolkningen maatte forsyne dem med hvad de behøvede til Livets Ophold*, hvilket atter vil sige saa meget, som at der bragtes dem Offergaver. (L. c., pag. 253: *ᾧκει δὲ δὴ τότ' ἐν τῇδε τῇ χώρῃ τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη τῶν πολιτῶν περὶ τὰς δημοουργίας ὄντα καὶ τὴν ἐκ τῆς γῆς τροφήν, τὸ δὲ μάχμον ὑπ' ἀνδρῶν θείων κατ' ἀρχὰς ἀφορισθὲν ᾧκει χωρὶς, πάντα εἰς τροφήν καὶ παιδείουσι τὰ προσήκοντα ἔχον, ἴδιον μὲν αὐτῶν οὐδὲις οὐδὲν κεκτημένος, ἅπαντα δὲ πάντων κοινὰ νομίζοντες αὐτῶν, πέρα δὲ ἰκανῆς τροφῆς οὐδὲν ἀξιοῦντες παρὰ τῶν ἄλλων δέχεσθαι πολιτῶν, κ. τ. λ.*). Og disse »guddommelige Mennesker« optraadte paa samme Maade, som Ledere af Menneskenes Liv, som Styrere og Dommere, *ikke alene i deres oprindelige Hjem, men ogsaa i Grækenland og over hele Europa og Asien*; alle vegne saå man i lige Maade op til dem som Væsener, der saavel i smukt Udvotes som i Aand og Forstand overgik alle Andre (*οὔτοι μὲν ὄν δὴ τοιοῦτοί τε ὄντες αὐτοὶ καὶ τινα τοιοῦτον αἰετὸν τῆν τε ἑαυτῶν καὶ τὴν Ἑλλάδα δίκῃ διοικοῦντες, ἐπὶ πᾶσαν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν*

κατά τε σωμάτων κάλλη καὶ κατὰ τὴν τῶν ψυχῶν παντοίαν ἀρετὴν ἐλλόγιμοί τε ἦσαν καὶ ὀνομαστότατοι πάντων τῶν τότε, κ. τ. λ., l. c., p. 254). De havde deres Fester efter Vintersolhverv og efter Sommersolhverv, ganske som de levende Guder i Europas forskellige Egne. Platon lader Critias omtale flere forskellige Kolonier af disse »guddommelige Mennesker«. En saadan boede omkring *Athenes* og *Hephaistos'* Helligdom i en indhegnet »Have« eller Lund, *κῆπος*, paa det højeste Punkt i det flade Landskab. Naar man nu fra Herodotus (III, c. 37) véd, at Hephaistos idetmindste visse Steder i Ægypten siden afbildedes som en *Dverg* eller *Pygmæ* (τοῦ Ἡφαίστου τῶγαλμα - - - πυγμαίου ἀνδρός μίμησις ἐστὶ), saa have vi et ret fuldkomment Side-stykke til visse Højder eller Bjerge i Tyskland, hvor Hulda huserer med »der Hullepöpel« eller »der Hullebetz«, eller til de Skove i Norge, hvor Huldren og Tusselen raade. Selve Betegnelsen »der Hullebetz« stemmer med, at man i Ægypten kaldte en saadan Pygmæ af en Gud »*Bes*«; i næsten enhver Samling af ægyptiske Oldsager kan der ses Billeder af *Besser*. — En anden Koloni af »guddommelige Mennesker« havde *Poseidon* til Overhoved, og fandtes ligeledes paa en Høj eller et Bjerg, der laa paa en smuk Slette nær ved Havet. Denne Helligdom var omgiven af to Volde og tre Grave, og utilgængelig for almindelige Mennesker. *Poseidon* havde ti Sønner, og hver af dem fik en Strækning Land med de derpaa boende Folk at herske over. Disse ti Konger dømte Befolkningen imellem efter de Love, *Poseidon* havde fastsat og med Bogstaver indgravet paa en *Stele* eller *Tavle*. Ved denne *Stele* samledes de til visse Tider om *Poseidon*, holdt Offerfest med Slagtofre, og svore ved Offerblodet at holde de optegnede Love, hvorpaa de om Natten samledes, iklædte blaa Klæder, for at diskutere de Spørgsmaal, der maatte være Anledning til at tage op, dømmende om, hvad der maatte være at dømme om (*ἐδικάζοντό τε καὶ ἐδίκαζον*). Siden sørgede de for, at Resultaterne bleve indgravede paa *Guldtavler*; de havde Overflod af *Guld* og vare meget rige. Dette minder adskilligt om *Odin* og hans tolv *Diar*, hans »Sønner«, som han gjorde til Konger over forskellige Lande, men som dog til andre Tider sés samlede om ham til *Dom*. — *Mange Generationer igjennem*, lader *Plato Critias* videre fortælle, saalænge den guddommelige Natur havde Overhaanden i dette Samfund, var der ingen *Splid*, men alle Konger overholdt Lovene og stode i venskabeligt Forhold til den med dem beslægtede *Guddom* (*ἐπὶ πολλὰς μὲν γενεάς, μέχρι περὶ ἢ τοῦ θεοῦ φύσις αὐτοῖς ἐξήρκει, κατήκοοί τε ἦσαν τῶν νόμων καὶ πρὸς τὸ*

ξυγγενές θεῖον φιλοφρόνως εἶχον). Men da Guddommens Dél i dem, der paa saa mange og mangeslags Maader var knyttet sammen med deres menneskelige Natur, omsider blev undertrykt af denne og trængt i Baggrunden, *saa misbrugte de den Magt, der var lagt i deres Hænder*, handlede slet, og kom til at tage sig hæsligt ud i deres Øjne, der kunde sé (*ἐπεὶ δ' ἡ τοῦ θεοῦ μὲν μοῖρα ἐξίτηλος ἐγίγνετο ἐν αὐτοῖς, πολλῶ τῷ θνητῷ καὶ πολλὰκίς ἀνακεραυνωμένη, τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἦθος ἐπεκράτει, τότε ἤδη τὰ παρόντα φέρειν ἀδυνατοῦντες ἡσχημόνουν, καὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ὄραϊν αἰσχροὶ κατεφαίνοντο, κ. τ. λ., l. c. p. 261*). Der var dog ogsaa Mange, der fandt, at nu vare de netop saare skjønne og gode. Men Gudernes Gud, *Zeus*, der regjerede overénstimmende med Lovene (*θεὸς δὲ ὁ θεῶν Ζεὺς ἐν νόμοις βασιλεύων*), vilde have dem straffede, der vare skejdede ud, og sammenkaldte alle Guderne til deres største Helligdom, den der laa midt i Verden og hvor der var Oversigt over Alt, hvad der var skabt og født (*ἐννήγειρε θεοὺς πάντας εἰς τὴν τιμωτάτην αὐτῶν οἰκῆσιν, ἣ δὴ κατὰ μέσον παντὸς τοῦ κόσμου βεβηκνῖα, καθορᾷ πάντα ὅσα γενέσεως μετέληφε*).

Her bryder Dialogen af; og Døden forhindrede Plato i at meddele os Resten af Critias' Beretning, saavel som hvad han muligt andetsteds fra maatte have havt at fremføre til Belysning af det opkastede Spørgsmaal. Det vil imidlertid erindres, at Heracles virkede for Dyrkelsen af Zeus og Athene, og at Cecrops, der allerede tidligere var Repræsentant for en Reform i Hedenskabet, ligeledes specielt virkede for Dyrkelsen af Zeus. Men Cecrops var netop udvandret til Athen fra Sais i Ægypten; og hvad Platon stod i Begreb med at lade Critias fortælle, har utvivlsomt just havt til Gjenstand denne religiøse Konflikt, som blev Begyndelsen til den Reformation indenfor Hedenskabet i Europa, der senere, som vi have sét, bredte sig videre og videre omkring. I den forøvrigt hist og her øjensynligt noget forkvaklede Beretning¹, Platon lægger Critias i Munden, er der ogsaa Tale om en Strid mellem Athenernes Forfædre og dem,

¹ Platon siger selv i »Timæus« (Ed. Paris, Didot, Vol. II, p. 199), at Critias som en Dreng paa en halv Snés Aar havde hørt alt dette af sin gamle Bedstefader, der ligeledes hed Critias; og denne havde det atter fra sin Fader Dropides, der var en god Ven af Solon. At under disse Forhold adskillige Misforstaaelser kunde lobe ind, er det ikke vanskeligt at fatte. Naar det f. Ex. etsteds hedder, at Attica, der nu er klippefuldt, tidligere var ganske fladt, er dette øjensynligt en Misforstaaelse af den Kjendsgjerning, at Atticas Beboere tidligere boede i et Land, der var ganske fladt, nemlig Egnen ved Sais. Flere lignende Misforstaaelser i Critias' Beretning ville vi faa Lejlighed til at opklare i næste Fragment.

der stode under Poseidon og hvis Land efter en af dennes ti Sønner, Atlas, betegnes som »Atlantis«. Det vil erindres, at medens Heracles hævdede Zeus som Gud, vare et betydeligt Antal af de levende Guder eller Uhyrer, han ødelagde, »Børn« af Poseidon eller »udsendte« af Poseidon. Om denne Konflikt mellem Zeus og de tidligere Guder, »Titanerne«, »Giganterne«, findes der jo forøvrigt ikke saa faa Sagn bevarede, som vi dog ikke skulle komme nærmere ind paa. Det synes altsaa at have været et underordnet Medlem af selve de levende Guders Kreds, der har været det første, oprindelige Ophav til Reformationen, og som siden af dennes Tilhængere er bleven tilbedt som Guddommens højeste Aabenbaring.

Hvad dernæst EUHEMERUS angaar, saa sammenfattede han (ifølge Sextus Empiricus, *Adversus Mathematicos*, IX, c. 17) Resultatet af sine Undersøgelser i følgende Ord: »Før Samfundsforholdene endnu vare blevne rigtigt ordnede, var der nogle Mennesker, som overgik de andre i Magt og Kundskaber, og som for at drage Alle ind under deres Indflydelse, bestræbte sig for at tage sig ud som noget særligt Vidunderligt og Helligt. De lavede sig selv en Slags overnaturlig og guddommelig Magt, og dette havde til Følge, at Lægbefolkningen antog, at de vare Guder.« (Εὐήμερος δὲ - - - φησὶν δὲ ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος, οἱ περιγεγόμενοι τῶν ἄλλων ἰσχύι τε καὶ συνέσει ὥστε πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν κελευόμενα πάντας βιοῦν, σπουδάζοντες μείζονος θανμασμοῦ καὶ σεμνότητος τυχεῖν, ἀνέπλασαν περὶ αὐτοὺς ὑπερβάλλουσαν τινα καὶ θείαν δύναμιν, ἔνθεν καὶ τοῖς πολλοῖς ἐνομισθῆσαν θεοί, Ed. I. Bekker, Berol. 1842, p. 394. Jfr. Lib. IX, c. 51, l. c. p. 402: Εὐήμερος μὲν ἔλεγε τοὺς νομιζομένους θεοὺς δυνατοὺς τινας γεγονέναι ἀνθρώπους καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἄλλων θεοποιηθέντας δόξαι θεοὺς). — Det vil erindres, at Dionysius siger, at Heracles var virksom for at etablere ordnede Samfundsforhold, rigtige Kongedømmer, etc. (sé S. 285). Det er altsaa Tilstanden før Reformationen, det oprindelige Hedenskab, som Euhemerus sigter til. Og det vil sés, at hans Resultat stemmer ligesaa godt som Platons med det, nærværende Undersøgelse med Norden som Udgangspunkt har ført os til.

Blandt de mange Forfattere, der senere udtalte sig i samme Retning som Plato og Euhemerus, skulle vi fremhæve et Par Udtalelser af en enkelt, den kristne Filosof, JUSTINUS MARTYR. I det Forsvarsskrift for Kristendommen, som Justinus rettede til Kejser Antoninus Pius, skjælnes han omhyggeligt mellem den dannede Klasses filosofiske Anskuelse og den Folke- eller Statsreligion, hvormed man bød Fol-

kets store Masse at være tilfreds (Apolog. I, c. 12. Ed. Otto, Jena 1876, p. 36—38). Overfor denne sidste er det, han fornemmeligt vil hævde Kristendommens Berettigelse. »Vi hædre ikke med Ofre og Blomster de Figurer, som Mennesker have udført, stillet op i Templer og kaldt Guder, da vi véd, at de ere livløse og døde«, siger han blandt Andet. »Heller ikke tro vi, at Guddommen antager saadanne Skikkelser som dem, man i disse Figurer søger at gjengive og gjøre til Gjenstand for Ærefrygt, men det er de onde Dæmoner, der plejede at vise sig, hvis Navne de bære og hvis Billeder de ere« (c. 9: οὐ γὰρ τοιαύτην ἡγούμεθα τὸν θεὸν ἔχειν τὴν μορφήν, ἣν φασὶ τινες εἰς τιμὴν μεμυῆσθαι, ἀλλ' ἐκείνων τῶν φανέντων κακῶν δαιμόνων καὶ ὀνόματα καὶ σχήματα ἔχειν, l. c. p. 28). Disse »onde Dæmoner« karakteriserer han nærmere et andet Steds: »Lad os sige Sandheden! Det var onde Dæmoner, der i sin Tid optraadte som levende Væsener og forførte Kvinder og røvede Børn og viste Menneskene alleslags Skræmmebilleder. Datidens Mennesker, der ikke havde Forstand nok til at dømme om, hvad alt dette virkelig var, bleve grebne af Frygt og lode sig imponere. Og i deres Uvidenhed om disse onde Dæmoners Natur kaldte de dem Guder, og kaldte hver især af Dæmonerne med det Navn, han selv havde fundet for godt at tillægge sig«. (c. 5: εἰρησεται γὰρ ἀληθές. ἐπεὶ τὸ παλαιὸν δαίμονες φαῦλοι, ἐπιφανείας ποιησάμενοι, καὶ γυναικας ἐμοίχευσαν, καὶ παῖδας διέφθειραν, καὶ φόβητρα ἀνθρώποις ἔδειξαν, ὡς καταπλαγῆναι τοὺς οἱ λόγῳ τὰς γινομένας πράξεις οὐκ ἔκρινον, ἀλλὰ δέει σνρηρασμένοι, καὶ μὴ ἐπιστάμενοι δαίμονας εἶναι φαύλους, θεοὺς προσωνόμαζον, καὶ ὀνόματι ἑαστον προσηγόρευον περὶ ἑαστος ἑαυτῶ τῶν δαιμόνων ἐτίθετο, l. c. p. 18).

Ligesom senere i Norden Odin bliver til en »Djævel«, ere alt her for Justinus de levende Guder blevne til »onde Dæmoner«, *δαίμονες φαῦλοι*, *δαίμονες κακοί*, der tage Bolig i Mennesker, og paa denne Maade virke i Menneskeskikkelse. Det er samme Forestilling, som i Norden kommer til Orde gennem Beretningerne om Eyvind Kinnriva. Og denne Forestilling maatte naturligt ligge Justinus særligt nær, saasom han var født og opvoxet i Palæstina, i et Land, hvor der taltes saa meget om Folk, der vare »besatte af Dæmoner«.

Ordet »*δαίμων*«, »Dæmon«, synes forøvrigt paa Græsk at have været den normale Betegnelse for en levende Gud, i Modsætning til *θεός*, der betegner et abstrakt Gudsbegreb. Der skjælnes oftere hos græske Forfattere bestemt mellem »Dæmoner«, *δαίμονες*, og »Guder«, *θεοί*. Særligt tydeligt fremtræder denne Forskjel hos Justinus' Sam-

tidige, PLUTARCHUS, der behandler Spørgsmaalet om Dæmoner i en særegen Dialog »De Defectu Oraculorum« (Scripta Moralia, ed. Dübner, Vol. I, p. 499 ff.). Forfatteren lader her Filosofen Ammonius i Anledning af Spørgsmaalet om Orakler, Sandsigere og Profeter udtale, at han har ondt ved at tænke sig, at Guddommen paa Bugtalermanér skulde tale gjennem Mennesker, eller at den skulde tage Ophold i visse Menneskers Legemer. I Anledning heraf bemærker en anden af Dialogens Personer, Cleombrotus, at meget af, hvad der siges om Guder, Orakler, etc., vilde finde en Forklaring ved Antagelsen af Dæmonerne som en Klasse af Væsener, der stod midt imellem Guder og Mennesker, og paa en Maade dannede et Forbindelsesled mellem begge (*ἐμοὶ δὲ δοκοῦσι πλείονας λῦσαι καὶ μείζονας ἀπορίας οἱ τῶν δαιμόνων γένος ἐν μέσῳ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ τρόπον τινα τὴν κοινωνίαν ἡμῶν συνάγον εἰς ταῦτό καὶ συνάπτον ἐξευρόντες*, c. 10, l. c. p. 505). Forfatteren lader saa de forskjellige optrædende Personer meddele, hvad de véd om saadanne Dæmoner. I *Mysterierne* vilde man bedst og paalideligst kunne faa Oplysninger om dem, bemærker En, men hvad *Mysterierne* angaar, maa man »holde sin Mund, som Herodotus siger« (*Περὶ μὲν οὖν τῶν μυστικῶν, ἐν οἷς τὰς μεγίστας ἐμφάσεις καὶ διαφάσεις λαβεῖν ἔστι τῆς περὶ δαιμόνων ἀληθείας, εὐστομά μοι κείσθω, καθ' Ἡρόδοτον*, c. 14, l. c. p. 508). Hvad der fortælleres om Offerfester, ved hvilke der spistes raat Kjød, om Faste og helligt Raseri med vilde, hellige Hyl, om Menneskeofringer af forskjellig Art, og Andet mere af samme Slags, mener han dog, maa Alt henføres til Dæmonerne. Der anføres videre adskillige Exempler paa, at *Dæmonerne ere dødelige*. Baade Hesiodus og Pindarus udtale sig om, hvor gamle Nymfer kunne blive, og det paa en Maade, der ikke lader Tvivl tilbage om, at de ansé dem for dødelige (c. 11, l. c. p. 506). Da Egnen om Orchomenos engang hærgedes af en Pest, der bortrev mange Mennesker, *uddøde ogsaa hele Tiresias' Orakel* og gav siden intet Livstegn fra sig. Noget Lignende siges at være hændet med et Orakel i Cilicien. (*Ἐν δ' Ὀρχομενῷ λέγουσι λοιμοῦ γενομένου πολλοὺς μὲν ἀνθρώπων διαφθαρεῖναι, τὸ δὲ τοῦ Τειρεσίου χρηστήριον ἐκλιπεῖν παντάπασι, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀργὸν διαμένειν καὶ ἀνανδον. εἰ δὲ καὶ τοῖς περὶ Κιλικίαν ὁμοία συμβέβηκε παθεῖν, ὡς ἀκούομεν* - -, c. 44, p. 527). Der fortælleres videre, hvorledes under Tiberius' Regjering et Skib paa Vejen til Rom blev anraabt fra en Ø, det passerede, og Styrmanden, en Ægypter, anmodet om, naar Skibet kom forbi et vist Sted, Palodes, at forkynde dér, at »den store Pan var død« (- - *Ὅταν γένη κατὰ τὸ Παλῶδες, ἀπάγγελον, ὅτι Πὰν δ*

μέγας τέθνηκε). Det havde han ogsaa gjort, og fra Skibet havde man hørt stor Jammer paa Kysten ved denne Efterretning¹. Den Fortællende havde hørt dette af en Rhetor, hvis Fader selv havde været med paa Skibet (c. 17, l. c. p. 510). En af Dialogens Personer, ved Navn Demetrius, omtaler dernæst de mange udyrkede Øer, der fandtes ved Britanniens Kyst, og hvoraf nogle sagdes at være Hjemsted for Dæmoner og Heroer (- - - *τῶν περὶ τὴν Βρεττανίαν νήσων εἶναι πολλὰς ἐρήμους σκορδάδας, ὧν ἐνίας δαιμόνων καὶ ἡρώων ὀνομάζεσθαι*). Han havde selv efter kejserlig Ordre besøgt en af dem, og fundet den beboet af et lille Antal Mennesker, der imidlertid af Britannerne ansaas for hellige og ukrænkelige (- - *ιερούς δὲ καὶ ἀσύλους πάντας ὑπὸ τῶν Βρετανῶν ὄντας*). Strax som han havde betraadt Øen, var der opstaaet et stort Oprør i Luften med voldsomme Vindstød og Regn af Gnister, noget hélt Besynderligt; og da det var forbi, havde Øboerne meddélte ham, at det var et af de overmenneskelige Væsener, der paa denne Maade havde afsluttet sin Tilværelse dér paa Stedet (*ἀφικόμενον δ' αὐτοῦ νεωστὶ, σύγχυσιν μεγάλην περὶ τὸν ἀέρα καὶ διοσημείας πολλὰς γενέσθαι, καὶ πνεύματα καταδραγῆναι καὶ πεσεῖν προσητήρας. ἐπεὶ δ' ἐλώφησε, λέγειν τοὺς νησιώτας, ὅτι τῶν κρεισσόνων τινὸς ἐκλείψις γέγονεν*, c. 18, l. c. p. 511). Ogsaa Cleombrotus, der i Dialogen først bringer Spørgsmaalet om Dæmoner paa Bane, havde selv — men et Steds ved det Røde Havs Kyst — været i personlig Berøring med et mystisk Individ, der kun en eneste Gang om Aaret viste sig for Folk, men ellers levede hele sin Tid i Selskab med Dæmoner og omstrejfende Nymfer (- - *περὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἀνθρώποις ἀνὰ πᾶν ἔτος ἅπαξ ἐντυγχάνοντα, τᾶλλα δὲ συνόντα νόμφαις νομάσι καὶ δαίμοσιν*). Han beskæftigede sig til Stadighed med videnskabelige Studier og Undersøgelser (*ἢ μὲν οὖν ἄλλη μάθησις καὶ ἱστορία συνῆν αὐτῷ τὸν πάντα χρόνον*), og kun paa en bestemt Dag hvert Aar viste han sig ved Strandbredden, hvor baade fornemme og lærde Mænd fra de omliggende Egne kom sammen for at høre ham profetere og derpaa gik hver til sit. Ved en saadan Lejlighed havde Cleombrotus været tilstede, og det var lykkedes ham

¹ Paralleler til denne Fortælling findes i næsten enhver Samling Folketraditioner. Efterretningen om den levende Guds Død bedes i Regelen bragt til et eller andet Medlem af Gudekolonien, der midlertidigt har taget Ophold blandt Menneskene, og som i Anledning af Dødsfaldet skyndsomt forlader disse. »Sig Finkenes, at Jafet er død« (Jylland, E. Tang Kristensen, l. c., IV, p. 6). »No is Pippe Kong dod« (Als, Müllenhoff, l. c., p. 291). »Pilatje is duad« (Amrum, Ibid.). »Sag der Tille, der Mann sei gestorben« (Tirol, Zingerle, l. c. p. 76). Etc. Etc.

at faa Profeten i Tale. Det var den smukkeste Mand, han nogen-
sinde havde sét; han talte mange forskellige Sprog, ogsaa Græsk, og
hans Tale var ikke langt fra at lyde som Vers (*οὐ πόρρω μελῶν*).
Dette minder næsten om Odin (jfr. f. Ex. Beskrivelsen af denne, S.
89); og som Odin var denne Mand ogsaa vel hjemme i Alt, hvad der
angik de svundne Tider. Angaaende Dæmonerne fik Cleombrotus
af ham den Oplysning, at alt Orakel- eller Sandsiger-Væsen hang
sammen med dem (*ἐκείνος οὖν τὴν μαντικὴν ἀνήγεν εἰς δαίμονας*), og
at Alt, hvad der fortaltes om Tyfon eller Titanerne, i Virkeligheden
var Erindringer om Dæmoners Kampe med andre Dæmoner, som
havde havt til Følge, at de Overvundne maatte udvandre eller vare
blevne straffede af Guddommen (- - - *δαιμόνων μάχας γεγόνεαι πρὸς
δαίμονας, εἶτα φυγὰς τῶν κρατηθέντων, ἢ δικαιώσεις ὑπὸ θεοῦ τῶν ἐξαμαρ-
τότων*). Jfr. Slutningen af Platos »Critias«, sé foran S. 293—94). Som
yderligere Bidrag til Dæmonernes Karakteristik havde denne Profet
fortalt, hvorledes Solymerne i Lycien i sin Tid dyrkede Kronos, men
da denne havde dræbt deres Høvdinger, Arsalos, Dryos og Trosobios,
var han flygtet til et andet Land — man vidste ikke, hvilket. Lycierne
havde da givet ham Afsked og udnævnt til Guder dem, der mest
haardnakket havde holdt med Arsalos; til dem havde de saa henvendt
al deres Gudsdyrkelse, baade den offentlige og den private (- - *ἐκείνον
— sc. τὸν Κρόνον — μὲν ἀμεληθῆναι, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἀρσαλον σκληροὺς
θεοὺς προσαγορεύεσθαι, καὶ τὰς κατάρας ἐπὶ τούτων ποιεῖσθαι δημοσίᾳ καὶ
ιδίᾳ Λυκίους*). At Dæmonerne førte Gudernes Navne, var ikke saa
forunderligt, mente den mystiske Mand; ti den Gud, som en Dæmon
var knyttet til, og hvem han skyldte sin Magt og den Dyrkelse han
var Gjenstand for, hans Navn maatte han naturligt ogsaa sætte Pris
paa at bære (*εἰ δὲ τοῖς νενομισμένοις τῶν θεῶν ὀνόμασι δαίμονάς τινας
καλοῦμεν, οὐ θανατασίον - - - ἢ γὰρ ἕκαστος θεῶ συντέτακται, καὶ παρ' οὗ
δυνάμειος καὶ τιμῆς εἴληχεν, ἀπὸ τούτου φιλεῖ καλεῖσθαι*, c. 21, l. c. pag.
512—13).

Saavidt Plutarchus, der altsaa tydeligt nok angiver Orakler og
Mysterier som Rester fra en Tid, da dødelige »Dæmoner« repræsen-
terede Guderne paa Jorden og bare vedkommende Guders Navne.
Andre Forfattere bruge imidlertid Betegnelserne »δαίμων« og »θεός«
ganske i Flæng; og om Homerus bemærker Plutarchus udtrykkeligt,
at han ganske sammenblander Guder og Dæmoner (*Ὅμηρος μὲν φαί-
νεται κοινῶς ἀμφοτέροις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι, καὶ τοὺς θεοὺς ἔστιν ὅτι
δαίμονας προσαγορεύων*, De Def. Orac., c. 5, l. c. p. 505).

IX

Hermed skulle vi slutte nærværende Undersøgelse. Vi have, saa at sige, gjort en Rundrejse gennem Europas Oldtid for at klare Spørgsmaalet om »levende Guder«, og ere nu komne tilbage til vort Udgangspunkt. Men de spredte Notitser, hvormed vi aabnede Undersøgelsen, staa forhaabenligt nu ikke længere som spredte Punkter, der ligesom dukke frem af en Slags mystisk Taage. Den fælles Basis, hvorpaa de alle hvile, vil man nu ret tydeligt kunne sé. Man vil nu kunne sé, hvor naturligt det er, at Sibyllen Herophile identificerer sig med Artemis, eller at Konger, Præster og Guder falde sammen til Et og betegnes med samme fælles Betegnelse.

Ligesom vi afsluttede det første Fragment med en kort Redegjørelse for de væsentligste af Undersøgelsen fremgaaede *Resultater*, skulle vi ogsaa her slutte med i al Korthed at paapege, hvad der for Videnskaben turde være vundet ved nærværende Forskninger over de hedenske Guders Natur og Væsen.

Hovedresultatet bliver vel, at det nu ret nøjagtigt kan afgjøres, *hvad Myterne er.*

Myterne ere simpelthen *Overleveringer om de Menneskers Bedrifter, der repræsenterede Guderne og identificeredes med disse.* Og da de Mennesker, der saaledes agerede levende Guder, baade i Stilling og aandelig Udvikling stode højest blandt deres Samtidige, og hele Samfundslivet, saa at sige, drejede sig om dem som Centrum, blive disse Overleveringer værdifulde, historiske Dokumenter fra Tider, man uden dem vilde havt vanskeligt ved at danne sig noget klart Begreb om. Derimod turde det være en væsentlig Fejltagelse at tænke sig Myterne som nogen integrerende Dél af vedkommende Folkeslags Gudsdyrkelse eller religiøse Lære. Mytologierne give næppe i fjerneste Maade nogen Forestilling om den hedenske Religions Dogmer. I religiøs Henseende ere Myterne nærmest at opfatte som en Slags Smuds, der lejrer sig om de religiøse Forestillinger og forurener dem.

Som et andet Resultat af nærværende Undersøgelse kan det slaas fast, at *Hedenskabet* — ligesom de senere Religioner — *har sin Historie, med indvortes Strid og med Reformationer.* Og af de Detaljer, som lejlighedsvis ere anførte, vil det forhaabenligt med tilstrækkelig Tydelighed fremgaa, at der er en stor og væsentlig Forskjel mellem Hedenskabets ældre Form og det senere, reformerede Heden-

skab, baade i Europas nordlige og sydlige Lande, en Forskjel mindst lige saa stor som den mellem Katolicisme og Protestantisme. Der kan følgelig ikke være Tale om at give nogen Skildring af hele Hedenskabet under Et; men hver Form af Hedenskabet maa skildres for sig.

Vor Undersøgelse har fremdeles ledet til det Resultat, at *Hedenskabet i sin oprindelige Form har været ganske det samme i Nord-Europa, som i Syd-Europa*, med de samme religiøse Forestillinger, de samme Skikke, de samme levende Guder. Med andre Ord, der har været en Tid, da hele Europa havde samme fælles hedenske Religion. Det bliver da vor Hovedopgave at give en Skildring af dette Europas oprindelige Hedenskab, saa fyldig og udtømmende som det lader sig gjøre i et Arbejde, der bygges op paa en for største Delen hélt ny Grund.

Men, som vi alt have haft Lejlighed til at bemærke ved Undersøgelsen over Spøgelser og Gjengangere, der findes Tegn til, at denne Religion har været udbredt ogsaa udenfor Europa, over store Strækninger af Asien, og muligt videre endnu, over Amerika. Det er, som antydet S. 69—70, af højeste Vigtighed at faa konstateret Grunden til denne Lighed og at faa fastslaaet nøjere, fra hvor stort et Landomraade vi kunne hente Stof til vor Fremstilling. Ved enhver Undersøgelse over Forholdene i Oldtiden gives der kun én eneste Vej, ad hvilken man kan trænge frem til Sandhed og Klarhed, til en virkelig Forstaaelse af Livet i disse fjerne, længst svundne Tider. Og det er den sammenlignende Metodes. I nærværende Undersøgelse over Myternes Oprindelse vil der alt hist og her findes Exempler paa, hvorledes Udsagn fra forskellige Kilder, der hver for sig vilde været vanskelige at forstaa, ved Sammenstilling og Sammenligning give et klart og bestemt Billede. Det er derfor af største Betydning at være nøjagtig paa det Rene med, fra hvilke og fra hvor mange Lande vi kunne hente Stof til vore Sammenstillinger. Jo flere i Tal og jo videre fjernede fra hverandre de Folkeslag ere, hvis Traditioner og Skikke vi kunne være berettigede til at tage med i Betragtning, jo større og jo sikrere bliver Udsigten for os til at naå frem til en nogenlunde klar og fyldig Forstaaelse af vore Forfædres religiøse Forestillinger.

Naar den her antydede Opgave er tilfredsstillende løst, skulle vi altsaa skride til at give en Fremstilling af Europas Hedenskab *i sin oprindelige Skikkelse*. En Plan over, hvilke Spørgsmaal vi her fornemmeligt ville have at tage op til Behandling, vil allerede her

kunne gives som et Slags Resultat af den Undersøgelse, vi nu have tilendebragt.

Det er lejlighedsvis antydet, at de Mennesker, der af Lægbefolkningen antoges for Guder, beklædte denne Værdighed som Repræsentanter for Guddommen eller for én af de Former, hvorunder den méntes at aabenbare sig, som f. Ex. Solen. Bagved de levende Guder ligger der altsaa Forestillingen om en Guddom, der paa forskjellig Maade aabenbarer sig. Det er denne Hedenskabets Teogoni og Kosmogoni, Hedenskabets Gudsbegreb og Hedenskabets Dogmer, der danner den Grundvold, hvorfra de øvrige Fænomener have deres Udspring, og som vi derfor nødvendigvis først maa søge at forstaa og fremstille. Og naar dette er gjort, bliver det Opgaven at skildre de levende Guder og deres Samfund i Forhold til denne Basis og at samle til et harmonisk Hele de mange spredte Bidrag til denne Institutions Karakteristik, hvoraf Prøver alt ere anførte hist og her i nærværende Andet Fragment.

Der er ogsaa lejlighedsvis anført saamange spredte Data om de levende Guders hemmelige Kundskaber, at det heraf vil fremgaa ret tydeligt, at Overleveringerne om de Gamles »Trolddom« ingenlunde er noget Tomt eller Opdigtet, og at en videnskabelig Undersøgelse over Begrebet »Trolddom« ingenlunde vil være noget Taabeligt eller Ørkesløst. Det vil forhaabenligt allerede nu kunne skimtes, at tvertimod disse levende Guders hemmelige Kundskaber spillede en overordenligt stor og betydningsfuld Rolle i det oprindelige Hedenskab, og at netop dette Spørgsmaal ganske særligt indbyder til en indtrængende speciel Undersøgelse. Det vil sés af hvad der er anført i nærværende Fragment, at det fornemmeligt var netop disse hemmelige Kundskaber, der gjorde det muligt for de levende Guder, eller Hedenskabets oprindelige Præsteskab, i Lægbefolkningens Øjne at hævde deres Værdighed som »Guder«. — Nær knyttet hertil er Spørgsmaalet om »Gudernes« Kunstfærdighed, ikke mindst i Retning af Forfærdigelse af kunstige Uhyrer, Masker, »Hamme«, hvormed de paa forskjellig Maade kunde formumme sig og derved imponere Lægbefolkningen.

Derefter paatrænger sig Spørgsmaalet om de levende Guders Boliger og om Indretningen af deres Helligdomme; eller, med andre Ord, vi ville have at undersøge de Forhold, hvorunder de levede indenfor deres eget Samfund. — Hertil vil da slutte sig en anden Undersøgelse om Berøringer mellem »Guderne« og Lægbefolkningen,

om de forskellige Maader, hvorpaa disse to forskellige Slags Mennesker traadte i Forbindelse med hverandre. Det vil blive en Undersøgelse over religiøse Fester, over de forskellige Slags Ofringer, over Orakler og de andre Maader, hvorpaa Guderne ydede Lægbefolkningen Raad og Bistand i det daglige Liv baade under sædvanlige og usædvanlige Forhold. Det vil blive en Undersøgelse over, hvorledes Guderne direkte eller indirekte ledede og regjerede Lægbefolkningen.

Der er i det Foregaaende lejlighedsvis fremkommet Antydninger nok til at godtgjøre, at alle de her berørte Spørgsmaal foreligge og maa klares, saa vidt gjørligt. Om dette lykkes, vil der komme til at foreligge en udførlig Skildring af Hedenskabet, saaledes som dette fremtraadte paa et vist bestemt Tidspunkt og over et vist bestemt Landomraade. Og der vil da fremdeles være Grund til at vedføje en nærmere Undersøgelse over de Forandringer og Omformninger, denne Religion senere maatte undergaa i de forskellige Lande, hvor den engang var herskende. De reformatoriske Bevægelser indenfor Hedenskabet, hvis Existens i det Foregaaende er paavist og ved nogle Exempler illustreret, ville bedre kunne forstaaes, naar den Basis, hvorfra de udviklede sig, ligger nogenlunde klart belyst for Alles Øjne; og de ville da yde Stof til en Hedenskabets Historie gennem Tiderne efter Europas — og andre Landes — Bebyggelse af civiliserede Mennesker.

Til disse Bemærkninger om, hvad der er oplyst eller antydnet gennem nærværende Undersøgelse, skulle vi føje et Par Ord om, hvad der mangler. Det vil næppe være undgaaet Opmærksomheden, at den S. 91 ff. fremsatte Opfattelse af »Rúnatal's Þáttur Óðins« er forskjellig fra den, Prof. SOPHUS BUGGE har fremsat i sine »Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse« (Første Række, Christiania 1881—89, p. 291 ff.). Det vil ogsaa bemærkes, at den Opfattelse af Runeskriftens Alder, etc., der lejlighedsvis antydes, f. Ex. S. 95, 98, 109, etc., næppe falder sammen med den, Prof. L. WIMMER søger at hævde i sit Arbejde om »Runeskriftens Oprindelse og Indførelse i Norden« (Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed, 1874, p. 1 ff.). Og saa fremdeles. Vi have fremsat det Resultat, vor Forskning har ført os til, uden at omtale, at der allerede saa om Dette, saa om Hínt, af fremragende Videnskabsmænd er fremsat Anskuelser, der afvige fra vore. Vi nære det Haab, at man ikke vil misforstaa denne Fremgangsmaade. Det er selvfølgelig ikke vor Mening at ville ignorere andre Forskeres Arbejder. Men vi ansé det for rigtigst, først at gjøre Rede

for de Anskuelser, vi ere naaede til gjennem vor egen selvstændige Forskning i det foreliggende Kilde-Materiale. Først naar vi, i Overensstemmelse med den nys skitserede Plan, have forelagt Resultaterne af vort eget Arbejde, forekommer det os at være hensigtsmæssigt at sammenligne dem med Andres og hævde dem overfor disse. I et særegent Slutnings-Afsnit agte vi da at holde Dom over vort eget Værk ved at sammenholde det med de betydeligste Arbejder over samme Emne, som vor Tid har frembragt, fornemmeligt i de skandinaviske Lande, Arbejder som Prof. VIKTOR RYDBERGS, Prof. SOPHUS BUGGES, Prof. A. CHR. BANGS, og nu her i Danmark Hr. H. S. VODSKOVs, der udkommer jevnside med vort. Ved samme Lejlighed ville vi da ogsaa søge at hævde vore Anskuelser om andre Spørgsmaal, Oldforskningen vedrørende, forsaavidt som de afvige fra den gængse Opfattelse af vedkommende Spørgsmaal. Og i denne Forbindelse ville vi endvidere — om det maatte vise sig fornødent — kunne komme ind paa udførligere kritiske Undersøgelser over benyttede Kilder.

Det er højst sandsynligt, at vi hist og her ville komme til at erkjende en Fejltagelse eller at gjøre en Indrømmelse. Men der er dog en Omstændighed, der giver os godt Haab om, at vor nye Opfattelse i det Store og Hele vil kunne udholde en hvilken som helst kritisk Sammenligning med Andres. Og det er, at i vort System, i vor Opfattelse, er der Plads for alle de gamle Overleveringer ligefra Efterretningerne om Odins Kongedømme i Upsala og Zeus' Ophold paa Olympen til de blandt Almuen i alle Lande bevarede Erindringer, der den Dag idag optegnes af flittige Forskere, hvis Arbejde ikke kan skattes højt nok. Det samler sig alt til et harmonisk Hele, og de forskellige Traditioner oplyse og forklare gjensidigt hverandre. Vi ville ikke behøve at tage vor Tilflugt til den »Kritik«, der vilkaarligt betegner som »sagnagtigt«, »opdigtet« eller »upaalideligt«, hvad den ikke forstaar. Vi kunne foresætte os at trænge frem til Forstaaelse selv af »Trolddom« og »Djævle«, og vi haabe at det ved Hjælp af vor Undersøgelsesmetode skal lykkes os at klare Adskilligt af, hvad der hidtil har staaet for Alle som uklart og uforstaaeligt. Og det vil da vise sig, at det er Konstateringen af *Menneskers, levende Menneskers, Optræden som Guder*, der baner Vejen til Forstaaelse af alt det Andet.

INDHOLD

FØRSTE FRAGMENT: OPRINDELSEN TIL FORESTILLINGERNE OM SPØGELSER OG GJENGANGERE: SIDE 1—70.

ANDET FRAGMENT: HVORLEDES MYTERNE ERE OPSTAAEDE: SIDE 71—304.

~~CANCELLED~~
2526077

~~CANCELLED~~
JUN 23 '69 H

2669726
~~CANCELLED~~

Scan 3903.1
Folj fragmenter om hedenskabet med
Widener Library 003476712

3 2044 084 730 969